BIBL… ALE VITT. EMANUELE
32 B
5

IOACHIMI PERIONII CORMOE-RIACENI, VIRI DO-CTISSIMI,

206
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

De Dialectica Libri tres.

10

IOANNI BELLAIO
CARDINALI IOACHIMVS
Perionius Cormœriacenus. S. P. D.

BIBLIOTECA NA ROMA VITTORIO EMANU

SI initio prioris orationis earum,quas pro Ariſtotele in Petrum Ramũ ſcriptas,ad te unà cum his de Dialecticà libris miſi,quibus cauſis ductus id facerem,minime expoſuiſſem, equidem uererer,ne hoc factum meum, & inſtituta uita & ſtudijs quæ ſecutus ſum,alienũ bonis uideretur.Nunc cùm ita neceſſarium hoc munus eſſe docuerim,ut prætermitti à me ſine ſcelere non potuerit, ita eis ſatisfactum eſſe arbitror, ut hanc culpam iam uereri non debeam. Quod ſi qui ſunt,qui illud ipſum nimis audax & arrogans interpretentur, præſertim in tanta eorum multitudine qui multa de Dialectica literis mandarunt:ij uelim ſic habeant,me nunquam de hac arte quicquam ſcripturum fuiſſe, niſi hæc uel ſimilis tempeſtas incidiſſet. Quod ſatis argumenti eſt, me ab illa ſuſpicione eſſe alieniſſimum.Quanquam ſi hoc extimeſcendum eſſet, multi etiã docti homines hãc culpam uitare non poſſent, præſertim cum eorum numerus,qui de quaq; arte ſcribunt,conſtitui certus nullo modo poſſit. Atq; hæc quidẽ ad eos oratio eſt quorum in reprehenſionem poſſum incurrere. Quæ autem ſequitur,mei in te officij cauſas continet.Epiſtola quæ ante priorem orationem poſita eſt,apertè illa quidem indicat,& duas illas orationes, & hos de Dialectica

libros à me in tuo nomine diuulgatos eſſe, quo teſtatiora tua in me beneficia eſſent. Quoniam autem hi libri ſeparatim nūc à me, ut commodè emi poſſunt, eduntur: ne cuius in nomine apparerent ignorari poſſet, id mihi his literis ab hominum obliuione uindicandum cenſui. Quantum quidem lucis dialecticæ attulerim, non dico: maloq; aliorum de hac re iudiciū interponi, quàm meum. Illud autem non dubitabo confirmare, me cum nonnulla in locorum inuentione, tum in ea parte quæ iudicij & diſpoſitionis eſt, multa docuiſſe, quorum auctorem non inuenerim. Nam qui locorum inueniendorum formas omnes, & quemàdmodum ijdem per tres diſpoſitionis formas tractari poſſent, expoſuerit, inueni certe neminem. quorū utrunq; aliqua ex parte præſtiti. Nec uerò ſolis dialecticis, ſed etiā Rhetoribus hæc noſtra aliquid adiumenti adferent. de quo tu in primis pro ea quæ in te ſumma eſt, dicendi copia, poteris iudicare. Quod ſi ita tibi uidebitur, tum etiam atq; etiā uehementer te rogabo, ut quo adhuc animo libros qui à me ſcripti ſunt, accipere ſolitus es, eodem hos etiam accipias. Vale Cardinalis ampliſſime.

Lutetiæ Pariſiorum, Calendis Iulijs 1544.

IOACHIMI PERIONII CORMOERIACENI

De Dialectica Liber. I.

DIALECTICA, eſt ars de quaque re propoſita probabiliter & in utranq; partem diſſerendi. Cum enim ars omnis habeat aliquid propoſitum, in quo tanquam in materia uerſetur, hoc dialectica differt à cæteris, quod uel nullum certũ genus tractat, uel probabiliter de eo diſputat. Nam reliquæ omnes, excepta rhetorica, de qua poſterius diſſeremus, aut in certo genere cernuntur, ut Geometria in magnitudinibus, Arithmetica in numeris, Muſica in ſonis, cæteræq; generis eiuſdem: aut ſi in omni re uerſentur, at certe non ad ueriſimilitudinem, ſed ad ueritatem, omnem orationem dirigũt: ut prima philoſophia, quæ eadem & Sapientia, & Theologia uocatur. Atque hæc quidem plena eſt atq; perfecta definitio. Illa autem Ciceronis quæ poſita eſt in ſecundo de Oratore lib. Dialectica eſt ars bene diſſerendi, idem ea quidem, quod ſuperior, ualet, ſed quoniam non explicat quibus de rebus, & quemadmodum diſſerat, non tã aperta aut plena alicui uidebitur. Etſi enim bene diſſerendi artem eam uocat, tamẽ quoniam prima etiam quam dixi, philoſophia, bene diſſerendi eſt ratio, errorem quendã aut obſcuritatem diſputãtibus afferet. Quis enim illam negabit eſſe bene diſſerẽdi ſcientiam atque rationem, cum eam Plato dialecti-

cam appellet? Quod ſi ita eſt,certe minus plene dialecticam definiunt ij,qui eam omnino diſſerendi rationem eſſe conſtituunt. Neque enim illud,Bene,additum eſt à Cicerone,niſi ut dialecticã ab alia quæ non bene, ſed male diſſerit, ſepararet. Hãc igitur teneamus, quæ ſic rem quæ definitur,exponit,ut eius ſit propria,nullamq; in rem aliam transferatur. Diſſerere autem probabiliter,eſt aliquid probabili argumentatione concludere. Probabilis porro argumentatio ea eſt,que efficit aliquid ex ijs quæ aut omnibus probantur ut parentes colendos eſſe: aut plurimis, ut mundum prouidentia gubernari: aut certe ſapientibus,ut Deum curare res humanas, atque ſapientibus,uel omnibus, ut quod modo dixi: uel plurimis, ut uirtutem non ſatis eſſe ad bene beateq; uiuendum: uel ijs,quorum perſpecta eſt & cognita ſapientia, in quo genere ſententiæ ſunt probabiles philoſophorum, quos cuique imitari placet. Quòd ſi dialectica ars eſt de quaque re probabiliter diſſerendi,probabiliter autem diſſerimus,argumentatione probabili aliquid concludendo,certè probabilis argumentatio,dialecticæ finis ſit neceſſe eſt. Et quoniam quicquid in quaque arte traditur,id ad finem ſpectare debet,ut eo finem aſſequamur, hoc loco nobis propoſitum eſt docere quibus rebus eam poterimus adipiſci,quam quærimus probabilem argumentationem. Hanc autem ita facillime adipiſcemur, ſi eas partes ex quibus conſtat,cognitas habuerimus. Neq; enim melius cognoſci poteſt, quid ſit homo, quàm ſi quid ſit corpus,quid animus, quotq; ſint utriuſq; partes intelligatur. Poſitum igitur ſit,quod poſt dicetur

accuratius,

accuratius, argumentationem eſſe orationem, quæ ex quibuſdam propoſitionibus id quod uult efficit: qua ex definitione argumentatio ex propoſitionibus conſtare intelligitur: propoſitiones autem ex uerbis ſimplicibus cōſtāt. Ita primum de minutiſsimis partibus argumentationis dicendum eſt, deinde de maioribus, cuiuſmodi ſint enunciationes & propoſitiones. Ex quo perſpicuum eſt, nos in tradenda dialectica id docendi genus tenere cōſtituiſſe, quod à Græcis σύνϑεσις dicitur: à nobis conſtructio ſiue compoſitio dici poteſt. De quo & alijs pauca dicēda ſunt neceſſario. Neq; enim fieri poteſt, ut cur quicq; in quaq; arte præcipiatur, intelligas, ſi ordinē quem is qui artē tradit, ſeruet, ignores: præſertim cū quicquid docetur, id ad finē artis ſpectare ac referri debeat. Magnis quidem auctoribus tria docendi genera placet eſſe. Vnū, σύνϑεσιν, ut dixi, Græci uocarunt: nos conſtructionē uocare poſſumus. Alterum, ἀνάλυσις, id eſt, diſſolutio dicitur. Tertiū, διαίρεσις, id eſt diuiſio. Primū genus naturæ conſentaneum eſt maximè. Vt enim natura nō repente aut ſimul opus ſuum totum efficit, ſed à partibus orſa, ſigillatim progrediendo, totum tandem abſoluit: ſic artes quæ naturam & imitantur & adiuuant, ſingulatim & pedetentim tum abſoluuntur optimè, tum etiam traduntur: ut qui ordo earum fuit inuenien darum & efficiendarum, is demum etiam tradendarum optimus eſſe uideatur. Eſt igitur ſiue compoſitionis ſiue conſtructionis ordo, quædam à partibus minutiſsimis ad maiores, inde ad alias quoad ad finē perueniatur, progreſsio. Hic ordo ualde probatus eſt Ariſtoteli, quem

in hac quæſtione potiſsimum ſequemur. Dicemus enim primum quæ ſint, quotq; uerba ſimplicia, ex quibus omnis conſtet & propoſitio & enunciatio: deinde quid enunciatio ſit, quotq; eius genera: poſtremo quæ ac quot ſint argumentationis. In quo duas dialecticæ partes, quæ inuentionis & iudicij nominibus appellantur, perſequemur. Diſsolutionis autem ordo omnino eſt ſuperiori contrarius. Vt enim illic à partibus ad finem, ſic hic contrà à fine ad partes fit progreſsio. Diuiſionis autem ordo eſt, cũ primo id de quo quæritur & diſputatur, definitione declaratur, deinde in ſuas formas diſtribuitur: rurſusq; formarum diuiduntur formæ, quoad diuidi poſsunt. Hoc plurimum uſus eſt Cicero, ut in libris de Officijs, de Finibus bonorum & malorum, in libris de Diuinatione, alijsq; permultis, ob eam cauſam maxime, quòd is, ut ipſe ſcribit, Platoni probaretur. Ac de his tribus quidem tradendarum artium generibus hactenus. Ea autẽ in primis præceptores et tenere ipſi debent, & initio interpretationis librorum ſuis tradere, ut ſciant quo quicq; referatur. Nunc cõmodè ad inſtitutum noſtrum aggrederemur, ſed quædam antè dicenda ſunt, quæ cum ad multa alia, tum ad definitionem dialecticæ intelligendam cognoſcendamq; conducent. Primum enim quærendum eſt, Sit ne ars dialectica: deinde de eius materia & fine accuratius diſputandum eſt: tum quo modo inter ſe affectæ ſint logica & dialectica, itemq; rhetorica & dialectica. Ac prima quidem illa quæſtio, niſi artis cognita definitione, explicari nullo modo poteſt. Qui enim quid ars ſit ignorabit, aut aliud

eſſe

eſſe artem atque ſit opinabitur, is dialecticam multis modis artem non eſſe confirmabit. Nam artem omnem & in certis rebus uerſari dicet oportere, & ſemper finem quem propoſitum habeat, adipiſci: & ſic officium ſuum tueri, ut nemo qui ea non ſit præditus, id facere poſſit, & earum rerum eſſe quæ ſciantur, et opus quod effecerit, conſeruare, nō euertere: quæ & pleraq; alia cum dialecticæ non conueniant, effici contendet in artium numero non eſſe habendam dialecticam. Hæc uno ferè modo refelli poſſunt omnia, quoniam ferè ex artis definitiōis ignoratione nata ſunt. Sit igitur ars, quædam ex multis præceptionibus ac noticijs uſu & exercitatione conquiſitis, & in unum exitum ac finem ſpectantibus, animi habitus conſtitutus, uel earum coaceruatio. Hic cū habitum eſſe artem ſtatuo, ad eas quibus quiſq; præditus eſt refero: cum coaceruationem dico, ad eas quæ libris continentur. Hæc autem ex multis locis Ariſtotelis collecta definitio eſt. Principio .n. Primæ philoſophiæ dicit, tum denique artem naſci & oriri, cum ex multis exercitationis atq; experientiæ perceptionibus, uniuerſa quædam ſimilium noticia naſcitur. Vt ſi quis obſeruauerit alicui hoc morbo laborāti illud profuiſſe, atq; alij et ſigillatim alijs eodē modo uſus eſt: at ſi omnibus eiuſmodi in uno certo genere idem profuiſſe animaduerterit, iam artis eſt. Itaque principio Artis rhetoricæ, opus artis eſſe dicit, cum id quod ſub artem cadit nonnulli temere ac caſu, alij exercitatione & conſuetudine faciunt, cur id faciant, notare. Nam hoc inſcius qui uſu ualet ab artifice differt, quòd ille non poteſt afferre cauſam cur ita fiat, hic poteſt.

hic poteſt. Cicero *quidem eadem in ſecundo de* Orato*re libro de arte & dicit & ſentit.* Huius *rei, inquit, ſcientiam ſi quis uolet magnam quandam artem eſſe dicere, non repugnabo.* Etenim *cum pleriq; temere ac nulla ratione cauſas in foro dicant, nonnulli autē propter exercitationem aut propter conſuetudinē aliquā callidius id faciant, non eſt dubium, quin ſi quis animaduerterit, quid ſit quare alij melius quàm alij dicunt id poſsit notare.* Ergo *id qui toto in genere fecerit, is ſi non planè artem, at quaſi artem quandam inuenerit.* In IIII. *autem* Acad. *quæſt. hoc modo:* Ars *uero, inquit, quæ poteſt eſſe, niſi quæ non ex una, aut ex duabus, ſed ex multis animi perceptionibus conſtat? quam ſi ſubtraxeris, qui diſtingues artificem ab inſcio?* Non *enim fortuito hunc artificem dicemus eſſe, illum negabimus. ſed cū alterum percepta et comprehenſa tenere uidemus, alterum non item.* Hac *artis conſtituta definitione, facilis eſt locorū contrariorū refutatio.* Nam *cum artis uis & natura certā rem in qua conſiſtat et uerſetur, nō comprehendat, dialecticam ob eam cauſam non habendā eſſe artē quòd in certo genere nō uerſetur, id falſum eſt.* Illud *autē quod de fine obiectū eſt, cū de fine huius artis paulo poſt diſſeremus, refelletur.* Nam *inſcios artis munus præſtare &* Ariſtoteles & Cicero *ſuperiorib. uerbis confirmant. quod quidem declarat artem omnē à natura proficiſci.* Reliqua *autem duo quæ obiecta ſunt, longiorem deſiderant orationem.* Nam *prius illud,* Artem *earum rerum eſſe quæ ſciantur, in ſecundo de* Oratore, *libro explicatum eſt his uerbis,* Ars *enim earum rerum eſt*

quæ

quæ ſciuntur. Oratoris autem omnis actio opinionibus, non conſcientia continetur. Nam & apud eos dicimus qui neſciunt, et ea dicimus quæ neſcimus ipſi. Itaque et illi alias aliud iiſdem de rebus & ſentiunt et iudicant, & nos contrarias ſæpe cauſas dicimus: non modo ut Craßus cõtra me dicat aliquãdo, aut ego contra Craßum, cũ alterutri neceße ſit falſum dicere, ſed etiam ut uterque noſtrum eadem de re aliàs aliud defendat, cum plus uno uerum eße non poßit. Atq; hæc quidem Antonius apud Ciceronem obijcit, nec diluit. Nos autem ad ea quæ nobis obijci poßunt, reſpondeamus. Sic enim tractari poteſt argumentatio, Ars omnis earum rerum eſt quæ ſciuntur: dialectica autem earum non eſt quæ ſciuntur. Nam quum in diſſerendo poſita ſit, & is qui contrà diſputat, ſæpe contra alterum, & ille contra hunc dicat de iiſdem rebus diſputantes, alterutrum neceße eſt falſum dicere. Non eſt igitur ars dialectica. Facile ad hoc reſponderi poteſt. Nam quum dialecticæ non ueritas, ſed ueriſimilitudo propoſita ſit, non ſi ij qui inter ſe diſputant, iiſdem de rebus aliud ſentiunt & dicunt, & alteruter falſum dicit, idcirco dialectica earum rerum eſt quæ neſciantur. Diſputamus enim exquirendæ ueritatis gratia (neq; enim quæſtionem poneremus) in qua exquirenda ſi periti ſumus artifices, ex certis initijs quò uolumus peruenimus. Sunt enim ſua cuiuſque artis principia. Vt dialecticæ, Contraria in iiſdem rebus ſita eße. Contrarijs contraria conuenire. Cui definitio conueniat, rem etiam quæ definiatur conuenire: aliaq; permulta generis eiuſdem. Ex quibus ſi quid al

ter rectè

ter rectè concludat, non certè alter, ſi modò doctus ſit, repugnabit. Ita earum etiam rerum quæ ſciuntur, dialectica eſt. Quum autem dialectica definitur eſſe probabiliter diſſerendi ars & ratio, tum ex maiore parte argumentorum ex quibus aliquid concludit, eius uis & natura ſpectatur. Quòd ſi uelimus ſolum tenere, profectò huic loco ita ſatisfaciemus, ut illud primum, Ars earum rerum eſt quæ ſciuntur, negemus ſi tantummodo earum eſſe intelligatur. Nam & rhetorica ars eſt, & medicina & aſtrologia, & pleræq; aliæ, quæ non ſemper earum rerum ſunt quæ ſciuntur. Scientia autem hoc loco pro certa comprehenſione, quæ opinioni & dubitationi contraria eſt, ſumitur. Nam illud alterum quod reliquum eſt ex ijs quę obiecta ſunt, ex eo dialecticam non uideri artem eſſe, quia euertat opus ſuum, quod ars conſeruare debet: facile eſt ad explicandum. Neque enim is qui contrà diſputat, id ſibi habet propoſitum in refellendo, ut ueriſimilem diſputationem quæ dialecticæ opus eſt, tollat aut ueriſimilitudinem, ſed potius eam ut inueniat, inuentamq; ſtabiliet atque confirmet. Quòd ſi falſis rationibus nec probabilibus prudens & ſciens utatur, ijs quidem in diſputationibus quæ non ad periculum faciendum conferuntur, is profectò non iam dialectici officio fungi uidebitur. Quanquam ne in illis quidem hoc licitum eſſe fieri ratio ipſa patitur. Eſt enim tentandi ars pars quædam, ut uult Ariſtoteles, dialecticæ, quæ quum in probabilibus rebus tota uerſetur, etiam pars uerſetur neceſſe eſt. Sequitur ut de materia dialecticæ accuratius quàm initio fecimus,

diſſeramus.

diſſeramus. Res quidem omnes quæ in diſputationem incidere poſſunt, dialecticæ propoſitas eſſe tanquam materiam, iam dictum eſt. Quod Ariſtoteles multis locis, & in Topicis, & in Reprehenſionibus Sophiſtarum docet. Nos autem id ipſum hac etiã ratione cõfirmare poſſumus: dialectica aut in nullis rebus uerſatur, aut in certis, aut in omnibus. In nullis rebus eam dicere uerſari, amẽtia eſt, cum ars iſto pacto & inſcitia idem ualerent. Si in certis uerſetur, quæ tandẽ illæ erunt? grãmaticæ ne? At id nemo concedet. An arithmeticæ, aſtrologiæ, muſicæ, geometriæ? Multo minus. Nam de rhetorica mox erit diſſerendum. Quòd ſi artes ſingulæ, in ſuis quæq; & uniuerſæ in omnibus rebus cernãtur, & dialectica certas ſibi res propoſitas habeat, in omnibus uerſetur neceſſe eſt. atq; id nomen ipſum indicat. Dialectica enim omnino dicitur, nullumq́; genus rei nomine ſuo complectitur, ut ferè omnes complectũtur quæ in certis rebus uerſantur. Nam & arithmetica numerũ, & aſtrologia aſtra, & geometria terrã, & phyſica naturã, cæteraq́; certa genera quæ propoſita habent, complexu ſuo continent. Sed ut hæc uera ſint, in certis rebus nullis uerſari dialecticam, tamen hinc magna quædam exiſtet quæſtio, quẽadmodum de rebus omnibus, quæ ſunt illi cum ſingulis artibus cõmunes, diſſerere poſſit. Nam ſi de geometriæ, muſicæ, medicinæ, cæterarumq́; artium rebus dicat & diſſerat, tot illæ artes ſuperuacaneæ uidebuntur, hæc una neceſſaria. Ita reliquæ tollendæ erunt, hæc una retinenda. Hæc mihi quæſtio duobus modis explicari poſſe uidetur. Quæ enim artes certum habent

bent genus propoſitum quod tractent, eæ quoniam non interrogant, ut etiam uult Ariſtoteles, in utranque partem non diſputant de rebus ſuis. Neque enim ueriſimilitudinem ſpectant, ſed ſolam ueritatem: dialectica autem ueriſimilitudinem ſibi propoſitam habet. Ita quum illæ ueritatem ſpectent, hæc probabilitatem in diſſerendo, non ſi hæc in rebus omnibus uerſetur, idcirco locus nullus futurus eſt cæteris. Alio etiam modo huius et reliquarum artium diſsimilitudo concludi poteſt. Dialectica de rebus omnibus illa quidem probabiliter diſſerit, ſed ita, ut ex communibus ſibi cum cæteris artibus initijs progrediendo quod uult efficiat, reliquæ autē ex ſuis quæq; ac proprijs. Nam ſi in rebus aliarū artiū dialectica uerſatur, eas concludat neceſſe eſt aut ex proprijs earū principijs, aut ex communibus. Non ex proprijs, quoniam iſto modo reliquarū nulla erit, ſed hæc una neceſſaria, aut certè dialectico comprehendenda & tenenda erit perfecta rerū omnium ſcientia. quo nihil abſurdius. Ex communibus igitur artium omnium principijs, in aliqua re concludenda, progrediatur neceſſe eſt. Hoc Ariſtoteles in eo libro qui eſt de Reprehenſionibus ſophiſtarum docet his uerbis, Ita ſit, ut ratio tentandi nullius ſit certi generis ſcientia. itaque omnibus in artibus uerſatur. Omnibus enim artibus communes quidam loci propoſiti ſunt. Quocirca omnes etiam idiotæ & ignari, diſſerendi tentandiq; ratione quodammodo utuntur: quoniam eſt quatenus omnes defendere ac refellere conantur. Atque hæc ille. Nobis autem dicendum eſt, qui ſint communes loci omnium artium, quiq;

ſingularum

ſingularum proprij, ne errore fallamur. Loci quidem maioris, minoris, paris, comparationum, ſimilitudinis, diſsimilitudinis ac differentiæ, cauſarum, effectorum, generis, formæ, cæteriq; eiuſdem generis communes ſunt omnium. Eſt enim ars nulla, quæ non ex his locis aliquid concludat: ueluti ex maiore, in phyſicis, hoc modo, Si puluis ſurſum à uento fertur, & pluma. In philoſophia morali, Si liberalitas uirtus eſt, multo magis magnificentia. Itemque hoc modo, Si diuitiæ in bonis ſunt, & uirtus eſt. Quod eodem modo de alijs iudicandum eſt. Quocirca in primo libro de Arte rhetorica hos locos communes uocat Ariſtoteles, quòd ijs artes omnes utantur. Proprij autem dicuntur ij, qui ad artem aliam transferri nequeunt. Cuiuſmodi ſunt dialecticorum ij, qui ex generis proprij, definitionis, accidentisq; proprietatibus eruuntur. Verſatur enim omnis dialecticorum ars in his quatuor. Oratorum ſunt, æquitatis & iniuriæ, uirtutis & uitij, utilitatis & damni loci. Geometrarum ij, qui ex magnitudinum: Aſtrologorum qui ex aſtrorum: Arithmeticorum qui ex numerorum, Muſicorum qui ex ſonorum proprietatibus naturisq; ſumuntur. Sed de his alio loco diſseremus pluribus. Nunc enim ſatis eſt intelligi, dialecticam hoc à cæteris differre artibus, quòd dialectica ex communibus locis omnium progreditur, ut efficiat quod uult: cæteræ autem etſi his etiam locis communibus utuntur, tamen proprios habent. Quod quo facilius intelligeretur, qui eſsent loci omnium communes, quos adhiberet dialectica, & qui ſingularum proprij, exponẽdum fuit.

fuit. Atque hæc quidem de dialectica materia dicta ſint. Nunc quis ei finis propoſitus ſit, dicendum eſt. Coniuncta eſt officij finiſq; quæſtio. Officium quidem dialectici non eſt probabiliter concludere, ſicuti nec medici curare, nec oratoris perſuadere: ſed omnia præſtare quæ ad id efficiendum conducant. Finis autem ei propoſitus, eſt probabilis concluſio. Vt enim medici finis eſt curatio & ualetudo, oratoris perſuaſio, gubernatoris ſecunda nauigatio, imperatoris uictoria: ſic dialectici probabilis concluſio. Quicquid enim in omni arte eiuſmodi eſt, quod non cadit in deliberationem, in eo finis artis eſt. Nam quum finis ſit ad quem omnia referantur, ſi finis in deliberationem caderet, rurſus ad finem alium referretur. Quicquid enim in deliberationem cadit, aliò refertur. Nunc nec imperator de uictoria conſultat, nec medicus an curet, nec orator an perſuadeat. Quæ quum ita ſint, probabilis concluſio finis ſit dialecticæ neceſſe eſt, quum dialecticus de illo, an probabiliter concludat, non ſoleat conſultare. Quæ autem de officio & fine dialecticæ diximus, ſunt apud Ariſtotelem in Topicis, in Arte rhetorica, & in libris de Moribus ad Nicomachum filium. In Topicis hæc, Sed huius rei tum demum perfecta in nobis erit ratio, cum id accidet nobis, quod ijs qui arte rhetorica, medicina, cæteriſq; artibus ſunt præditi. id eſt, quum ex ijs quæ erunt in noſtra poteſtate, efficiemus quæ uolumus. Nam nec orator omnibus modis perſuadere ſolet, nec medicus curationem adhibere: ſed ſi nihil prætermittat eorū quæ adhibere poßit, tum denique & peritum eum & artificem

tificem iudicamus.In principio Artis rhetoricæ,Illud ergo perſpicuum eſt, artem rhetoricam & in nullo certo genere uerſari:ſed ut dialectica uerſatur,ſic eam in omnibus uerſari, & eam eſſe utilem. Hoc etiam conſtat, non eſſe eius officium perſuadere, ſed obſeruare in quaque re quid ualere poſſit ad faciendam fidem. id quod in cæteris artibus animaduerti licet. Neque enim medicinæ eſt curare, ſed quoad licet, eò peruenire. Fieri enim poteſt, ut aptè curentur ij, de quorum ſalute deſperetur. Cicero autem principio Artis rhetoricæ, que uetus dicitur,quid inter officium & finem interſit,ſcienter exponit his uerbis:Inter officiū autem & finem hoc intereſt,quod in officio quid fieri, in fine quid officio conueniat, conſideratur. Vt me dici officium dicimus,curare appoſitè ad ſanādum:finem,curatione ſanare. Officium ergo,ut rem in pauca conferam,commodè interpretabimur, id quod artifex facere debet. Vt dialectici officium dicamus, accommodatè ad probabilitatem de quaque re propoſita diſſerere quoniā id facere debet: finem autem,probabiliter de quaque re propoſita diſputare. Quo autem modo inter ſe affectæ ſint logica & dialectica,dicamus. Diogenes quidem Laertius in Ariſtotelis uita,ab illo philoſophiam diſtributam eſſe dicit in partes duas,in eam quæ cognitione & ſciētia,quā θεωρητικὴν uocant Græci: & in eam quæ actione cernitur,quam πρακτικὴν nominant.Huic eam quæ eſt de moribus, de repu.& de re familiari ſubijcit. Illam in duas rurſus partes diuidit, in naturæ obſcuritatē,quæ φυσικὴ Græcè dicitur:et in dicendi rationē,quæ λογι

κὴ uocatur. λογικῆς multas partes eſſe dicit, ἀναλυτικὴν, et philoſophiam eam ſcilicet quæ prima dicitur, quibus ueritatem propoſitam eſſe confirmat: dialecticam & rhetoricam, quæ ſpectent ueriſimilitudinem. Ita logica ad dialecticam ſic affecta eſt, ut pars ad totum. In ijs quidem libris qui extant Ariſtotelis, nulla talis earum diſsimilitudo reperitur. Ex quo perſpicuum eſt, ſi Diogenis uera eſt ſententia, hæc ab eo reperta eſſe ijs in libris, quibus caremus. Nam in ijs quos habemus, nomen logicæ me legiſſe non memini, ſed ſolum λογικοὺς συλλογισμοὺς, ideſt logicas ratiocinationes, idque in primo libro de Arte rhetorica, pro dialecticis. Quocirca utroq; nomine in eadem re utamur licet, niſi forte ſtandum Laertij iudicio putamus. Illa autem difficilior mihi uidetur quæſtio, quonam modo rhetorica affecta ſit ad dialecticam. Difficultatem enim augent rationes, quæ ab Ariſtotele ſumptæ ſunt. Si enim utraque & in rebus omnibus uerſatur, non in certo ullo genere, & eundem finem habet propoſitum, ueriſimilitudinem, & ueriſimilem perſuaſionem: profectò nihil inter eas intererit. Sed quo facilius quid de hoc tenendum ſit, intelligamus, hoc ponendum eſt, ſi artes duæ in iiſdem rebus uerſentur, non effici continuò, ut eædem ſint. Multa enim præterea debent concurrere, ut idem finis, ut eadem probandi ratio, ut materiæ eiuſdem eadem conſideratio, aliaq; permulta. Nam prima philoſophia in rebus omnibus uerſatur, quemadmodum dialectica: ſed quia alium finem habet ſibi propoſitum, ſcilicet ueritatem, & res aliter ſpectat atque dialectica (res enim quate-

nus

nus ſunt ſpectat, dialectica quatenus uerbis ſignificantur) ob eam cauſam aliud eſt prima philoſophia, aliud dialectica. Quæ an rhetoricæ conueniant, uideamus. Ariſtoteles quidem principio artis rhetoricæ eam dicit quaſi ex altera parte reſpõdere dialecticæ: quod paulo pòſt ita explicat, ut illam eſſe dicat quandam eius partem & propaginem, & ſimilitudinem. Quòd ſi ita eſt, aliud ſit rhetorica, aliud dialectica neceſſe eſt. Aliud enim totum, aliud pars eſt. Sed hoc fieri poſſe uel Ariſtotele authore, minimè uidebitur. Quum enim eodem loco utranque dicat eas res tractare, quæ cæteræ artes tractant, profectò rhetorica pars non erit dialecticæ. Vrget hoc argumentum, neque refelli niſi diſtinctione ullo modo poteſt. Rhetorica quidem non eſt ſic dialecticę pars, ut homo animalis pars, id eſt, forma, & ſpecies dicitur: ſed ut Cicero artem rhetoricam principio eius Artis, quæ uetus uocatur, partem ciuilis ſcientiæ dicit eſſe, non quia omnis rhetorica ciuilis ſit ſcientia, ſed quia ad eam referatur: ſic rhetorica dialecticæ pars habenda eſt. Neq; enim aliter illa Ariſtotelis ſententia defendi poſſe mihi uidetur, niſi forte dialecticam eo loco pro logica ſumi putemus. Nam quod ait Cicero, hoc inter dialecticam & rhetoricam intereſſe, q̃ illa ſit contractior, hæc latior, id ſic intelligendum eſt, ut dialectica in eo quod probat & concludit, certis quibuſdam terminis quaſi littoribus coercita ſit, extra quos egredi ei non liceat: rhetorica autem liberè tanquam plenus & redundans alueus in medios campos, ſic in omnem partem excurrat & uagetur. Quæ quidem diſtinctio

& differentia non à natura rerum, ſed à fortuna potius profecta eſt. Neq; enim amnis quum æſtatis caloribus & ſiccitatibus uel omnino exhauſtus eſt uel decreuit, alius eſt atq; tum cum nimia aquæ copia hyeme redundaret. Quapropter difficillimum eſt quæ earum ſit diſsimilitudo explicare, ut tibi naturæ ac rei proponas differentiam. Eſt enim utriq; idem propoſitus finis, in iiſdemq́; rebus uerſantur. quas eodem modo, id eſt, probabili ratione concludunt. Quanquam autem hæc difficilis eſt quæſtio, tamē danda opera eſt, ut explicetur. Mihi quidem hæ duæ artes ut in omnibus rebus uerſentur, non tamen in iiſdem eodem modo uerſari uidentur. Rhetorica enim in omnibus uel æquitatem & iniuriam, uel honeſtatem & turpitudinem, uel utilitatem & damnum exquirit, atq; ferè in rebus ſingulis uerſatur. Itaque cauſarū, id eſt, ὑποθέσεων oratores tria genera ponunt, in quibus omnis eorū conſumitur oratio. θέσεις autem, id eſt, conſultationes nō admodum adhibent, niſi quoties cauſa poſtulat, ut ad eas cauſæ tanquam ad fontes & capita reuocētur. At dialectica θέσεις, id eſt propoſita ferè tractat, rebusq́; ſingulis, niſi raro: non utitur: res uerò nō ſolū ad ea tria dirigit, ſed ad ſolam etiam ſciētiam, ut Sit ne animal rationis particeps hominis definitio? Quod etſi oratores interdum faciunt, cum in nomine uerſatur diſputatio, tamē id præterea aliò, ut ad uirtutem uel uitium referunt, dialectici autem in his contenti ſunt ſcientia. Hæ igitur artes duæ hoc differunt quòd uel in iiſdem rebus non uerſentur, ut dialectica in rebus uniuerſis, facultas dicendi in rebus ſingulis

uerſetur: uel ſi eadem res tractant, non tamen eodem modo eas conſyderent. Hoc enim *poſterius ſatis eſſe ad rei diſtinctionem hinc intelligi licet, quòd cum arithmetica & muſica in iiſdem rebus id eſt in numeris uerſentur, tamen diſtinctæ artes dicuntur eſſe, propterea quòd illa numerum per ſe, id eſt, quatenus eſt numerus, habet propoſitum: hæc quatenus inter ſe iunctus & compoſitus, ſonum aptum gratumq; reddit. Atque hæc quidem diſtinctio quæ eſt Aphrodiſiei ſatis eſt ad hanc explicandam quæſtionem. Nam aliæ præterea explicari poſſunt, cuiuſmodi ſunt eæ quas ex harum artium diſtinctis definitionibus licet ſumere. Eſt enim rhetorica bene dicendi ratio, dialectica autem bene diſſerendi: Quæ cum ſint diuerſæ, res quoq; diuerſæ erũt, quæ definientur. Sed hæc diſtinctio eos tantum adiuuabit, qui confirmandi partes obtinebunt.*

Illa autem ualebit contra eos, qui argumentis ſuperioribus uel aliis eiuſdem generis nihil inter eas intereſſe concludent. Hoc *loco quæſtio facilis illa quidem, ſed quæ multos angere ſolet, diſſoluenda eſt, quæ ex dialecticæ definitiõe exiſtit. Dialectica definita eſt, ars eſſe probabiliter de quaque re diſſerendi. Multa autem neceſſaria ratione concludit, ut cum à definitione, à genere, à forma aliiſq; neceſſariis locis argumenta ſumuntur.* Neq; *enim ſi argumentum tractem hoc modo, Si homo eſt, rationis igitur eſt particeps: aut hoc modo, Si homo eſt, animal igitur: aut aliter eodem modo, probabili ratione concludo, ſed neceſſaria. Ita dialectica uitioſa uidetur definitio, quæ non omnia complectatur quæ debeat. Ad hoc reſpondendum eſt*

res omneis ex maiore parte ſpectandas eſſe; & ex eo quod fiat ſæpius. Nam & rhetorica & dialectica neceſſarijs utuntur rationibus, ſed quia id raro faciunt. non exprimitur: id autem quod ferè tractant, exprimitur. Hæc ferè ſententia eſt eius qui Græcè artē rhetoricam Ariſtotelis interpretatus eſt.

Quoniam multas quæſtiones, quæ & in omni arte tradenda poni ſolent, & ex dialecticæ definitione exiſtebant, explicauimus, deinceps inſtitutum noſtrum quemadmodum polliciti ſumus, perſequamur. Dialectica eſt, ut diximus, ars de quaq; re in utranq; partem diſſerendi. quod quoniã ut & Ariſtoteles, & Aphrodiſieus & Suidas tradunt, non fit niſi quærendo & reſpondendo, quid ſit quæſtio dialectica, & quot eius genera, & ex quibus uerbis conſtent, dicendum eſt. Quo loco dialecticæ partem eam, quæ inuentio dicitur, perſequi incipimus, tum iudicium docebimus. Eſt autem inuentio pars ea quæ à Græcis τοπικὴ uocatur, id eſt, ſcientia & ratio locorum inueniendorum, ex quibus argumenta depromantur ad id probabiliter concludendum de quo quæritur. Quæſtio quidem dialectica in partes duas omnis diſtributa eſt: altera cognitionis eſt, altera actionis. Cognitionis eſt ea quæ ad ueritatem & ſcientiam pertinet, id eſt, ut Cicero exponit, cuius finis eſt ſcientia. ut ſi quæratur, Sit ne mundus ſempiternus? In hac enim ſola cognitio ſpectatur et ueritas, qua inuenta, animus noſter cõquieſcit. Actionis autem ea eſt, quæ ad perſequendum quid & declinandum, id eſt ad expetendum & aſpernandum pertinet. cuius generis hæc ſunt, Sit ne uolu-

ptas in bonis,nec ne? Tertium genus addit Ariſtoteles,id quod adiumentū affert ad aliquid aliud utriuſq; generis. Quales ſunt dialecticorum quæſtiones propriæ, ut Alexander interpretatur quæ uel ad rerum expetendarum & fugiendarum, uel ad ueri & falſi inuentionem cognitionemq; conducunt. ut ſi quæratur,Sit ne homo ſpecies nec ne? & ſi quæ ſunt eius generis.neque enim earum eſt finis ſcientia, neq; ſunt ad expetendum,ſed ad ueritatem cognoſcendam adiumentum afferunt.Nam cum ſciero hominem eſſe formam, tum connectam hoc totū, Homo eſt animal. quod iam uerum eſt. Quod cum in omnibus artibus eodem modo quæri poſſit, nō uideo cur potius hæ dialecticorum propriæ ſint,quàm cæterorum. Sed utcunque res habeat, idem auctor eas quæſtiones quæ cognitionis ſunt,naturales: quæ ad expetendum quid aut fugiendum ualent, morales: quæ ad hæc adiumentum afferunt,eas dialecticas nominat. Ariſtoteles certè eodem primo Topicorum libro tria genera eodem modo quæſtionum ponit his uerbis, Propoſitiones autem et quæſtiones in partes treis diſtributæ ſunt: partim enim ad uitam & mores, partim ad naturæ obſcuritatem, partim ad diſſerendi rationem pertinent. Ad uitam et mores,quales hæ ſunt,Sit ne parentibus potius parendum, an legibus, ſi diſcrepent? Ad diſſerendi rationem hæ, Vtrum eadem ars in contrarijs uerſetur? Ad naturæ obſcuritatem,ut, Sit ne mundus ſempiternus? In his autem tribus quæſtionum generibus ſola ueriſimilitudo ſpectatur,de qua initio diximus. Itaq; quæſtionem dialecticā hoc modo licet definire, Quæ-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſtio dialectica, eſt quæſtio probabilis. Nihil autem intereſſe uolumus hoc loco inter πρότασιν et πρόβλημα, & θέσιν, quoniam et hæc indoctis ſcribimus, qui ſubtilitatem dicendi capere non poſſint. & Ariſtoteles nihil referre dicit, quocunque nomine utamur. Itaque θέσιν propoſitum & conſultationem uocamus cum Cicerone, id eſt infinitam quæſtionem, quæ dialecticorum & philoſophorum eſt propria. Neque enim res ſingulas, ut dixi, ferè intuentur illi, ſed uniuerſas. Quæ autē definita eſt, ὑπόθεσις nominatur. Ea cauſa etiam appellatur, cerniturque certis perſonis, locis, temporibus, actionibus, negocijs, aut in omnibus, ut uult Cicero: aut in plerisq; eorum, ut, Sit ne Socrati ducenda uxor hoc tempore & hoc loco. Atque hæc eſt quæſtionis dialecticæ ſecunda diuiſio. Tertia autem adhiberi hæc poteſt, ex ſuperioribus originem ducens. Alias eſſe quibus an ſit, alias quibus quale quid ſit quæritur. Nam cum quatuor ſint, ut Ariſtoteli placet, quæſtionum genera, an ſit res, quid ſit, qualis ſit, & quæ eius cauſa ſit, nec illa qua rei natura quæritur, nec illa qua cauſa rei, dialectica eſt. Dialectica enim quæſtio, eſt reſponſionis petitio, ut uel propoſitio explicetur, uel pars altera repugnantiæ, quod in his duobus generibus fieri non poteſt. In neutro enim genere enunciatio continetur. Hoc autem recte intelligendum eſt. neque enim uerum eſt omnino, eas quæſtiones nullo modo ad dialecticum pertinere. Cui enim dubium eſt, quin diſputando, ſi de cuiuſpiam rei definitione controuerſia ſit, quæri poſſit, quæ ſit eius definitio? Aut ſi quis argumentum ex cauſa ſumi dicat,

*cat, & alter neget, quæ ſit cauſa rei? recte quæratur. Quocirca cum hæ dialecticæ negantur, hoc ſolum negatur, diſputationem ab illis inſtitui oportere. In media enim diſputatione eis loci aliquid, ſi ita res ferat, relinquitur. Quæſtionis autem, qua quæritur qualis res ſit, duo ſunt genera: unum quo res ſimpliciter quæritur: alterum, quo comparate. Simpliciter, ut, Sint ne diuitiæ in bonis? comparatè, ut, Sint ne diuitiæ præponendæ officio. Hæc genera Cicero in Topicis eſt diligenter perſecutus. Eam autem qua quæritur, an ſit, idem auctor in quatuor partes diſtribuit, quæ in tres reuocari poſſunt, ut quæramus primum, Sit ne res aliqua reuera, ut. Sit ne dolor reuera, an ſolum opinione ſit? deinde quæ cuiuſq; ſit origo, ut, A doctrina, an natura profecta ſit dialectica? poſtremo quæ ſit cuiuſque rei mutationis aut interitus cauſa, ut, An mundus aliquando eſſe deſinet? Atque hæ quidem in hoc genere ſimplices quæſtiones ſunt. In alijs autem comparatè aliquid quæri poteſt, ut, Plus ne natura in dialectica poſſit, an ne doctrina? Ita hoc quoq; genus quæſtionum duobus modis diuidi poteſt. Sed ne cui mirum uideatur, eam quæſtionem qua an ſi res quæritur, in dialecticis numeratam eſſe à nobis, ſic habeat, nos Alexandrum Aphrodiſieum in hoc ſequutos eſſe, qui ex illis quatuor, quas Ariſtoteles principio libri ſecundi Poſteriorum analyticorum, ut ſuprà dixi, numerat, duas has, an ſit res, & qualis ſit, dialecticis ſolas relinquit. Eius uerba, ſi quis requirat, hæc ſunt: Atque dialecticæ quæſtiones fuerint eæ omnes quæ referuntur ad eam quæſtionem, quà quali*s

lis res ſit,& qua,an res ſit, quæritur: quæ duæ ſunt earum quatuor,quas principio ſecundi libri Poſterio rum analyticorum commemorauit ipſe Ariſtoteles. Nam quæſtiones eæ quarum altera quæritur, quæ rei cauſa ſit,altera quid ipſa ſit,non ſunt dialecticæ.Hæc ille. Quanquã non ſine cauſa mirum uideri poteſt,cur illa ſit dialectica quæſtio,qua res, an ſit omnino quæ ritur. Nam ſi omnis quæſtio dialectica, ut mox dicetur,uel generis ſit,uel definitionis,uel proprij, uel accidentis, propterea quòd in omni quæſtione aliquid eorum quatuor rei attributum eſſe aut non eſſe ponitur:in hoc autem quęſtionis genere nihil eorum attributum eſt, profectò dialectica huiuſmodi quæſtio eſſe nullo modo poteſt. Cum enim quæritur, Sit ne dolor reuera? Eſt,uerbum ſecundum ponitur.Ita nec genus, nec definitio,nec proprium, nec accidens rei attribuitur.Quapropter non uidetur hæc propriè quæſtio ad dialecticos pertinere, ſi Ariſtotelis ſequamur autoritatem. At alijs contrà eſſe uidebitur eiuſdem ſententia.Si enim dialectica quęſtio eſt,alterius partis repugnantiæ petitio,ut iam diximus,illius ſententia,repugnantiæ autem pars altera quæritur,quum hæc quæſtio ponitur,Sit nec ne ſit dolor? certè quæſtio hæc ſit dialectica neceſſe eſt.Prętérea quum dialectica omnis enunciatio à quęſtione dialectica profecta ſit,hęc autem enunciatio,Deus eſt,dialectica ſit: fit ut quæſtio, qua res ne ſit quęritur ad dialecticos pertineat. Enunciationem autem illam eſſe dialecticam hinc intelligi poteſt,quòd Ariſtoteles in libro de Interpretatione, enunciationes multas enumerat,in quibus Eſt uerbum

ſecundum

ſecundum collocatur. Atque hęc quidem in utranque partem ſunt à nobis diſputata. Vtra autem pars propius ad ueritatem accedat, difficile eſt explicare. Mihi quidem hæc quatuor quæſtionum genera dialecticorum uidentur eſſe, non omnino quidem, ſed ſi ea quæ inuoluta in eis ſunt, explicentur. ut ſi quæratur, Quid ſit homo, non dialectica uideatur: ſed ſi hominis definitionem, qua quid ſit homo declaratur, in quæſtionē uocemus, hoc modo, Sit ne homo animal rationis particeps, mortale? Hac enim quæſtione, quid ſit homo, ſi non uerbo, at re ipſa quæritur. Nam cum definitione quid res ſit, breuiter explicetur, profectò quum hoc quæritur, An ſit homo animal rationis particeps, mortale? etiam hoc quodammodo quæritur, Quid ſit homo? quòd hæc ad illam quæſtio reuocatur. In hanc autem queſtionem mihi cadere eæ uidentur omnes, quæ in genere & definitione uerſantur: in eam autem, qua quale quidque ſit queritur eæ omnes quæ proprij & accidentis ſunt. quanquam Cicero proprietatis quæſtionem ad eam refert, qua quid ſit quæritur, quòd proprietas rei quædam ſit eius definitio. Ariſtoteles autem illam ſeparat, quòd proprietas non rei naturam, ſed quòd rei naturam conſequatur explicet. Eam uerò quæſtionem, qua res an ſit quæritur, quæ eadem coniectura appellatur, ad eam qua quid ſit quæritur, reuocare debemus, id eſt, uel ad generis uel ad definitionis quæſtionem. Quum enim quærimus, Sit ne dolor reuera? quodammodo quærimus, Sit ne in decem ſummorum generum quopiam? Ita quæ poſita eſt, explicari debet quæſtio. Reliqua

eſt illa

eſt illa, qua quæ cuiuſque rei ſit cauſa quæritur. Ea ad id genus mihi reuocanda uidetur, quo qualis ſit res quæritur. Nam aut propria cauſæ effecta ſunt, aut ad uentitia. Huius exempla ſunt, An uirtus beatam uitam efficiat? An res quæ extra ſunt, beatum efficiant, necne? Hoc quartum genus quæſtionum à reliquis, ut dixi, Ariſtoteles ſeparat: Cicero autem ad illud genus refert, quo an ſit quæritur. Ponit enim hæc tria ſolum genera, ut dixi, An ſit, quid ſit, quale ſit. Ad hanc autem quæſtionum diuiſionem facile, ut iam intelligi potuit, ea reuocari poteſt quam Ariſtoteles in Topicis tradidit. Vidit enim ille uir eadem animi acie, qua rerum omnium cauſas & fontes uiderat, quicquid in diſputationem incideret, in eo uel generis (ad genus autem & differentiam & formam eius accõmodat) uel definitionis, uel proprij, uel accidentis quæſtione contineri. Quæ quidem partitio utinam tam planæ cognità eſſet nonnullis, quàm facilè ab eis reprehenditur. Neque enim eam culparent, ſed maximis laudibus efferrent et probarent. Non enim uerum eſt quod Ariſtoteli obijciũt, his quatuor quæſtionum generibus tantum quæri propoſito aliquo genere, Sit ne rei de qua quæritur genus: aut propoſita definitione aliqua, Sit ne rei propoſitæ definitio: aut proprio propoſito, Sit ne rei propoſitæ proprium: aut accidente, Sit ne accidens: ſed hoc uult Ariſtoteles, quicquid ad diſſerendum proponatur, id eiuſmodi eſſe, ut horum quatuor aliquo comprehendatur. Nam quum in omni quæſtione dialectica duo ſint ut minimum nomina, quorum poſterius rem quam declarat, ei quæ

priore

priore ſignificatur, conuenire, aut non conuenire enunciat, id profectò niſi duobus modis effici non poteſt. Quicquid enim alicui cõuenire dicitur, id illi ſic conuenit, ut aut in rem aliam cadere non poßit, aut ut poßit. Si non poßit in ullam aliam rem cadere, id uel definitio erit, uel propriũ. Nam ſi rei naturam explicet, definitio eſt: ſi non explicet, proprium. Si in aliam rem transferri poßit, uel genus erit, uel differẽtia, uel accidens. Nam ſi in rei definitione contineatur, genus erit uel differentia, quoniam omnis ex genere & differentia conſtat definitio. Si non incluſum ſit in definitione, accidens ſit neceße eſt. Quæ quum ita ſint, aut ponant aliquam quæſtionem aduerſarij, in qua nullum horum quatuor collocatum ſit, aut certè hanc diuiſionem reprehendere deſinant. Sed quemadmodum cœpi dicere, quod non intelligebant, id, ut ferè ſit, reprehenderunt. Putauerunt enim, quod Ariſtoteles ea nominaret, ſemper in omni quæſtione eße nominanda. quos uel ipſe coarguit. Accidenti enim ait attributas eße eas omneis quæſtiones, quibus rerum inter ſe comparationes continentur: ut propoſitus duobus quæ bona ſint, utrum ſit melius, quod de cæteris eiuſdem generis iudicandum eſt eodem modo. Atqui in ijs nulla fit accidentis mentio. Eadem eſt ratio quæſtionum, quæ ex genere, forma, differentia, proprio, aut definitione conſtant. Quum enim Philoſophi quærunt, ut ait Gellius, Sit ne uox corpus? ea in genere uerſatur quæſtio. Quæritur enim, num uocis corpus ſit genus. Itemq; quum quæritur, Sit ne tempus motus cœli, &c. definitionis quæſtio eſt. quum hoc,

Sit

Sit ne homo ſolus natus ad percipiendã diſciplinam? et, Solus ne ignis natura ſua ſurſum feratur? prior differentiæ, poſterior proprietatis quæſtio eſt. Harum ergo *omnium pauca exempla poſui; quòd ad eorum normam infinita omnes dirigere poßunt.* Ex *quibus perſpicuum eſt, duplices quæſtiones ex quoque horum quatuor poſſe confici. Nam ut de genere potißimum dicam, & hoc quæri poteſt, Sit ne corpus uoci genus? & hoc, Sit ne uox corpus, nec ne? Quod in cæteris etiam tribus doceri poteſt eodem modo. Quoniam autem dialectica in quærendo & reſpondendo omnis, ut docui, poſita eſt: omnis autem quæſtio quibus ex locis argumenta depromenda ſint, admonet: quæſtionum uis & natura diligenter & accuratè inueſtiganda & cognoſcenda eſt, ut nos eò ſine errore deducant.* Et *quia uis quæſtionis dialecticę ferè in eo ſita eſt, ut quid cuique rei conueniat, aut non conueniat ſciamus (quæſtio enim, ut ait Cicero, appetitio eſt cognitionis) quod autem cuique rei conuenire aut non conuenire dici poteſt, id in eorum quatuor aliquo eſt, quę diximus: nunc quid quidque eorum ſit, definitione aperiendum eſt, ut poſita quaque quæſtione ſtatim cuius eorum ſit, poßimus exponere. Genus quidem eſt, quod de multis, ſpecie autem differẽtibus, in rei natura quærenda dicitur. ut animal, genus eſt homini: quoniam ſi quęratur, quid ſit homo, aptè animal reſpondebimus. Species eſt, quod de multis quidem, ſed numero tantum differentibus dicitur, in eadem quæſtione, ut homo. Differentia eſt, quod in multis ſpecie etiam differentibus, quum quæritur*

quale

quale ſit, dicitur, ut rationis particeps. Definitio eſt oratio, quæ quid res ſit breuiter explicat. Proprium eſt, quod omni alicui rei, eiq; ſoli ac ſemper conuenit. ut hinnire omni equo ſoli ſemperq́; conuenit. Accidens eſt quod & ineſt rei, & abeſt ab ea ſine ipſius rei cui ineſt interitu. Vt uirtus in homine, & nigror & candor in corpore ſic inſunt, ut ab eo ſine illius interitu abeſſe poſſint. Atque hæc quidem nunc planè definimus, poſt autem accuratius eadem perſequemur. Hoc autem loco eorum omnium diligenter notanda diſtinctio eſt, ne, ut ferè fit, eorum ſimilitudine fallamur. Eorum autem diſtinctionem & diſsimilitudinem ex his eorum definitionibus facile intelligere poſſumus. Nam genus hoc à ſpecie differt, quod genus in multis, ſpecie autem differentibus intelligitur: ſpecies ſolum in numero differentibus. à cæteris autem genus & ſpecies, quod in quæſtione qua quid ſit quæritur: illa, in quæſtione qua quale quid ſit, aut quomodo ſit affectum dicitur. ut ſi ſit homo albus, bonus, malus, paruus, magnus, quæri debet qualis ſit homo. Si autem ualeat, ſi ægrotus ſit, quomodo conſtitutus aut affectus ſit, aut quo in ſtatu ſit, quærēdum eſt. Differentia autem à proprio diſtat, quòd illa uiciſsim retro non commeat, nec reciprocatur, et id cuius differentia eſt: proprium autem, & id cuius eſt proprium, reciprocatur. Vt ſi ſit aliquid particeps rationis, id hominem non neceſſe eſt eſſe: At ſi homo ſit, etiam ridens ſit. & contrà, ſi ridens ſit, etiam homo ſit neceſſe eſt. Ab accidente autem differentia intereſt, quòd hæc nec elationem habet, nec ſummiſsionem,

nem,illud autem habet. Vt *nemo eſt homo qui altero ſit magis rationis particeps,cum ſit alius alio & maior, & breuior, & melior, & deterior.* Reſtat *ſolum,ut quæ ſit proprij & accidentis diſsimilitudo, exponam.* Ea *eſt permagna, quoniam proprium uni tantum formæ ac ſpeciei cuius eſt proprium,conuenit,accidens autem multis formis conuenit.* Candor *enim non in ſolo homine ,ſed in multis etiam alijs formis & generibus animantium reperitur,quum ſoli homini ſit ridendi uis data.* Quanquam *ſola ea quam definitiones declarant,ſatis eſſe poteſt diſsimilitudo.* Nam *proprium ſemper conuenit , accidens non ſemper, quum natura ſua abeſſe poßit,ſi minus re,at certè cogitatione.* Atque *hæ quidem diſtinctionis perpaucæ illæ quidem ſunt, ſed tamen eiuſmodi, quæ ſi teneantur,ſtatim quid horum à quoque differat, nos admonere poßint.* Diligenter *autem uidendum eſt, ne accidentis ſpecie in quæſtione fallamur.* Multæ *enim accidentis non ſunt,quæ uidentur eſſe ,quæſtiones.* Vt *hæc,* Sit *ne pallor color?* Hæc *enim accidentis uidetur eſſe, propterea quòd quæratur, an color qui eſt accidens,pallori attribuatur & conueniat.* Atqui *generis quæſtio eſt.* Quæritur *enim,num pallori genus ſit color.* Vt *autem hunc errorem uitare poßimus,hoc primum intelligendũ eſt, eas omnes eſſe accidentis quæſtiones,in quibus id quod ſubiectum uocãt dialectici, naturam declarabit aut concretam aut ſimplicem, id eſt,ſubſtantiam, & attributum eſt accidens.* Deinde *hoc notandum eſt, eas etiam eſſe accidentis,* Quarum *tam ſubiectum accidens eſt quàm attributum:ſed ita,*

ut attributum ipſum, & rei propoſitæ conuenire & non conuenire poßit. Vt quum quæritur, poßit ne candor elui, aut linea diuidi, aut extremitas uideri? & ſi quæ ſunt eius generis. Nam ſi conuenire non poßit, & non conuenire, non erit accidentis, cum accidentis illa ſit definitio: ſed uel generis, uel definitionis, uel proprij. Hæc enim tria ſic conueniunt rei cuius ſunt genus, definitio, & proprium, ut ſeiungi ab ea nullo modo poßint. Ex quo perſpicuum eſt, non ſi accidens in quæſtione attributum ſit, idcirco accidentis eſſe quæſtionem. Vtrum autem idem in cæteris tribus contingat, quæri poteſt. Genus quidem ſi attributum ſit in quæſtione, ſemper ad ipſum quæſtio accommodatur, ſi modò rei propoſitæ ſit genus. Si autem rei propoſitæ non ſit genus, & ſi natura aliqua, id eſt ſubſtantia, generis erit. Vt ſi quæratur, Sit ne animus corporis generis eſt quæſtio. Ex quo hoc præceptum elicere poßumus, Quotieſcunq; quæſtionis attributum genus eſt ſubſtantiæ, ſiue ſubiectum ſit ſubſtantia, ſiue accidens, ea generis quæſtio eſt. Nam quoniam ſubſtantia nec ſubſtantiæ fortuitò conuenit, nec accidenti, non erit accidentis quæſtio: non erit etiam proprij, quum proprium non in quæſtione dicatur, qua quid res ſit quæritur: nec definitionis, quum definitio genus & differentias complectatur. Relinquitur ergo, eam ad genus eſſe accommodatam. Alterum hoc eſt, Si attributum genus ſit, non autem genus rei propoſitæ, quæ eadem ſubſtantiam non declaret, interdum generis, interdum accidentis erit quæſtio. Generis, ut hæ, Sit ne iuſtitia ſcientias

Sit ne perturbatio habitus? Accidentis,ut hæ, Poſsit ne color uideri? Poſsit ne color tangi? Cæterornm autem duorum quæſtiones erunt, ſi alterum ex illis ſit attributum. Ex *definitione enim conſtat ſemper quæſtio, in qua attributum definitio eſt: & ex proprio omnis,in qua proprium eſt attributum,ſiue rei propoſitæ ſint, ſiue non ſint, proprium & definitio.* Vt *ſi quæratur, Sit ne uirtus habitus animi rationi conſentaneus? uel, Sit ne uirtus ratio earum rerum gerendarum, quæ ad nos pertinent? hæ ſunt definitionis quæſtiones,quanquam in poſteriore, id quod rei propoſitæ attribuitur, eius non ſit definitio.* Eſt *enim definitio prudentiæ,non uirtutis omnino.* Eadem *eſt ratio proprij, quod facile doceri poteſt.* Duo *autem quæſtionum genera hic notanda ſunt.* Aliæ *enim ſunt rectæ & naturales, in quibus hæc quatuor de ijs dicuntur, quæ illis natura ſubiecit, ut quum genus de ſpecie quæ ei ſubeſt, dicitur. de quibus mox diſseremus.* Aliæ *autem ſunt alienæ à natura, quibus hunc ordinem omnem permiſcere licet.* Nam *quum ſubſtantia nulla ſuapte natura ulli ſubſtantiæ accidere poſsit,aut genus, ei rei cui eſt genus, aut definitio rei quæ definitur. tamen hæc quæri poſsunt.* An *homini animal accidat? & num homini animal rationis particeps mortale fortuitò conueniat? quod perinde ualet, ac ſi quæramus,* Fieri *ne poſsit ut homini animalis nomen non conueniat? aut quod* Cicero *dicit,ut forma à genere ſeiungatur,id eſt non uerè de ea dicatur genus quod fieri non poteſt.* Nam *genus ſemper de forma ſi dicatur,per ſe dicitur.ita non fortuito,quod dicũt per*

accidens.

accidens. His igitur quaſi elementis et notis facile cuius ſit horum quatuor quæſtio quacunq; de re ſit, poterimus internoſcere. Itaque in iis diligenter exercendi ſunt pueri, ut unumquodque quæſtionum genus notum meditatumq; habeant. Primum notare debent, quæ ſint duo uerba quæſtionis, ex eorumq; poſteriore quod ego attributum cum Cicerone appello, alij prædicatum quæſtionem appellari uel generis, uel definitionis, uel proprij, uel accidentis: prius autem uerbum quod ὑποκείμενον in enunciatione uocatur, nunquam dare ipſum quidem quæſtioni nomen, ſed tamen interdum id mutare. Deinde quot modis illa duo uerba inter ſe affici poßint in quæſtione. Poßunt autem duobus modis. ut dixi, & ſi attributa illa quatuor ad rem ſibi ſubiectam accommodentur, qui modus naturalis eſt: & ſi ad rem alienam, quem modum à natura dixi abhorrere. Ac generis quidem, ſi ex eo quæſtio nominetur, ſpecies cuius genus eſt, ſubiectum naturale eſt: definitionis, uel genus uel proprium uel accidens, quorum eſt propria definitio: proprij, ſpecies cuius eſt proprium: accidentis, cætera tria. Nam & de ſpecie tum genus, tum differentia per ſe dicuntur, & hæc quatuor definitione declarari poßunt, & accidens eiſdem quatuor conuenit, et ſpeciei conuenit propriū. Non naturalis autem ordo dicitur, cum is, quem modò expoſui, inuertitur. ut ſi quæratur, Sit ne perturbatio habitus, aut temperantia ſcientia? erit generis illa quidem, ſed non naturalis quæſtio. quoniam nec perturbationi habitus genus eſt, nec temperātia ſcientia. Eodem modo quæri poteſt, Sit ne temperantia ra

ex eo conficitur quæſtio. Quod nonnulli ignorantes, uehementer errarunt. Nam hæc quatuor, de quibus omnis inſtituitur diſputatio, & decem prima genera, quæ categoriæ uocantur, de quibus mox diſſeremus, in locis numerant, quum eos Ariſtoteles refellat, qui quum hæc omnia primo Topicorum libro expoſuerit, eodem extremo deinceps locos propoſiturum ſe pollicetur, qui ad ipſas quæſtiones accommodandi erunt. Neque uero uim uerborum ijdem diſtinguere uidentur. Aliud eſt enim quæſtio, aliud locus. Quæſtio enim, ut ait Cicero, admonet, quibus utendum ſit locis. Locus autem argumentum ſuppeditat, quo rem eam, quæ ad diſputandum proponitur, uel confirmemus, ſi negata ſit: uel ſi conceſſa, refellamus. Nec leuior eſt eorum error, qui hoc in Ariſtotele reprehendunt, quod genus, & tria reliqua quæri dixerit in omni diſputatione, quum ab ijs argumenta ſumantur. Neq; enim Ariſtoteles hæc quatuor uult ob eam cauſam in omnem diſputationem incidere, quòd ea ſemper in omni quæſtione ſuis nominibus appellentur: ſed quod de re nulla quæri poßit, quin in eorum aliquod cadat. id quod ſuprà ſatis demonſtratum eße exiſtimo. Nunc ad alia pergamus. Generi quidem primum attributa eſt differētia (id enim eſt quod Ariſtoteles γενικὸν differentiam dicit) deinde forma, ut Alexandro placet. Differentia eſt, quod, ut dixi, de multis, ſpecie autem differentibus in quæſtione quale quid eſt, dicitur, ut rationis particeps tam de homine quàm de Deo dicitur, qui ſpecie differunt, ſi quæratur quales ſint. Differentiæ quæſtio eſt, ut an mundus

ratione utatur? quam Cicero longa tractat oratione in libro ſecundo de Natura deorum. Differentia autem duplex eſt: altera, quæ ſpeciem conficit definiendo: altera, quæ genus in ſuas partes diuidit. ut ſpeciei animalium effectrices hæ ſunt duæ, animatum & ſentiens. Eſt enim animal, natura animata ſentiens. hæ autem animalium genus partiuntur, primùm, rationis particeps, & rationis expers: deinde mortale & immortale, ut uult Porphyrius: tum uolucre, terrenum & aquatile: item hæ, bipes, quadrupes, & ſerpens. Animantium enim aliud eſt rationis particeps, aliud expers: animantium aliud uolatile eſt, aliud terrenum, aliud aquatile: itemq́; aliud eſt bipes, aliud quadrupes, aliud ſerpens. Hoc autem inter hæc duo differentiarum genera intereſt, quod efficientes formarum antiquiores ſunt ea forma quam conficiunt: diuidentes autem ei omnes ſubijciuntur. Itaq; de forma effectrices eius uniuerſæ dicuntur, diuidentium autem nulla dicitur. Sed de his, quum de locis qui accommodandi ſunt ad quæſtiones, quibus quæritur, Sit ne genus aliquid, aiſſeremus copioſius. Suo enim quidque & idoneo loco tractandum eſt. Differentias, cæteraq́; quorum quæſtiones ſunt, eatenus hoc tractamus loco, quatenus de his proponuntur quæſtiones. Generi etiam, ut dixi, ſpecies attributa eſt, Alexandri ſententia. Nam ſi Ariſtotelis ſententiam ſpectemus, nulla ſpeciei infimæ quidem (de ea enim loquor) quæſtio uidetur eſſe. quippe quum eam non nominet, & nominet differentiam. Præterea quum dialectica in θέσει, id eſt, propoſito & infinita quæſtione ſine certis per-

ſonis,

ſonis, alijſq; eiuſdem generis, ut docui, uerſetur ſpecies autem niſi rebus ſingulis attribui non poßit: profectò dialectica eße nulla eius quæſtio poteſt. Qui Alexandri ſententiam defendere uolet, facile hæc poterit refellere. Nam & generis nomine ſpeciem comprehendi, quum in quæſtione quid eſt, dicatur: & dialecticam in cauſis & definitis quæſtionibus interdum uerſari, quum enunciationes ex rebus ſingulis repugnantes Ariſtoteles ipſe tradat in libro de Interpretatione, & principio libri ſecundi Topicorum dicat eße de ſingulis rebus quæſtiones. Species quidem quid eßet, iam diximus. Eius quæſtionis exemplum erit eiuſmodi, Sit ne Socrates homo? Atque etiam eæ generi attributæ ſunt quæſtiones, quibus comparatè aliquid de genere quæritur. Cuiuſmodi hæ ſunt, Sit ne temperantia ſcientia, quemadmodum dialectica, an ne aliud? & utrum animus ſit harmonia, quemadmodum diapente, an aliud? His enim quæſtionibus ſi non uerbo, at re ipſa quæritur, Sit ne ſcientia genus temperantiæ, quemadmodum eſt dialecticæ, an aliud. Quod etiam de differentia & forma quæri poteſt. Ita generis duplex erit quæſtio: una, qua quæritur ſimpliciter hoc modo, Sit ne animus harmonia? altéra, qua comparatè, ut Sit ne animus harmonia, quemadmodum Dorica, an aliud? Nam duo alia quæſtionum genera, hæc, Sit ne animal hominis genus? &, An homo ſit animal? aut, An animus ſit harmonia? ſuprà dixi fuſa eße per omne genus quæſtionum. Atque de generis quæſtione, eique attributis, hactenus. Definitio autem

eſt, ut ſuprà dixi, oratio, quæ id quod definitur, explicat quid ſit. Ariſtotelis eſt hæc ex primo Topicorum definitio, quam Cicero totidem uerbis in Topicis expoſuit. Hoc loco dicendum non eſt, qui ſit definiendi modus, & quot ſint definitionum genera. hæc enim ad tractationem argumentorum, quæ ex definitione ducuntur, pertinent, Itaq; ad eum locum hæc ſunt reijcienda omnia. Nunc tantum dicamus, quæ ſint definitioni attributa. Definitionis quidem quæſtio talis eſt, Sit ne mundus animal rationis particeps? Mihi autem uidetur omnis quæ ex definitione exiſtit quæſtio, ſeparatim ad generis & differentiæ quæſtionem poſſe reuocari. Itaque Cicero eam quam modo propoſui quæſtionem, in libro ſecundo de Natura deorum tractat ſeparatim. Quærit enim primum, Sit ne mundus animans, quæ generis eſt: deinde, Sit ne particeps rationis? quæ à differentia ducitur quæſtio. Definitioni autem primum attributæ ſunt quæſtiones eæ, quibus an oratio ſit, orationis definitio quæritur, id eſt, quum non ſimplex uerbum, ſed copulatum, quod uno uerbo exprimi non poteſt, definitione explicatur: ut ſi quæratur, Sit ne animal uolatile, animal id quod natura ſua in aere cœloq; liberò uerſatur? Deinde eæ quibus quæritur, an unum uerbum, aut duo idem ualeant quod alterum, ut ſi quæratur, Sit ne id honeſtum quod deceat? In hoc autem genere uidendum eſt, ut id uerbum, quod attributum appello, alij prædicatum, ſit quàm ſubiectum & clarius & notius, ut id illuſtrandæ rei cauſa factum eſſe uideatur. Aliter enim à generis, & accidentis quæſtionibus di

ſtare

ſtare non uidebitur. Definitioni etiam ſubijcitur omnis quæſtio quæ de eodem & alio eſt. Itaque hoc genus Cicero formam quandam definitionis appellat. ut ſi quæratur, Idem ne ſit temperantia & continentia, magnificentia & liberalitas? Hoc poſtremũ quæſtionis genus definitioni eſt illud quidem attributum ſed tamen à definitione longè multumq; diſtat. Neque enim ſi idem eſt hoc quod illud, idcirco eius definitio eſt. Proprium autem eſt, quod rei uim atque naturam non declarat, in ſoloque ineſt, uiciſſimq; de re dicitur. ut ridere hominis proprium eſt, & artem percipere. Eius exemplum eſt, Solus ne homo artem percipere poteſt? Solus ne ignis ſurſum celerrimè fertur? Propria ne ſit hominis oratio? Hoc autem intelligendum eſt, Oratores alioſque ſcriptores ſæpe proprij pro differentiæ abuti nomine. ut ſi quæratur, Sit ne ratio hominis propria? differentiæ erit, non proprij quæſtio. Itaque diligenter ea proprij ac differentiæ & notanda & tenenda diſtinctio eſt, quam ſuprà expoſuimus. De proprij autem generibus idoneo loco dicemus, tum quum quemadmodum ad proprij quæſtionem accommodandi erunt argumentorum loci, docendum erit. Reſtat ut de accidente dicamus. Eſt autem accidens, quod cadere in aliquam rem poteſt, & non cadere. ut ambulare, ut ſedere, ut diſcere, ut docere. Qui enim ambulat, non ambulare poteſt: & qui non ambulat, ambulare. Hoc autem intelligendum eſt, dummodo natura non conueniat. Calor enim ignis accidens eſt, quum interea in eum non poſſit nõ conuenire. Itaq; hoc, uocãt accidens inſeparabile:

rabile: illud autem, ſeparabile. Accidens autem duplex eſt quæſtio. Nam aut ſimpliciter aliquid quæritur, ut, Sit ne bonum expetendum: aut comparatè, hoc modo, Sit ne id quod honeſtum eſt magis expetendum, an quod utile? Atque hæc quidem quæſtio latiſſimè patet. Complectitur enim omneis rerum inter ſe comparationes. quæ quia ferè in diſputationem incidunt, in hoc genere multum verſandum eſt. Ac de iis quatuor quæſtionibus, iiſq; quæ illis attributa ſunt, diximus. Intelligendum eſt autem & ſuperiores quæſtionum partitiones omneis ad hanc poſtremam, & hanc poſtremam ad illas eſſe reuocandam. Vt enim quæſtio omnis, & quæ cognitionis eſt, & quæ actionis, & quæ adiumentum ad illas affert, aut generis, aut definitionis, aut proprij, aut accidentis eſt: ſic uiciſſim omnis quæ generis, quæ definitionis, quæ proprij & accidentis, uel cognitionis eſt, uel actionis, uel ad illas adiumentum affert. Quod de illa partitione qua quæſtio diuiſa eſt in θέσιν et ὑπόθεσιν, id eſt quæſtionem infinitam & definitam, iudicandum eſt eodem modo. Omnis enim quæſtio quæ horum quatuor eſt, generis dico, definitionis, proprij, & accidentis, aut infinita eſt, aut definita. quanquam definita quæ ſingularis uocatur, rarò in diſputationem incidit. Hæ autem omnes rurſus in decem alia genera tribuuntur. Quicquid enim quæritur, id uel naturam atque ſubſtantiam declarat, uel quantitatem, uel relationem, uel qualitatem, uel facere, uel pati, uel locum, uel tempus, uel ſitum, uel integumentum. Subſtātiam quidem, ut ſi quæratur, Sit ne animus natura corporea, aut omnino natura

tura & ſubſtantia? Quantitatem, ut, Sit ne ſol maior terra? Relationem, ut, Sit ne dimidium, dupli dimidiū? aut, Nū mons magnus ex minore magnus intelligatur? Qualitatem, ut, Sit ne mundus rotūdus? Sit ne ars dialectica? Facere, ut, Cernamus ne emittendo aliquid? Satis ne habeat præſidij uirtus ad bene uiuendum? Pati, ut, An uideamus aliquid recipiendo? Sit ne mundus interiturus? Locum, ut, Sint ne animantia in igne uiuentia? Sint ne animantes qui partim in aquis, partim in terra uiuant? Sint ne alicubi hippocentauri, ſatyri, ſphinges? Tempus, ut, Sit ne aurora apta ſtudijs, aut nox ad quietem, dies ad laborem hominibus datus? Situm, ut, Solus ne homo rectus eſt, ſolus ne ſedet, an alia etiam animantia? Integumentum, ut, Præſtat ne hyeme pellibus ueſtiri, an lana tantum? Sint ne aliqui homines uillis tecti, ut beſtiæ? Atq; hæc exempla quædam ſunt horum decem generum: ex quibus intelligi licet, quàm ſit hæc categoriarum decem diſciplina utilis. Nihil enim omnino quæri poteſt, quin ab horum aliquo quaſi fonte ſit hauriendum. Et quoniam multi hanc totam diſciplinam, ut minus neceſſariam, atque adeo inutilem contemnunt atque improbant, quòd eius uſum ignorent, omnem diligentiam adhibere inſtitui, ut eius utilitas intelligatur. Illud igitur intelligendum eſt, in has decem quæſtiones ſuperiores quatuor incurrere: ita tamen, ut nulla horum ſit præterquam accidentis quæſtio, quæ non generum decem eſſe poſſit. Nam & genera in ijs omnibus ſunt, & differentiæ & ſpecies, & propria; & definitione omnia explicari poſſunt. Accidentis autem quæſtio in ſubſtantia

dens enim definitum eſt eſſe id quod conuenire poteſt & non conuenire. Poſita autem quæſtione, primùm uidendum eſt, ſit ne generis, definitionis, proprij, aut accidentis, deinde ubi inuenerimus cuius ſit, quærendum erit, in quo horũ decem ſit collocata. Hoc quemadmodum inuenire poßimus, expoſuit. Sed hoc in loco exiſtit quæſtio, quo in genere quæſtio differentiæ, proprij, definitionisq́; collocabitur. Alexandro quidem placet in eo eſſe, in quo res eſt cuius differentia, proprium & definitio explicetur. Si enim ſubſtantiæ quæretur differentia, quæſtio illa adhibebitur ad ſubſtantiam: ſi qualitatis, ad qualitatem: eodemq́; modo de cæteris iudicandum eſt. Alij autem ſunt, qui proprium ad qualitatem putant pertinere. Sed difficilior alia ex hac nata quæſtio eſt. Neq; enim definitio, & propria multa quæ ſunt non ſimplicia uerba, ſed copulata, ad ullum horum decem elementorum uidentur pertinere. Si enim coniuncta uerba in his nulla numerantur, definitio autem omnis coniuncta uerba complectitur, certe nulla definitio ad horum ullum pertinebit. Nulla autem uerba coniuncta et copulata ad hæc pertinere, hinc ſciri poteſt, quòd Ariſtoteles ipſe initio libri qui Categoriæ inſcriptus eſt, ſolis uerbis ſimplicibus uult hæc decem declarari. Non alienum puto, argumentis dialecticorum more aliquid confirmare, aut refellere, quo & facilius pueri diſſerere ipſi poßint, et habent de quo & quemadmodum diſputent. Scio equidem multis impeditam hanc uideri quæſtionem propter locos duos Ariſtotelis qui pugnare uidentur: quorum alter poſitus eſt in Categorijs, alter in primo Topicorum

picorum libro.quo libentius quid de ea ſentiam,explicabo.In primo Topicorum Ariſtoteles ita apertè definitionem in his decem reponendam eſſe dicit, ut nemo poſſit negare.Itaq; uidẽdum eſt diligenter,quæ ſit alterius illius loci ſentẽtia. Mihi quidem uidetur Ariſtoteles de ijs copulatis uerbis loqui principio Categoriarum, quæ non unum quid, ſed multa efficiant atq; declarent. quod illius auctoritate confirmari poteſt. Nam ſi enunciatio eſt,eius ſententia omnis oratio, in qua definitio enunciatur: omnis autem enunciatio ex aliquo aut ex aliquibus horum decem conſtat: certè eiuſdem ſententia definitio in eorum decem aliquo ſit neceſſe eſt.Atq; hoc ille in libro de Interpretatione cõfirmat his uerbis, Sed quoniam alia coniuncta & copulata ſic dicuntur,ut unum fiat κατηγόρημα, id eſt attributum, ex ijs quæ ſeparatim dicuntur, alia non: quæ hoc loco diſtinctio & diſsimilitudo eſt, quærat aliquis.Nã & animal de homine ſeparatim uerè dicitur, & bipes ſeparatim: atq; ea pro uno habentur. itẽ homo & albus,quæ eadem unum ſunt.Si homo & bipes, unum fiunt, ut uolunt, κατηγόρημα: κατηγόρημα autem & κατηγορία idem ualent: profectò totum hoc,Homo bipes,in aliqua ſit categoria neceſſe eſt.Sin minus,multa erunt genera quæ ad nullum horũ decem pertinebunt. cuiuſmodi ſunt quæ uno nomine exprimi non poſſunt. Iam uero cum enunciatio omnis cuius attributũ eſt definitio, ſit dialectica,ut placet Ariſtoteli,abſurdum eſt enunciationem eſſe aliquam dialecticam, cuius attributum non ad decem illa rerum attributa referatur. Quin etiam iſto pacto fiet,ut uerbum

unum non ſatis Latinum, ſi duobus aut tribus idē effi-cientibus exprimatur, à decem his rerū attributis hæc ſola mutatione excludatur: quo nihil eſſe poteſt abſurdius. Si enim ij qui Rationalis uerbo utūtur, ipſum in natura eſſe ſicuti eſt, confirment: cur nō etiam hoc totum, Rationis particeps, quod idem ualet, in eodē genere reponent? Hoc igitur confirmandum & tenendum eſt, definitionem et proprium multis uerbis explicatum, ad aliquod horum decem pertinere: idq; ob eā cauſam maxime, quòd pro uno uerbo habentur, cùm unum declarent. Nec uero ſi qua duo uerba unam rem declarent, propterea ad unam categoriam referenda ſunt. Nam hoc totū, Homo albus, & ſimilia, unam rem ſignificant: cum interea non ad unū genus, ſed ad multa pertineant. Sed de his hactenus. Nunc de ſingulis his generibus dicendum eſt. Subſtantia eſt duplex. Vna, quæ propriæ ſubſtantia dicitur, uocaturq; prima. Altera ſecundo loco ſubſtantia & impropriè uocatur. Subſtantia quæ propriè & primùm uocatur, eſt ea quæ nec de ſubiecto ullo dicitur, nec in ſubiecto ullo ineſt. Dici autem de ſubiecto eſt in multis intelligi una eademq; ſignificatione, ut animal de homine, et boue, alijsq; animantium generibus, homo de Cicerone, & Socrate alijsq; ſingulis hominibus, una ſignificatione dicitur: at Socrates de nullo alio, niſi de Socrate dicitur. Ineſſe autem ſubiecto eſt aliud nihil, niſi ſic in eſſe in re aliqua, ut non ſit pars eius, nec ab ea ſeparari ſeiungiq; poſſit. ueluti dialectica ſic in animo ineſt, ut non ſit eius pars, nec eb eo ſeiungi queat. Dialectica enim ſine animo conſtare nullo modo poteſt. Ex

quo perſpicuum eſt, omne quod in ſubiecto ineſt, eſſe accidens. Ita *hæc poſterior pars primam ſubſtantiam ab accidente diſtinguit, prior autem à ſecundis ſubſtã tijs. Secundæ enim ſubſtantiæ de ſubiecto dicuntur. Sunt enim ſecundæ ſubſtantiæ, quæ de ſubiecto dicuntur, nec in ſubiecto ullo inſunt.* Cuiuſmodi *ſunt genera & ſpecies huius categoriæ. ut corpus, ut animal, ut homo, ut equus. Sed quæret aliquis, cur tu res ſingulas primas naturas uocas, genera autem & formas ſecundas ſubſtantias? cum potius hæ primæ, illæ ſecũdæ appellari debeant? Quæ enim ratione intelliguntur, ea priora ſunt. Si igitur genera & ſpecies ſola ratione intelligantur, res autem ſingulæ ſenſu percipiãtur, profectò illis potius dabitur principatus.* Ad *hoc reſpondendum eſt, aliquid eſſe prius duobus modis: uno, cum prius naturæ ordine: altero, cum prius ratione & ſententia noſtra, id eſt ordine eo quo res intelligimus, dicitur. Non eſt autem dubium, quin primũ res eæ quæ ſub ſenſum cadunt, percipiantur & cognoſcantur à nobis: deinde eæ quæ ratione intelliguntur.* Ita *cum hoc in libro de uerbis ijs ſit diſſerendum, quæ aliquid ſignificant, & primum impoſita ſint ijs rebus, quæ à nobis primum oognoſcuntur: ordinem illum noſtrum intelligendi ſecutus, primas naturas uocaui res ſingulas: ſecundas eas, quæ non ſenſu, ſed intelligentia continentur. Sed quàm late pateat hæc categoria, uidendum eſt, ut quæ res ex ea ad diſputandũ & quærendum depromi poſſint intelligamus. Quoniam natura ſiue eſſentia, ſiue ſubſtantia omnis huic categoriæ attributa eſt, ut certum quid habeamus de*

quo diſputetur, omnium naturarum genera quæ ſint, intelligendum eſt. Naturarum autem ſiue eſſentiarum duo ſunt genera prima: unum earum, quæ cerni tangi ue poſſunt: alterum earum, quæ ſola ratione intelligun tur. Secundi generis partes paucæ ſunt. Solus enim Deus, ſoli angeli, & animi hominum hoc genere continentur. Illius autem primi numerus eſt infinitior. Ea rum enim naturarum quæ cerni tangi ue poſſunt, aliæ animatæ ſunt, ut arbores, ut frutices, ut herbæ, ut cuncta animantia: inanimæ aliæ, ut lapides, & omnia quæ è terra eruuntur. Hæc duo genera rurſus in partes diſtribui ſolent. Nam et naturarum quæ animo præditæ ſunt, quibuſdã ſenſus à natura datus eſt, quibuſdam nõ eſt datus. ut datus eſt animãtibus, negatus arboribus, fruticibus & herbis: & earũ quæ inanimæ ſunt, mul ta ſunt genera, ut lapides, ut quæ metalla nominantur. Rurſus naturæ ſentientes aliæ rationis ſunt participes, ut homo; aliæ eius expertes, ut beſtiæ, quarum ſunt innumerabilia penè genera. Nam hominum unum eſt modo genus, ut generis pro ſpecie, oratorum more, nomine abutamur. Hic igitur reſiſtendũ eſt, quòd iam nulla rerum genera reliqua ſint, ſed ſolæ res ſingulæ, quas nos primas ſubſtantias uocauimus. Hæc nos genera in ſuas quodque partes, quoad potuimus, diuiſimus, quo facilius omnia quæ ex hac categoria elici poſſint ad diſputandum, cognoſci poſſent. Et quanquam illud primum genus ſatis eſſe potuiſſet, alias res cerni poſſe, alias ratione ſola intelligi, tamen hoc liben tius ea in ſuas partes diſtribuimus. quòd genera & ſpecies & differentiæ quæ ad hunc locum pertinent,

intelligi minime potuiſſent. Alio etiam modo hæc diſtribui licet, ut naturas alias corporeas dicamus eſſe, alias expertes corporis: corporeas quaſdam ſimplici corpore, quaſdam concreto: ſimplici corpore præditas, ut ignem, ut aerem, ut aquam, ut terram: concreto ex his, eas omnes quæ in terra ſint, quæ in aqua, quæ in aere, quæ in igne & cælo. Sed quo hæc facilius percipi poſſint, in tabula quadam ea proponi & deſcribi eſt melius.

SVBSTANTIA SIVE NATVRA.

Corporea		*Expers corporis*
	Corpus	
Animatum		*Inanime*
	Corpus animatum	
Sentiens		*Non ſentiens*
Rõnis ꝑticeps	*Corpus ſentiens ſiue animal*	*Rationis expers*
	Rationis particeps homo.	

In hac tabula quædam quaſi arbor deſcripta eſt, cuius rami diffuſi ſunt in utranque partem. Quæ in medio locata ſunt, genera: quæ in utraq; parte, differentiæ nominantur. Atque hic quidem rerum deſcriptus ordo obſeruandus & notandus eſt. magnum enim ad id de quo agitur, affert adiumentum. Nam & propoſita de quaque natura quæſtione, facilè quid re-

ſpondendum

ſpondendum erit, intelligemus: & quæuis enunciatio ſit ne uera, an falſa, iudicabimus. Sed de his poſterius dicendum erit. Nunc ſatis eſt intelligi, quæ res huic categoriæ ſint attributæ. Res enim omnes quæ per ſe conſtant, cerniq; & non cerni poßunt, ea continentur. Itaque Deus huc pertinet: ut ſi quæratur, Sit ne Deus expers corporis? & animus, ut ſi quæratur, Sit ne animus immortalis? Quocirca non ſunt audiendi, qui Deum ab hoc genere excludunt. Etenim ſi Dei nomen in enunciatione & quæſtione dialectica collocari poteſt, certè ad aliquod horum decem capitum & quaſi elementorum pertineat neceſſe eſt. Dei autem nomen in enunciatione dialectica collocari poſſe hinc intelligi poteſt, quod ipſum Ariſtoteles in ſecundo Topicorum libro collocat. Hãc enim quæſtionem ponit, Deus ne iniuriam faciat? Nec uideo cur forma ex qua omnes naturæ conſtant, ei ſubijci non poßit. ſi modo animus huc referri debeat. Quòd ſi ut animus, ſic forma in hoc genere reponi debet, cur non etiam materia? An quia ſubiectum eſſe non poteſt? At qualitas, quæ niſi in re conſtare non poteſt, ſubiectum interdum eſt, ut in hac enũciatione. Grammatica eſt ſcientia. An quia non eſt res quæ per ſe conſtat, quod ſuppoſitum appellant? At iſto modo, nec genera nec ſpecies, nec ſubſtantiarum partes, ut brachia, ut manus, & cæteræ eius generis, cum per ſe non conſtent, ad hanc categoriam pertinebunt. Deum igitur & animum, & formam & materiam in hoc genere collocemus: præſertim cum de his omnibus quæri multa poßint, quæ adimi non debeant dialecticæ, quam de rebus omnibus diſſerendi rationem,

tionem, Ariſtotelem ſecuti, definitione explicauimus. Nam qui Deum propterea eſſe in ſubſtantiæ categoria negant, quòd in Deum accidens cadere nullum poteſt, ij non ſatis perſpexiſſe uidentur Ariſtotelis ſententiam. Is enim & de Deo quæri à dialecticis uult quædam, ut iam docui, & ipſum expertem eſſe omnis mutationis docet. Cum igitur Deum in hoc genere reponit, non hoc uult, aut ad eum aliquid accedere, aut ab eo decedere: ſed modo quodam quem exprimere non poſſimus, ei conuenire quæ aliarum categoriarũ ſint propria, ut uirtutem, ut numerum, ut actionem. Quoniam quæ res ſubiectæ ſunt huic categoriæ, dictum eſt, ſequitur ut quot quæſtionum genera ex iis exiſtere & quemadmodum ab alijs internoſci poſſint, dicendum eſſe uideatur. Cum autem genera quæſtionum dico, genera illa quatuor dico, quæ dialectico dixi propoſita eſſe ſola ad diſputandum. Generis quidem, definitionis & proprij in hoc genere tractari quæſtio poteſt. Generis, ut ſi quæratur, Sit ne materia ſubſtantia? aut, Sit ne animus immortalis? priore enim generis eſt, poſterior differentiæ quæ generi attributa eſt. Definitionis hæc ſunt exempla, Sit ne ſol animal rationis particeps? Proprij, hæc, Sit ne hominis ſolius loqui? Accidentis autem quæſtio ex hoc genere nulla eſt, quemadmodum ſupra docui, niſi ſit à natura aliena, ut ſi quæratur, Sit ne homini aduenticius animus? poſſit ne homo eſſe & carere ratione? poſſit ne materia forma carere? Has quidem quæſtiones, à natura abhorrentes cum Alexandro uoco: illas, naturales. Naturæ autem quæſtiones omnes, ſiue genus quæratur, ſiue differentia,

differentia,ſiue definitio,ſiue proprium, à cæteris diſtingui poterunt duobus modis. Nam ſi ſit generis,attributum:ſin reliquorum, ſubiectum ad hoc genus pertinebit. Quanquam hoc ſimplex & unum præceptum eſt. Diximus enim & differentiam, & definitionem, & proprium ad eandem categoriam pertinere ad quam ea quorum ſunt differentia,definitio, & proprium. Ita ex attributis quæſtio naturæ intelligenda eſt: ut ſi huius categoriæ ſit attributum, naturæ eſſentiæq́; ſit quæſtio. Sed de ſubſtantia hactenus.

Sequitur quantitas, cuius duo ſunt genera. Eſt enim deiuncta quantitas alia, alia continuata. Deiuncta ea eſt, cuius partes nullo certo termino cohærent, ut numerus,ut tempus,ut oratio. Numeri enim,exempli gratia, ternionis,partes,quæ ſunt duo et unum,aut tres uniones, nullo inter ſe nodo & quaſi uinculo colligatæ ſunt, ſed omnino ſeparatæ. Continuata autem ea dicitur, cuius partes communi termino coniunctæ ſunt, ut linea, ut extremitas, ut corpus. Lineæ enim partes cum puncto,extremitatis cum linea, & corporis cum extremitate cohærent. In priore genere(ut hæc ad rem accommodem) rei multitudo, in poſteriore magnitudo quæritur. Et priori generi numeri omnes ſubiecti ſunt, uocesq́; omnes: poſteriori magnitudines. Ita quæ quatuor artes præſtantiſſimæ tractant, arithmetica,muſica,geometria & aſtrologia, omnia hæc categoria continet. Quicquid autem per ſe magnum eſt,aut linea eſt, aut extremitas ſiue ſuperficies,aut corpus,aut locus,aut tempus. Linea eſt longitudo in qua nulla ſit latitudo,nec craſſitudo. Extre-

mitas ſiue libramentum, magnitudo craßitudine ca‑
rens. Corpus, magnitudo in qua ſit longitudo, latitu
do, & craßitudo. Vnumquodque horum multas in
partes diſtribuitur. Nam & linea longa ac breuis di‑
citur: & extremitas longa ac breuis, lata, anguſta:
& corpus longum aut magnum, breue aut paruum,
aut exiguum, latum, anguſtum, craßum, gracile aut e‑
xile aut rarum. Atque hæc quidem nomina ſunt incer
tæ magnitudinis, certæ autem ſequuntur. Corpus lon
gum pedes, aut cubitos, aut digitos, aut paßus. Quæ
non ſunt hoc loco enumeranda omnia, tantum intelligi
ſatis eſt, hæc ipſa & ſimilia hoc magnitudinis gene‑
re contineri. Numerus etiam multa genera complecti
tur. Alius enim multus eſt, alius paruus aut paucus:
alius par, alius impar dicitur: alius perfectus, alius
imperfectus. atque hic quidem incertus eſt. Certus
numerus eſt, ut unum, duo, tria, quatuor, & quæ ſe‑
quuntur, qui cardinalis: primus, ſecundus, tertius, qui
ordinalis: uni, bini, terni, quaterni, qui diſtributiuus:
ſimplex, duplex, triplex: ſiue ſimplus, duplus, triplus,
quadruplus, qui multiplicatiuus dicitur. Quæſtiones
autem ex his infinitæ poßunt exiſtere, quas ex attri‑
buto ſpectare debemus. Si enim aliquod multitudinis
aut magnitudinis nomen ſit in quæſtionis attributo,
ad hoc genus pertinebit. ut ſi quæratur, Sit ne unus
mundus, an plures? Sit ne unus Deus, an plures? Sint
ne nouem cœli? hæ enim ſunt multitudinis. Magnitu‑
dinis autem hæ, Sit ne ſol maior terra? Sit ne orbis lu‑
næ minimus omnium? Oratio quæ index & interpres
animi dicitur, quæq; in uoce eſt, ad deiunctam quan‑
titatem,

titatem, & locus atq; tempus ad continuatam refertur. Sed diligenter, ne categorias confundamus atque permiſceamus, uidēdum eſt. Sunt enim permulta uerba, quæ ad multas pertinent, ut locus & ad hanc, & ad eam quæ locus proprio nomine uocatur, refertur: itemq; ſimplum & duplum, tum huic attribuitur, tum ijs quæ cum aliquo comparantur: ſed alia atq; alia ratione & ſententia. Nam locus eatenus ad hanc pertinet, quatenus interuallum locorum exquiritur, ut ſi quæratur, an abſit longius à nobis ſol, quàm luna? ad eam autem quæ communi loci nomine appellatur, eatenus pertinet, quatenus ubi fieri, aut eſſe aliquid dicatur, quærimus. ut ſi quæratur, Sint ne hirundines hyeme in Gallia? aut aliquid eiuſdem generis. Eodē modo tū deniq; duplū, ſimplū et ſimilia hic ſpectantur, cum rei multiplex ratio quæritur: ut ſi quæratur, Sit ne triplex dicēdi genus? hoc enim nihil aliud ualet, quàm ſi quæratur, An ſint tria genera dicendi. In ijs autem quæ cum aliquo conferuntur, hæc eadem uerſantur, quoties quæ ſit numerorum inter ſe proportio quærimur. Itaq; categoriarum uis & natura probè noſcenda eſt, ne quo errore ducamur. Huius quidem ea uis eſt & natura, ut partes rerum quæ ei attributæ ſunt, cum aliquo termino copulentur, uel non copulentur. Eſt enim duplex, ut dixi, quantitas: una continuata, cuius ſunt quinq; genera, linea, extremitas, corpus, locus & tempus: altera deiuncta, quæ in duas parteis diſtributa eſt, in numerum & orationem. Quantitatis etiam alia partitio eſt. Alia enim conſtat ex partibus, quę ſitum certum habent, cuius ſunt genera qua-

tuor, linea, extremitas, corpus, & locus: Alia conſtat ex partibus quæ ſitum non habent, cuius genera tria ſunt, numerus, tempus & oratio. Nam horum partes ubi ſitæ ſint, nemo explicare poteſt, quandoquidem orationis & temporis partes continenter fluunt atq; labuntur: numeri autem partes, & ſi non fluunt, tamen nuſquam ſitæ ſunt, Numeri tamen & temporis partes ordine conſtant, ut unum antecedit duo, & tria quatuor. itemq; præteritum tempus præſens antecedit, & hoc futurum. Illorum autem partes ſitæ ſunt, ut propoſito corpore, ubi quæq; pars eius ſita ſit, oſtendi poteſt. Hoc autem intelligendum eſt, ea ſola quæ adhuc commemorata ſunt à nobis, per ſe ac ui ſua quanta eſſe, reliqua omnia eorum interuentu quanta dici. Quum enim duos homines eſſe dico, propter duo dico: quum laborem diuturnum dico, multum temporis interiectum eſſe ſignifico. Eadem eſt ratio cæterorum. In hac autem categoria eorum quatuor quæ ſolent quæri, quæſtiones eſſe poſſunt: Generis, ut ſi quæratur, Sit ne tempus numerus? Definitionis, ut Sit ne tempus, numerus motus, priori ac poſteriori reſpondens? Sit ne numerus unionum multitudo? Proprij, ut ſi quæratur, an ſola quantitas ſit æqualis aut inæqualis? Accidentis huiuſmodi exempla ſunt, Sit ne tempus æternum? Sit ne ſol bipedalis, ut uidetur eſſe? Sit ne luna minor terra?

Qualitas autem uocatur, ex qua quales, ut albi, ut nigri, & alio modo, aliqui nominantur. Eius genera ſunt quatuor prima, quæ inuenta ſunt. Vnum, habitus & affectio: alterum, naturalis uis ad aliquid faci

le gerendum, aut non patiendum, aut contrà ad eadẽ imbecillitas: tertium genus conficiunt patibiles qualitates & perturbationes: quartum figura & forma. De quibus nobis ſingulatim dicendum eſt. Habitus, qualitas eſt ſtabilis & permanens, quæ niſi ægrè euelli non poteſt. ut uirtus, ut uitium, ut ſcientiæ omnes & artes. Affectio autem, qualitas eſt quædam imbecilla, quæ facile euelli & extirpari poteſt. ut calor, ut frigus, ut morbus, ut bona ualetudo, & ſi qua ſunt generis eiuſdem. Interdum affectio latius patet ut habitus etiam complectatur. Afficimur enim & uitijs & uirtutibus. Itaque habitum licet definire adhibito uiciniore genere affectionis. Affectioni autem quæ contraria ex parte qualitatem partitur, quædam ſubiecta ſunt, quæ ad naturam habitus temporis diuturnitate transferri poßunt, cuiuſmodi ſunt morbus & ualetudo. Morbi enim quidam, niſi celeriter curentur. aut ſi negligantur, eas radices agunt in corporibus, ut uix aut ne uix quidem expelli curariq; poßint. Itemq; ſcientiæ, artes, & uirtutes, quas in habituum numerum aſcripſimus, primũ affectiones modò ſunt, deinde quum longo uſu & exercitatione conſtitutæ confirmatæq; ſunt, habitus nomen & uim obtinent. Alterum genus qualitatis uim naturalem ad aliquid faciendum aut non patiendum, & ad eadem imbecillitatem nominaui. Hoc à ſuperiore diſtat, quòd illud aliquid aduenticium & aßumptum dicit: hoc, inſitum & innatum. Naturalis enim uis, eſt quædam inſita nobis aut innata potius qualitas, qua apti ſumus ad aliquid agendum, non patiendum, aut accipiendum.

ad aliquid agendum, ut bellicoſi ad pugnandum, pugiles ad cæſtibus contundendum, athletæ ad certandum, curſores ad curſum: ad non patiendum, ut ualentes dicuntur ij, qui facile reſiſtere poßunt ijs omnibus quæ extrinſecus occurrunt. Et dura illa dicũtur, quæ poßunt impedire, quo minus facile ſecari & diuidi poßint: Ad accipiendum, ut omnes homines aptos animos habent ad percipiendas & uirtutes et ſcientias. Ex contrario definiuntur ij, qui hæc ipſa adiumenta à natura non habent. Vt enim ſunt qui natura ualent ad curſum, ſic ſunt nonnulli qui non ualent. Imbecilli etiam ſunt ij, qui natura nihil ualent ad facile obſiſtendum impulſionibus quæ extrinſecus incidunt, ut ij qui ad morbos procliues ſunt. Tenerum & molle id eſt, quod non habet uim naturalem impedientem quo minus diuidatur. Intelligendum eſt autem ea omnia quæ ui naturali prædita ſunt ad aliquid agendum, eo ipſo imbecillitate earum rerum carere: ut qui ualet uiribus ad luctandum, ei uirium negata imbecillitas eſt. Tertium qualitatis genus patibiles qualitates ac perturbationes efficere diximus. Patibiles autem qualitates dicuntur eæ, quæ uel ſenſum mouent, uel à perturbationibus ortæ ſunt. Duo enim ſunt patibiliũ qualitatũ genera. Aliæ enim ob eã cauſã patibiles qualitates dicũtur, quod ſenſus ipſos afficiunt et mouẽt, cuiuſmodi ſunt ſapores, odores, ſoni ac modi, & quæ tactu percipiuntur qualitates. Aliæ autem eo dicuntur patibiles, quòd ortum habent ab affectionibus quæ uix tolli poßunt, in quo genere colores ſunt ſtabiles & diuturni, corporisq́; ac animi perturbationes

turbationes generis eiuſdem. Nam quæ perturbationes ut citò naſcuntur, ſic celeriter occidunt, cuiuſmodi eſt pallor ex metu natus, & rubor ex pudore, eas qualitates dici Ariſtoteli non placet. Quanquam nō uideo, cur eijcere poßimus pallorem qui ex metu ortus ſit, & alia eiuſdem generis, à qualitatis finibus quin eijciamus etiā affectiones. Quam enim rationē ad habitus affectiones habent, eandem habent etiā repentini motus ad diuturnos & permanentes: nec frigus aut calor interdum diutius quàm repentina ira, pallor ue durat. Aut igitur utrunque retinendum eſt, aut utrunq; repudiandum: niſi fortè Ariſtoteles de ea perturbatione loquatur, quæ duret ad punctum temporis. De patibilibus qualitatibus ſatis multa dicta ſunt. Perturbationes autē eæ alteram huius tertij generis partem efficere uidentur, quæ ex repentinis ſubitisq; naſcuntur: ueluti cū repente aliquis iraſcitur, conſuetudine adhibita iracundus efficitur, quod etiam in cæteris contingit. Illud autem notandum eſt, quod in ſuperiore categoria admonui, eaſdem res, eademq; uocabula multis categorijs eſſe attributa, alia atq; alia ratione atque cogitatione. quod in hac eſt multo etiam euidentius. Nā cū tria adhuc eius genera expoſuerimus, tamen eaſdem res eademq; uerba in duorum numerū aſcripta eſſe animaduerti potuit: quippe cū calorem & frigus tum primo generi ſubiecerimus, tū tertio. Sed primo generi ea attributa ſunt, quòd facile tolli euelliq; poßint: huic autem, quòd ſenſum moueant. Vt autem dixi hoc intereſſe inter habitum & uim naturalē, quòd habitus aßumptus eſt, induſtriaq;

& ſtudio noſtro eget: uis autem naturalis, innata & inſita eſt: ſic patibilis qualitas, & perturbatio affecta eſt ad uim naturalem. Hæ enim ſine induſtria & opera hominis conſtare non poſſunt. Reliquum eſt quartum genus qualitatis. Hoc efficiunt, ut dixi, figura & forma. Eſt autem figura, una aut multis lineis comprehenſa qualitas: ut triangulum, tribus conſtat, quadratum, quatuor. Forma uerò, apta eſt quædam compoſitio uel membrorum, ut in animantibus: uel partium, ut in mutis rebus, ex qua res pulchræ & formoſæ nominantur. Alia etiam ſubiecta ſunt huic generi, ut rectum, obliquum, & ſi qua ſunt talia. Sed uidendum eſt diligenter, ne quo hic errore labamur. Sunt enim multæ res quæ uidentur eſſe huic categoriæ attributæ, nec ſunt, & quæ ad alias & ad hanc pertinent. In quo genere ſunt craſſa & tenuia, læuia & aſpera, quæ ad ſitum pertinent, cum ad qualitatem pertinere uideantur. id quod ex definitionibus intelligi licet. Craſſa enim ea ſunt, quorum partes propè cohærent. Tenuia, quorum partes diſtractæ diſiunctæq; ſunt. Læuia ea, quorum partes in rectum directæ ſunt quodammodo. Aſpera, quorum partes aliæ eminent, aliæq; ſuperantur. Hæ autem definitiones ſitus rationem utmq; continent. Contrà ſunt quædam, quæ huius ſunt categoriæ propria, quum interea quantitatis uideantur eſſe, ut rectitudo & obliquitas. Nam cum linea in qualitatis numero à nobis repoſita ſit, & differentiam dixerimus ad eandem categoriam pertinere, ad quam genus, illa duo ad quantitatem referenda uideantur, quæ lineæ uideantur eſſe differentiæ. Nam

linearum alia recta eſt, alia obliqua. Sed hæc ſubiecti in accidentia, non generis in differentias, partitio eſt. Nam ſi quis roget, qualis ſit linea, aptè & propriè rectam aut obliquam eſſe reſpondebimus. Quod ſi quantitatis eſſet, quanta eſſet, quæri oporteret. Atque hæc quidem quatuor genera ſunt qualitatis. Cum autem eorum omnium tum uel maxime primi generis uis & natura tenenda & cognoſcenda eſt. Nam cum de expetendis & fugiendis rebus, de æquo & iniquo, diſputare ferè omnes ſoleant, hæc in eo genere latent omnia. Quæſtiones autem eorum quatuor quæ in omni quæſtione, ut dixi, tractari ſolent, in hac etiam categoria exiſtunt. Nam & genus quæri poteſt, ut, An ſint uirtutes ſcientiæ? Sit ne continentia uirtus? & differentia, ut ſi quæratur, Sit ne uirtus uoluntaria? & definitio, ut, An perturbatio ſit habitus uoluntarius à ratione auerſus? &, Sit ne continentia uirtus, quæ uoluptates guſtatus & tactus comprimat? & proprium, ut, Sola ne uirtus eum in quo eſt bonum efficit? Sola ne temperantia libidinem uincit? Sit ne ſolius ſapientis prouidere res futuras? Sed accidentis maximè tritæ ſunt & uſitatæ quæſtiones, eæq; duplices. Nam & ſimpliciter quæritur, Sit ne uoluptas expetenda? Sit ne expetenda gloria? et comparatè, ut ſi quæratur, Sit ne magis expetenda prudentia quàm iuſtitia? Horum quatuor quæſtiones internoſci poterunt eodem modo, quo in quantitatis categoria præſcripſi.

Ea autem cum aliquo conferuntur, quorum uis & natura omnis idem eſt quod ad aliquid affectum eſſe quodammodo: ut pater & filius, dominus & ſeruus,

uir &

uir & uxor, gener & ſocer. Horum enim omnium uis & natura ad aliud refertur. Nam & pater quicquid eſt, id filij eſt: & contrà, quicquid eſt filius, id patris proprium eſt. Vt enim pater, filij pater eſt: ſic filius, patris eſt filius. quod in cæteris omnibus contingit. Gener enim intelligi non poteſt, niſi cum ſocero, nec uir ſiue maritus, niſi cum uxore conferatur. Huic generi ſubiecta ſunt cognationum, affinitatum, contractuumq; nomina: cognationum & affinitatum, ut pater filius, uir uxor, gener ſocer: contractuum, ut uenditio & emptio, locatum & conductum, datum & acceptum, commodatum ſumptum, & ſi qua ſunt eiuſdem generis. Quædam etiam numerorum nomina huc referuntur, ut ſimplum, duplum. Quædam nomina uſitata non ſunt, ut ſeſquitertium in uſu eſt, quod ei reſpondeat, non eſt. Raræ autem ex hoc genere exiſtunt quæſtiones, duntaxat dialecticæ. Generis hæc erit, Sit ne triplum multiplum? Sit ne genus in ijs, quæ cum aliquo conferuntur? Definitionis, ut ſi quæratur, An ſit genus id quod de multis, ſpecie autem differentibus in naturæ quæſtione dicitur? Proprij, ut, Solane ea quæ cum aliquo conferuntur eiuſmodi ſunt, ut eorum neutrum ſine altero cognoſci poßit? Accidentis hæ, An ſex ſint dupla? An homo ſit pater? In his autem omnibus ſemper attributum huic categoriæ ſubijci debet, quemadmodum in alijs demonſtrauimus. Ac ſuperior quidem definitio eorum quæ cum aliquo conferuntur, huius categoriæ eſt propria. Altera autem, quæ Platonis dicitur eſſe, omnia omnium categoriarum, præterquam ſubſtantiæ, nomina complectitur.

Ea enim cum aliquo dicebat conſerri, quorum uis & natura alterius eſſet, aut quæ quoquo modo cum alio conſerrentur.

Reliquæ ſunt nobis categoriæ ſex, quarũ quatuor, ut facere, pati, ſitum eſſe, & habere, uerbis modi infiniti illæ quidem exprimuntur, ſed tamen ad modum indicandi etiam referuntur: nõ quia uerba ſunt, ſed quia attributi uim obtinent. Vt *cum hanc enunciationem pronuncio,* Homo *gignit, uerbum hoc* Gignit *idẽ ualet q̃d hoc totum,* Eſt *gignens.* In *uerbis igitur quæ his quatuor categorijs attributa ſunt, non uim uerbi, ſed attributi quod complectuntur, ſpectare debemus.* Primum *de faciendi, deinde patiendi categoria dicemus: tum de ea qua aliquid ſitum eſſe ſignificamus: poſtremo de ea qua aliquo amictu tectũ eſſe aliquid dicimus.* Qui *certè ordo naturæ cõſentaneus eſt.* Ordo *enim naturæ id poſtulat, ut primum ſit aliquid quod faciat, deinde quod patiatur, tum ut hæc duo ſita ſint, ut ſtent, aut erecta ſint, aut aliquo alio modo compoſita, poſtremo, uel pelle tecta, uel alio integumento.* Has *quatuor reliquæ duæ rectè ſequentur, propterea quòd ſuperiorum uis & ratio quo tempore & loco ſit, aut intelligatur, deinceps rectè quæri & diſputari poteſt.* Atque *hæc quidem de ordine dicta ſint.* Nunc *de ſingulis dicamus, ac primũ coniunctè de faciendi patiendiq́; categoria.* Agere *hoc loco aliud eſt nihil, quàm uim ſuam in aliud quod eam accipere poßit, inducere: ut cum ignem dico accendere materiam, hoc dico, ignis uim accẽdendi in materiam immitti.* Pati *autem eſt eam uim accipere.* Ita *nihil omnino agere intelligi poteſt, quin ſit*

aliud

uir & uxor, gener & ſocer. Horum enim omnium uis & natura ad aliud refertur. Nam & pater quicquid eſt, id filij eſt: & contrà, quicquid eſt filius, id patris proprium eſt. Vt enim pater, filij pater eſt: ſic filius, patris eſt filius. quod in cæteris omnibus contingit. Gener enim intelligi non poteſt, niſi cum ſocero, nec uir ſiue maritus, niſi cum uxore conferatur. Huic generi ſubiecta ſunt cognationum, affinitatum, contractuumq; nomina: cognationum & affinitatum, ut pater filius, uir uxor, gener ſocer: contractuum, ut uenditio & emptio, locatum & conductum, datum & acceptum, commodatum ſumptum, & ſi qua ſunt eiuſdem generis. Quædam etiam numerorum nomina huc referuntur, ut ſimplum, duplum. Quædam nomina uſitata non ſunt, ut ſeſquitertium in uſu eſt, quod ei reſpondeat, non eſt. Raræ autem ex hoc genere exiſtunt quæſtiones, duntaxat dialecticæ. Generis hæc erit, Sit ne triplum multiplum? Sit ne genus in ijs, quæ cum aliquo conferuntur? Definitionis, ut ſi quæratur, An ſit genus idquod de multis, ſpecie autem differentibus in naturæ quæſtione dicitur? Proprij, ut, Solane ea quæ cum aliquo conferuntur eiuſmodi ſunt, ut eorum neutrum ſine altero cognoſci poßit? Accidentis hæ, An ſex ſint dupla? An homo ſit pater? In his autem omnibus ſemper attributum huic categoriæ ſubijci debet, quemadmodum in alijs demonſtrauimus. Ac ſuperior quidem definitio eorum quæ cum aliquo conferuntur, huius categoriæ eſt propria. Altera autem, quæ Platonis dicitur eſſe, omnia omnium categoriarum, præterquam ſubſtantiæ, nomina complectitur.

Ea enim cum aliquo dicebat conferri, quorum uis & natura alterius eſſet, aut quæ quoquo modo cum alio conferrentur.

Reliquæ ſunt nobis categoriæ ſex, quarũ quatuor, ut facere, pati, ſitum eſſe, & habere, uerbis modi infiniti illæ quidem exprimuntur, ſed tamen ad modum indicandi etiam referuntur: nõ quia uerba ſunt, ſed quia attributi uim obtinent. Vt cum hanc enunciationem pronuncio, Homo gignit, uerbum hoc Gignit idẽ ualet q̃ hoc totum, Eſt gignens. In uerbis igitur quæ his quatuor categorijs attributa ſunt, non uim uerbi, ſed attributi quod complectuntur, ſpectare debemus. Primum de faciendi, deinde patiendi categoria dicemus: tum de ea qua aliquid ſitum eſſe ſignificamus: poſtremo de ea qua aliquo amictu tectũ eſſe aliquid dicimus. Qui certè ordo naturæ cõſentaneus eſt. Ordo enim naturæ id poſtulat, ut primum ſit aliquid quod faciat, deinde quod patiatur, tum ut hæc duo ſita ſint, ut ſtent, aut erecta ſint, aut aliquo alio modo compoſita, poſtremo, uel pelle tecta, uel alio integumento. Has quatuor reliquæ duæ rectè ſequentur, propterea quòd ſuperiorum uis & ratio quo tempore & loco ſit, aut intelligatur, deinceps rectè quæri & diſputari poteſt. Atque hæc quidem de ordine dicta ſint. Nunc de ſingulis dicamus, ac primũ coniunctè de faciendi patiendiq; categoria. Agere hoc loco aliud eſt nihil, quàm uim ſuam in aliud quod eam accipere poſſit, inducere: ut cum ignem dico accendere materiam, hoc dico, ignis uim accẽdendi in materiam immitti. Pati autem eſt eam uim accipere. Ita nihil omnino agere intelligi poteſt, quin ſit

aliud

aliud quod patiatur. ſed hoc duobus modis fieri poteſt. Nam quædam reuera agunt, id eſt, uim quandam in aliud immittunt, ut ignis calefacit, quòd calorē afferat & gignat: alia non reuera immittunt, ſed ſuperiorum ſolum forma dicuntur. Vt cum accuſare quempiam dicor, non formam aliquā, ſeu uim ei affero, ſed ſolum hoc ipſo agere aliquid dicor, quòd non quieſco. Prius quidem genus dialectici ferè tractant, atq; eius ſex ſunt genera prima, quorum duo naturæ et ſubſtantiæ ſunt, ut generare & interimere: duo quantitatis, ut, augere, & minuere: unum qualitatis, ut commutare: unum loci, mutare locum. Quoniam autem uerba deſunt, generandi & interimendi uerbis in quantitatis qualitatisq; ortu atq; interitu declarando uti cogimur. Nam & uirtutes naſci, oriri, ingenerari, ac interire dicimus, & magnitudines. Eodem modo amplificare & minuere dignitatem, honorem, uirtutesq; dicimus. Rurſus unumquodque eorum in multas partes diſtributum eſt. Generare enim, & interimere, generari & interire aliquid & natura et cōtra naturam dicitur: ut homines qui ita ut natura inſtituit, naſcūtur, natura generari dicuntur, qui aliter ac natura inſtituit, ut monſtra, ut abortus, contra naturam. Si qui legitimo & à natura conſtituto tempore intereunt, eorum naturalis mors & interitus eſt: qui autem morbo, aut ui alióue caſu moriuntur, contra naturam dicuntur interire. Atq; etiam generandi alia ſunt genera. Nam alia ſemine tantum propagantur, ut homines: alia ſemine & traduce, ut arbores & ſtirpes: alia putredine, ut culices: alia alijs modis. Interitus alia eſt

lia eſt ratio. Intereunt enim alia morbo, alia ſenectute, quædam putrefactione, alia alio modo. Augendi etiam et diminuendi genera ſunt multa, eaq; fere ad ſuperiora reuocari poßunt. Nam & natura & contra naturam quædam tum creſcunt, tum decreſcunt. In creſcendo etiam atq; decreſcendo notari certa magnitudo poteſt. Sed hæc non naturæ, uerum accidentis potius diuiſio eſt. Commutari autem id dico quod alij alterari, id eſt ex qualitate mutari in qualitatẽ, ut ex calore in frigus, ex nigrore in candorem, ex metu in ſpem, ex gaudio in mœſtitiam. Genera autem exponi omnia non poßunt, frigefacere, calefacere, tepefacere, lætificare, triſtitia afficere, perterrefacere, in ſpẽ conijcere, docere: cuius ſunt etiam multa genera, ut docere grammaticam, dialecticam, aliasq; artes: & eius contrariũ dedocere. Loci mutatio in multas parteis eſt diſtributa. Mouere enim & ferre aliquid ſurſum & deorſum, antè, ponè, dextrorſum & ſiniſtrorſum poßumus. Loci etiam mutatio uel continuata eſt, uel interrupta. Atq; hæc ſunt prima ſex agendi et patiendi genera, & ſingulorum partes: uerbo autem mouendi hæc ſubiecta ſunt omnia. Motus enim genera ſex ſunt, ut ortum & interitum motus nominemus. Atq; ut in pauca rem conferam, uerba omnia quæ actiua & paßiua Grammatici uocant, communia item & deponentia, quæ cum eiſdem caſibus iunguntur, his duabus categorijs attributa ſunt. Nomina quoque ab ijs deducta eodem referri debent, ut actio, perpeßio, motus, motio, ortus, interitus, acceßio, deceßio, commutatio, immutatio, & quæ his ſubiecta ſunt. In

quibus ne fallamur, uidendum eſt diligenter. Neq; enim nomina omnia ab his ducta uerbis huc pertinent, ſed ea modò quæ rem inchoatam imperfectamq; declarant. Non enim ædificium ſubeſt, ſed ædificatio: neque doctrina, ſed opera quæ in docendo ſuſcipitur, quam doctrinationem uocant: niſi forte hoc etiam doctrina & diſciplina ſignificat. Eodem modo iudicandum eſt de his nominibus, frigus, calor, tepor, & alijs eiuſdem generis. Neq; enim his generibus continentur, ſed hæc frigefactio, calefactio, tepefactio, ſi modo uſitata ſunt. Quod ut internoſci poßit, uis & natura actionis ſpectanda eſt. Eſt enim in eo poſita, ut quod agitur aut fit, nō ſit omnino, ſed partim ſit, partim nō ſit. Nam ſi generis ea ſit uis & natura, eadem formarum ſit neceſſe eſt. Sed actionis primæ ac maximè propriæ hæc, ut iam dixi, eſt & ratio & definitio. Quoniam quæ res his duabus categorijs ſubiectæ ſint, expoſui, deinceps quæſtiones proponamus quæ de his tractari poßunt. Quatuor quidem illis quæſtionum generibus, de quibus dictum eſt, in his locus relinquitur. Generis enim magnæ quæſtiones poni ſolent, ut ſi quæratur, Sit ne iudicare, ſentire? ſiue iudicium, ſenſus? quod idem ualet, ut ſi quæratur, An ſit ſentire iudicandi, & ſenſus iudicij genus? Generis etiam huiuſmodi exemplum eſt, An uidere facere ſit an ne pati? de quo magna eſt inter Platonem & Ariſtotelem diſſenſio. Item hoc, Sit ne mouere agere, & motus actio? et, Sit ne ortus motus? Definitionis tale exemplum eſt, Sit ne motus actus eius quod poteſtate eſt, quatenus eſt poteſtate? &, Sit ne motus ex contrario

in contrarium mutatio? Proprietatis tale erit, Sola ne actio eiuſmodi eſt, ut eius pars ſit, abſit altera? An ſoli orbes ſtellarum ſint per ſe uolubiles? Accidentis autem, et plurimæ ſunt & maximæ, ut, Habuit ne ortum mundus? &, ſit ne aliquando interiturus? An quod natum eſt, id omne neceſſe eſt occidere? An terra moueatur? Sol ne moueatur? Fluant ne & labantur continenter omnia. Et ſexcentæ generis eiuſdem. Neque enim eſt quòd numerum perſequi conemur, cõtentiq; ſumus, ſi nonnullas ponamus, ad quarum regulam ſi reliquę dirigantur, aut ex ijs ſpectentur, facile earum perſpiciatur & diſtinctio & diſsimilitudo. Quam ad rem magnum adiumentũ afferent ea quæ ſupra de quæſtionum differentia diximus. Sunt enim generalia quædã præcepta fuſa per categoriarũ genera omnia. Sed nõ erit alienũ quemadmodũ ad ſuperiores, ita ad has eadem accõmodare, Omnes quidem cuius ſint eorũ quatuor quæ quæri ſolere dixi, ex attributo illæ quidẽ ſpectantur, & æſtimantur: ſed tamẽ ne generis et accidẽtis quæſtiones nos fallant ſimilitudine, cauendum eſt. Neque enim ſi quæſtionis attributum genus eſt, idcirco generis eſt quæſtio. hæc enim, An terra mouetur? accidentis eſt, cum interea genus ſit attributum. Hanc autẽ ab illa ita facillimè diſtinguemus, ſi accidentis et generis tenebimus definitiones. Sed hoc loco repetenda etiam ſunt ea præcepta quæ ſuprà tradidi.

Situm eſſe, eſt ita locatas eſſe partes rei, ut neq; agat quid, neque patiatur, ſed neutro modo ſe habeat. Itaque uerba omnia quæ neutra à Grammaticis uocãtur, ad hanc categoriam pertinent: ea duntaxat quæ

ſitum declarant, ut ſtare, ſedere, accubare, ſupra et infra aliquem accumbere, ſupinum eſſe, pronum, & ſi qua ſunt generis eiuſdem. Raro hæc in diſputationem incidunt, quo breuiores erimus. Mihi quidem hæc categoria magna ex parte actioni contraria uidetur. Nam cum motum magna ex parte propoſitum, ut docui, illa habeat, hæc ferè in ſtatu tota uerſatur. Statum autẽ uoco motus contrarium, ut cum dicimus ſtare ſolem aut nauem, id eſt non moueri. Itaq; hæc categoria uel ſtare mihi appellari poſſe uidetur, uel cum hoc magna ſocietate coniungi. Nam quicquid ſtat, id aut ſedet, aut iacet, aut accubat, aut alio aliquo modo ſitum eſt. Quanquam rationẽ ſitus corporum, non quietis habendam eſſe in hac categoria, dici poſſe non nego. Vtcunq; res habeat certe nõ animantiũ modò, ſed rerum etiam mutarum ſitum complecti & declarare mihi uidetur, ut urbs ſpectare orientem dicitur, in planicie, aut in colle ædificata. Nam cum de ſitu urbis aut loci quæritur, ex his atque alijs eiuſdem generis ſitus ſpectatur diſtinctio. Nomina etiam à quibus hæc uerba ducta ſunt, ad hanc categoriam pertinent, ut ſitus, accubatio, ſtatio, ſeßio, deflexio, procliuitas, aliáq; generis eiuſdem. Nam quod ait Ariſtoteles, hæc in ijs quæ cum aliquo conferuntur, habenda eſſe, id de Platonis dixit ſententia, cuius correxit definitionem. Raræ autem ſunt, ut dixi, huius generis quæſtiones. Generis tale exemplum eſt. Stat ne is qui ſurgit? Definitionis, ut, An ſtare ſit ita compoſitum eſſe, ut corporis moles tota in cœlum pedibus fulta erigatur? Proprij huiuſmodi, Solum ne hominem ex animantibus na

tura erexit? Accidentis, Poſſint ne induſtria hominũ beſtiæ recte incedere? Hæ etiam ex attributis intelliguntur. Si qua enim ex hac categoria quæſtio ducatur, eius attributum illi ſubijciatur neceſſe eſt.

Habere, ut categoria eſt, ad ea modo refertur, quæ corpus tegunt. ut ueſtes, ut arma, ut uilli, ut coria in beſtijs. Quod enim homini ueſtis eſt, id ſui eſt ſeta. Ita habendi genera ſunt plura. Prima duo genera ſunt, habere ueſtem, & habere arma duntaxat, quæ ad homines pertinere dicuntur. Hæc autem duo Latinè dicuntur, ueſtitum eſſe, & armatũ uel in armis eſſe. prius ueſtium, poſterius armorum genera omnia complectitur, purpuratum eſſe, ſericatum, holoſericatum, auro & argento fulgere, quæq; ſunt eiuſdem generis. Armis etiam ſubiecta eſt lorica, galea, thorax, caligæ, brachia, aliæq; partes, hinc loricati milites. De his duobus generibus eorumq; partibus dialectici diſputare non ſolent. De ijs autem quæ belluarum ſunt, nonnunquam diſputant, quum eorum cognitionem à phyſicis hauſerint. Aliæ enim uillis ueſtitæ ſunt, aliæ ſpinis hirſutæ, quædam pluma tectæ, nonnullæ ſquama, aliæ teſta. Nomen autem à quo habendi uerbum ductum eſt, non habitum dici uolo, ſed potius integumentum. Habitus enim ueſtem alicuius generis hominum uniuerſam complectitur: ut cum dicimus, ſtatuam alicui poſitam eſſe habitu militari, habitu muliebri, habitu regio, quod Cicero ornatu militari ſolet dicere. Huic autẽ generi ſubiecta non ſunt ueſtium integumentorumq; nomina, pertinent enim ad naturæ aut ſubſtantiæ categoriam. Itaque ſola ab ijs

ducta nomina, quæ concreta dialectici appellant, & adiectiua grammatici, ut loricatus, ueſtitus, togatus, palliatus, cæteraq; eiuſdem generis, ei ſunt attributa. Quanquam & illa huic ſubiecta uideri poßunt, ut ea conſideremus, non quia res ſint per ſe cohærentes, ſed quia comparata ſint ad tegendum. Eſt enim hæc huius categoriæ uera ſignificatio.

In loco eſſe, facere, aut pati aliquid, eſt loco circunſcribi & definiri tum naturam rei, tum eius actionem: ita ut certo in loco ea ſit, agat, aut patiatur, non in alio. Quemadmodum hæc categoria à loco qui quantitati ſubiectus eſt, differret, ibi expoſui. Hæc autē categoria latißime patet. Complectitur enim primam hanc rerum uniuerſitatē: aut potius in hac rerum uniuerſitate eſſe, & in loco, idem ualent, præſertim cum extra cœlum nullus ſit locus. Quoniam autem uniuerſitas primū ſuperiores, deinde inferiores naturas complectitur, duo prima genera huius categoriæ erunt, in ſuperis eſſe, & in inferis. Plures ſunt partes ſingulorum, ut in cœlis eſſe, in igne habitare, in aere, in aqua degere, in terra uerſari. Cœli ſiue orbes multi ſunt, ut nouem, uel decem. Si quid in aqua uiuat, quæri poteſt, in mari ne, an in flumine, in lacu, an in ſtagnis, an in puteis, aliiſq; eiuſdem generis. Si in mari, Oceano, an Adriatico, an Caſpio, an Rubro, an Indico, & ſi qua ſunt eiuſdem generis. quod in nominibus amnium, lacuum, fontiumq; contingit. Terræ autem quo plures ſunt partes, eo plura genera ea ex parte in categoriæ huius quæſtiones conuenient. Nam cum treis in parteis omnis ſit diſtributa, in Aſiam, in Africam, & in

Europam,

Europam, ac unaquæque rurſus in partes innumerabiles diuidatur, non eſt id quidem dubium, quin ſingulæ magnam quæſtionum copiam ſuppeditare poßint. Atque etiam illa loci genera huc referuntur, ut ſuprà & infrà, à tergo, ſeu ponè, & antè, à dextra & à ſiniſtra. Nec dubium eſt, quin ea omnia quæ tribus reliquis loci aduerbijs ſignificantur, ut quò, quà & unde, eódem pertineāt. Quæ mihi propterea omiſiſſe uidetur Ariſtoteles, quod uel facile intelligi poßent, uel raro aut nunquam inciderent in diſputationem Generis quidem quæſtiones ex hac categoria raræ poßunt exiſtere, nec fere dialecticorum ſunt propriæ, ut ſi quæratur, Qui habitant in Turonibus, ſint ne in Aquitania? Et qui accolunt Sequanam, ſint ne in Belgica Gallia? Hæ enim geometrarum ſunt. Plurimæ autem accidentis in hoc genere uerſantur, ut ſi quæratur, Viuat ne aliquod animal in igne? Sit ne aliquod animal quod partim in aqua, partim in terra uiuat? Sint ne ſtellæ in octauo orbe, ſol in quarto, luna in primo? An ros in media aeris regiōe oriatur? Sint ne hyeme in Gallia hirundines, an aliò ſe conferant? An in cœlo animi uerſarentur, antequam in corpora intrarent? Comparatè etiam multa quæruntur, ut ſi quæratur, Vtra ſuauior & præſtantior ſit uita, ea ne quæ in ſolitudine, an quæ in celebritate degatur? quæ rure, an quæ in urbe? Proprij autem & definitionis quæſtiones hinc facile internoſci poßunt: & cuius ſint eorum quatuor quæ quæri poſsumus, eodem modo quo in ſuperioribus, ex attributis intelligatur.

Reliqua eſt ea, qua in tempore aliquid fieri decla-

ratur. Eius ſunt tria genera prima, in inſtanti & præſenti, ſuperioribus, & conſequenti ſiue futuro. In ſingulis rurſus ſpectantur hæ partes, annis, menſibus, diebus, horis: uere, æſtate, autumno, hyeme. Calendis, Nonis, Idibus. Generis erit quæſtio huiuſmodi, Qui inſtanti tempore agit aliquid, agat ne in tempore? Raræ ſunt generis, accidentis contrà ſunt creberrimæ, ut, An quod mouetur, in tempore moueatur? Num triginta annis Saturnus curſum ſuum conficit? Tutum ne ſit hyeme nauigare? Atq; hæc quidem & alia eiuſdem generis ſimpliciter quæruntur, comparatè autem illa, An beatus malit uno die optimè uiuere, an multis bene? Sit ne charior doctrina quæ in ſenectute, q̃ quæ in adoleſcẽtia traditur aut diſcitur? Proprij huiuſmodi erit exẽplum, Sit ne inſipiẽtis in diem uiuere?

Atque hæc de ſingulis categorĳs dicta ſint. Quæ autem earum ſit & diſsimilitudo & diſtinctio, primum ex ſingularum definitionibus intelligi licet, deinde ex earum notatione, & proprietatibus. Definitio quæ cuiuſque eſſet, expoſuit, in eoq; ne ſimilitudinis ſpecie erraremus, cautiones adhibui. Notatione autem rerum adhibita, multo etiam erimus cautiores. Eſt quidem ſubſtantia, quam naturam appello, quaſi fundamentum: cæteræ autem res tanquam additamenta, quæ natura nitantur. Vt enim cætera quæ fundamento adiunguntur ædificando, ſublato fundamento, corruunt & concidunt: ita ſine ſubſtantia reliquæ res cohærere nullo modo poſſunt. Præterea ſubſtantia eſt tanquam ſtirps, aut truncus, cæteræ ſunt inſtar propaginis. Nam quemadmodum è trunco

frondes

frondes & folia naſcuntur, ſic ex ſubſtantia reliquæ categoriæ eueniunt. Si enim corporea ſit natura, aliqua ſit magnitudine neceſſe eſt, ſit alba aut nigra, aut alio colore tincta, aliud efficiat, ſui ſimile aliquid patiatur, partes, aut membra, aut totum corpus habeat compoſitum, & tectum, idq; aliquo loco circumſcribatur & tempore. Nunc de proprietatibus aliquid dicendum eſt. Subſtantiæ primum illud proprium eſt, nec elationem accipere, nec ſubmiſſionem, id eſt, non dici cum Magis & minus aduerbijs: ut, Homo alius alio magis aut minus homo non dicitur, cęteræ autem categoriæ illa recipiunt. Nam alius alia & maior, minor ue dicitur, & albior aut atrior, & pater magis aut minus, & plus minus ue agere aut pati, & erectior, melius ueſtitus aut armatus, et in maiore aut minore loco, & diutius aut minus diu uiuere. Deinde illud etiam naturæ aut ſubſtantiæ proprium eſt, non ineſſe ſubiecto, quum in ſubiecto cætera inſint omnia. Ineſſe autem in ſubiecto, eſt ita in aliquo ineſſe quippiã, ut nec ſit eius pars, nec ab eo ſeiungi poſſit, ut uirtus qua eſt aliquis præditus, in eo ineſt, non ut pars: & ab eo ſeparari non poteſt, id eſt ſine eo non poteſt in rerum natura manere. Si omnia naturarum genera perſequi uelimus, earum nullam in ſubiecto ineſſe reperiemus. An autem humana natura, quæ ſpecies eſt, aut Socratis natura ſic in homine, aut in Socrate inſit, ut nec ſit pars eius, nec ſine eo conſtare poſſit, magna quæſtio eſt. Sed nihil eſt tam ſubſtantiæ proprium, quàm eam cum una eademq; maneat, accipere poſſe contraria. Cætera enim recipiunt illa quidẽ con-

ratur. Eius ſunt tria genera prima, in inſtanti & præſenti, ſuperioribus, & conſequenti ſiue futuro. In ſingulis rurſus ſpectantur hæ partes, annis, menſibus, diebus, horis: uere, æſtate, autumno, hyeme. Calendis, Nonis, Idibus. Generis erit quæſtio huiuſmodi, Qui inſtanti tempore agit aliquid, agat ne in tempore? Raræ ſunt generis, accidentis contrà ſunt creberrimæ, ut, An quod mouetur, in tempore moueatur? Num triginta annis Saturnus curſum ſuum conficit? Tutum ne ſit hyeme nauigare? Atq; hæc quidem & alia eiuſdem generis ſimpliciter quæruntur, comparatè autem illa, An beatus malit uno die optumè uiuere, an multis bene? Sit ne charior doctrina quæ in ſenectute, q̃ quæ in adoleſcētia traditur aut diſcitur? Proprij huiuſmodi erit exēplum, Sit ne inſipiētis in diem uiuere?

Atque hæc de ſingulis categorijs dicta ſint. Quæ autem earum ſit & diſsimilitudo & diſtinctio, primum ex ſingularum definitionibus intelligi licet, deinde ex earum notatione, & proprietatibus. Definitio quæ cuiuſque eſſet, expoſuit, in eoq; ne ſimilitudinis ſpecie erraremus, cautiones adhibui. Notatione autem rerum adhibita, multo etiam erimus cautiores. Eſt quidem ſubſtantia, quam naturam appello, quaſi fundamentum: cæteræ autem res tanquam additamenta, quæ natura nitantur. Vt enim cætera quæ fundamento adiunguntur ædificando, ſublato fundamento, corruunt & concidunt: ita ſine ſubſtantia reliquæ res cohærere nullo modo poſſunt. Præterea ſubſtantia eſt tanquam ſtirps, aut truncus, cæteræ ſunt inſtar propaginis. Nam quemadmodum è trunco

ſrondes & folia naſcuntur, ſic ex ſubſtantia reliquæ categoriæ eueniunt. Si enim corporea ſit natura, aliqua ſit magnitudine neceſſe eſt, ſit alba aut nigra, aut alio colore tincta, aliud efficiat, ſui ſimile aliquid patiatur, partes, aut membra, aut totum corpus habeat compoſitum, & tectum, idq; aliquo loco circumſcribatur & tempore. Nunc de proprietatibus aliquid dicendum eſt. Subſtantiæ primum illud proprium eſt, nec elationem accipere, nec ſubmiſſionem, id eſt, non dici cum Magis & minus aduerbijs: ut, Homo alius alio magis aut minus homo non dicitur, cęteræ autem categoriæ illa recipiunt. Nam alius alia & maior, minor ue dicitur, & albior aut atrior, & pater magis aut minus, & plus minus ue agere aut pati, & erectior, melius ueſtitus aut armatus, et in maiore aut minore loco, & diutius aut minus diu uiuere. Deinde illud etiam naturæ aut ſubſtantiæ proprium eſt, non ineſſe ſubiecto, quum in ſubiecto cætera inſint omnia. Ineſſe autem in ſubiecto, eſt ita in aliquo ineſſe quippiã, ut nec ſit eius pars, nec ab eo ſeiungi poſſit, ut uirtus qua eſt aliquis præditus, in eo ineſt, non ut pars: & ab eo ſeparari non poteſt, id eſt ſine eo non poteſt in rerum natura manere. Si omnia naturarum genera perſequi uelimus, earum nullam in ſubiecto ineſſe reperiemus. An autem humana natura, quæ ſpecies eſt, aut Socratis natura ſic in homine, aut in Socrate inſit, ut nec ſit pars eius, nec ſine eo conſtare poſſit, magna quæſtio eſt. Sed nihil eſt tam ſubſtantiæ proprium, quàm eam cum una eademq; maneat, accipere poſſe contraria. Cætera enim recipiunt illa quidẽ con

traria, ſed uel non eadem numero manent, uel non mutantur accipiendis contrarijs. Nam nec color unus atque idem manens, candor & nigror dicitur, & oratio eadem uera ac falſa illa quidem dicitur, ſed tamen cum ita dicitur, nulla eius ſequitur immutatio. At ſubſtantia una eademq; numero manens, immutatione ſui contraria accipit. Socrates enim una hora ex calido fit frigidus, quum ſit unus & idem, idq; ſui mutatione, quoniam nunc frigidus eſt, qui pauló anté calidius fuit. Atque hæ quidem ſunt naturæ proprietates, quæ eam à cæteris categorijs facile ſeiungunt.

Quantitas autem hoc à cæteris differt, quòd æqualis aut inæqualis, par aut impar dicitur, cætera aut non dicuntur omnino, aut habita illius ratione dicuntur. Nam cum aliquid æquale tribus modis appelletur, aut quod tam longe, aut quod tam late, aut quod in omnes partes æquè pateat: quorum in primo longitudinis, in altero latitudinis, in tertio altitudinis & craſſitudinis habeatur ratio: hæc autem in ſolis magnitudinibus intelligantur, profectò ſolæ magnitudinis, ut lineæ, ut extremitates, ut locus, ut corpora, æquales inæquales ue dicuntur. Quod eodem modo de numeris, qui ſoli pares aut impares dicuntur, intelligendum eſt. Nam cætera, paria & imparia, æqualia & inæqualia ex ijs nominantur. Vt pares duo homines ſiue æquales dicuntur, quod ſint pari magnitudine. Quanquam multis in rebus his uerbis abutimur, ut duos homines pari uirtute, id eſt ſimili præditos dicimus. Inter qualitatem autem & cęteras categorias hoc intereſt, quod ex qualitate aliquid ſimile aut diſſimile

nominatur,

nominatur, ex cæteris non nominatur, ut qui iiſdem lineamentis oris prædíti ſunt, ſimiles appellantur: in quibus iidem mores ſunt, eædem uirtutes, ſimiles moribus uirtutibuſq; dicũtur. Hoc etiam *diſtant ea, quæ cum aliquo conferuntur, à cæteris, quod ſi quis norit unum eorum quæ cum aliquo conferuntur, ſimul cognoſcet alterum: quod in alijs non eſt neceſſe.* Nam *cui exploratum erit aliquid duplum eſſe, cuius ſit duplum, etiam intelliget. Sed hoc in ijs modo quæ certa ſunt & definita, atque id in numeris intelligendũ eſt.* Vt *ſi quis cognoſcat dupla eſſe quatuor, is ſtatim duorum eſſe dupla cognoſcet, in alijs autem huius generis neceſſe non eſt.* Vt *ſi quis, certum hominẽ ſciat patrem eſſe, is filij quidem patrem eſſe ſciri, cuius autem filij non poterit dicere.* Q*uapropter hoc potius ea quæ cũ aliquo conferuntur, à cæteris diſtingui dicentur, quod neutrum ſimpliciter, ſed ſolum cõparatè cognoſcitur, ſimpliciter autẽ reliqua cognoſcuntur omnia.* Patrem *enim aliquẽ eſſe nemo intelligere poteſt, niſi eum cum filio: nec duplum, niſi id ſimplũ cuius duplum ſit: nec maius aliquid eſſe, niſi cum minore conferat.* C*ætera autem omnia ſimpliciter cognoſcuntur, ut ſubſtantia quid ſit, ut intelligamus, nõ ad aliud referre cogimur, ſed ipſam per ſe conſideramus.* Q*uod eodem modo de quantitate, qualitate, reliquiſq; categorijs iudicandum eſt.* Q*uod ſi prius illud horum proprium efficere uelimus, hoc ſolum dicendum eſt, cognitio uno eorũ quæ huic ſint categoriæ attributa, alterũ etiam cognitum eſſe neceſſario.* Nã *cum rei natura quæ ſit, niſi ex definitione cognoſci non poſſit, in eorum autem quæ cum*

aliquo

aliquo conferuntur, utroque definiendo alterum adhiberi oporteat, nec definitio niſi cognitis uerbis omnibus ex quibus conſtat, poſsit intelligi: profectò unum ſi cognitum ſit, alterum etiam ſit neceſſe eſt. Reliqua autem ſex categoriarum genera & facile inter ſe, & à reliquis internoſci poſſunt. Nam actio & perpeſsio hoc ab reliquis differunt, quod reliquæ præter tempus & orationem totæ & uniuerſæ eodem tempore permanent, ipſæ autem nunquam totæ. Veluti actio, exempli cauſa, uirtutis aut uitij continenter fluit & labitur: ita ut nec cum incipit, iam ſit, nec cum peracta eſt, eius pars ulla reliqua ſit: quod eodem modò de motu iudicandum eſt. At ſubſtantia eadem tota diu perſeuerat, tota quantitas, tota qualitas, totus etiam aliquis diu accumbit, in certo loco & tempore, etiam ueſtitus eſt. Nam quod tempus excepi & orationem, ea excepi quia ad quantitatem pertineant: à quibus actio & perpeſsio hoc diſtant, quod tempus ſit numerus motus primi cœli quod mouetur. oratio autem ſit in uoce, hæc autem in faciendo & patiendo ſint. Inter actionem autem & perpeſsionem hoc intereſt, quod illa à faciente, hæc in patiente naſcitur, neque enim re ipſa differunt, ſed ſola cogitatione. Amor enim & actionis & perpeſsionis eſt. actionis quatenus ab aliquo proficiſcitur: quatenus in alterum extat, & ab eodem accipitur, perpeſsionis, Itaque quatenus actionis eſt, agendi: quatenus perpeſsionis, patiendi uerbo explicatur, ueluti amor meus, is quo te amo dicitur: amor tui, quo amaris. Reliqua quatuor hoc à cæteris differunt, quod nullam habeant eminentiam, id

eſt non

eſt non ſint re uera, ſed rerum quædam ſint affectiones, & ut uulgo appellant, habitudines, illæ autem re uera ſint. Neque enim aliud eſt re ipſa hominem accumbere, in loco eſſe, decem annis uiuere, aut ueſtitum eſſe, aliud hominem eſſe omnino: ſed reipſa eadē ſunt, uerbo autem ſolo & cogitatione differūt. Ex quo perſpicuum eſt quinque eſſe tantum genera rerum. Nam quicquid reuera eſt, id uel ſubſtantia eſt, uel quantitas uel qualitas, uel relatio eſt, uel actio. Quanquam non omnis re ipſa relatio eſt. Ita hæc decem prima capita & genera non omnia inter ſe re ipſa differunt. Quapropter non hæc diſtinxit genera Ariſtoteles, niſi ꝙ quicquid alicui attribueretur, tot modis attribui poſſet, ut non rerum, ſed uerborum quæ dicerentur, aut dici poßent in aliquo diſtinctiones, rationem habuiſſe uideatur. Itaq; principio libri qui inſcriptus eſt Categoriæ, quæ ſimplicia ſint uerba, ea uel ſubſtantiam, uel quātitatem, uel qualitatem, aliamúe categoriam ſignificare dicit: & ex iis conſtare enunciationes. Quo autem modo poſtremæ eædem quatuor categoriæ inter ſe differant, facile eſt dictu. Nam & ſitum eſſe, ſignificat rem totam aut eius partem partesúe aliquas aliquo modo poſitas eſſe, & collocatas: & tectum eſſe aliqua re aduentitia, aut quaſi aduentitia munitum amictumq; eſſe contra ea quæ extrinſecus occurrunt. Et in loco eſſe, uel agere, uel pati, eſt loco definiri naturam ipſam, aut eius actionem, aut perpeßionem, uel aliam affectionem. Et in tēpore eſſe, agere, aut pati, eſt certum aut incertum tempus, uel rem ipſam, uel actionem eius uel perpeßionem, aut aliquam affectionē metiri,

tiri,quorum omnium facilis eſt diſtinctio. Hę autē categoriarum inter ſe diſsimilitudines diligenter notandæ ſunt. His enim cognitis, facile unaquaq; propoſita quæſtione,cuius ſit categoriæ,poterimus dicere. Ac mihi quidem uideor ſatis docuiſſe,quid ſit quæſtio dialecticorum propria,quotq́; eius ſint,& quæ genera,et quemadmodum internoſci poſsint. Proximum eſt,ut de argumētatione,quæ ubi quæſtio poſita eſt,tractari ſolet,diſſeramus. Quoniam autem argumentatio omnis ex enūciationibus conſtat,& enūciatio ex uerbis ſimplicibus,à partibus minutiſsimis,ut polliciti ſumus,ordiamur. Illud quidem intelligendum eſt,nō ſolum quæſtiones ex illis quatuor quæ in diſputationem ſola incidere docui,& ex decem categorijs,quarum in quaq; illa quatuor inhærent,uerum etiā enunciationes omneis cōſtare. Nam cum ex quæſtione enunciatio,ſublata nota interrogationis,ferè efficiatur,nec res ulla cōfirmetur aut refellatur,niſi quæ propoſita ſit ad diſputandum,profecto ex iiſdem uerbis tanq̄ partibus quæſtio, enunciatio,& argumentatio conſtet neceſſe eſt. Itaq; quam fecimus quæſtionū diuiſionem,eandē etiā enunciationum faciamus licebit,ut dicamus alias eſſe generis,alias definitionis,alias proprij,alias accidentis:& earū unamquanq; aut ſubſtantiæ eſſe,aut q̄titatis,aut qualitatis,aut eorum quæ cum aliquo cōferantur, aut actionis,aut perpeſsionis,aut ſitus,aut integumēti,aut loci,aut tēporis. Sic enim in ueri & falſi dijudicatiōe minus aberrabimus. Nā cum hoc loco hæc omnia nominis et uerbi nominibus appellentur,ita facillimè de ueritate et falſitate iudicare poterimus,ſi nomina ex qui

bus

bus conſtant enunciationes, quo quaſi à capite arceſſita ſint, intelligemus. Si enim tantū ſcias eſſe nomen id quod attribuitur alteri, aut aberrabis à uero: aut ſi attingas, id caſu, nō ex arte facere uidebere. At ſi id, exēpli cauſa, genus eſſe ſcias, & teneas quæ tradidi, ſine ullo negocio uerè ne an falſo rei ſubiectę attribuatur, intelliges. Sint ergo hæc omnia quaſi materia enūciationum. Quoniā aūt hæc iā à nobis explicata ſunt, et hoc, ut dixi, loco noīa et uerba appellātur: primū qd ſit nomē, qd uerbū dicamus: deinde qd oratio et enunciatio.

Nomen uox eſt ex inſtituto ſignificans, ſine tēpore, cuius pars nulla quicq̄ declarat ſeparatim. Quoniam omne dialecticorū inſtitutum eſt, ut alicui in diſputando, diſputare autem ſine uocis & orationis munere nemo poteſt, fit ut nomē uoci ſubſit, ut eius ſpecies & forma. Ita quæ uerba uel ſcripto conſtant, uel animis noſtris impreſſa ſunt, ea non ſunt propriè nomina dialecticis. Quod autem dixi, ex inſtituto ſignificans, idem ferè ualet quod ex impoſitione: quibus uerbis eæ uoces excipiuntur, quæ natura aliquid ſignificant, non ex hominum inſtituto & quaſi cōpoſitione. Eiuſmodi uoces ſunt eiulantium, ridētium, & peregrinarum aut etiam barbararum nationū. Quod autem ſequitur, ſine tempore, uerba, id eſt ῥήματα excludit. Nā & uoces ſunt, & ex inſtituto hominum ſignificant, ſed quia tēpus adſignificāt, nō ſunt nomina. Hæc enim nomina, annus, dies, hora, nō adſignificant tempus, ſed planè ſignificāt. Aliud eſt enim adſignificare tēpus, quod alij cum tēpore ſignificare dicunt: aliud ſignificare. Adſignificare enim tempus, eſt tempus ad ſignificationem

quæ

quæ iã eſt, quaſi ſociũ adiungere, ut amo uerbũ agere aliquid ſignificat, & præterea illud notat in inſtãti tẽpore fieri. Significare aũt tempus, eſt primum illud declarare nõ ſequi, ita ut tempori tanquã eius pars ſubijciatur. Poſtremum aũt illud, cuius pars nulla quicquã declarat ſeparatim, reijcit orationem. Nomina autem iuncta, quæ grãmatici cõpoſita uocãt, hac definitione continentur. Etſi enim in hoc uerbo, præpotens, præpoſitio aliquid ſignificare uidetur, tamen ſeparata nihil ſignificat omnino. Addunt etiã nomina infinita dialectici, ſecuti Ariſtotelem, quod mihi non placet, niſi in nominibus ijs quæ cõcreta ipſi, grammatici adiectiua nuncupant: quo in genere hæc ſunt, non iuſtus non dignus. Vt in hac enunciatione, Omnis ornatus eſt nõ dignus u ro Nam in hac, Non homo eſt rationis expers, non puto ferendum: ſed ſi hoc modo dicas, id quod non eſt homo, non eſt rationis particeps. Obliqui autem caſus, ut hominis, homini, hominem, homine, non in nominum numero reponũtur, quoniam placet Ariſtoteli ex nomine & eſt uerbo conſtare enunciationem, quod in his minimè contingit. Neq; enim hoc totum, Hominis eſt enunciationis nomen obtinet. Ita nominis definitio complenda erit hoc modo, Nomen eſt uox ſignificans ex inſtituto, ſine tempore, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim, ſed ita ut cum eſt uerbo enunciationem efficiat. Atq; hæc quidem de nomine.

Verbum autem uox eſt tempus præſens adſignificans, cuius pars nulla quicquam ſeparatim efficit: ſemperq; ea declarat quæ de alio dicuntur, ut amo. De uerbis infinitis eodem modo quo de nominibus infinitis iu-

dicandū eſt. Ab hac definitione excludūtur præterita & futura, uerba etiã imperantis, optantis, & infiniti modi, quòd ea quæ alijs attribuuntur, non indicant, & quòd omne uerbū iunctum cum nomine pronunciatum efficit. Ita ſola indicãdi modi uerba ſunt, dūtaxat quæ præſentis ſunt temporis. Cum autem enunciationem dico, eam dico, qua aliquid de aliquo dicitur. Nam in ijs quæ connexa dicuntur, ſubiunctiui & optatiui modi uerba habentur, itemq́; præterita & futura, ut in hac, Si cras terra lunæ obijciatur, cras luna deficiet.

Oratio autē eſt uox ſignificans cuius pars aliqua ſeiuncta illa quidem ſignificat ſed ut nomen, nō ut affirmatio. Hæc ab Ariſtotele traditur definitio, qua mihi uidentur excipi orationes connexa, ut hæc, Si ſol lucet, dies eſt. Quod certè eius inſtituto conſentaneū eſt. Nam cum de enunciationibus quibus aliquid de aliquo dicitur, in libro de interpretatione diſſerere cōſtituiſſet, et in prioribus analyticis de ratiocinatione ſimplici, quæ κατηγορικὸς συλλογισμὸς uocatur, profectò de oratione cū diſputat, de illa diſſerere uidetur. Quod etiã definitionis uerba illa, non ut affirmatio, declarant. Nã hoc totū, dies eſt, ſeparatū ab hac enunciatione, Si lucet, dies eſt, ut affirmatio ſignificat.

Nos autem quoniam de utroq; enūciationis genere dicere inſtituimus, orationem definiamus hoc modo, Oratio uox eſt, cuius pars aliqua ſeparata ſignificat. Vel hoc modo, Oratio eſt multarū dictionum ſiue uerborū ex inſtituto ſignificantium cōprehenſio. Orationum autē genera ſunt duo. Alia enim perfecta eſt, alia imperfecta. perfecta eſt ea, quæ perfectam ſententiam

in animo audientium imprimit,ut homo eſt animal.Imperfecta contrà ea eſt, quæ non imprimit & parit, ut hæc,Socrates & Plato. Hac enim prolata oratione, animi auditorum non conquieſcunt,ſed aliquid præterea deſiderãt.Perfecta rurſus duplex eſt,alia quæ enũciatio eſt, alia quæ non eſt enunciatio.Enunciatio illa eſt,quæ uerum quid falſum uè declarat,cuiuſmodi hæc eſt,homo eſt rationis particeps.Enunciatio autẽ nõ eſt ea quæ uerũ aut falſum non ſignificat,ut orationis imperantium,aut optãtium,aut rogantium,& admirantium.Ita orationes indicãdi modi dialecticis ſolæ relictæ ſunt,duntaxat ſimplices. Quoniam autem uerum aut falſum quid eſſe dicitur duobus modis,& ſimpliciter,ut homo eſt animal,& ex adiunctione,ut ſi ſol lucet,dies eſt,duo enunciationum genera extiterunt:unũ ſimplex dicitur,quod uerũ aliquid abſolutè aut falſum complectitur,ut hæc enunciatio, Animus eſt immortalis,ſimplex appellatur,quòd ſimpliciter,non ex aliqua adiunctione uerum exprimit. Alterum dicitur tum cõnexum à Cicerone,tum copulatum,ut ſi quid currit,id mouetur.hoc ὑποθετικὸν Græci appellant.Id autem connexũ pronunciatũ eſt,quod uerum aut falſum quid eſſe declarat ex adiunctione,ut cum dico, Si homo currit,mouetur,non ſimpliciter aut omnino hominem moueri dico,ſed ex cõnexione hac,ſi currit.Hæc duo genera multas habent partes, de quibus nobis dicendum eſt ſigillatim,ac primũ de ſimplicium generibus. Simplicium primum genus eſt, cum utrunq; nomen enunciationis ſimplex eſt, aut iunctum. Simplex,ut in hac. iuſti ſunt boni:iunctum,ut iniuſti ſunt improbi: aut cũ

alterum

alterum iunctum eſt,quod duobus modis fit, ut impij ſunt mali:Boni ſunt ferè inopes. Alterum genus eſt cũ utrunq; copulatum eſt,aut alterum.Copulatum autem ſiue coniunctũ appello extremũ,quod ex multis cõſtat uerbis.Id quod duobus modis fieri poteſt.Nam aut cõ iuncta uerba ſunt ſine coniunctione, aut cum coniunctione.Si ſine coniunctione, id fiet ſolum uno modo: ſi cõiunctio addatur,duobus.Nam aut,uel,ue,&,ac,atq; que,coniunctiones poßunt nomina copulare.Primi generis pronunciatorum exempla erunt huiuſmodi. Animal rationis particeps,eſt capax diſciplinæ.Homo eſt animal rationis particeps mortale.Homo malus eſt homo.Eodem adduntur relata, ut in hac, Virtus bonos eos in quibus ineſt efficit.Secũdi hæc,Homo uel bellua rationis eſt particeps. Deus & animus ſunt immortales.Eadem commutari poßunt tot modis quot ſuperiora pronũciata. Nec uerò in ijs modo pronũciatiõibus quæ ex eſt uerbo conſtant,hoc contigit,ſed in ijs etiam quæ ex alijs quæ adiectiua nominãtur à dialecticis.Vt in his,Homo et angelus ratiocinãtur,Sapiens rebus ſuis conſulit & alienis. Virtus uel uitium bonos efficit. De cõnexis dicemus poſtea. Antè autem quàm ad alia pergo,quò hæc facilius intelligantur,non alienum erit enunciationis ſimplicis partes quæ & quot ſint,exponere. Omnis quidem pronunciatio ex nomine & uerbo,aut ex nominibus conſtat.Si ex nomine uno tantum,id ſubiectum erit ſemper,& in uerbo attributum totum intelligetur. Si ex nominibus, id duobus modis uſuuenire poteſt. Nam aut eſt uerbum,aut aliud enunciatio complectitur.Si eſt complectitur,tum id nomen

cuius uis alteri conuenire, aut non cōuenire dicitur, ſolum attributi, id eſt prædicati appellatur nomine. Si alio ex uerbo cōſtet effatū, ipſum illud uerbū partem ſibi attributi uendicabit. Horū omnium exempla erūt huiuſmodi, Deus *eſt,* Deus *eſt bonus.* Deus *curat res humanas.* In *prima enim enunciatione dei uerbum ſubiecti nomen obtinet, eſt autem uerbum ſimul et uerbi et attributi.* Cum *enim dico,* Deum *eſſe, deum ab ijs ſeparo quæ nulla ſunt, eiq́; ſtatum tribuo.* Cum *autem eum dico bonū eſſe, deo bonitatem attribuo, ita boni uerbū ſolum erit in attributo:* At *cū eum dico res curare humanas, non ei res humanas attribuo, ſed rerum humanarum curam & prouidentiā.* Atq́; *in his diſtinguēdis exercendi erūt ſtudioſi diſſerendi quòd ſine his uerum à falſo uix aut ne uix quidem poſſunt internoſcere.* Id *autem quò facilius efficere poſſint, primum ſic habeāt,* Omni *ſimplici enūciatione aliquid alicui uel uere uel falſo attribui: quod attribuatur, id appellari attributū, ſiue prædicatū: cui q̄d eo modo attribuatur id ſubiectum uocari.* Deinde *ut facile alterū ab altero ſeparare poſſint, hoc intelligant, duplicem eſſe ordinem orationis: unum, qui à natura: alterum, qui ab arte ſit profectus. à natura autem eum profectum eſſe, quo natura ſua quiſque duce ſimpliciter animi ſenſa exprimit: ab arte eum, qui conuerſus eſt.* Nā *naturalis eſt ſermo huiuſmodi,* Deus *proſpicit hominibus: conuerſus hic,* Hominibus Deus *proſpicit.* Et, Deus *hominibus proſpicit &,* Hominibus *proſpicit* Deus. Naturalis *huiuſmodi,* Deus *eſt præpotens omnium rerum:* Artis *& uerſus hic,* Deus *eſt rerum omnium præpotens.* Et, *præpotens*

eſt deus rerum omnium,& rerum omnium præpotens eſt deus,& rerum eſt omnium præpotens deus. Ex quibus perſpicuum eſt, eum ſermonem qui ſimpliciter ac uno modo à natura nobis tributus ſit, multis modis artificio eſſe commutatum. His cognitis uidendum erit diligẽter, ſit ne ſermo naturalis is qui erit propoſitus, an ne cõuerſus. Si erit naturalis, ea omnia quæ uerbũ antecedent ſubiecti: quæ ſequentur, attributi aut eius partis nomen obtinebunt. Si artis erit,& uerſus, ad naturalem reuocandus erit, atque ex eo quæ ſubiecta erit res, quæ ei attributa, erit æſtimandum Huius autẽ rei præceptum generale eſt, omnia nomina quæ uerbum enunciationis à fronte aſciſcant ad ſubiectũ: quæ à tergo, ad attributum pertinere. Sed de his hactenus Nunc ad inſtitutum reuertamur. Atque etiã ſimplicis enunciatiõis alia genera ſunt. Omnis enim ſimplex, aut ait quid, aut negat, id eſt, aut affirmatio eſt, aut negatio. Affirmatio eſt enunciatio, quæ ait quid, ut hæc, Iuſtitia uirtus eſt. Negatio eſt enũciatio quæ quid negat, ut, Iuſtitia nõ eſt uirtus. Quoniam autem cum quid cõfirmamus,& negamus, id uel de toto genere facimus, uel de parte incerta uel de certa, uel etiã de aliqua re ſingulari, efficitur ut tã affirmatio quàm negatio in quatuor partes ſit diſtributa. Prima dicitur affirmãs uel negans uniuerſe, uel in totum: altera affirmans uel negans ex parte aliqua: tertia affirmans aut negans ex incerta parte: quarta affirmans aut negãs ſingularis. Affirmatio autem quæ dicit quid de toto genere, ea eſt enunciatio, quæ aliquid omni rei propoſitæ conuenire dicitur. Vt hæc, Omnis iuſtitia uirtus eſt. Negatio aũt

ita eſt. Falſa autem ea eſt, quæ aliter rem, atque eſt, declarat, ut homo nõ eſt rationis particeps. Et quoniam enunciationis omnis ueritas & falſitas ex eorũ cõuenientia ſeu conſenſione, aut diſiunctione iudicanda eſt, quot modis res conſpirare, et diſsidere inter ſe poſſint, uideamus. Hoc enim ad dijudicandum enunciationum ueritatem & falſitatem ualet plurimum. Tribus quidem modis res inter ſe affectas eſse inuenio. Aliæ enim res ſic cohærent inter ſe, ut nunquam ſeiungi poſſint: aliæ contrà ſic inter ſe diſiunctæ ſunt, ut coniungi nunquam poſsint. Quædam his interiectæ, interdum coniunguntur, interdum ſeparantur. Primi generis eæ ſunt omnes quas cuique categoriç attribuimus. ſi in enunciationibus ſemper ea quæ latius patent ijs tribuamus, quæ patent anguſtius: aut ſi, ut rem in pauca conferam, genus & differentia de ſuis formis, propriũ de ſpecie cuius eſt propriũ, et de eo cuius uim declarat definitio, dicantur. Ex his enim enunciationes exiſtent: quæ propterea dicuntur neceſsariæ, quòd aliter eſse non poſsit, atq; declarãt. Generis huiuſmodi erit exemplũ, Homo eſt animal. Iuſtitia uirtus eſt. Virtus, eſt habitus. Differẽtiæ, ut homo eſt rationis particeps. Virtus eſt uolũtaria. Proprij, ut hæ, homo capax eſt diſciplinæ enunciatio uera eſt aut falſa: Definitionis, homo eſt animal rationis particeps. Virtus eſt habitus animi uolũtarius, rationi cõſentaneus. Hæ enim enũciationes ſic ueræ ſunt, ut in falſum conuerti nequeãt. Secũdi generis enunciationes ſunt earum rerum quæ in diuerſis categorijs collocantur, & nominibus ſubſtantiuis exprimuntur, aut in ijſdem, ſed non ijs generibus, quorum

alterum alteri ſubeſt,continentur.ut, homo eſt uirtus. Animal eſt natura incorporea. Homo eſt lapis. Enunciationes autem quæ de his rebus ſunt, Impoßibiles uulgo appellantur,nos enunciationes de eo quod fieri non poteſt,ut Cicero,nominamus,propterea quòd fieri nõ poßit, ut res ita habeat,ut ſignificant. Atque hæc duo genera enunciationum aientia ſunt. Negantes autem erunt enunciationes neceſſariæ, ſi aientibus ijs quæ de eo quod fieri non poteſt, ſunt, adiungatur negatio,& cõtrà,negantes ex eo quod fieri nõ poteſt,ſi aientibus neceſſarijs,eodẽ modo negatio adiũgatur. Vt enim hæc neceſſaria eſt,homo eſt animal:ſic hæc impoßibilis,homo animal nõ eſt. Eodẽq; modo hæc neceſſaria eſt,homo nõ eſt lapis,quæ erat ut uocãt impoßibilis,ſublata negatione. Sunt etiam aliæ quæ inter has, ut dixi,medium locũ obtinent. Quæ de ijs ſunt enunciationes,nec ſunt neceſſariæ,quòd aliter res ſe habere poteſt, atque ſignificãt,nec,ut uocant,impoßibile,quòd fieri poteſt, ut res ita habeat,ut indicant. Contingentes eas uocant Dialectici,quòd fieri poßit ut ita & res ſit,& nõ ſit, ut illæ ſignificãt. Accidentis autem ſunt hæ omnes pronunciationes. quandoquidem accidens id eſſe definitione explicauimus,quod conuenire & non conuenire poteſt re in qua ineſt ſalua & integra. Quod etiam hinc ſciri poteſt,quia cũ quicquid alicui attribuitur, id aut genus ſit,aut definitio,aut proprium,aut accidens: in quibus autem effatis genus attribuitur, definitio & proprium,eæ neceſſariæ,ut docui,habendæ ſint: profectò ſi qua enunciatio ex accidente naſcatur,ea ſit contingens,neceſſe eſt. Propriæ autem accidentis & natu

rales

rales enunciationes eſſe debent, ut etiam generis, definitionis, et proprij, cuiuſmodi ſunt eæ omnes, in quibus hæc quatuor ſubiectis rebus tribuuntur proprijs atq; naturalibus, Naturales porrò accidẽtibus ſubiectæ res, ſunt eæ in quibus aut cohærentiam, aut certè cohærere poſſunt. Quarum aliquas nominemus, ut ſtudioſorum diſſerẽdi aliqua ex parte laborem leuemus. Omne corpus, ſiue natura corporea, eſt quaſi ſedes colorum & magnitudinum propria: Homines ſoli ex animalibus artium, uirtutum atq; uitiorum: Animalia omnia perturbationum omnium. Animalia rurſus integumentorum, ſitus, & relationum. Corpora primũ ac maximè actionum & perpeſſionum, eadem cum numeris, ſedes ſunt figurarum atque formarum. Itaque ex ijs accidentis erunt omnes enunciationes. Vt cœlum cæſium eſt. herba eſt uiridis, coruus niger, cygnus albus Ariſtoteles fuit philoſophus. Nicomachus numerorum rationem tenuit. Hippocrates fuit medicus. Cicero orator et philoſophus. Ariſtides fuit iuſtus. Sapiens Socrates. omni uitiorum genere inquinatus Nero. Nec uerò ſolæ affirmationes ſunt huius generis, uerum etiam negationes, ut Ariſtoteles non fuit omnibus bonis artibus inſtructus. Cicero non fuit orator. Si igitur hæc ita, ut dixi, collocabuntur in oratione, ex ijs accidentis exiſtent pronunciationes. Si autem accidentia eis rebus pronunciando tribuantur, quæ non ſunt eorum ſubiecta propria, affirmationes ſic falſæ erunt, ut ueræ nunquam eſſe poſſint. Ita in earum numero reponuntur, quæ impoſſibiles nominantur. Negationes autem quoniam ſic ueræ ſunt, ut in falſum commutari neque

ri nequeant, erunt omnes neceſſariæ. Hoc ita *facillimè intelligetur, ſi ordinem eum quem paulo antè præſcripſi, commutabimus.* Dixi *corpora, ſiue naturas corporeas ſedes eſſe proprias colorum. permiſtamus hunc ordinem, attribuamusq́; colores deo, animis & angelis, hoc modo,* Deus *eſt albus, aut niger :* Animi *ſunt rubri :* Angeli *ſunt uarijs coloribus tincti, nomen earum quæ uulgo impoßibiles dicuntur, habere intelligentur : quibus ſi negatio adiungatur, erunt neceßariæ.* Quæ *cũ ita ſint, illud quidem perſpicuũ eſt, quod ſupra dixi, eorum quatuor quæ ſola in diſputationem incidere poßunt, cognitionem plurimũ ad ueri & falſi dijudicationem ualere.* Qui *enim enunciationem omnem qua & genus ſuis formis attribuitur, & definitio rei quæ definitur, & proprium formæ cuius eſt proprium, nõ ſolum ueram eſſe perſpiciet, ſed etiam neceſſariam : & eandem, ſi negatio adiungatur, non modo eſſe falſam, uerum etiam in ijs eſſe quæ fieri non poſſint: itemq́; qui effatum omne in quo accidens proprio ſubiecto attribuatur, uerum eſſe. & falſum id quod neget : ſed ita ut & in falſum ex uero, & ex falſo in uerum mutari poßit, cognoueritis profectò ad diſſerendum ueniet inſtructior, facileq́; uera cõcedet, negabitq́; cõtraria.* Quocirca *nõ ſolum in quæſtionibus, ſed etiã in pronunciatis quid horum quatuor cui cõuenire, aut non conuenire dicatur, primũ ac maximè uidendũ eſt.* Deinde *eo cognito, ſint ne aientia an negantia, conſiderandũ erit: tum aiant ne, aut negent omnino, an ex parte.* De *quo iam dicendum eſt, ut hic locus abſoluatur à nobis.* Nã *cum de aientibus & negantibus effatis paulo antè*

lo antè diſſereremus, nihil locuti ſumus, eſſent ne in totum, an ex parte aientia aut negantia, id eſt, ut uulgns dialecticorũ loquitur, eſſent ne affirmatiuæ aut negatiuæ uniuerſales an particulares, quod Ariſtoteles uocat καταφάσεις et ἀποφάσεις καθόλου, ἢ ἐν μέρει, ἢ κατὰ μέρος, Generis quidẽ proprij, ac definitionis certa præcepta dare poſſum, accidentis non poſſum. Omnis enunciatio, in qua attributum genus eſt, & ſubiecta illius forma, ſi aiat ſiue de toto genere & uniuersè ſiue de parte, uera eſt: ſi neget utrouis modo, falſa. Quòd ſi uera, etiam neceſſaria: ſi falſa, etiam in ijs erit quæ fieri non poſſunt. Hoc quanquam eſt perſpicuum, tamẽ exemplis illuſtrandũ eſt. ut enim hæc uera eſt enunciatio, Omnis iuſtitia uirtus eſt: ſic illa, ac maiore quadã ratione eſt, Iuſtitia eſt uirtus; aut, Aliqua iuſtitia uirtus eſt. Itemq; quoniã hæc falſa eſt, ut in eodem exemplo maneã, Iuſtitia uirtus non eſt, illa quoque falſa erit maiore quadam ratione, Nulla iuſtitia uirtus eſt. Quod eodem modo in differentia, definitionis, proprijq; enunciationibus contingit. Differentiam autem eam ſemper intelligo quæ formam efficit. Atq; hoc quidem generale, ut dixi præceptum eſt. De toto autem accidentium genere nihil certi poſſum tradere, duntaxat in aientibus, de parte poſſum. Omnis enim enunciatio qua accidens alicui ſubiecti proprij parti conuenire dicitur, uera eſt, Hæc enim uera eſt, Aliquis homo eſt dialecticus, cæteraq; oẽs generis eiuſdẽ. Contrà, non omnis uera eſt, qua accidens parti proprij ſubiecti negatur cõuenire. Quædam enim accidentia in aliquibus rerum generibus in totum intelliguntur: ut

omnis

tiri,quorum omnium facilis eſt diſtinctiò. Hę autē categoriarum inter ſe diſsimilitudines diligenter notandæ ſunt.His enim cognitis,facilè unaquaq; propoſita quæſtione,cuius ſit categoriæ,poterimus dicere. Ac mihi quidem uideor ſatis docuiſſe,quid ſit quæſtio dialecticorum propria,quotq́; eius ſint,& quæ genera,et quemadmodum internoſci poſsint.Proximum eſt,ut de argumētatione,quæ ubi quæſtio poſita eſt,tractari ſolet,diſſeramus.Quoniam autem argumentatio omnis ex enūciationibus conſtat,& enūciatio ex uerbis ſimplicibus,à partibus minutiſsimis,ut polliciti ſumus,ordiamur.Illud quidem intelligendum eſt,nō ſolum quæſtiones ex illis quatuor quæ in diſputationem ſola incidere docui,& ex decem categorijs,quarum in quaq; illa quatuor inhærent,uerum etiā enunciationes omneis cōſtare.Nam cum ex quæſtione enunciatio,ſublata nota interrogationis,ferè efficiatur,nec res ulla cōfirmetur aut refellatur,niſi quæ propoſita ſit ad diſputandum,profectò ex iiſdem uerbis tanq̄ partibus quæſtio, enunciatio,& argumentatio conſtet neceſſe eſt. Itaq; quam fecimus quæſtionū diuiſionem,eandē etiā enunciationum faciamus licebit,ut dicamus alias eſſe generis,alias definitionis,alias proprij,alias accidentis:& earū unamquanq; aut ſubſtantiæ eſſe,aut q̄titatis,aut qualitatis,aut eorum quæ cum aliquo cōferantur, aut actionis,aut perpeſsionis,aut ſitus,aut integumēti,aut loci,aut tēporis.Sic enim in ueri & falſi dijudicatiōe minus aberrabimus.Nā cum hoc loco hæc omnia nominis et uerbi nominibus appellentur,ita facillimè de ueritate et falſitate iudicare poterimus,ſi nomina ex quibus

bus conſtant enunciationes, quo quaſi à capite arceſſi ta ſint, intelligemus. Si enim tantũ ſcias eſſe nomen id quod attribuitur alteri, aut aberrabis à uero: aut ſi at tingas, id caſu, nõ ex arte facere uidebere. At ſi id, exẽ pli cauſa, genus eſſe ſcias, & teneas quæ tradidi, ſine ul lo negocio uerè ne an falſo rei ſubiectę attribuatur, in telliges. Sint ergo hæc omnia quaſi materia enũciatio num. Quoniã aũt hæc iã à nobis explicata ſunt, et hoc, ut dixi, loco nõia et uerba appellãtur: primũ qd ſit no mẽ, qd uerbũ dicamus: deinde qd oratio et enunciatio.

Nomen uox eſt ex inſtituto ſignificans, ſine tẽpo re, cuius pars nulla quicq̃ declarat ſeparatim. Quo niam omne dialecticorũ inſtitutum eſt, ut alicui in di ſputando, diſputare autem ſine uocis & orationis mu nere nemo poteſt, fit ut nomẽ uoci ſubſit, ut eius ſpecies & forma. Ita quæ uerba uel ſcripto conſtant, uel ani mis noſtris impreſſa ſunt, ea non ſunt propriè nomina dialecticis. Quod autem dixi, ex inſtituto ſignificans, idem ferè ualet quod ex impoſitione: quibus uerbis eæ uoces excipiuntur, quæ natura aliquid ſignificant, non ex hominum inſtituto & quaſi cõpoſitione. Eiuſmodi uoces ſunt eiulantium, ridẽtium, & peregrinarum aut etiam barbararum nationũ. Quod autem ſequitur, ſi ne tempore, uerba, id eſt ῥήματα excludit. Nã & uo ces ſunt, & ex inſtituto hominum ſignificant, ſed quia tẽpus adſignificãt, nõ ſunt nomina. Hæc enim nomina, annus, dies, hora, nõ adſignificant tempus, ſed planè ſi gnificãt. Aliud eſt enim adſignificare tẽpus, quod alij cum tẽpore ſignificare dicunt: aliud ſignificare. Adſi gnificare enim tempus, eſt tempus ad ſignificationem

quæ

quæ iã eſt, quaſi ſociũ adiungere, ut amo uerbũ agere aliquid ſignificat, & præterea illud notat in inſtãti tẽpore fieri. Significare aũt tempus, eſt primum illud declarare nõ ſequi, ita ut tempori tanquã eius pars ſubijciatur. Poſtremum aũt illud, cuius pars nulla quicquã declarat ſeparatim, reijcit orationem. Nomina autem iuncta, quæ grãmatici cõpoſita uocãt, hac definitione continentur. Etſi enim in hoc uerbo, præpotens, præpoſitio aliquid ſignificare uidetur, tamen ſeparata nihil ſignificat omnino. Addunt etiã nomina infinita dialectici, ſecuti Ariſtotelem, quod mihi non placet, niſi in nominibus ijs quæ cõcreta ipſi, grammatici adiectiua nuncupant: quo in genere hæc ſunt, non iuſtus non dignus. Vt in hac enunciatione, Omnis ornatus eſt nõ dignus u ro Nam in hac, Non homo eſt rationis expers, non puto ferendum: ſed ſi hoc modo dicas, id quod non eſt homo, non eſt rationis particeps. Obliqui autem caſus, ut hominis, homini, hominem, homine, non in nominum numero reponũtur, quoniam placet Ariſtoteli ex nomine & eſt uerbo conſtare enunciationem, quod in his minimè contingit. Neq; enim hoc totum, Hominis eſt enunciationis nomen obtinet. Ita nominis definitio complenda erit hoc modo, Nomen eſt uox ſignificans ex inſtituto, ſine tempore, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim, ſed ita ut cum eſt uerbo enunciationem efficiat. Atq; hæc quidem de nomine.

Verbum autem uox eſt tempus præſens adſignificans, cuius pars nulla quicquam ſeparatim efficit: ſemperq; ea declarat quæ de alio dicuntur, ut amo. De uerbis infinitis eodem modo quo de nominibus infinitis iudicandum

dicandum

dicendū eſt. Ab hac definitione excludūtur præterita & futura, uerba etiā imperantis, optantis, & infiniti modi, quòd ea quæ alijs attribuuntur, non indicant, & quòd omne uerbū iunctum cum nomine pronunciatum efficit. Ita ſola indicādi modi uerba ſunt, dūtaxat quæ præſentis ſunt temporis. Cum autem enunciationem dico, eam dico, qua aliquid de aliquo dicitur. Nam in ijs quæ connexa dicuntur, ſubiunctiui & optatiui modi uerba habentur, itemq; præterita & futura, ut in hac, Si cras terra lunæ obijciatur, cras luna deficiet.

Oratio autē eſt uox ſignificans cuius pars aliqua ſeiuncta illa quidem ſignificat ſed ut nomen, nō ut affirmatio. Hæc ab Ariſtotele traditur definitio, qua mihi uidentur excipi orationes connexa, ut hæc, Si ſol lucet, dies eſt. Quod certè eius inſtituto conſentaneū eſt. Nam cum de enunciationibus quibus aliquid de aliquo dicitur, in libro de interpretatione diſſerere cōſtituiſſet, et in prioribus analyticis de ratiocinatione ſimplici, quæ κατηγορικὸς συλλογισμὸς uocatur, profectò de oratione cū diſputat, de illa diſſerere uidetur. Quod etiā definitionis uerba illa, non ut affirmatio, declarant. Nā hoc totū, dies eſt, ſeparatū ab hac enunciatione, Si lucet, dies eſt, ut affirmatio ſignificat.

Nos autem quoniam de utroq; enūciationis genere dicere inſtituimus, orationem definiamus hoc modo, Oratio uox eſt, cuius pars aliqua ſeparata ſignificat. Vel hoc modo, Oratio eſt multarū dictionum ſiue uerborū ex inſtituto ſignificantium cōprehenſio. Orationum autē genera ſunt duo. Alia enim perfecta eſt, alia imperfecta. perfecta eſt ea, quæ perfectam ſententiam

in animo audientium imprimit,ut homo eſt animal. Imperfecta contrà ea eſt, quæ non imprimit & parit, ut hæc, Socrates & Plato. Hac enim prolata oratione, animi auditorum non conquieſcunt,ſed aliquid præterea deſiderãt. Perfecta rurſus duplex eſt,alia quæ enũciatio eſt, alia quæ non eſt enunciatio. Enunciatio illa eſt,quæ uerum quid falſum uè declarat,cuiuſmodi hæc eſt,homo eſt rationis particeps. Enunciatio autẽ nõ eſt ea quæ uerũ aut falſum non ſignificat,ut orationis imperantium,aut optãtium,aut rogantium,& admirantium. Ita orationes indicãdi modi dialecticis ſolæ relictæ ſunt,duntaxat ſimplices. Quoniam autem uerum aut falſum quid eſſe dicitur duobus modis,& ſimpliciter,ut homo eſt animal,& ex adiunctione,ut ſi ſol lucet,dies eſt,duo enunciationum genera extiterunt:unũ ſimplex dicitur,quod uerũ aliquid abſolutè aut falſum complectitur,ut hæc enunciatio, Animus eſt immortalis,ſimplex appellatur,quòd ſimpliciter,non ex aliqua adiunctione uerum exprimit. Alterum dicitur tum cõnexum à Cicerone,tum copulatum,ut ſi quid currit,id mouetur.hoc ὑποθετικὸν Græci appellant. Id autem connexũ pronunciatũ eſt,quod uerum aut falſum quid eſſe declarat ex adiunctione,ut cum dico, Si homo currit,mouetur,non ſimpliciter aut omnino hominem moueri dico,ſed ex cõnexione hac,ſi currit. Hæc duo genera multas habent partes, de quibus nobis dicendum eſt ſigillatim,ac primũ de ſimplicium generibus. Simplicium primum genus eſt, cum utrunq; nomen enunciationis ſimplex eſt, aut iunctum. Simplex,ut in hac, iuſti ſunt boni:iunctum,ut iniuſti ſunt improbi: aut cũ

alterum iunctum eſt,quod duobus modis fit, ut impij ſunt mali:Boni ſunt ferè inopes. Alterum genus eſt cū utrunq; copulatum eſt,aut alterum.Copulatum autem ſiue coniunctū appello extremū,quod ex multis cōſtat uerbis.Id quod duobus modis fieri poteſt.Nam aut cō iuncta uerba ſunt ſine coniunctione, aut cum coniunctione.Si ſine coniunctione, id fiet ſolum uno modo: ſi cōiunctio addatur,duobus.Nam aut,uel,ue,&,ac,atq; que,coniunctiones poſſunt nomina copulare.Primi generis pronunciatorum exempla erunt huiuſmodi. Animal rationis particeps,eſt capax diſciplinæ.Homo eſt animal rationis particeps mortale.Homo malus eſt homo.Eodem adduntur relata, ut in hac,Virtus bonos eos in quibus ineſt efficit.Secūdi hæc,Homo uel bellua rationis eſt particeps. Deus & animus ſunt immortales.Eadem commutari poſſunt tot modis quot ſuperiora pronūciata. Nec uerò in ijs modo pronūciationibus quæ ex eſt uerbo conſtant,hoc contigit,ſed in ijs etiam quæ ex alijs quæ adiectiua nominātur à dialecticis.Vt in his,Homo et angelus ratiocinātur,Sapiens rebus ſuis conſulit & alienis. Virtus uel uitium bonos efficit. De cōnexis dicemus poſtea.Antè autem quàm ad alia pergo,quò hæc facilius intelligantur,non alienum erit enunciationis ſimplicis partes quæ & quot ſint,exponere. Omnis quidem pronunciatio ex nomine & uerbo,aut ex nominibus conſtat.Si ex nomine uno tantum,id ſubiectum erit ſemper,& in uerbo attributum totum intelligetur. Si ex nominibus, id duobus modis uſuuenire poteſt. Nam aut eſt uerbum,aut aliud enunciatio complectitur.Si eſt complectitur,tum id nomen

*cuius uis alteri conuenire aut non cõuenire dicitur,ſolum attributi,id eſt prædicati appellatur nomine. Si alio ex uerbo cõſtet effatũ, ipſum illud uerbũ partem ſibi attributi uendicabit. Horũ omnium exempla erũt huiuſmodi,*Deus *eſt,*Deus *eſt bonus.*Deus *curat res humanas.*In *prima enim enunciatione dei uerbum ſubiecti nomen obtinet,eſt autem uerbum ſimul et uerbi et attributi. Cum enim dico,*Deum *eſſe,deum ab ijs ſeparo quæ nulla ſunt,eiq; ſtatum tribuo.Cum autem eum dico bonũ eſſe,deo bonitatem attribuo, ita boni uerbũ ſolum erit in attributo: At cũ eum dico res curare humanas,non ei res humanas attribuo,ſed rerum humanarum curam & prouidentiã. Atq; in his diſtinguẽdis exercendi erũt ſtudioſi diſſerendi quòd ſine his uerum à falſo uix aut ne uix quidem poſſunt internoſcere.* Id *autem quò facilius efficere poſſint,primum ſic habeãt,* Omni *ſimplici enũciatione aliquid alicui uel uere uel falſo attribui: quod attribuatur, id appellari attributũ,ſiue prædicatũ:cui qd eo modo attribuatur id ſubiectum uocari.*Deinde *ut facile alterũ ab altero ſeparare poſſint,hoc intelligant,duplicem eſſe ordinem orationis:unum,qui à natura:alterum,qui ab arte ſit profectus. à natura autem eum profectum eſſe,quo natura ſua quiſque duce ſimpliciter animi ſenſa exprimit: ab arte eum,qui conuerſus eſt.* Nã *naturalis eſt ſermo huiuſmodi,*Deus *proſpicit hominibus:conuerſus hic,*Hominibus Deus *proſpicit.* Et, Deus *hominibus proſpicit &,*Hominibus *proſpicit* Deus. Naturalis *huiuſmodi,* Deus *eſt præpotens omnium rerum : Artis & uerſus hic,*Deus *eſt rerum omnium præpotens.*Et,*præpotens*

eſt

eſt deus rerum omnium, & rerum omnium præpotens eſt deus, & rerum eſt omnium præpotens deus. Ex quibus perſpicuum eſt, eum ſermonem qui ſimpliciter ac uno modo à natura nobis tributus ſit, multis modis artificio eſſe commutatum. His cognitis uidendum erit diligẽter, ſit ne ſermo naturalis is qui erit propoſitus, an ne cõuerſus. Si erit naturalis, ea omnia quæ uerbũ antecedent ſubiecti: quæ ſequentur, attributi aut eius partis nomen obtinebunt. Si artis erit, & uerſus, ad naturalem reuocandus erit, atque ex eo quæ ſubiecta erit res, quæ ei attributa, erit æſtimandum. Huius autẽ rei præceptum generale eſt, omnia nomina quæ uerbum enunciationis à fronte aſciſcant ad ſubiectũ: quæ à tergo, ad attributum pertinere. Sed de his hactenus. Nunc ad inſtitutum reuertamur. Atque etiã ſimplicis enunciatiõis alia genera ſunt. Omnis enim ſimplex, aut ait quid, aut negat, id eſt, aut affirmatio eſt, aut negatio. Affirmatio eſt enunciatio, quæ ait quid, ut hæc, Iuſtitia uirtus eſt. Negatio eſt enũciatio quæ quid negat, ut, Iuſtitia nõ eſt uirtus. Quoniam autem cum quid cõfirmamus, & negamus, id uel de toto genere facimus, uel de parte incerta uel de certa, uel etiã de aliqua re ſingulari, efficitur ut tã affirmatio quàm negatio in quatuor partes ſit diſtributa. Prima dicitur affirmãs uel negans uniuerſe, uel in totum: altera affirmans uel negans ex parte aliqua: tertia affirmans aut negans ex incerta parte: quarta affirmans aut negãs ſingularis. Affirmatio autem quæ dicit quid de toto genere, ea eſt enunciatio, quæ aliquid omni rei propoſitæ conuenire dicitur. Vt hæc, Omnis iuſtitia uirtus eſt. Negatio aũt

ita eſt. Falſa autem ea eſt, quæ aliter rem, atque eſt, declarat, ut homo nõ eſt rationis particeps. Et quoniam enunciationis omnis ueritas & falſitas ex eorũ cõuenientia ſeu conſenſione, aut diſiunctione iudicanda eſt, quot modis res conſpirare, et diſsidere inter ſe poſſint, uideamus. Hoc enim ad diyudicandum enunciationum ueritatem & falſitatem ualet plurimum. Tribus quidem modis res inter ſe affectas eſſe inuenio. Aliæ enim res ſic cohærent inter ſe, ut nunquam ſeiungi poſſint: aliæ contrà ſic inter ſe diſiunctæ ſunt, ut coniungi nunquam poßint. Quædam his interiectæ, interdum coniunguntur, interdum ſeparantur. Primi generis eæ ſunt omnes quas cuique categorię attribuimus. ſi in enunciationibus ſemper ea quæ latius patent ijs tribuamus, quæ patent anguſtius: aut ſi, ut rem in pauca conferam, genus & differentia de ſuis formis, propriũ de ſpecie cuius eſt propriũ, et de eo cuius uim declarat definitio, dicantur. Ex his enim enunciationes exiſtent: quæ propterea dicuntur neceßariæ, quòd aliter eſſe non poßit, atq; declarãt. Generis huiuſmodi erit exemplũ, Homo eſt animal. Iuſtitia uirtus eſt. Virtus, eſt habitus. Differẽtiæ, ut homo eſt rationis particeps. Virtus eſt uolũtaria. Proprij, ut hæ, homo capax eſt diſciplinæ enunciatio uera eſt aut falſa: Definitionis, homo eſt animal rationis particeps. Virtus eſt habitus animi uolũtarius, rationi cõſentaneus. Hæ enim enũciationes ſic ueræ ſunt, ut in falſum conuerti nequeãt. Secũdi generis enunciationes ſunt earum rerum quæ in diuerſis categorijs collocantur, & nominibus ſubſtantiuis exprimuntur, aut in ijſdem, ſed non ijs generibus, quorum

alterum alteri ſubeſt,continentur.ut, homo eſt uirtus. Animal eſt natura incorporea.Homo eſt lapis.Enunciationes autem quæ de his rebus ſunt,Impoßibiles uulgo appellantur,nos enunciationes de eo quod fieri non poteſt,ut Cicero,nominamus,propterea quòd fieri nõ poßit, ut res ita habeat,ut ſignificant. Atque hæc duo genera enunciationum aientia ſunt. Negantes autem erunt enunciationes neceßariæ, ſi aientibus ijs quæ de eo quod fieri non poteſt, ſunt, adiungatur negatio,& cõtrà,negantes ex eo quod fieri nõ poteſt,ſi aientibus neceßarijs,eodẽ modo negatio adiũgatur. Vt enim hæc neceßaria eſt,homo eſt animal:ſic hæc impoßibilis,homo animal nõ eſt.Eodẽq; modo hæc neceßaria eſt,homo nõ eſt lapis,quæ erat ut uocãt impoßibilis,ſublata negatione. Sunt etiam aliæ quæ inter has, ut dixi,medium locũ obtinent. Quæ de ijs ſunt enunciationes,nec ſunt neceßariæ,quòd aliter res ſe habere poteſt, atque ſignificãt,nec,ut uocant,impoßibile,quòd fieri poteſt, ut res ita habeat,ut indicant. Contingentes eas uocant Dialectici,quòd fieri poßit ut ita & res ſit,& nõ ſit, ut illæ ſignificãt. Accidentis autem ſunt hæ omnes pronunciationes.quandoquidem accidens id eße definitione explicauimus,quod conuenire & non conuenire poteſt re in qua ineſt ſalua & integra. Quod etiam hinc ſciri poteſt,quia cũ quicquid alicui tribuitur, id aut genus ſit,aut definitio,aut proprium,aut accidens: in quibus autem effatis genus attribuitur, definitio & proprium,eæ neceßariæ,ut docui,habendæ ſint: profectò ſi qua enunciatio ex accidente naſcatur,ea ſit contingens,neceße eſt. Propriæ autem accidentis & natu-

rales

rales enunciationes eſſe debent, ut etiam generis, defi- nitionis, et proprij, cuiuſmodi ſunt eæ omnes, in quibus hæc quatuor ſubiectis rebus tribuuntur proprijs atq; naturalibus, Naturales porrò accidētibus ſubiectæ res, ſunt eæ in quibus aut cohærentiam, aut certè cohærere poſſunt. Quarum aliquas nominemus, ut ſtudioſorum diſſerēdi aliqua ex parte laborem leuemus. Omne cor pus, ſiue natura corporea, eſt quaſi ſedes colorum & magnitudinum propria: Homines ſoli ex animalibus artium, uirtutum atq; uitiorum: Animalia omnia per turbationum omnium. Animalia rurſus integumento- rum, ſitus, & relationum. Corpora primū ac maximè actionum & perpeſsionum, eadem cum numeris, ſedes ſunt figurarum atque formarum Itaque ex ijs acciden tis erunt omnes enunciationes. Vt cœlum cæſium eſt. herba eſt uiridis, coruus niger, cygnus albus Ariſtote les fuit philoſophus. Nicomachus numerorum ratio- nem tenuit. Hippocrates fuit medicus. Cicero orator et philoſophus. Ariſtides fuit iuſtus. Sapiens Socrates. o- mni uitiorum genere inquinatus Nero. Nec uerò ſo- læ affirmationes ſunt huius generis, uerum etiam ne- gationes, ut Ariſtoteles non fuit omnibus bonis arti- bus inſtructus. Cicero non fuit orator. Si igitur hæc ita, ut dixi, collocabuntur in oratione, ex ijs acci- dentis exiſtent pronunciationes. Si autem accidentia eis rebus pronunciando tribuantur, quæ non ſunt eo- rum ſubiecta propria, affirmationes ſic falſæ erunt, ut ueræ nunquam eſſe poſſint. Ita in earum numero repo nuntur, quæ impoſsibiles nominantur. Negationes autem quoniam ſic ueræ ſunt, ut in falſum commuta- ri neque

ri nequeant, erunt omnes neceſſariæ. Hoc ita facillimè intelligetur, ſi ordinem eum quem paulo antè præſcripſi, commutabimus. Dixi corpora, ſiue naturas corporeas ſedes eſſe proprias colorum. permutamus hunc ordinem, attribuamusq; colores deo, animis & angelis, hoc modo, Deus eſt albus, aut niger: Animi ſunt rubri: Angeli ſunt uarijs coloribus tincti, nomen earum quæ uulgo impoſſibiles dicuntur, habere intelligentur: quibus ſi negatio adiungatur, erunt neceſſariæ. Quæ cū ita ſint, illud quidem perſpicuū eſt, quod ſupra dixi, eorum quatuor quæ ſola in diſputationem incidere poſſunt, cognitionem plurimū ad ueri & falſi dijudicationem ualere. Qui enim enunciationem omnem qua & genus ſuis formis attribuitur, & definitio rei quæ definitur, & proprium formæ cuius eſt proprium, nō ſolum ueram eſſe perſpiciet, ſed etiam neceſſariam: & eandem, ſi negatio adiungatur, non modo eſſe falſam, uerum etiam in ijs eſſe quæ fieri non poſſint: itemq; qui effatum omne in quo accidens proprio ſubiecto attribuatur, uerum eſſe. & falſum id quod neget: ſed ita ut & in falſum ex uero, & ex falſo in uerum mutari poſſit, cognoueritis profectò ad diſſerendum ueniet inſtructior, facileq; uera cōcedet, negabitq; cōtraria. Quocirca nō ſolum in quæſtionibus, ſed etiā in pronunciatis quid horum quatuor cui cōuenire, aut non conuenire dicatur, primū ac maximè uidendū eſt. Deinde eo cognito, ſint ne aientia an negantia, conſiderandū erit: tum aiant ne, aut negent omnino, an ex parte. De quo iam dicendum eſt, ut hic locus abſoluatur à nobis. Nā cum de aientibus & negantibus effatis paulo antè

lo antè diſſereremus, nihil locuti ſumus, eſſent ne in totum, an ex parte aientia aut negantia, id eſt, ut uulgus dialecticorũ loquitur, eſſent ne affirmatiuæ aut negatiuæ uniuerſales an particulares, quod Ariſtoteles uocat κατάφασις et ἀπόφασις καθόλου, ἢ ἐν μέρει, ἢ κατὰ μέρος, Generis quidẽ proprij, ac definitionis certa præcepta dare poſſum, accidentis non poſſum. Omnis enunciatio, in qua attributum genus eſt, & ſubiecta illius forma, ſi aiat ſiue de toto genere & uniuerſè ſiue de parte, uera eſt: ſi neget utrouis modo, falſa. Quòd ſi uera, etiam neceſſaria: ſi falſa, etiam in ijs erit quæ fieri non poſſunt. Hoc quanquam eſt perſpicuum, tamẽ exemplis illuſtrandũ eſt. ut enim hæc uera eſt enunciatio, Omnis iuſtitia uirtus eſt: ſic illa, ac maiore quadã ratione eſt, Iuſtitia eſt uirtus, aut, Aliqua iuſtitia uirtus eſt. Itemq; quoniã hæc falſa eſt, ut in eo dem exemplo maneã, Iuſtitia uirtus non eſt, illa quoque falſa erit maiore quadam ratione, Nulla iuſtitia uirtus eſt. Quod eodem modo in differentia, definitionis, proprijq; enunciationibus contingit. Differentiam autem eam ſemper intelligo quæ formam efficit. Atq; hoc quidem generale, ut dixi præceptum eſt. De toto autem accidentium genere nihil certi poſſum tradere, duntaxat in aientibus, de parte poſſum. Omnis enim enunciatio qua accidens alicui ſubiecti proprij parti conuenire dicitur, uera eſt, Hæc enim uera eſt, Aliquis homo eſt dialecticus, cæteraq; oẽs generis eiuſdẽ. Contrà, non omnis uera eſt, qua accidens parti proprij ſubiecti negatur cõuenire. Quædam enim accidentia in aliquibus rerum generibus in totum intelliguntur. ut

omnis

tiones inter ſe conferemus, ut quemadmodum & quod modus conſentaneæ eſſe poſſint & repugnantes, intelligatur. Affirmationem quidem definiuimus eſſe enunciationem, qua aliquid alicui conuenire diceretur: negationem eam, qua non cõuenire. Hoc autem quatuor modis fieri licet. Nam & conuenire aliquid cuipiã dici poteſt, quod conueniat, & aliquid cõuenire quod nõ conueniat: & cõuenire aliquid cuipiã negari poteſt, quod ab eo abſit: & quod nõ abſit, in eum conuenire. Hæc exemplis docenda ſunt. Hac enunciatione, Homo eſt rationis particeps, homini ratio attribuitnr, quæ ei conuenit: Hac autem, Homo uolat, eidẽ uolatus conuenire dicitur, qui ei negatus eſt. Hac porrò, Homo non uolat, homini uolatus conuenire negatur, à quo etiam diſtat, abeſtq; plurimum: hac uerò, Homo non eſt rationis particeps, in hominẽ ratio cadere, quę cadit, negatur. Quæ cum ita ſint, profectò, nec affirmatio ulla eſſe poteſt, cuius nõ ſit contraria negatio: nec negatio, cui nõ affirmatio repugnet. Nam ſi dicã hominem eſſe animal, ei repugnabit ea quæ eũ eſſe animal negabit. Et ſi quis hominem uolare dicat, ei contradicet qui eũ negabit uolare. Sed quoniã id cui quid attribuitur, aut detrahitur, uel in rebus ẽ uniuerſis, uel in ſingulis (res autẽ uniuerſas uoco eas quæ in multis rebus ſuapte natura dicuntur, ut homo: ſingulas quæ in una tantum, ut Socrates) res autem uniuerſæ uel ex omni parte uel ex quadam & cõfirmari poſſunt & negari: & ſingulæ tantum ſunt partes: certè tria genera enunciationum repugnantiũ ſint neceſſe eſt. Quod quò facilius intelligi poſſet, primum dicamus quæ ſint repugnantes & contraria

contrariæ. Cōtrarias autem appello ἀντικειμένας, ut Cicero, eas quas oppoſitas alij uocant. Sint igitur contrariæ enunciationes, affirmatio & negatio eiuſmodi, quæ ex uerbis iiſdem, non ambiguis conſtent, remq; eadem ex parte, eodem & modo & tempore comprehendant, Cuiuſmodi hæ ſunt duæ. Omnis homo eſt rationis particeps, Nullus homo eſt ratiōis particeps. In his enim uerba eadem ſunt omnia, eaq; ſimplicia, non ambigua: res eadem ex parte, eodem modo, in eodem tempore intelliguntur. Hæc autem omnia adeò neceſſaria ſunt, ut ſi quid prætermiſſum ſit, multæ quæ non ſunt, contrariæ ſint futuræ. Primū enim debēt eſſe eiuſmodi, ut una aiat, neget altera. Itaq; hæ duæ non ſunt contrariæ, Ariſtides iuſtus fuit, Ariſtides iniuſtus fuit, aut fuit non iuſtus. Deinde eadem uerba eſſe debent, quæ quoniam nō ſunt in his duabus, Ariſtides eſt iuſtus, Ariſtides non eſt bonus, idcircò non ſunt contrariæ. Progrediamur longius, aliasq; duas conſtituamus in quibus priora uitia emendata erunt, ſed alia naſcentur. Conſtituamus has duas, Cancer ſerpit, Cancer non ſerpit. Negatio uerè dicetur in ſydere, & in morbo affirmatio. Proponi etiam poſſunt aliæ in quibus alia inerunt uitia. ut Oculus albus eſt, Oculus non eſt albus: in albugine affirmatio uera erit, in pupilla uera negatio. Eodem modo reliqua definitionis uerba neceſſaria eſſe demonſtrari poteſt. Quæ cum ita ſint, retinenda eſt illa definitio. Statui etiam hæc breuior poteſt. Contrariæ ſunt, affirmatio & negatio repugnantes, ut repugnantium nomine illa omnia intelligantur. Tria autem inter ſe contrariarum genera eſſe pri

mum

mum ex notis quæ adiunguntur rebus uniuerſis intelligi poteſt. Aliter enim hæ duæ affectæ ſunt, Omne bo*num eſt laudabile,* Nullum *bonum eſt laudabile: aliter hæ,* Omne *bonum eſt laudabile ,* Non *omne bonum eſt laudabile . aliter hæ,* Aliquod *bonum eſt laudabile,* A*liquod bonum non eſt laudabile,* Non *poßunt autem alię iugatę repugnare.* Nam *& hæ duæ.* Omne *bonum eſt laudabile ,aliquod bonum non eſt laudabile, idem ualent quod hæ,* Omne *bonum eſt laudabile ,* Non *omne bonum eſt laudabile . & illæ duæ,* Omne *bonum eſt laudabile,* Aliquod *bonũ eſt laudabile:aut illæ,* Nullum *bonũ eſt laudabile,* Nõ *omne bonũ eſt laudabile,nõ repugnant,quoniã nõ ſunt affirmatio et negatio.* Deinde *ex ui & natura repugnantiæ id perſpici poteſt .* Cum *enim repugnare aliqua dicuntur,id fit,aut quia ſimul uera & falſa,aut quia ſimul uera tantum,aut quia ſimul falſa tãtum eße nõ poßunt.* Neq; *enim quartũ eße ullum poteſt.* Hæc *autem tria in his tribus reperiuntur.* Quæ *enim contradicentes ſunt,nec ſimul ueræ, nec ſimul falſæ eße poßunt.* Aduerſæ *ſimul ueræ,quæ ſub contrariæ, ſimul falſæ eße nequeunt .* Relinquitur *ergo hæc tria genera repugnantium eße retinenda.* De *quibus ſingillatim dicendum eſt,* Contradicentium *duo ſunt genera : unum earum,quæ in rebus ſunt uniuerſis,aliæ quæ in ſingulis .* Rerum *uniuerſarum contradicentes ſunt enunciationes duæ ita contrariæ , ut quod una ait omni ex parte , id aliqua ex parte neget altera:aut quod hæc ulli parti conuenire negat,id illa alicui conuenire confirmet .* Sunt *enim duo modi contradicendi,unus cum aliquis dicit,exempli cauſa,om*nem

riæ aduerſa Cicero appellat, uulgo contrariæ nominantur, de quibus dicendum eſt. Aduerſæ ſunt enunciationes duæ quæ ſic repugnant, ut quod una de toto genere dicit, id de eodẽ neget altera. Cuiuſmodi ſunt hæ, Omnis homo eſt rationis particeps, Nullus homo uel nemo eſt rationis particeps. Hæ non tam diſcrepant, quàm ſuperiores. Poßunt enim ſimul conuerti in falſum, ſi non ipſæ, at certè ſimiles, quod ſatis eſt. Qui autem reſiſtere uolet, eum enunciationes ex accidente afferre oportebit. Quarum enim ea uis erit, ut ſimul falſæ eße non poßint, eæ omnes uel ex genere, uel ex proprio, uel ex definitione erunt, ſi modo ſint naturæ rerum conſentanea. Ita ab his ſolis præſidium erit petendum. Afferamus ergo duas eiuſdem generis, quæ falſæ erunt, Omnis homo eſt dialecticus, Nemo homo eſt dialecticus. Omnis homo iuſtus ẽ, Nemo iuſtus eſt. Innumerabiles aliæ commemorari poßunt, ſed ſatis eſt id demonſtratum eße, unde erui depromiq; poßint. Reliquum eſt tertium genus contrariorum, quod uulgo ſubcontrariæ enunciationes uocantur, ob eam cauſam, quòd in quadrato in quo hæc genera deſcribi ſolent, hoc genus infra aduerſas, quæ contrariæ uocantur, deſcribitur. Eas definiamus licet hoc modo, Subcontrariæ ſunt enunciationes quarum una ait quid de parte, altera negat. Quales ſunt hæ, Homo eſt ratiõis particeps, Homo nõ eſt rationis particeps: uel hæ, Aliquis homo eſt rationis particeps, Aliquis homo nõ eſt ratiõis particeps. Poſterius exẽplum poſui. propterea quòd Ariſtoteles priores ad contradicentiũ numerum uult pertinere, ut hoc genus efficiat tertium. Hoc cer-

tè in diſciplinis omnibus animaduerti poteſt, eas enun-
ciationes quæ ex rebus uniuerſis ſunt, neq; notam ul-
lam habent, idem efficere quod eas quæ uniuerſales uo
cantur: ueluti hæc Epicuri apud Ciceronem enuncia-
tio, Voluptas eſt bonum: & hæc, Dolor eſt malum
idem ualent, quod hæ, Omnis uoluptas eſt bonum, Om-
nis dolor eſt malum. Hoc autem à ſuperiore genere
plurimum diſtat, Nam duæ contrariæ huius generis
nunquam falſæ ſimul eſſe poſſunt: ueræ autem, aut ip-
ſæ, aut certè ſimiles poſſũt. Tum uerò ipſe falſæ ſimul
eſſe non poterunt, cùm erunt ex genere, ex definitio-
ne aut ex proprio. Diximus enim negationes ex ijs in
ijs eſſe quæ fieri non poſſint, quòd affirmationes ſint
neceſſariæ. Ita rurſus ad enunciationes ex accidẽte cõ
fugiendum erit, Aliquis homo eſt dialecticus, Aliquis
homo non eſt dialecticus. Quidam homo eſt uirtute
præditus. Quidam homo non eſt uirtute præditus. Ad
ditur hoc loco genus quoddam enunciationum quæ
uulgo ſubalternæ uocantur, Græcè autem ὑπάλλη-
λαι nominantur ea forma, qua genera quædam dicun
tur ὑπάλληλα, quòd unum ab altero continetur.
Subalternæ igitur eæ ſunt enunciationes, quarum una
alteram complectitur. Cuius generis hæ duæ ſunt, Om
nis homo eſt rationis particeps. Aliquis homo eſt ra-
tionis particeps, & hæ, Nullus homo eſt rationis par-
ticeps, Aliquis homo non eſt rationis particeps. Harũ
enim ea uis eſt, ut prima ſecundam, & tertia quartã
cõplectatur, Itaque ex duabus eam quæ continetur,
ex altera conſequi oportet, nõ contrà. Quod in his
contingit, Si enim omnis homo rationis eſt particeps,

etiam

etiã aliquis ſit particeps neceſſe eſt. Et ſi nemo eſt particeps rationis, efficitur, ut aliquis non ſit particeps. At contra, non ſi quis eſt rationis particeps, idcirco omnis homo eſt particeps. Neque enim ſiquis eſt dialecticus, continuo omnes erunt. Sed hæc omnia genera in tabula deſcribi eſt melius.

Ex hac deſcriptione quemadmodũ affecta ſint inter ſe hæc quatuor enunciationum genera, intelligi poteſt. Quod autem dixi, ex contrarijs, quas contradicẽtes ſeu diſparatas uoco, & ex aduerſis, unam ueram, alterã falſam eſſe neceſſariò, id de ijs intellectũ uolo, quę ſunt ex inſtanti & præterito tempore. Nam earum quæ de rebus futuris dicunt, non neceſſe eſt alteram certè ueram eſſe uel falſam. certè autem dico id

quod Græci dicunt, ὡρισμένος aut ἀφορισμένος:
Sic enim uertit Cicero cum de rebus futuris et fortui
tis in primo libro de diuinatione diſputat. Nihil eſt
enim tam contrarium rationi et conſtantiæ, quàm for
tuna, ut mihi ne in deum quidem cadere uideatur, ut
ſciat quid caſu et fortuitu futurum ſit. Si enim ſcit: cer
tè illud eueniet. Si certè eueniet, nulla fortuna eſt. Eſt
autẽ fortuna rerum igitur fortuitarum nulla præſen
ſio eſt: Atq; hæc Cicero: Enunciationũ ergo earũ quę
de rebus futuris dicunt, nõ eſt una certe, id eſt definitè
uera, aut falſa. Si enim eſſet definitè uera, nõ poſſet cõ
uerti in falſum. Si nõ poſſet ex uero cõuerti in falſum;
definitè ita eueniret: ita neceſſitate fierent omnia. At
quædã res ſunt quæ in alterutrã partẽ cadere poſſunt:
quo in genere ſunt, primum res fortuitæ: deinde eæ quæ
in noſtra ſunt poteſtate: poſtremo eæ quarũ ea uis eſt
& natura, ut & fiant et non fiant. De ijs enim rebus
futuris hoc loco diſputamus. Nã eæ futuræ quæ neceſ
ſariò eueniũt, ut cum dicimus, Cras ſol orietur, Socra
tes morietur, naturã enũciationũ ex præſenti, & præ
terito imitantur. certè enim euenient. Hæc autem quò
facilius intelligantur, ponẽda eſt hæc partitio, ut dicã
mus enũciationum tam uerarum quàm falſarum, par
tim certè ueras & falſas eſſe, partim non certè ueras
atque falſas. Certè ueras & falſas eas primum omnes
quæ ex præſenti & preterito ſint: deinde eas quæ de
rebus futuris naturæ inſtituto dicunt. Non certè fu-
turas eas quæ de rebus futuris illæ quidem dicunt; ſed
quæ fortuitæ ſint, aut in noſtra poteſtate, aut quarum
ea uis eſt, ut eueniant: & non eueniant. Res autem

fortui-

ſortuitæ ſunt, quæ ſecus atque inſtitueramus, eueniunt. ut ſi ad aliquem ueſperi adire conſtitui, illum autem in uia manè alio interim proficiſcens, inueniā hæc enūciatio, Inuenies illum manè, de rebus futuris & fortuitis dicit, nec certè uera eſt. quoniam antè quam ille mihi factus eſſet obuiam, fieri poterat, ut non fieret. Res autem in nobis ſitæ ſunt, quæ conſilio iudicioq; noſtro geruntur. ut ſi conſilium capiam cras in Germaniam proficiſcendi, hæc enunciatio, Hic cras in Germaniam proficiſcetur, non eſt certè uera: quoniam fieri poteſt, ut mutem ſentētiam, aut maior poteſtas me impediat, ita non ibo in Germaniam. Ex quo perſpicuum eſt, eam certè ueram non fuiſſe. Res autem quarum uis ea eſt, ut & eueniant & non eueniant, eæ ſunt, quibus natura non dedit ut unū poſſent. Iis autem natura dedit ut unum tantum poſſent, quæ ſemper agūt. ut ignis ſemper accendit, ſol ſemper lucet cœlum pulſu perpetuo agitatur. Itaq; ſol non poteſt lucere & non lucere: Terra non poteſt ſtare & non ſtare. Ignis non poteſt accendere, & nō accendere. At gemma poteſt frangi, & non frangi: ueſtis diſcidi & non diſcidi: uri & nō uri. Hæ igitur enunciationes, ueſtis hæc atteretur, gemma hæc non frangetur, Petrus cras non morietur: hæ inquam enunciationes non ſunt certè definiteq; ueræ, aut falſæ. Eæ autem enunciationes certè ueræ et falſæ ſunt, quæ in falſum aut uerum conuerti nequeunt. Sed de his accurate diſputare non eſt huius loci & temporis. Eatenus enim hoc loco à nobis poſtulāda ſunt, quatenus ad ueritatem eorum plane & dilucidè aperiendam ſatis eſt,

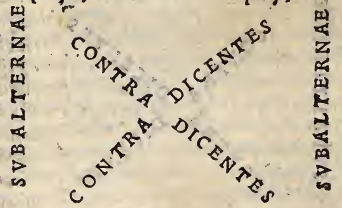
Dixi enunciationes ſimplices eſſe eas, quibus ueritas aut falſitas ſimpliciter ſpectatur, nõ ex adiunctione. Alio modo ſimplices uocantur eæ, quarum uerbum ſimplex eſt. nullaq; nota inſignitum eſt harum præſertim quatuor, neceſſario uel neceſſe, fieri poteſt, fieri non poteſt, accidit. Non ſimplices ſunt, in quibus illarum notarum aliqua ponitur. ut neceſſe eſt diſcere eum qui uelit doctus eſſe. fieri poteſt ut uirtus alicui obſit. fieri non poteſt, ut cœlum non moueatur. Accidit ſæpe ut res non cedant ex animi ſententia. Atque hæ quidẽ & ſimplices dicuntur, & non ſimplices, ſed alia atque alia ratione. Quo autem modo inter ſe affectæ ſint, id eſt quemadmodum contrariæ inter ſe efficiantur, uideamus, Omnes efficiuntur, ut ſuperiores, niſi quòd notæ adiungenda, non uerbo, negatio eſt. ut omnis homo neceſſario eſt animal, Omnis homo non neceſſariò eſt animal. Omnis homo iuſtus eſſe poteſt, Omnis homo iuſtus eſſe non poteſt. Contingit ut omnes ſenes diſcant, Non cõtingit ut omnes ſenes diſcant. Atque hæ quidem diſparatæ ſunt, ſeu contradicentes. Aduerſæ autẽ hæ, Omnis homo neceſſariò eſt animal, Omnis homo neceſſario non eſt animal. Omnis homo iuſtus eſſe non poteſt, Omnis homo iuſtus non poteſt non eſſe. Subcontrariæ ſequuntur, Omnis homo poteſt eſſe animal, Omnis homo poteſt non eſſe animal, Omnis homo iuſtus eſſe poteſt. Omnis homo iuſtus poteſt non eſſe. Contingit ut omnis ſenex diſcat, Contingit ut omnis ſenex nõ diſcat, Ariſtoteles quartũ genus addit ex τοῦ ἀδυνάτου, ſed quoniã, Nõ impoſsibile eſt hominem eſſe album, & impoſsibile eſt, non ita latini ſer

monis

monis cõſuetudo patitur, ut Græci οὐκ ἀδύνατον & ἀδύνατον, id mihi permittendum putaui. Qui autẽ eo uti uolet, indicaui. Harum autem enunciationũ contrariarũ eędem ſunt leges diſcrepãtiæ quæ ſuperiorũ. Deſcribi autem hoc quadrato concludiq; poſſunt.

CONTRARIAE.

Omnis homo neceſſariò eſt animal.	*Omnis homo neceſſariò non eſt animal.*
Omnis homo iuſtus non poteſt eſſe.	*Omnis homo iuſtus eſſe non poteſt,*

SVBCONTRARIAE

Oĩs hõ poteſt eẽ animal.	*Oĩs hõ põt nõ eſſe aĩal.*
Oĩs hõ iuſtus eſſe poteſt	*Oĩs hõ iuſtus põt nõ eẽ.*
Contingit ut omnes ſenes diſcant.	*Contingit, ut omnes ſenes non diſcant.*

Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, hos modos neceſſariò, neceſſariò non: uel neceſſe eſt, & neceſſe eſt non eſſe aduerſos: hos autem contradicentes, neceſſariò, & non neceſſariò. Subcontrarios autẽ hos, fieri poteſt, & poteſt non fieri. Hæ autem notæ quemadmodum inter

ſe affectæ ſint cõſideremus. Neceſſe quidem & fieri non poteſt, aduerſa ſunt: neceſſe eſt, & fieri poteſt ut nõ ſit, contradicentia, & fieri non poteſt ac fieri poteſt. Subcontraria autem hæc, poteſt fieri ut ſit & fieri poteſt ut non ſit. Hoc ſubiecta docebit deſcriptio.

CONTRARIAE

Neceſſe eſt quicquid natum eſt interire	Fieri non poteſt ut quicquid natũ eſt intereat.

SVBALTERNAE CONTRA DICENTES CONTRA DICENTES SVBALTERNAE

SVBCONTRARIAE

Fieri poteſt ut quicquid natum eſt intereat	Fieri poteſt ut quicquid natum eſt non intereat.

Atque hæ quidem enunciationes contrariæ ſiue oppoſitæ appellantur, non quòd ſunt affirmatio et negatio contrariæ, ſed quia notæ ipſæ faciunt, ut eodem modo pugnent inter ſe, quo ſuperiores. Veritas autem & harum & ſuperiorum ex ſignificatione notarum æſtimanda eſt. Si enim ueræ ſunt, ita res habere debẽt, ut notæ ſignificant. ut hac enunciatione, Neceſſe eſt omne quod ortum ſit aliquando interire, non ſolum ſignificatur

ficatur omne interiturum quod natū eſt, ſed fieri non poſſe quin intereat. Ita ſi illa ſit neceſſaria oportet hæc enunciatio, Omne quod natum eſt, occidet. Eadem eſt ratio cæterarum. Ea enim quæ de rebus dicit quæ fieri nō poſſunt, uera eſt tum denique, cum eæ res fieri non poſſunt. Nam ſi fieri poſſint affirmatio falſa erit, uera negatio. Harum autem omnium cùm in aliis plerisque rebus, tum in præteritis & futuris, de quibus paulo ante dixi, uſus eſt plurimus. Quæri enim ſolet, num ex neceſſitate fiant quæcunque fiunt? num ſi quis in mari mortuus ſit, eū neceſſe fuit tibi mori? An quicquid futurum eſt, id neceſſe ſit fieri? aliaq; innumerabiles quæſtiones quæ omnium in philoſophia ſunt difficillimæ, ex his rebus oriūtur: quæ quidem nullo modo explicari poſſunt, niſi quæ res fieri poſſint, quæ non fieri, quæ neceſſario fiant, difinitione aperiatur. Neceſſe eſt quidem ea fieri, quæ nūquam poſſunt non fieri, ut neceſſe eſt cœlum moueri. Ea autem contrà fieri non poſſunt, quæ nunquam eſſe poſſunt. Inter has ſunt locatæ aliæ, quæ nec neceſſariæ ſunt, nec, ut ita dicam, impoſſibiles, ἐνδεχόμεναι ab Ariſtotele dicuntur, Fortuitæ à nobis dici poſſunt, de quibus ſatis multa iā dixi. Res autem eæ fieri poſſunt, uel quæ ſunt iam, uel quas fieri nihil repugnat, etiam ſi nō ſint futuræ. Duo autem ſunt genera & rerum neceſſariarum, & earū quæ fieri non poſſunt. Quædam enim omnino, ſimpliciter & abſolute neceſſariæ ſunt, ut hominem interire, cœlum moueri. Aliæ autem ex adiunctione, quam conditionem uocant, ut dormire eum qui dormit, quandiu dormit neceſſe eſt, & ſpirare hominem quandiu uiuit.

Eodem

Eodem modo abſolutè aliquid fieri nõ poteſt, ut homo uolare nullo modo poteſt: aliud ex adiunctione fieri, non poteſt, ut homo cum dormit ex adiunctione uigilare non poteſt. Qui Romæ eſt, eodem tempore nõ poteſt eſſe in Gallia. Ita quod non poteſt fieri ex adiunctione, non pugnat cum eo quod fieri poteſt. De his autem rebus ſubtilius aliàs diſputabimus.

Nunc antequàm ad coniuncta enunciata uenio de enunciationibus quæ conuerſione, aut adiectione idem quod eæ quas adhuc tractaui, efficiunt et ualent, dicendum uidetur. Nam quoniam omnis enunciatio aut uera aut falſa eſt, & de omni dicere inſtitui, hoc genus prætermittere non debeo. Duo quidem genera ſunt earum quæ idem declarant, quod ſuperiores. Nam aut adiunctione negationis, idem ualent, aut uerborum cõuerſione. Primũ de adiunctione dicamus. Hæc autẽ diſciplina tribus his præceptis conſtat. Propoſitis duabus diſparatis ſeu contradicentibus enunciationibus, ſi alterutri adiungatur in capite negatio, idem efficient. Cõſtituamus enim has duas, Omnis homo eſt animal, Aliquis homo non eſt animal, præponamuſque priori non negationem. tum hæc enunciatio, Non omnis homo eſt animal, idem quod illa efficiet. Aliquis homo non eſt animal: aut ſi huic præponamus idem quod illa declarabit, ut, Non aliquis homo non eſt animal, &, Omnis homo eſt animal. Proponamus rurſum has duas, Aliquis homo eſt animal, Nullus homo eſt animal, non negatione alterutri præpoſita, idem fiet. Nam hæ duæ idem ualent, Nonnullus homo animal eſt. Aliquis homo animal eſt. & hæ, Non ali=

quis homo animal eſt, & Nullus homo animal eſt. Vſitatius eſt autem ijs negationem præponere, quæ de toto genere uniuerſe dicunt. Neque enim admodum tritum eſt hoc dicendi genus, Non aliquis homo eſt animal. Atque hoc etiam in ijs uerè dicitur quæ ex eo q͂d neceſſe eſt, aut quod fieri poteſt aut non poteſt conſtant. Hæ enim duæ, Neceſſe eſt cœlum moueri, et fieri poteſt ut cœlum non moueatur ſunt diſparatæ & contradicentes, quarum ſi alterutri non negationem in initio adiungas, idem ambæ ualebunt. Hæc enim, Non neceſſe eſt cœlum moueri, idem quod illa, fieri poteſt ut cœlum non moueatur, efficit: & hæc, fieri non poteſt, ut non moueatur cœlum, idem quod illa ualet, Neceſſe eſt cœlum moueri. In his autem non ita eſt, ut in ſuperioribus, Nam utrunque genus etiam apud oratores tritum eſt. Prius illud perſpicuum eſt. De poſteriore autem, quis ita non loquitur? Non poſſum non deplorare uitæ humanæ calamitates. Atque de primo præcepto hactenus. Secundum autem eſt, propoſitis duabus aduerſis ſiue contrarijs enunciationibus, ſi alterutri negatio poſtponatur, id eſt ſubiungatur, idem ualebunt. Hæ enim duæ idem declarant, Omnis homo non eſt animal, & Nullus homo eſt animal: Itemq; hæ duæ, Omnis homo eſt animal, Nullus homo non eſt animal: cum hæ duæ ſint aduerſæ, Omnis homo eſt animal, Nullus homo eſt animal. In ijs etiam quæ modales uocantur, idem uſuuenit. Nam hæ contrariæ ſunt, Neceſſe eſt cœlum moueri, &, Cœlum moueri non poteſt, quarum alterutri ſi poſtponas negationem, idem efficient. Nam & hæ duæ, Neceſſe eſt cœlum

lum

lum moueri, Cœlum non poteſt non moueri, & illæ, Neceſſe eſt cælum non moueri. Cœlum moueri non poteſt, eandem uim habent. Tertium præceptum, Si duæ enunciationes quæ ſubalternæ uocantur, proponantur, earumq; alterutri ita gemina adiungatur negatio, ut una in principio locetur, altera in medio, idem declarabūt. Vt ſi his duabus, Omnis homo eſt animal, Aliquis homo eſt animal, uel his, Nullus homo eſt animal, Aliquis homo animal non eſt, utroq; loco negatio adiungatur, eandem uim habebunt. Nam & hæ duæ. Omnis homo eſt animal, Non aliquis homo non eſt animal, & hæ duæ, Non omnis homo non eſt animal, Aliquis homo eſt animal, itemq; hæ duæ, Nonnullus homo non eſt animal, Aliquis homo non eſt animal, idem ualent, Eadem eſt ratio earum, quæ Modales nominantur. Conſtituantur enim hæ duæ ὑπάλληλαι, id eſt, quæ inter ſe ita affectæ ſunt, ut una alteram complectatur, Neceſſe eſt cœlum moueri, Cœlum moueri poteſt: earumq; alterutri duæ, ut dixi, negationes addantur, profecto idem ualebunt. Hæ enim duæ idem efficiunt, Neceſſe eſt cœlum moueri, Cœlū non poteſt non moueri, & hæ duæ, Non neceſſe eſt cœlum non moueri, Cœlum moueri poteſt. Quod etiam in his cōtingit, Cœlum impoſſibile eſt moueri. Cœlum non moueri poteſt Nam hæ duæ, Cœlum non impoſſibile eſt non moueri, Cœlum poteſt non moueri, idem efficiunt & declarāt. Earum autem quæ ſubcontrariæ uocantur, nullū præceptum tradi poteſt. Nam cum hoc uis negationis ſola efficiat, negationes autem non plures quàm duæ enunciatis nouæ adiūgi poſſint. quæ iam his additæ ſint, cū

alijs

alijs duabus compararentur, nec ex earũ adiunctione uis eadem earum ſecuta ſit (neq; enim hæ duæ idem efficiunt. Non aliquis homo animal non eſt; Aliquis homo animal nõ eſt: aut hæ, Aliquis homo eſt animal, Non ullus homo nõ eſt animal) certè nihil certi de his poteſt præcipi. Præcepta autem hæc tria facilè demõſtrari poßunt. Quem ego laborem, ut minus hoc loco neceßarium, prætermittò, ne de aliorũ ingeniis uidear diffidere. Illud autem admonebò, ſi quis hæc omnia in unaquaq; notà dicat poße cõtingere, eum uehementer errare. Nam cũ neceße eſt, ut de hac potißimũ loquar & non neceße eſt, aientia ſint & negantia, id eſt contradicentia, ſi præponatur negatio, eędem erunt enunciationes. Hæc enim duo pronunciata, Neceße eſt omne quod natum eſt interire, Non neceße eſt omne quod natũ eſt interire, cõtradicẽtia ſunt: quarũ alteri, id eſt affirmationi, ſi negatio adiungatur, eædem prorſus erunt, ut hæ, Non neceße eſt omne quod natũ eſt interire et nõ neceße eſt omne quod natũ eſt interire. Nã cũ de enũciationibus quæ idẽ ualeant, diſputatur, nõ quæruntur enũciationes quæ negationis adiectione uel detractione eędẽ ſint omninò, ſed quæ nec eædem ſint, id eſt, quæ nõ iiſdẽ omninò uerbis cõſtent, et altera alteri ſit conſequẽs. Quæ autẽ hoc loco proferuntur à nobis, quia eædẽ ſunt, iiſdẽq; uerbis cõſtent: nõ ita idẽ ualere, ut hoc loco poſtulatur, exiſtimandæ ſunt. Hæc aũt quo facilius intelligi poßint, in tabula deſcribenda curaui.

* Vitanda ſunt autẽ in iis enunciationibus quæ ex neceßariò aliis notis erunt, barbara uocabula, cuiuſmodi ſunt hæc, Poßibiliter, Impoßibiliter, Contingenter.

Nam

Nam nec latina ſunt, nec eis latina reſpondent. Itaque uerba pro his uſurpanda ſunt neceſſariò. ut, Cœlũ moueri poteſt, non, Cœlum poſſibiliter mouetur. Item hoc modo, Fieri poteſt ut moueatur cœlum. Tribus modis ex neceſſario enunciationes efferre poſſumus, ut cœlum mouetur neceſſariò, & cœlum neceſſe eſt moueri, & cœlum moueatur neceſſe eſt. Quæ enunciationes idem ualeant, & quemadmodum effici poſſit, ut idem efficiant, & declarent adiectione, diximus. Has æquipollentes uocant, idem efficientes, ualentes & declarantes, ut Cicero, appello. Sequitur ut de iis quæ idem ualent conuerſione dicam. Cõuerſionem appello quã Ariſtoteles in analyticis prioribus ἀντιστροφὴν nominat: quæ quoniam & in enunciationibus ſpectatur, & in argumentationibus, de ea ſolum hoc tempore dicam, quatenus in enũciatis uerſatur. Eſt igitur cõuerſio, ordinis uerborum quibus enunciatio conſtat, in præpoſterum præterquam notarum mutatio. ut hæc enunciatio, Nulla uoluptas eſt bonum, habent certum ordinem, quem ſi hoc modo mutem, Nullum bonum eſt uoluptas, erit conuerſio. Hoc autem intelligendum eſt, enunciationes quaſdam eſſe quæ recto ordine & conuerſo idẽ efficiant omnino, alias quæ non efficiant. Idẽ efficiunt primũ eæ quæ ex parte aiunt. Vt hæ, Quidã amor obſcœnus eſt. Quiddam obſcœnũ eſt amor. Deinde idem ualent eæ quæ negant omni ex parte. ut hæ, Nulla ſimulatio uirtus eſt, Nulla uirtus eſt ſimulatio. Atq; hæc præcepta generalia ſunt. Generalia nõ ſunt quæ ſequuntur. Enunciationes quæ de toto genere uniuerſe dicunt, non idem ſemper declarant recto & con-

uerſo ordine.Interdum enim idem efficiunt, interdum nõ efficiunt,Idem efficiunt eæ omnes, quæ ſunt ex proprio & definitione,ut hæ,Omnis homo eſt ridens, Omne quod eſt ridens eſt homo:et hæ, Omnis homo eſt animal rationis particeps, Omne animal rationis particeps eſt homo. Non idem ualent quæ ex genere et accidente exiſtunt, Cuiuſmodi hæ ſunt, Omnis homo eſt animal,Omne animal eſt homo. Ois cygnus eſt albus, Omne quod eſt album eſt cygnus.Omnis coruus niger eſt,Omne quod nigrum eſt,eſt coruus.Eadem eſt ratio earũ quæ negant ex parte. Aliæ enim idem ualẽt,aliæ aliud.Idem declarant quæ ſunt ex accidente,quod mul tis formis conuenit,ut hæ,Aliquis homo non eſt albus, Aliquid quod album eſt,non eſt homo. Nam ſi ex accidente conſtant,quod uni tantum formæ conuenit, ut doctrina ſoli homini,aut ex genere, non idem ualebunt. ut hæ non idem efficiunt,Aliquis homo nõ eſt eruditus græcis literis,Aliquis q eſt eruditus græcis literis nõ eſt homo.Aliqua iuſtitia non eſt uirtus, Aliqua uirtus non eſt iuſtitia. Negationes etiam ex rebus ſingulis eodem modo ſe habent.Atq; hæ ſunt enunciationum ſimplicium quæ idem ualent conuerſiones. Non ſimplices autem,quas modales nominant, idem ne ualeant recto & conuerſo ordine, uideamus. Efficiunt idem eæ omnes utroq; ordine quæ ex neceſſario ſunt, & ex omni parte negant,ut hæ duæ,Nullus homo neceſſariò eſt lapis,Nullus lapis eſt homo neceſſariò.Quæ autem uniuerſe aiũt quid,ſi ſint ex proprio et definitione,idẽ ualebunt.Cuiuſmodi hæ ſunt duæ, Omnis uirtus eum in quo eſt,neceſſariò bonum efficit,Quod neceſſariò bonum

num efficit eum in quo eſt, id uirtus eſt. Et hæ duæ, Neceſſe eſt omnem hominem eſſe animal rationis particeps. Neceſſe eſt omne animal rationis particeps hominem eſſe. Si autem ſint ex genere, aut accidente, non idem declarabunt. Neq; enim hæ duæ idem ualent, Omnis homo neceſſariò eſt animal, Omne animal neceſſariò homo eſt: nec hæ, Omnis coruus neceſſariò niger eſt. Quicquid eſt nigrum, coruus eſt neceſſariò. Quæ autem quadam ex parte aiunt, idem ualent quæcunque de re ſint, ut hæ. Aliquis homo neceſſariò animal eſt, Aliquod animal neceſſariò eſt homo. Aliquis cygnus albus eſt neceſſariò, aliquid quod album eſt, cygnus ſit neceſſe eſt. Cum autem uel aio, uel nego aliquas enunciationes idem efficere, tam ueras quàm falſas intelligo. At eæ quæ ex parte negant, ſi ex proprio & definitione, & accidente communi ſint, idem efficient: ut hæ duæ, Neceſſe eſt aliquem hominem non eſſe natū ad percipiendas artes, Neceſſe eſt aliquid quod ad artes percipiendas natum eſt, non eſſe hominem. Si autem ſint ex genere & accidente quod uni tantum formæ conueniat non idem ualebunt. Vt hæ non idem declarant, Neceſſe eſt aliquem hominem non eſſe animal, Neceſſe eſt aliquod animal non eſſe hominem. Prior enim falſa eſt, poſterior uera. Si autē ſint ex eo quod fieri poteſt, atq; aiant ex parte, idem ualebunt quæcunque de re ſint. Hæ enim idem declarant, Homo poteſt eſſe albus, Aliquid quod album eſt, eſſe homo poteſt. Si autem omni ex parte aiant, ſolum idem ualebūt eæ, quæ erūt ex proprio & definitione. Quæ enim ex genere aut accidente ſunt, non idem efficiunt. Cuiuſmodi

modi hæ ſunt, Omnis homo animal eſſe poteſt, Omne animal eē homo poteſt. Omnis homo albus eſſe poteſt, Omne quod album eſt, eſſe homo poteſt. Eadem eſt ratio earum quæ ex contingenti ſunt, cum id contingere dicitur, quod tam poteſt euenire quàm non euenire. Quod facile eſt & ad intelligendum, et ad probandū, In negantibus nō eſt eadem ratio, ſed in ijs demum, quę ex ijs ſunt quæ fieri non poſſunt, & ex accidente quod non ſæpe ineſt. Vt hæ idem ualent, Fieri poteſt ut homo non ſit lapis, Fieri poteſt ut lapis nō ſit homo. Fieri poteſt ut ueſtitus nō ſit nigra, Fieri poteſt ut quod nigrū eſt, non ſit ueſtis. Quod etiam de toto genere uere dicitur. In ijs autem accidentibus quæ plerunque conueniunt, aut in ijs quæ natura, ſolæ eæ ex contingenti enūciationes quæ partem totius negant, utroque ordine idem efficiunt: ut hæ duæ, fieri poteſt, ut homo in ſeneƈtute non caneſcat. Fieri poteſt, ut quod in ſeneƈtute caneſcit, non ſit homo. Atque hæc eſt Ariſtotelis ſententia. Ego autem non uideo cur ſi eæ quæ partem negāt, idem ualeant, eæ etiam non ualeant quæ totum negant. Si enim duę ſuperiores idem declarant, hæ etiam duæ, fieri poteſt ut nemo in ſeneƈtute caneſcat, Fieri poteſt ut nihil eorum quæ in ſeneƈtute caneſcunt, homo ſit, idem declarant neceſſe eſt. Nam ſi priores idem ualent, propterea quòd non eſt, ut uult, neceſſe hominem in ſeneƈtute caneſcere, ob eamq; cauſam fieri poteſt ut nō caneſcat: poſteriores quoque eadem ratione idem ualebunt. Nam negationes quæ ex eo ſunt quod fieri poteſt, ſi totum negent, idem utroq; ordine ſemper efficient: ſi autem partem negent, non ſemper. Nam ſi ſint

ex genere,non idem ualebunt. Neq; enim hæ duæ idem declarant,Fieri poteſt ut aliquis homo non ſit animal, Fieri poteſt ut aliqđ animal non ſit homo. Prior enim falſa eſt poſterior uera.Sed hęc fortaßis pleriſq; accuratius & ſubtilius perſequi uidebimur. quibus hoc reſpondemus,ſi ſubtilitatem cum utilitate conferant,eos nobis fore æquiores.Nam cum in eo primum & maxime dialectica cernatur,ut uerũ à falſo diſtinguamus, non eſt dubium quin facilè capiamur diſputantes cum alijs,niſi quæ enunciationes idem ualeant quod propoſitæ,quæ non idem efficiant,intelligamus: quam nobis facultatem ſuppeditabit ea quam adhuc præſcripſi diſciplina. Hoc autem loco ad enunciationum,ut admonui,ueritatem & falſitatem,conuerſionum ratio omnis,non ad argumentationẽ accommodanda eſt,ne ante tempus de argumentis diſſerere cogamur. Cum quid quamq; rem ſequatur,docebimus,tum de illa enũciationum ſeu conuerſione,ſeu reciprocatione dicemus.Sed hic locus admonet,ut deinceps de pronunciatis copulis copulatis,quæ ὑποθετικὰ uocantur,diſſeramus.Nã cũ de enunciationibus inſtituerẽ diſputare, duo eius genera eſſe dixi,alterum quod κατηγορικὸν Græci,ego ſimplex uoco de quo adhuc dixi: alterum ὑποθετικὸν quod copulatum Cicero uocaret.Eſt autem enũciatio copulata,ea quæ ex multis ſimplicibus adiũcta aliqua coniunctione cõſtat,ut hæ,Si homo eſt, eſt ratiõis particeps.Aut dies eſt,aut nox eſt.Homo et animal eſt,et rationis eſt particeps.Eius enim tria tãtum genera inuenio,connexum,coniunctionem,& diſiunctionem.Connexum eſt ea annunciatio,in qua ſi

coniunctio

coniunctio(conditionalem uocant)adiungitur. Coniunctio,in qua &, aut ſimilis adhibetur. Diſiunctio ea, in qua uel,aut,ue ponitur. Coniunctionem,uulgo copulatiuam:diſiunctionem,diſiunctiuam nominant. Cicero iiſdē eas quibus ego nominibus appellat. In libro enim de fato ſcribit his ferè uerbis, Etenim ſi illud uerè connectitur. Si oriente Canicula natus eſt,in mari nō morietur:primūq; quod eſt in cōnexo,Natus eſt oriēte canicula,neceſſarium eſt. Paulo poſt ſequitur interiecta ſentētia,Si igitur quod primū in eo cōnexo eſt neceſſarium eſt,fit etiam quod conſequitur neceſſariū. Connexum uocat,id quod conditionalem uocant hodie Dialectici. Eodem libro coniunctionē uocat,eam quam copulatiuam nominant. Ergo hæc quoq; cōiunctio eſt ex repugnātibus,Et eſt Fabius,et in mari Fabius morietur. Diſiunctionem etiam uocat eodem libro:quam diſiunctiuam nominant, Niſi fortè uolumus Epicureorum opinionem ſequi, qui tales enunciationes nec ueras, nec falſas eſſe dicunt:aut cum id pudet,illud tamen dicunt quod eſt impudentius, ueras eſſe ex contrariis diſiunctiones: ſed quæ in iis enunciata eſſent, eorum neutrum eſſe uerum. In Topicis, Reliqui dialecticorum modi plures ſunt, qui ex diſiūctionibus conſtant, ut hoc, aut illud, hoc autem,non igitur illud. Sunt etiam multa alia genera, ſed quia ſuperioribus fere Dialectici diſputant, non in hoc numero reponuntur. Eius generis hæ ſunt, Quia ſol lucet,dies eſt. Etſi homo albus nō eſt,nō tamē niger eſt:prior enūciatio cauſalis, poſterior aduerſatiua nuncupatur. Addunt nonnulli rationalem,ut homo eſt animal,igitur eſt:ſed uehemen

ter errant mea quidem ſententia. Neq; enim enũciatio ulla dicenda eſt,quæ non poßit eße in argumentatione propoſitio,quod in hac minime contingit. Additur eodem hæc. Cũ dies eſt,ſol nobis accedit. Quas ſi probemus,infinitæ aliæ,probandæ erũt,quæ ex aduerbijs cõſtabunt & nominibus. Cuiuſmodi hæ ſunt, Quod eſt in mari trãquillitas,id eſt in aere ſerenitas. Vt auis ad uolandum nata eſt,ſic homo ad agendum. Qualis eſt hominis oratio,talis eſt homo. Quæ ſi non placent,retinendæ illæ tres ſunt formæ,quas Ciceronem ſecutũ uidemus. Reliquę aut repudiãdæ ſunt,quia dialectici eas non probant:aut certè ad has reuocandæ ſunt.

De ueritate autem earum dicendum eſt. Connexum quidem uerum eſt, cum priore conceßo, poſterius neceße eſt cõcedere. Id Cicero docet in libro quarto Academicarum quæſt. Hæc Chryſippea ſunt,ne ab eo quidẽ dißoluta. Quid enim faceret huic concluſioni? Si lucet, lucet:lucet autem,lucet igitur. Crederet ſcilicet. Ipſa enim ratio connexi cum conceßeris ſuperius, cogit inferius concedere. Falſum cõtrà connexũ eſt, cùm ſuperiore conceßo, non neceße eſt dare inferius,ut, Si homo currit,mouetur,uerum eſt:contrà falſum, Si homo mouetur,currit. In his autem uel utraq; enũciatio ait,uel utraq; negat,uel prior ait, & poſterior negat: uel contra poſterior,ait et prior negat. Primũ quidem genus ita deniq; uerum erit, ſi in priore enunciatione ſpecies aut indiuiduum,in poſteriore eius genus collocetur,ut,Si homo eſt,animal eſt. Si currit, mouetur. Si ſentit,iudicat. Idem fiet,ſi priore loco ponatur id quod definitur, & poſteriore definitio. Tale eſt exemplum

illud

illud Ciceronis in tertio Acade. quæſt. explicatum: Si homo eſt, animal eſt mortale rationis particeps. Quod etiam contra ualet. Eadem eſt ratio proprij et ſpeciei cuius eſt proprium. In accidētibus aūt hoc nihil ualet, niſi in ijs quæ natura ſemper cōueniunt, ut in his, Si homo eſt, natus eſt. Si homo eſt, īteribit. Si animal eſt, alitur. Verum autem connexum duarum negationū erit ex ſuperioribus omnibus præterquam ex genere et accidente. Hæ enim ueræ ſunt, Si nō eſt homo, non eſt animal mortale rationis particeps. Si nō eſt homo, nō eſt ridens. In accidente autem falſæ ſunt, ut, Si non eſt homo, non interibit. Si non eſt homo, non alitur, nec augeſcit. Hoc etiam, Si non eſt homo, non eſt natus, falſum eſt, & eiuſdem generis omnia, propterea quòd ij qui nulli ſunt, & fuerunt, etiam nati ſunt, quanquam nō ſint hoc tempore. In ijs uerò quæ ex genere cōſtabunt, genus priore loco ponendū eſt, ut ſit uerum cōnexum, Vt, Si non mouetur, non currit. Si non eſt animal, non eſt homo. Si non eſt uirtus, nō eſt iuſtitia. Quòd ſi prior enunciatio ait, & poſterior neget, tum denique uerum erit connexum, cum utraq; ea quæ diuerſorum generum ſunt, ſi modo ſint ſubſtātiua complectetur, ut ſi homo eſt, non eſt lapis. Si homo eſt, non eſt qualitas. In contrarijs etiam hoc ualet, ut, Si ualet, non ægrotat: Si dies eſt, nox non eſt. Si bonus eſt, non eſt malus. Nam ea connexa, quæ ex genere, & ſpecie ſunt, ex definitione, & re quæ definitur, ex proprie & ſpecie cuius eſt proprium, non ſunt uera, ſed falſa. Vt hæ, Si homo eſt, non eſt animal. Si homo eſt, nō eſt animal rationis particeps. Quæ autem connexa ex accidente conſtant, pri

mum ſi ſint ex contrarijs, uera erunt omnia, ut dixi, de inde ſi ex ijs quæ cum aliquo conferuntur, ut, Si pater eſt, non eſt filius. Si ſimilis eſt, non eſt is cui eſt ſimilis. Si uerò ſuperius neget enunciatū, inferius aiat, cōnexa erunt uera ſola ex repugnantibus, cum res proponentur, quibus attributa natura cōueniunt. Si non eſt nox dies eſt. Si non ægrotat animal, ualet. Si non dormit, uigilat,, Si non eſt expers rationis, eius eſt particeps. Repugnantia autem ſunt ea, quæ non poßunt unà eidem conuenire, ita tamen, ut alterutrum conueniat neceßariò. Ea partim in genere, ut differentiam generi attribuamus, partim in accidēte reperiūtur. In his autem rem eße ponimus. Aliter enim falſa erunt cōnexa eius generis omnia. Vt hoc, Si hippocentaurus non eſt expers rationis, eſt eius particeps, falſum eſt, et cætera generis eiuſdem. Nam quoniam omne effatum aut uerum aut falſum eſt, & hoc falſum eſt, Hippocentaurus eſt expers rationis, uerum ſit contrarium ſeu diſparatum hoc neceße eſt, Hippocentaurus non eſt rationis expers. In connexis autem nulla alia reperitur repugnantia, quàm diſparatorum & contradicentium. Fiunt autem cōtradicentia, ut in alijs, adiuncta primo loco non negatione. Vt hæc connexa diſparata ſunt. hoc Epicuri, Si malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendū: et hoc Ciceronis ex ſecundo de finibus, non ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum. In libro de optimo genere interpretandi in ſecundo mēbro docui propterea cōtinuo, et id circo à Cicerone poni ſolere, ut ſi dicamus hoc modo Si canis in biuio utrā lepus uiā in greßus ſit, indagā-

do inuenit, ratiocinatur, ita licebit cõtradicere, Non ſi canis in biuio utram lepus uiã ingreſſus ſit, indagando inuenit, idcirco, uel propterea, uel continuo ratiocinatur. Quintilianus in hoc genere ideo addit, ut in 1. lib. Necſi quid diſcere ſatis non eſt, ideò neceſſe non eſt. Loquitur de primis elementis. Hac autem enunciatione connexa, in qua primo loco negatio adiungitur, nihil aliud docetur, niſi in contraria non neceſſariò effici iſerius, ſuperiore cõceſſo. Vt illud Quintiliani quod paulo ante protulimus, hoc unum declarat, hoc connexum uerum non eſſe, Si quid diſcere ſatis non eſt, id neceſſe non eſt diſcere. Neque enim priore conceſſo, poſterius cogimur cõcedere. Primas enim literas neceſſe eſt ei diſcere qui doctus eſſe uelit, cum interim nõ ſatis ſit eas diſcere: aut contrà, primas literas ſatis nõ eſt diſcere, & tamen eas diſcere neceſſe eſt. Hoc dicendi genus planè & dilucidè explicaui, quòd multos eſſe ſcio, quibus non eſt ſatis cognitum. Cõnexo etiam repugnat negantia quæ conſtat ex etſi, tametſi, quãquam, alijſq; eiuſdem generis coniunctionibus. Vt hæc duo ſunt contraria, Si dolor eſt malũ, carere dolore ſatis eſt ad benè beateq́; uiuendum, &, Si malum eſt dolor, tamen carere dolore nõ ſatis eſt ad bene beateq́; uiuendum. Sed de connexis hactenus. Nunc de coniunctionibus dicendum eſt. Coniunctiones ueræ ſunt eæ, quarũ utraq; pars uera eſt. Falſæ autem quarum uel alterutra pars falſa eſt, uel utraq;. Nam cum dico, cælum & rotundum eſſe, & uolui, ſi alterutrum ſit falſum, falſa etiam erit cõiunctio: In cõiunctionibus ſola ea oppoſitio reperitur, quæ uulgo contradictio dici ſolet. Negationes autẽ pri-

mo loco adiunctione fiunt diſparatæ ſeu contradicen-
tes coniunctiones. Hæ enim duæ diſparatæ & contra-
riæ ſunt, Et legatum argentum eſt; & non eſt legata
numerata pecunia. Non & legatum argentum eſt, &
non eſt legata numerata pecunia. Eam cui adiūcta eſt
negatio, appellat Cicero in Topicis coniunctionum ne
gantiam. Itaq; eodem nomine appellemus licet. Eius
uerba tum proferam, cum de ratiocinationibus quæ ex
his propoſitionibus conſtant, diſputabo. In libro de fa
to eandem uocat coniunctionum negationem, Hoc lo-
co Chryſippus æſtuās falli ſperat Chaldæos, cæteroſq;
diuinos, neq; eos uſuros eſſe coniunctionibus, ut ita ſua
percepta pronuncient, Si quis natus eſt oriente canicu
la, is in mari non morietur: ſed potius ita dicant, Non
& natus eſt quis oriente canicula, & is in mari morie
tur. O licentiam iocularem, ne ipſe incidat in Diodo-
rum, docet Chaldæos, quo pacto eos exponere perce-
pta oporteat. Quæro enim, ſi Chaldæi ita loquātur, ut
negationes infinitarum coniunctionū potius, quàm in-
finita cōnexa ponant: cur idem medici, cur geometræ
cur reliqui facere non poſſunt? Infinitas autem coniun
ctiones, & infinita connexa uocat Cicero ea, in quibus
non certa perſona aut res, ſed incerta & indefinita po
nitur. Negatio aūt cōiunctionū nihil aliud declarat, ni
ſi coniunctionē complecti quædā quæ pugnēt inter ſe.
Cū enim ita dico, Non & homo eſt, et nō uiuit: hoc ſi-
gnifico, hæc duo repugnantia eſſe, & hominem eſſe &
non uiuere. Hoc Cicero in libro de fato indicare uide-
tur his uerbis, Si enim uerū eſt, quod ita connectitur,
Si quis oriēte Canicula natus eſt, in mari non morie-
tur,

tur, illud quoq; uerum eſt, Si Fabius oriente Canicula natus eſt, Fabius in mari non morietur. Pugnãt igitur hæc inter ſe, Fabium oriente Canicula natũ eſſe, et Fabium moriturum in mari eſſe. & quoniam certum in Fabio ponitur, natũ eſſe eũ Canicula oriẽte, hæc quoq; pugnant, Et eſſe Fabium, & in mari eſſe moriturum. Ergo hæc quoq; cõiunctio eſt ex repugnantibus, Et eſt Fabius, et in mari Fabius morietur. quod ut propoſitũ eſt, ne fieri quidem poteſt. Sed hoc quod dixi, de ijs tantum coniunctionibus intelligitur, quæ ſunt ex repugnantibus. Multa enim falſa ſunt, quæ non ſunt repugnantia. Itaq; negatio coniunctionum hoc unum ſignificat potius, duo illa quæ coniunctio complectatur, non eſſe uera, ut cum dico, Non & homo eſt, & eſt malus: hoc dico, falſum eſſe, aliquem eſſe hominem, et malum. Coniũctiones autem ex duabus ſolum enunciationibus ſimplicibus conſtãt. Eæ porrò quatuor modis inter ſe affici poſſunt. Nã aut utraq; ait, aut utraq; negat, aut prior ait, & poſterior negat, aut cõtrà ſuperior negat, & inferior ait, Si utraq; aiat, tũ deniq; uera erit coniunctio, cum ex genere & ſpecie erit, aut ex ſpecie & differentia, aut ex proprio & definitione, aut hæc omnia mutato ordine, priora cũ poſterioribus copulabũtur. Hæ enim ueræ ſunt omnes, Socrates et homo eſt, et animal eſt. Et homo eſt, et rationis eſt particeps. Et ridet et eſt animal rationis particeps. Licet hũc ordinem mutare, & quod poſtremum eſt cum primo coniũgere, hoc modo, Et Socrates homo eſt, & animal rationis eſt particeps. Si autem altera ſit ex aliquo ſuperiorum, altera ex accidente; aut utraq; ex accidente,

non erit neceſſe ueram eſſe coniunctionem, niſi in antecedentibus & conſequentibus. Antecedentia autem uoco, ea quæ rem neceſſario antecedunt. Conſequentia, quæ neceſſario conſequuntur: Socrates & homo eſt, & natus eſt. Socrates & homo eſt, & matrem habuit. Socrates & animal eſt, & uiuit. Socrates & uiuit, & alitur. Si utraq; neget, uera erit in paucis coniunctio, falſa in ſuperioribus omnibus. Nam quæ ſi affirmentur uera ſunt, eadem falſa ſunt ſi negētur. Si prior aiat, & poſterior neget, in ſuperioribus omnibus, id eſt in toto genere, proprio & definitione, falſa erit coniunctio. Huius generis eſt illa Ciceronis, Et legatū argentum eſt, & nō eſt legata numerata pecunia. Prior enim generis eſt, poſterior ſpeciei. Infinita enim illa enunciatio, Legatum argentum eſt, idem quod hæc, Legatum omne argētū eſt, efficit, Si igitur uera ſit ex his coniūctio aut diuerſa genera cōplectatur, aut accidens, quod rei non cōueniat, neceſſe eſt. Vt hæc uera eſt cōiunctio, Et homo eſt Socrates, et nō eſt lapis. Itemq; hæc, Et homo eſt Socrates & nō eſt albus, ſi niger ſit. Eadē eſt ratio ſi priori neget, et poſterior aiat. Diſiūctiones reſtāt, de quibus dicam. Diſiunctiones propriè ſunt ex repugnantibus. Aut nox eſt, aut dies eſt. Aut ualet, aut ægrotat. Aut uigilat, aut dormit. Diſiunctio uera eſt ea, cuius alterutra pars uera eſt. Neceſſaria ea, quæ eſt ex repugnantibus, maximè ſi ex contrarijs, ut contraria uocemus, ut Cicero, cum alterum aiat, alterum neget. Hoc Cicero multis locis confirmat. In quarto libro Academic. quę. Etenim cum ab Epicuro qui totam Dialecticam & contemnit et irridet, nō

impetrent,

impetrent,ut uerum eſſe cōcedat, quod ita effabimur, Aut uiuet cras Hermachus, aut non uiuet: cum dialectici ſic ſtatuant, omne quod ita diſiunctum ſit,quaſi aut etiam,aut non, non modo uerum eſſe, ſed etiam neceſſarium.uide quàm ſit cautus is,quem iſti tardum putant.Si,inquit, alterutrum conceſſero neceſſarium eſſe,neceſſe erit cras Hermachum uiuere, aut non uiuere.Nulla eſt autem in rerum natura talis neceſſitas. Cum hoc igitur dialectici pugnent, id eſt Antiochus & Stoici. totam enim euertit dialecticam. Nam ſi è contrarijs diſiunctio (Contraria autem ea dico, cum alterum aiat,alterum neget) ſi inquam talis diſiunctio falſa poteſt eſſe,nulla uera eſt.In primo de natura deorum,idem facit contrà Dialecticos,à quibus cum traditũ ſit,in omnibus diſiunctionibus in quibus aut etiã aut non poneretur, alterutrum uerum eſſe, pertinuit, ne ſi conceſſum eſſet huiuſmodi aliquid, Aut uiuet cras aut non uiuet Epicurus,alterum fieret neceſſarium.In diſiunctionibus repugnantes aut contradicentes non inueni apud probatum autorem. Nihil autem prohibet negationis adiunctione fieri, ut coniunctiones, ut has duas diſparatas uocemus, Aut Socrates dormit, aut diſputat,Non aut dormit Socrates,aut diſputat. Hãc autẽ diſiunctionũ negationẽ appellare poſſumus. Tot uerò modis affici poſſunt diſiunctionum ſimplices enunciationes, quot coniunctionum poſſe monſtraui.Veræ aut: erunt diſiunctiones quæ ex ijſdem erunt, ex quibus ueræ coniunctiones, ac multò etiam magis ueræ futuræ ſunt.S quæ enim duo cōiuncta uera ſint, eadem diſiuncta multò magis erũt.Atq; hæc tria ſunt

genera

genera enunciationum earum quæ non ſimplices, ſed compoſitæ appellantur, quòd multas complectantur ſimplices. Cætera autem quòd uel facilia ſunt, uel minus à Dialecticis uſurpata, uel ad hæc reuocari facilè poſſunt, omnino tractari non ſolent. Sunt tamen qui id genus enunciationum, quæ cauſales uocantur, tractent, cuiuſmodi hęc eſt, Quia ſol lucet, dies eſt. Hoc genus ſi approbare placet, ego quidem certè non repugno: uerum tum deniq; dicetur, cum ſuperius cauſa inferioris erit. Perpaucæ huius generis ueræ ſunt, ſi cauſa uerbum in eo propriè intelligamus. Neq; enim ex ſpecie & genere, neq; ex proprio & ſpecie cuius proprium eſt, neq; ex eo quod definitur, & definitione ullæ ueræ erunt. Non enim quia aliquis homo eſt, is eſt animal, nec quia aliquis ridet, idcircò homo eſt, nec ob eam cauſam animal eſt rationis particeps mortale quis, quia eſt homo. Ita ſolæ eæ quæ ita collocatæ erunt, ut prior ſit ex differentia, poſterior ex ſpecie, aut prior ex ſpecie, poſterior, ex proprio, itemq; ſuperior ex definitione, & ex eo quod definitur poſterior, ueræ erunt in his tribus attributis. Sed quoniam iſto modo multæ enũciationes tam apud Platonem, et Ariſtotelẽ, quàm apud Ciceronem alioſq; ſcriptores ſunt falſæ futuræ, quas pro ueris poſuerunt: mihi non uidentur hæ cauſam poſterioris in priore requirere, ſed ſolam anteceſſionẽ. Ita non eſt hoc genus diuerſum ab eo, quod connexum Cicero, ut docui, nominat. Eadem eſt ratio earum quæ ex loci et temporis aduerbijs cõſtant. In quo genere hæ ſunt, Cum ſol lucet, dies eſt, Vbicunq; ſol lucet, ibi eſt dies. Hæ enim facilè ad cõnexa reuocari poſ

ſunt,

ſunt,hoc modo, Si quo tempore ſol lucet,eo dies eſt. Sicubi ſol lucet,ibi eſt dies. Atq; hoc etiam Cicero confirmat in libro de fato, Quid eſt qđ non poßit iſto modo ex connexo transferri ad coniunctionum negationem? Et quidem alijs modis eaſdem res efferre poßumus. Modo dixi, In ſphæra maximi orbes medij inter ſe diuiduntur. Poßum dicere, Si in ſphæra maximi orbes erunt. Poßum dicere, Quia in ſphæra maximi orbes erunt. Multa ſunt genera enunciandi.

IOACHIMI PERIONII BENEDICTINI CORMOERIAceni de Dialectica Liber II.

QVoniam autem de omnibus enunciationis generibus dixi, ſequitur, ut de argumētationibus quæ ex ijs cōſtāt dicendū eſſe uideatur. Argumētatio quidem & argumentū hoc differūt uel autore Cicerone, quòd Argumētū eſt ratio rei dubiæ fidē faciens: Argumētatio, argumenti explicatio ſiue tractatio. Ita argumentū enūciatio una eſt tātum modo: argumentatio aūt præterq̄ quòd argumētationem, cōcluſionē quoq; cōplectitur. Quanq̄ in obſeruationibus noſtris in Ariſtotelis Topica argumētationē interdum à Cicerone pro argumento uſurpari docui. Eodē aūt libro docui ἐπιχείρημα eodem modo accipi ab Ariſtotele pro argumēto et argumētatione. λόγος

tio dicitur. Qui horũ exempla requiret, legat eũ quẽ modo nominaui librũ. Argumentationũ autẽ duo ſunt genera, alterũ ratiocinatio latinè, græcè συλλογισμὸς appellatur, alterũ inductionẽ latini, græci ἐπαγωγὴν uocant. Eſt autẽ ratiocinatio, oratio quæ quibuſdã cõceſſis, aliud ex iis neceſſariò efficit atq; cõcludit ut ſi quæratur, Sitne utilis iuſtitia, hoc modo concludi licebit, Quod ſuum cuiq; reddi iubet, id utile eſt, Iuſtitia autem ſuum cuiq; reddi iubet, Iuſtitia igitur eſt utilis. In hac oratione ſi ſuperiora duo conceſſeris, cogere etiam poſtremum concedere. Inductio autem oratio eſt, quæ ex rebus ſingulis progrediens, ad res uniuerſas peruenit. ut ſi quæratur, Sitne præſtantiſſimus in quaque re habendus is, qui in omni re ſit peritus & doctus, hoc concludere inducendo ſic licebit, Gubernator is demum eſt optimus qui peritus & doctus, itemq; auriga, & reipub. moderator, & imperator. Qui igitur in quaq; re peritus eſt, is eſt habendus præſtantiſſimus. Ratiocinatio ſubiectum eſt enthymema, & exemplum inductioni. De his autem accuratius tum diſſeremus, cùm de argumentorum diſpoſitione erit diſputandum. Nunc de argumentorum inuẽtione dicendnm eſt. Argumentum eſt enunciatio qua res dubia probatur. Locus autem eſt argumẽti ſedes, id eſt unde argumentum eruitur & depromitur ad faciendam fidem, cum eſt opus. Neque enim locus argumentum eſt, ut neque aurifodina, aurum, neque lapidicina lapis, ſed aliquid in quo aurum eſt reconditũ & lapis. unde aurum & lapides, cum inuenta ſunt ad uſus neceſſarios elici poſſunt. Et quoniam argumentũ

ad

ad id probãdum quod quæritur & in diſputationem incidit, depromi ſolet: quatuor autẽ genera eſſe docui eorum, quæ proponerentur ad diſputandũ: genus, definitionem, proprium, accidens deinceps quæ argumenta ad ea confirmanda uel refellenda ſumi poßint, docebimus. Locos alij aliter partiuntur. Ariſtoteles quidem in Topicis nullam eorũ adhibuit diuiſionem, nec uerò certum ordinem ſeruauit. In arte autem rhetorica duo genera eorum poſuit, quam eius diuiſionẽ, quoniam cùm prope omnes docti, tum uel maxime Cicero ſecutus eſt, eam nos etiam hoc tempore ſequemur. Dicamus igitur locos partim ĩ ea re quæ ĩcidit in diſputationem hærere, partim aßumi extrinſecus. Ii in re ipſa inhærent, inſiti ſunt, quos diſputatoris diligentia à re ducit & ſumit. Ii autem extrinſecus adhibentur, qui ſine diſputatoris arte & diligẽtia patiuntur, ut teſtiomonium, et auctoritas. Primum inſitos enumerabo, deinde remotos. Cum aliquid ad diſputandũ proponitur, & quale ſit quæritur, id tale eſſe quale uolumus, uel eius definitione confirmamus, uel notatione uerbi, uel eius partium enumeratione, ut ſi quæratur, Sit ne iuſtitia expetenda, id primũ concludetur eius definitione, Iuſtitia eſt uirtus ſuum cuique reddens. Reddere autem ſuum cuique in rebus expetendis eſt. Iuſtitia igitur eſt expetenda. Deinde à uerbi notatione ſumetur argumentum, hoc modo, Ius ſtatuere in quenque expetendum eſt. Iuſtitia autem ius ſtatuit in quenque. Eſt igitur expetenda iuſtitia. Tum a b enumeratione partium eius quod expetitur hoc modo, Omne quod expetitur, aut eò expetitur quia honeſtatẽ

& decus

& decus affert, aut quia utilitatem, aut quia uoluptatem. Iuſtitia autem aut hæc omnia aut quod plurimū ualere debet, complectitur. Iuſtitia igitur eſt expetenda. A coniugatis etiā hoc concludere ſic licebit, Si id quod iuſte fit expetendum eſt, etiam expetēda iuſtitia eſt. Item à genere hoc modo, Si uirtus omnis optanda iure eſt, etiam iuſtitia, quæ uirtus eſt, expetatur neceſſe eſt. A forma hoc modo, Si & præmijs afficere bene de rep. meritos, & in malè meritos animaduertere in rebus expetendis eſt, certè iuſtitia quæ hoc præſtat, expetenda eſt. A ſimili hoc modo, Si expetēda fortitudo, & iuſtitia. A differentibus, Non quemadmodum ſummum ius interdum declinandum & ſugiendum eſt, ſic iuſtitia fugienda. Aliud eſt enim ſummum ius, aliud iuſtitia. Ex contrario ſic, Si iniuſtitia fugienda eſt, expetenda iuſtitia. Ab antecedentibus, Si ita comparare ſe, ut nemini nocere uelit cuique optandum eſt, iuſtitia etiam expetenda. A conſequentibus, Si uoluntas conſtans ſuum cuiq; tribuendi optanda eſt, & iuſtitia. A repugnantibus hoc modo, Non et uirtus omnis expetenda, & non eſt expetenda iuſtitia. Virtus autem omnis expetenda eſt: Et iuſtitia igitur. Ex efficiētibus, Si amicitia expetēda eſt, & iuſtitia. Ex effectis, Si æquabilitas optanda eſt, & iuſtitia. Ex pari ſic, Si expetendum eſt beneficijs allicere hominum uoluntates, æquitate conſtituenda eas retinere optabile eſt. Ex minore, Si gloria expetenda eſt, & iuſtitia. Ex maiore nihil affirmando concluditur. Adhuc argumenta omnia quæ à magnis uiris tradita ſunt, ad rem unam probandā ſumpſimus, ut quauis re propoſita aut ſumpta ad

concludendum

concludendum & diſputãdum ſtudioſi diſſerendi habeant, quod afferant. His enim exemplis facile admonebuntur, ut ſimilia fingant. Atque hæc quæſtio accidentis eſt. Ad generis autem, proprij & definitionis quæſtiones ijdem loci accommodari, etſi non omnes poſſunt, quod paulo poſt docebimus.

Nunc ijdem loci explicandi ſunt pluribus. Definitio quid ſit dictum eſt. Eius tot ſunt genera, ut Seuerinus Boethius ſcripto nominatim de ijs libro, eũ quindecim expoſuit, multa etiam ſe dicat prætermittere. Ex quo intelligi debet, hunc laborem à nobis non eſſe hoc loco poſtulandum. Satis ergo erit, nonnulla tantum genera, quæ ad inſtitutum noſtrum pertinebũt, exponere. Duo quidem eius ſunt genera prima. Cum enim quid ſit res aliqua exponitur, id uel rebus ijs quæ rei naturam, & ut ita dicam, eſſentiam attingunt, aut ijs quæ illam quidem non attingunt, ſed tamen in eam conueniunt, fieri debet. Primum genus οὐσιώδες, id eſt, eſſentiale uocatur, quod uim, naturam et ut ita dicam, eſſentiam rei explicat. Alterum κατὰ συμβεβηκότα, id eſt, accidentale dicitur, quòd rẽ ex ijs tantũ rebus quæ naturã eius nõ attingunt, cognoſcẽdam perſpiciendamq́; proponit. Quoniã aũt duo ſunt tantũ quæ naturam rei attingunt, materia & species quorum materiam genus, ſpeciem forma illuſtrat, ea ſola in hoc genere dominatur, quæ ex utroque cõſtabit. Secũdum locum obtinebit ea, quæ formam ſolam: tertium ea quæ ſolam materiam exprimat. Id autem definitionis genus, quod ex genere cõſtat, & differentijs uel ſolum, uel maxime retinendum eſſe; hinc in-

i telligi

telligi poteſt, quòd cum definitio oratio ſit, quæ, ut docui, quid res ſit explicat: genera autem ſola & differentiæ rei uim & naturam explicent, profectò aut ſola aut maxime ea erit definitio quæ ex genere differentijs quę conſtabit. Itaque Ariſtoteles in ſeptimo libro Topicorum, ὁ ὁρισμὸς, inquit, ἐστὶν ἐκ γένους καὶ διαφορῶν, id eſt, definitio cōſtat ex genere et differentijs. Differentiæ autē non debent ſemper uno uerbo declarari, ſed ſæpe pluribus. cum uerbū ullum ſimplex non eſt ſatis aptum aut Latinum. Definiam enim ego libētius hoc modo hominem, Homo eſt animal rationis particeps, mortale, quomodo Cicero in quarto Academic. definiuit: quā quomodo Quintilianus ac cæteri, Homo eſt animal rationale mortale. Hoc autē genus definitionis & materiam, ut dixi, & ſpeciē formam úe declarat, idq; in nonnullis rebus perſpicuum eſt: in alijs autem adeo eſt obſcurum, ut nihil incertius eſſe uideatur. In homine enim definiendo genus materiæ, formam ſpeciei locum uolunt obtinere. Si genus totius uim, formam partis principalis dicamus tenere locum, id multo erit facilius ad intelligendum, ne dicā uerius. Cum enim dico hominem eſſe animal, hominem quid totum eſſe dico. Cum uerò eum eſſe dico rationis participem, tum quale eſſe animal dicerem exprimo. atque pars principalis cuiuſq; rei eſt ſpecies, quā formam uocāt, quæ rei cur ſit cauſa eſt. Illa igitur hominis definitio nō propriè materiam & formam, ſed philoſophorum ſententia genus & formam, quæ illorum locum obtinent, complectitur. Quod eodem modo de alijs quæ ex genere & differētijs conſtabūt iudicandum

dicandum eſt. Sunt autem nonnullæ definitiones quæ perſpicue materiam ſpeciemq; declarāt. Materia autem hoc loco id omne intelligitur, ex quo tanquā partibus aliquid conſtat, uel in quo uerſatur, uel ex quo opus ſi propoſitum facit. Partes autem uoco eas quæ integrales appellantur. Vt partes domus ſunt lapides, cementum, calx, trabes, lateres uno modo, alio modo, fundamentum, contignationes, & tectum. Forma autem domus, ut placet Ariſtoteli, eſt incommodorū quæ uentus, calor, hyems inuehit, propulſatio. Ita definitio hæc domus, Domus eſt integumentum ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibus quæ conſtans, quo contra uentorum, imbrium, & caloris incōmoda munimur: hæc inquam definitio domus materiā formamque complectitur. Quòd ſi hæc duo ſeparentur, ut domum dicamus operculum, quod ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibus que conſtat: aut domum eſſe id, quo contra uentorum, imbrium calorumq; ac tempeſtatū iniurias muniamur, prior ex materia erit, poſterior ex forma. Atquæ hoc genus definitionis illud etiam complectitur, quod diuiſione fit & partitione. Nam cum inter diuiſionem & partitionem hoc interſit, quòd diuiſio omnes formas, partitio partes eius quod diuiditur, continet, partes autem & cuiuſq; & formæ eius naturam eſſentiamq; attingant, fit ut diuiſionum & partitionū definitiones ad id definiendi genus pertineāt, quod naturam rei quæ definitur, explicat. Quin etiā hoc genus à ſuperiore non diſtat. Omnis enim partitionis definitio materiam: quæ autē diuiſionis eſt formā eius quod definitur, exponit. Quod

quò facilius intelligatur, planius de utraque dicendū eſt. Partitionum quidem definitio eſt, cū id quod definitur, membrorū & partium: diuiſionum autem, cum formarum enumeratione quid ſit aperitur. Earū autem diſtinctio eſt tanta, quantum inter partes & formas intereſt. Formæ autem à partibus hoc differunt, quòd formarum certus eſt numerus, partiū ſæpe infinitior. Atque hoc quidē uerè dixit Cicero, ſed planius hanc diſtinctionem licet exponere. Formæ igitur, hoc diſtinguendæ ſunt à partibus, quòd de quaque forma totū dicitur, de quaque autē parte nō dicitur. Vt partitionum definitio quæ definitionis eſt forma, definitio eſt, & ius naturæ, ius: fortitudo, uirtus: Dialectica, ars dicitur. Senatus cōſulta aūt quæ iuris ciuilis partes ſunt, non iuris ciuilis appellantur noīe. Itemq; nec definiendi ſcientia, nec iudicandi, nec inueniendi dialectica dicitur. Diuiſionis eſt illa quā Cicero amplitudini ſtatuit, definitio, Amplitudo eſt potentiæ aut maieſtatis, aut aliquarū copiarum abundantia. Nam & potentiæ abundantia amplitudo eſt, & maieſtatis, & aliquarum copiarum. Itaque hoc genus diſiunctionibus ferè explicatur, illud aūt coniunctionibus. Exemplis hoc illuſtrabimus. Diuiſionis eſt illa eiuſdē, Principium eſt oratio perſpicuè & protinus pficiens auditorem beneuolum, aut attentum, aut docilem. Et illa eiuſdem, Anceps genus cauſæ eſt, in quo aut iudicatio dubia eſt, aut cauſa & honeſtatis et turpitudinis particeps. Illa etiam probabilium, quæ ab Ariſtotele tradita eſt, Probabilia ſunt quæ probantur aut oībus, aut plurimis, aut certè ſapientibus. Partitionis autē

illa

*illa eſt quā domui idem ſtatuit,paulo antè à nobis po ſita eſt.*Itē *illa* Ciceronis,Ius *ciuile eſt id quod in legibus,ſenatuſcōſultis,rebus iudicatis,iuris peritorū au ctoritate,edictis magiſtratuum,more,æquitate conſiſtat.*Interdū *aūt cōiūctionibus diuiſionū partitiones explicantur,ut illa eiuſdem.*Fundamentū *aūt iuſtitiæ eſt fides,id eſt dictorū cōuentorumq́; cōſtantia,& ueritas.*Nam *tam dictorum quā conuentorū conſtantia eſt fides.*Hoc *fit nō quod utrūque non ſit fides,ſed qđ ſi quis unum prætermittat, cum non debet, aut contrà quàm alterius ratio poſtulet,faciat,is nō ſit habendus fidelis.* Eodem *modo de principij definitione iudicandum eſt.*Si *quis enim attentum auditorē reddat,& contra beneuolentiæ conciliādæ præcepta faciat,is uitioſo principij genere utetur, cū interim id faciat,quod in pręceptis uidetur eſſe.*Adhuc *ea definitionis genera expoſui,quæ rei uim & naturam attingunt,quibus ea pene omnia quæ ex quatuor cauſarū generibus ſunt,continentur.*Nam *& id genus quod ex cauſa ea quam formalem uocant,& id quod ex materia,& id quod ex fine conſtat, cōplectitur.*De *prioribus duobus nihil ambigitur,de tertio autem ambigi poteſt.*Sed *intelligendum eſt,finem rei eſſe duplicem, unū qui eius naturæ eſt,alterū qui ab eius natura eſt remotus.*Vt *homini beata illa uita cœleſtis propoſita eſt tanquā finis,ſed is ab eo remotus eſt, nec naturā eius attingit.*Itaque *ſi homo definiatur animal quod ſempiternæ uitæ cauſa ſit creatum,non erit in eo genere quod eſſentiale dicitur.* At *finis is, cuius cauſa domus,nauis,aliaq́; quorum uſus eſt aliquis.conſti-*

tuta ſunt, eis ita proprius eſt, ut naturam etiam eorũ attingat. Finis enim eorum in uſu cuius cauſa parata ſunt, cernitur. Itaque eorum definitiones, quæ finem complectuntur, & finis ſunt, & formæ, & effectus. Nam domus (ut de ea potiſsimum dicã) eo parata eſt, ut nos ab incommodis uentorum, imbrium, frigoris & caloris protegeret ac tueretur, qua in re & finis eius perſpicitur, & ſtatus, & uſus.

Sola igitur reliqua eſt definitio, quæ à cauſa efficiẽte ducitur. Multa eius ſunt genera, de quibus in cauſarũ loco diſſeremus. Nũc ſatis erit admonere, ex eo ſolum cauſæ efficiẽtis genere quod ui ſua aliquid efficiat, eã quam eſſentialem uocant, conſtare definitionem. Nec uerò ex omni eius generis conſtat, ſed ex ea demũ quę cuiuſq; rei eſt propria maximè. Vt enim homo multa facit, ueluti comedit. progreditur, ſcribit, aliaq; innumerabilia: nec differentia quæ illius naturam explicat, ex illis ſumitur, ſed ex ui ratiocinãdi, qua cæteris animantibus præſtat: ſic cum ex cauſa ea quæ ui ſua aliquid facit, ea quam eſſentialem uocant definitio ſumitur, is ſolum eius effectus ſeu officium, quod perfectiſsimum eſt, retineri probariq; debet. Hoc modo à Cicerone eloquentia ſiue rhetorica bene dicendi ſcientia, definita eſt: hoc modo dialectica ab eodem ars bene diſſerendi. Sic enim res habet, cum res nulla ſit (omnes autem complector quæ in decem categorijs continentur) quæ non uim & naturã ſuam quandã & propriam habeat, non eſt id quidem dubium, quin ea quæ illã declarabit, definitio, in eo genere ſit habẽda quod eſſentiale dicitur. Hoc autem genus definitionis ab eo

quod

quod paulo ante à fine ſumi oſtendi, aut non differt omnino, aut certè nō per multum intereſt. Nam quoniã omnia quæ ſunt, ad uſum & officium quoddam ſunt procreata, quod ſua quæq; duce natura præſtant, pro fectò quæ à fine, ea etiam à cauſa efficiente, & ſi non omnis, ducetur elicieturq́; definitio. Cum enim unaquæq; res eo procreata ſit, ut naturæ munus expleat, perueniatq; ad naturæ perfectionem, idq́; in eo poſitum ſit, ut quod ei natura abſolutiſsimum dedit, perficiat: idem ſit & finis quem hoc loco tractamus, et munus & cauſa neceſſe eſt. Vt cum domus definitur, eſſe tabernaculum quo nos à uentorum, imbrium aliorũq; incommodis tuemur, primum tueri eſt efficere, deinde eſt domus finis, poſtremo eſt eius munus & officium. Itemq; cũ homo definitur, animal rationis particeps, hoc totum rationis particeps idem quod illud, utẽs ratione declarat. Vt autem ratione tum efficere aliquid eſt, quantũ in ipſo eſt, tum hominis eſt & finis, & munus. Quod ſi artes omneis definiamus ſi uirtutes, ſi uitia, hæc in iis omnia reperiemus.

Sed ut tandem aliquando hunc definitionis, quæ naturam rei explicat, concludamus locum, enumerare licet quæ genera complectatur. Hoc quidem genere & ea quæ à cauſa, quam uocant formalem, & ea quæ ab efficiente, & ea quæ à fine, & ea quæ à materia manat, continetur. Hoc etiam diximus, ea definitionis genera, quæ diuiſionum ſunt & partitionum, ad hoc genus pertinere. Reſtat genus illud quod rem non rebus quæ naturam & eſſentiam eius attingant, quid ſit explicat, ſed uel proprijs illis quidem, non autem eſſen-

tiam declarantibus,uel aſſumptis & quaſi extraneis. Itaq; eius genera duo ſunt,alterum quod proprietati bus,alterũ qđ attributis aduentitijs explicatur. Quid ſit proprium, quid accidens expoſui. Prius genus in multis à ſuperiore diſcerni uix poteſt. Itaque oratores proprij pro differentiæ nomine utuntur. Nos principio libri ſuperioris,quid inter hæc intereßet, oſtendimus In ijs quidem rebus quæ uocis ſuffragio utuntur,propria à uoce ducuntur, ut hominis propria eſt oratio,ſiue ſermo, & riſus:leonis,rugitus:equi,hinnitus:canis, latratus. In mutis autem ſumuntur à rebus quarum eis natura uim dedit, quò difficilius eſt hæc ipſa in his à differentijs ſeiungere. Quòd id proprium eße dicamus,quod ſic rei cuipiam conuenit,ut in aliam rem nullam transferri queat,& differẽtiam id quod facit,ut id cuius differentia eſt,à cæteris diſtet,ita tamen ut in plura genera, quemadmodum uolunt ueteres, conueniat: facilior erit dißimilitudinis explicatio. Quanquam in hac facilitate ſumma ineſt difficultas dijudicandi, propterea quòd et rerum naturas difficile eſt obſeruare, & cum obſeruaueris, quæ ad eßentiam rei pertineant,quæ non pertineant,explicare. Itaq; uerum eſt quod Ariſtoteles ait,orationem eam quæ de toto genere dicat,certiorem eße:quæ autem in rebus ſingulis uerſetur,ueriorem. Nos enim de toto genere proprietatũ & differẽtiarũ quid inter ſe differant,dicere poßumus:de ſingulis aũt niſi perpaucis nõ poßumus. Proprietatis ergo, ut ad iſtitutũ reuertamur,ea definitio eſt,qua uis rei,nõ eßentia explicatur. Cuius generis hæ ſunt, Homo eſt animal ridẽs,

Homo

Homo eſt animal doctrinæ capax. Virtus eſt habitus animi, q̃ eũ in quo eſt, bonũ efficit. Ignis corpus eſt q̃d ſumma celeritate ſurſum fertur. Hoc etiam genus à fine & cauſa efficiente et effectu duci poteſt. Eſt enim finis quidam. ut dixi, & cauſa efficiens, et effectus qui naturã rei nõ attingunt, ut propria eſt hominis beata uita: proprium eſt hominis loqui: aſini rudere: auis uolare: proprium eſt rurſus hominis in ſocietate & communitate degere. Contrà huius generis nulla materiã aut formam complectitur: nulla eſt partitionum, nulla diuiſionum. Hæc enim omnia naturam, & ut uocant, eſſentiã rei explicant, à quo proprietas abeſt diſtatq́; plurimum. Supereſt alterum genus quod ab aduẽtitijs attributis ſumitur. Eo proprietatũ ignoratiõe uti cogimur. Itaque Ariſtoteles, Theophraſtus, alijq́; permulti, cum auium, animantium, arborum, fruticum, et herbarum uim definitione aperire non poſſent, id adhibuerunt. Ego in priore oratione earum quas in Ramũ pro Ariſtotele ſcripſi, quasq́; huic libro attexui: multa exempla poſui, quæ ne ſim longior, omitto. Hoc enim loco ſatis eſt intelligi, accidentium definitionem ſumi à rebus aduentitijs, ut à colore, odore, ſucco, magnitudine, loco, tempore, cæterisq́; generis eiuſdẽ. Sed illud intelligendum eſt, hoc genus non definitionis, ſed deſcriptionis potius appellandum eſſe nomine, quãdo quidem non quid res ſit, ſed qualis explicat. Nunc quoniam ſatis lõgam orationem, atq; adeo nimis longam in generibus definitionum cõmemorandis poſui, ſequitur, ut quæ ſint ueræ, quæ uitioſæ definitiones. dicendũ eſſe uideatur. Memini cũ dialecticis erudirer, hoc primum

mum nobis proponi ad diſcendum, quid eſset definitio, quotq; eſsent conditiones (ſic enim loquebamur) bonæ definitionis. Tres tradebantur, prima, ut eſset cõuertibilis cum definito: altera, ne quid ſupflui: tertia ne quid diminuti contineret. Fuit ille tum latini ſermonis penè interitus, à quo eũ his tẽporibus dei benignitate multorumq; diligentia uindicari uidemus. Nos igitur aliqua ex parte latinis literis lucẽ afferamus. Cõditiones non appellanda ſunt hæc, ſed præcepta definiẽdi. Primũq; dicamus, definitionẽ in rẽ aliã nullã trãsferri oportere: alterũ, Nihil in ea redũdare, aut ſupeſſe: tertiũ, Nihil deeſſe oportere. Sic enim Cicero loquitur cũ hæc ipſa præcepta attingit. Ac de prĩo quidẽ in 4. Academi. quęſt. ſcribit his uerbis, Quid enim agãt, ſi cũ aliquid definierint, roget eos quiſpiã, num illa definitio poſsit in aliã rem transferri quãlibet? Si poſſe dixerint, quid dicere habẽt, cur illa uera definitio ſit? In Topicis hoc ipſum cõfirmat. Duo reliqua perſequitur in 2. de oratore, Cuiuſmodi de ipſo iure ciuili, heſterno die Craſſus cõponi poſſe dicebat, ut genera rerũ primũ exponerẽtur, ĩ quo uitiũ ẽ, ſi genus ullũ prætermittatur: deĩde ſingulorũ generũ partes in quo & deeſſe aliquam partem, & ſuperare mendoſum eſt: tũ uerborum omnium definitiones, in quibus nec abeſſe quicquam decet, nec redundare. Primum ab Ariſtotele dicitur, μηδὲν ἐπιπλέον εἶναι alterũ quod poſui, μὴ περίεργον εἶν: tertiũ, μηδὲν ἐλλεῖπον εἶν. Primum autem præceptum ex modo definitionis intelligitur. Is enim debet eſſe, ut ea omnia quæ definitio complectatur, ab aliquo rem eam quæ definitur, ſepa-

rent.

rent. Sic enim propria erit eius, nec ad aliã rem ullũ trãſferri poterit. In tertio præcepto tribus modis peccatur: primo, ſi quod eiuſmodi uerbũ ponatur in definitione, quod uel de rebus omnibus dicatur, uel de ijs quæ eidem generi ſubijciantur. ut ſi definiam domũ, rem qua uentorum, imbrium, cæliq; incommoda propulſemus, uitioſe definiam. Propterea quòd uerbũ rei omnia complectitur. Secundo cùm propria illa quidem eſt, ſed id cõtinet uerbum, quo ſublato reliqua erit propria. Vt ſi homo definiatur hoc modo, Homo eſt animal rõnis particeps mortale doctrinæ capax mala erit definitio, quòd hoc toto detracto, doctrinæ capax, quod hominis etiam propriũ eſt, quod reliquum eſt, perfectè naturam hominis explicabit. Hoc enim in definitione redũdare ac ſuperare dicitur, quo ſublato, id quod remanet, planùm facit quid ſit, id q̃d definitione aperitur. Tertio peccatur, cũ bis idem uocabulum ſiue uerbo, ſiue reipſa dicitur, ut ſi quis definiat appetitionẽ, uoluptatis cupiditatẽ. Cupiditas enim & appetitio idem ualent. prætermiſſione aũt peccatur, cũ aliquod neceſſariũ uerbũ in definitione deeſt. Atq; hoc uitium propè idem uidetur, quod illud, cum in aliam rem transfertur definitio. Alia etiã uitia in toto definitionis genere uitanda ſunt. Sed nullum magis, quàm ne obſcura ſit. Nihil eſt enim quod minus ferendum ſit, quàm id eſſe obſcurum, quod illuſtrandæ & quaſi euoluendæ rei inuolutæ gratia adhibetur. In quo genere in primis eſt definitio, quæ rem dubiã ſe probare, obſcuram illuſtrare, occultam in lucẽ proferre, tectam aperire profitetur. Hoc autem uitium ita deniq;

niq; declinabimus, ſi uerbis et rebus notioribus et magis perſpicuis quàm ſit id quod definitur, utemur. Notiora autē & clariora ſunt habēda ea quæ latius patent, quæ eadem nota ſunt omnino. Itaq; ex genere an differentijs conſtat ea quæ ſola dominatur definitio. Patent enim quàm quæ eis ſubiectæ ſunt formæ, latius. Ex quo perſpicuum eſt, eas definitiones uitioſas eſſe, quæ cōtrarijs explicantur. ut ſi dicamus id malū eſſe, quod non eſt bonum. Et illam Horatij, Virtus eſt uitiū fugere, uitioſa, eſt, ſi ad normam philoſophorum exigatur. Nam & oratores & poëtæ ſuo more definiūt, in eóq; orationem ad uulgi opinionem & ſenſum accōmodant. Sunt tamen quædam quæ definiri aliter nō poſſunt, ut ea omnia quæ cū aliquo cōferūtur. Quod quidē uidit Cicero, qui in primo de oratore libro ſic genus et partes generis definit, ut utroq; in utriuſq; definitiōe utatur. ſic enim definit, Genus aūt, id eſt, quod ſui ſimiles cōmuniōe quadā, ſpecie aūt differētes duas aut plures cōplectitur parteis. Partes autē ſunt, quæ generibus ijs ex quibus emanant, ſubijciuntur. Hæc etiam Ariſtoteles ab hoc uitio excipit: quē ſecutus eſt Porphyrius. Iis autē adhibendis quæ notiora ſunt & clariora, quòd latius pateant, ne fallamur, uidendum eſt diligenter. Neq; enim ſi quod rem antecedit quam definire uolumus, id exprimamus, continuò uerbis notioribus uti uidebimur. Proximo enim genere ſuo res quæq; definienda eſt, niſi fortè interiectas differentias adhibeamus. Id quod in hac animalis definitione, Animal eſt natura animata ſēſus particeps, animaduertī licet. Qui accuratius ac certius definiēdi ſcientiā cognoſcere

gnoſcere uolet, ſextum librũ Topicorum Ariſtotelis euoluat. Neq; enim uitia omnia perſequi hoc loco inſtitui. Quapropter ad inſtitutum noſtrũ reuertamur, Diximus quid definitio eſſet, quot eius eſſent genera quæ definitionis præcepta ſeruanda, quæ uitia fugienda. Qui ſit eius modus dicẽdũ eſt. Is qui ſit, Cicero in Topicis Ariſtotelis uerbis exponit, Sic igitur ueteres præcipiunt, cum ſumpſeris ea, quæ ſunt ei rei quam definire uelis, cum alijs communia, uſq; eo perſequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem tranſferri poſſit. Atq; hæc q̃dẽ Cicero de Ariſtotelis ſecundo libro Analyticorum poſteriorum ſumpſit, quemadmodum docui alio loco, ſed quoniam non omnia mutuatus eſt, quæ ad hunc locũ pertinẽt, nec ipſe exponit quæ ſint illa cõmunia quibus expleri poſſit definitio, de eo pauca dicenda ſunt. Neque enim omnia ſumere oportet quæ ſunt ei rei quam definire uolumus, cum alijs communia etiamſi totum efficiatur proprium. Hinc igitur de ijs diſſerẽdi ducamus exordium. Quod proprie definitur, uel ſpecies eſt infima, uel genus medium. Neque enim indiuidua & ſumma genera proprie definiuntur. Si ſpeciem infimã definire uolumus, non eſt arceſſendum à capite, id eſt à ſummo genere eius categoriæ cui attributa eſt, ſed à proximo, quod cum ei ſit commune cum cæteris formis eiuſdẽ generis, communia alia quæ anguſtius pateant ſumenda erunt eatenus quoad tota propria efficiatur oratio. Vt ſi homo definiendus ſit, non recte facias ſi eum ſubſtantiam aut corpus eſſe dicas, (hæc enim duo remotiora ſunt) ſed animal. Rurſus quoniam animalia ſunt

& boues, & equi, aliquid aliud tibi quærendũ eſt, qđ animalis uerbo ſubijciatur. id inuenies hoc totũ rationis particeps, quod adiunctũ ſuperiori nondum plenam definitionem efficit, hoc enim totum animal rationis particeps generis locũ obtinet. Mortale igitur adiunge, tũ tria illa uerba, quorũ quodq; cõmune eſt homini cum multis rebus, cõiuncta hominis cõplebũt definitionem. Eſt enim ſolus homo animal rõnis particeps mortale. Atque hoc præceptum definiendæ formæ infimæ Ariſtoteles ſecũdo libro poſteriorũ analyticorum tradidit. Generis autem definiendi infimi hoc dedit. Si id genus definiendũ eſt, primùm in ſuas ſpecies infimas diſtribui debet: deinde earũ definitiones ſumendæ ſunt, quarum quæ pars multis uerbis cõſtat, in omnibusq; formis uerè dicitur, generis eius de quo agitur erit definitio, ſi ſummum genus primo loco adiungatur. Sed hoc ſolum in ijs ualet, in quorũ formis definiẽdis multa uerba poni licet, quę generis uim & naturam magna ex parte declarent. Vt ſi numerũ definire uelim, primũ duorum & trium quæ eius ſunt formæ definitiones mihi proponam. Eſt autẽ binarius multitudo unionum quæ prima in partes æquales diuiditur. Ternarius, multitudo unionum quæ prima in duas partes impares diuiditur. In harũ duarum aliarumq; eius generis formarum definitionibus, hæc duo uerba, Multitudo unionũ, reperio, quæ cõmunia ſunt omnium formarum. ijs ſi addam genus ſummum, quod eſt quantitas, numeri plena hæc erit definitio, Quanta multitudo unionum. Quãquam Græcis, nõ nobis hoc modo loqui licet, ſed potius hoc modo, Quãtitas multa

ta unionũ. Atq; hoc quidem, in ijs generibus quę cõme morari facere poſſumus, in alijs nõ poſſumus. Neque enim in homine definiẽdo, uim animalis multis uerbis exprimi licet, ut dicamus hominem eſſe corpus ſenſus & rationis particeps mortale. In generibus etiã medijs definiendis hoc ipſum ualet, ea quam dixi, adhibita exceptione. Sed quoniam hoc ſecundũ praeceptum non eſt perpetuũ nec generale, hanc omnem definitionis inueniendae diſciplinam ad ſuperius reuocãdã cenſeo, dũ cõmunia illa quae ſumẽda ſunt, genera & differẽtias eſſe intelligamus. Eſt enĩ illud multo et facilius & certius. In quo perutile erit, quacũq; re propoſita ad definiendum, primũ quam ad categoriã pertineat, quaerere, deinde eam inuentam in partes diſtribuere, quoad proximũ eius rei quã definire uolumus genus inuentũ ſit: tũ in differentias primas genus illud partiri, & in ſecũdas, atq; etiam tertias ſi ita res ferat. Sic enim tãdẽ aliquãdo inueniemus, ea omnia quae generi adiuncta rem illam à reliquis diſtinguẽt. quae rei propria erit, & perfecta definitio. Vt ſi tẽperantia mihi propoſita ſit ad definiendum, primũ cuius ſit categoriae uidebo. deinde cum qualitatis eſſe inuenero, qualitatem in quatuor genera diuidam, in habitum & affectionem, in uim & imbecillitatem naturalẽ, in cõmutationem & patibilem qualitatem, in formam atq; figuram. natura diligenter perſpecta, & animaduerſa, temperantiae genus habitum eſſe concludam, ſed quoniam remotũ eſt, rurſus habitũ in genera in uirtutem & uitiũ partiar: quorũ cum in uirtutis genere eoq; proximo temperantiã numerari uidero, genus hoc in

differentias

differentias diſtribuã,in morales,et rationis,quæ intellectuales uocãtur.cumq; more pfici temperantiam cognouero,tũ morales rurſus in ſuas differẽtias diuidã in eas quæ in metu,in eas quæ ĩ cupiditatibus,in eas quæ in opibus,in eas quæ in honorib.expetẽdis,in eas quæ in iocis,in eas quæ in rebus alienis adminiſtrãdis decorũ ſeruant. Quod cum fecero,facilè intelligã in ijs eſſe temperantiam,quæ modũ cupiditatibus apponant.Ei igitur hanc definitionẽ ſtatuam,Temperantia uirtus eſt moralis,quæ cupiditates guſtatus et tactus rationi obedientes efficit.His ita cõſtitutis,quis uſus ſit loci definitionis dicendum eſt.Cum aliquid in diſputationem incidit eorum quatuor quæ quæri ſolere dixi,id quoniam uel conceditur uel negatur (ut cõcedi partim et partim negari dicamus id quod diſtinguitur) ſi conceditur,refellendũ,ſi negatur,cõfirmandum eſt.Ad horum utrũq; plurimum ualet definitio. Sed hoc tribus modis fieri poteſt. Nã quoniã in omni quæſtione dialectica hoc quæritur,an quod alicui attribuitur,aut nõ attribuitur,uerè an falſo ei attribuatur,uel nõ attribuatur:idcirco uel ab eo cui quid cõuenire,aut non conuenire dicitur,uel ab eius quod in aliquid cadere,aut nõ cadere aſſerimus, quod attributum uoco,alij prædicatũ,uel ab utriuſq; definitione argumẽtũ ſumi licet.Ab eius definitione quod ſubiectum uocãt,ut fecit Cicero in Topicis,Ius ciuile eſt æquitas conſtituta ijs qui eiuſdẽ ciuitatis ſunt ad res ſuas obtinendas.Eius autem æquitatis utilis eſt cognitio,utilis eſt ergo iuris ciuilis ſciẽtia.Hoc enim argumentum ad hãc quæſtionẽ accidẽtis adhibetur,Sit ne

utilis

utilis iuris ciuilis ſcientia? in qua hoc totũ, iuris ciuilis ſcientia, ſubiectũ : ſſe conſtat. Ab eius autem definitione quod prædicatũ alij uocãt, ut illud Ciceronis in ſecũdo libro de oratore, Si maieſtas eſt amplitudo ac dignitas ciuitatis, is eam minuit, qui exercitũ hoſtibus pop. Rom. tradidit, non qui eum qui id feciſſet, pop. Rom. poteſtati tradidit. Hoc enim quæritur, Is ne maieſtatẽ popul. Rom. minuerit, qui eũ pop. Rom. poteſtati tradidit, qui exercitum hoſtibus pop. Rom. tradidit? Ab utriuſq; autem definitione interdum non ſolum licet, ſed etiam neceſſe eſt : ſed tum maximè, cum idem ne ſit unũ quod alterũ ambigitur. Vt ſi quæratur, Sit ne tẽperantia idem quod continentia? ex utriuſq; definitione argumentũ ducatur neceſſe eſt, ſiue id confirmandum ſit, ſiue refellendum. In alijs etiam quæſtionibus idem faciẽdũ eſt neceſſariò. ut ſi quæratur, An qui indignatur, ſit inuidus? Neq; enim hæc unquam explicabitur quæſtio, niſi quis ſit qui indignetur, et quis ſit inuidus, definitione aperiatur. Sunt autem nonnullæ quæſtiones ad quas alterutrius, aut utriuſq; uerbi arbitratu noſtro definitionẽ adhibere poſſumus. Sed uidẽdũ eſt diligenter, utrum magis cauſæ noſtræ prodeſſe poſſit. Hic autem locus & ad confirmandum ualet, ut dixi, & ad refellendum. Nam & quod definitioni conuenit, rei etiã quæ definitur, conueniat: & quod non conuenit definitioni, nec ei quod definiatur conueniat neceſſe eſt. Itemq; cui attribuitur definitio, ei etiã res attribuitur: et in quod definitio nõ cadit, in id etiã res quæ definitur non cadit neceſſariò. Sunt enim hæc duo quaſi capita et initia quæ huic loco uim tribuũt.

k quorum

quorum illud ad eas quæſtiones adhibendum eſt, quarum id uerbum quod ſubiectum uocant. hoc autem ad eas, quarum attributum definietur. In ſuperioribus enim definitioni attribuitur aliquid, aut detrahitur, ex quo idem rei quam definimus, conuenire, aut non conuenire concluditur: in poſterioribus autem, alicui definitio conuenire, aut non conuenire oſtenditur, ex quo ei etiam conuenire, aut non conuenire concludetur res quam definiemus. Quod ex ijs quæſtionibus, quas paulò antè poſui, perſpici poteſt. Intelligendum eſt autem, argumentum, quo res ea quæ definitur ex definitione efficitur, firmum eſſe illud quidem, ſed nihil ad hunc locum pertinere. Neque enim unquam eiuſmodi quæſtio in diſputationem incidit, in qua ex eo aliquid definitioni conuenire probandum ſit, quia rei quæ definiatur conueniat: aut in aliquid definitionem cadere, quòd in id res cadat cuius uis definitione explicetur. Quo factū eſſe puto, ut ueteres nullum locū in hoc genere à re quæ definitur, tradiderint, cum non ſolum cauſarum, ſed etiam effectorum locum tradidiſſent. Quæſtiones autem eorum quatuor quæ incidunt ſola in diſputationem, hoc definitionis loco tractari omnes poſſunt, præter illam quæ eſt definitionis. Neq; enim in eam poteſt incurrere, præſertim cum definitio alicui conuenire quod definitur, definitione alia doceri non poſſit. Qui enim propoſita hac quæſtione, An ſit homo animal rationis particeps, aut alia eiuſdē generis, definitione id uel uerū eſſe, uel falſum concludi poteſt? Nam ſi id fiat, aut hæc eadem quæ in quæſtiōe eſt, aut alia ad id probandū adhibebitur. Si eadē, ridicula erit multis modis

probatio.

probatio. Si alia, aut rei propoſitã naturã declarabit, aut alterius, ſi alterius nihil ad hũc locũ pertinebit. Si rei propoſitę, cum idẽ hæc ualeat quod altera, in confirmando facilè definitio eſſe negabitur, in refellendo non definitionem, ſed noſmetipſos refellemus, & pugnantia loquemur. Non eſt autem dubium, quin ſi hoc unum quæratur, an oratio quæ eadẽ definitio eſt, ſubiecto conueniat omnino, id confirmari poßit, ſi negetur: & refelli, ſi concedatur, ea quæ ex alijs cauſis erit definitione: Vt ſi queratur, Sit'ne homo animal rationis particeps mortale, idq; negetur, ad id confirmandum definitio hæc adhiberi poterit, homo eſt animal beatæ uitæ adipiſcendæ cauſa fictum & compoſitum. Quod autem animal beatæ uitæ adipiſcendæ fictũ et compoſitum eſt, idem rationis eſt particeps & mortale. Homo igitur eſt animal ratiõis particeps mortale. Generis autem quæſtio definitione tractabitur, ut ſi quæſtio ponatur, Sit'ne animus numerus? eaq; concedatur, refelli poterit numeri definitione hoc modo, Si numerus multitudo eſt unionum, & animus nullus eſt unionũ multitudo, quomodo animus numerus eſſe poßit? Eodem modo de his iudicandum eſt, An cõtinentia ſit uirtus? An uirtus ſit ſcientia? alijsq; eiuſdẽ generis. Proprij ẽt atq; accidẽtis quæſtionũ hic locus eſt: quos ſibi quiſq; exẽplis ſuperioribus adiutus, proponere poterit ad imitandũ. Proximus locus eſt ab enumeratione partium. Primum dicendum eſt quæ ſint partes quę enumerẽtur in hoc tractãdo loco: deinde eius uſus erit docendus. partes quidem dicuntur, in quas totũ diuiditur, ſiue formæ ſint, ſiue partes. Totius autem nomine

appellamus hoc loco, non ſolum res, ſed etiam uerba nōnulla, quæ multa cōplectuntur, ex quibus quaſi partibus conſtant, cuiuſmodi ſunt genera potiſsimū. Itaq; ex hac totius duplici appellatione duo genera huius tractandi loci nata ſunt. Cum enim generis forma enumerantur, tum diuiſione: cum rei partes, tum partitione tractatur. Genus *aūt duobus modis in ptes diſtribui poteſt: in formas, & differētias.* In *formas hoc modo,* Animaliū *aliud eſt homo, aliud equus, aliud bos, et cætera. uel ſic,* Animaliū *aliud homo, aliud beſtia.* In *differētias hoc modo,* Animaliū *aliud eſt ratiōis particeps, aliud expers.* Animaliū *aliud eſt terrenū, aliud aquatile, aliud ancipitis uitæ.* Res *etiam duobus modis in ſuas partes diſtribuitur, primo ut ſi dicam,* Domus *aliud fundamētum, aliud contignatio, aliud tectū,* Deīde *hoc modo, hominis aliud corpus, aliud animus.*

Additur *etiam tertius modus, hominis aliud caro, aliud os, aliud neruus & cætera.* Atque *hoc quidem, ut ita dicam, eſsentiale dicitur diuidēdi & partiendi genus, quòd ſiue genus, ſive res in ea quæ naturā ipſorum attingunt, diuidatur.* Aliud *eſt genus diuidendi, quod* κατὰ συμβεβηκότα *dicitur, cū res in ea quæ naturam eius non attingāt, diſtribuitur, aut cōtra. ut cū dicimus,* Animalium *aliud albū eſt, aliud nigrum, aliud neutrum.* Hoc *genus fuſum eſt per nouem poſtremas categorias.* In *quātitate huiuſmodi eſt,* Hominum *alius eſt longus duos pedes, alius tres, aliud quatuor.* In *his quæ cum aliquo conferuntur,* Hominum *alius pater, alius filius.* In *qualitate,* Hominum *alius bonus, alius malus.* In *actione,* Animalium *aliud loquitur,*

tur, aliud non loquitur. In *patiendi categoria, ut, Animalium aliud uolat, aliud graditur.* In *loco, Animaliũ aliud in terra, aliud in aqua, aliud in utroque uiuit.* In *tempore, ut,* Auium *aliæ hyeme occultantur, aliæ uidentur.* In *ſitu, Animalium alia recta, alia prona incedunt.* In *habendi categoria, ut, Animalium alia tecta ſunt uillis, alia alijs.* Ita *nouem erunt diuiſionis genera, quibus res in attributa ſua diſtribuetur, & multæ partes generum ſingulorum.* Totidem *etiam erunt eius partitionis, qua accidentia in accidentia diuiduntur.* Hoc *genere ea diuidũtur, quæ nomen à categorijs ſumunt, quæ παρώνυμα dicuntur.* Vt *quãtorũ alia trium ſunt cubitorum, alia pauciorum, alia pluri um.* Patrũ *alius lenis eſt, alius durus, alius neutrum.* Bonorum *alij ſunt iuſti, alij temperati, alij fortes, alij liberales: itemq́; alij.* Eorum *qui agunt, alij docent, alij ſcribunt, alij aliud faciunt.* Eorum *qui patiuntnr quid & accipiunt, alij docentur, alij aliud.* Eorum *qui in loco ſunt, quidam* A*ſiæ, alij* A*phricæ, nonnulli* E*uropæ ſunt incolæ.* Eorum *qui tẽpore circumſcribuntur, alij uere, alij hyeme, alij autumno, alij æſtate rectius ualẽt.* Eorum *quæ collocata ſunt, quædam prona ſunt, quædam recta, quædam ſupina, quædam alio modo ſita.* Eorum *qui tecti ſunt, quidam ſericati ſunt, quidã purpurati, quidam auro, quidam argento fulgent, quidam lana, alij alia ueſte amicti.* Licet *etiam accidentia in ea diuidere, in quibus inhærent, id eſt in ſubiecta. in quo per nouẽ categorias poſtremas expatiari poſſumus.* Sed *pauca exempla ſatis erit ſubijci.* Bonorum *alia ſunt animi, alia corporis.* Virtutes *aliæ ſunt*

in ratione ſitæ, aliæ ſunt in uoluntate ſiue appetitu, aliæ ſunt in alia parte. Perturbationes aliæ ſunt in ea animi parte, quæ uoluptate alitur, quæ concupiſcibilis uocatur, aliæ in ea in qua irarũ exiſtit ardor. Nunc quoniam omnia diuiſionum partitionumq́; genera uideor perſecutus, dicendum eſt, quæ uitia in ijs uitare debeamus. Vitium quidem eſt uel maximum in diuidendo, tum partem abeſſe, tum ſuperare. Illud etiam uitioſum eſt, partem in genere, aut genus in parte numerare. Prima duo uitia diuiſioni communia ſunt cum definitione. Itaque paulo ante uerba Ciceronis ex II. libro de Oratore, quibus idem de utraque confirmat, protuli. Tertium autem idem Cicero. II. libro de Finibus in Epicuro reprehendit his uerbis, Quomodo autem philoſophus loquitur tria genera cupiditatum, naturales & neceſſarias, naturales & nõ neceſſarias, nec naturales nec neceſſarias, primum diuiſit ineleganter. Duo enim genera quæ erant, fecit tria, hoc eſt nõ diuidere, ſed frãgere rem. Qui ſi diceret cupiditatum eſſe duo genera, naturales & inanes; naturaliũ quoq; item duo, neceſſarias & non neceſſarias, confecta res eſſet. Vitioſum eſt enim in diuidendo, partem in genere numerare. Atque hæc quidem ille, nos autem dicamus quid ſit in diuidendo partem in genere numerare. Aliud quidem eſt nihil, niſi in diuidendo id genus ponere, quod eſt pars, id eſt, id in partibus rei quæ diuiditur, nominare, cuius illarum partium aliqua ſit genus. Vt exempli cauſa, Epicurus in ſuperiore hac diuiſione, Cupiditatum aliæ ſunt naturales & neceſſariæ, aliæ naturales et non neceſſariæ, aliæ nec naturales

turales nec neceſſariæ, poſuit neceſſarias cupiditates eſſe genus cupiditatum, cum ſint naturalium partes. Itaque illa diuiſio huic perſimilis eſt, Animantium aliud rationis eſt particeps, aliud bos, aliud rationis expers. Bos enim non eſt genus animantium, ſed pars eorum, quæ ſunt rationis expertia. Itaque rurſus diuidēda ſunt expertia rationis hoc modo, Expertium rationis, aliud eſt bos, aliud equus, aliud leo, & ita in ſingulis. Quemadmodum autem uidēdum eſt, ne in diuidendo partē in genere, ſic ne genus in parte numeremus, id eſt ne rei quæ diuiditur id partē eſſe dicamus, quod eius ſit genus, ut ſi diuidamus uoluptatem hoc modo, Voluptatē alia gaudium eſt, alia lætitia, alia delectatio. Nā gaudij et delectationis uerba, aut latius quàm uoluptatis, aut tam latè patent. Sed hoc uitium quædam eſt particula illius, cum in diuiſione aliquid ſuperat & redundat. ſunt enim eius genera plura. Plena igitur tum denique erit diuiſio, cum pars nulla neque aberit, neque ſuperabit. Sic enim fiet, id quod in eiuſmodi re eſt neceſſarium, ut partes uniuerſæ ac totum æquè pateant. Nec uero neceſſe eſt ſemper ne in diuiſione quidem, omnes enumerare partes. Quis enim omnia animantium genera diuidendo poſſit percurrere? Quòd ſi quando neceſſe eſt tum denique eſt, cum differentijs in diuidendo utimur, aut cum paucæ ſunt formæ generis, quod diuidimus. Reſtat ut quæ argumenta ex hoc loco ducantur, oſtendam. Hic ſane locus & ad refellendum ualet, et ad cōfirmandum. Duobus autem modis confirmare poſſumus. Nam ex partibus per diſiunctiones aut totum concluditur, aut pars

una infirmatis cæteris. Prioris generis tale exemplũ eſt, Si aut cenſu, aut uindicta, aut teſtamento liber factus eſt, eſt liber. Cenſu autem liber factus eſt. eſt igitur liber. Tale etiã illud eſt, ſi quæratur, An ſit expetẽda uirtus? Si uirtus aut in iis eſt quæ decus et honeſtatem pariunt, aut in iis quæ delectationẽ, aut in iis quæ utilitatem afferunt, expetẽda eſt. eſt autem in iis quæ decus & honeſtatẽ pariunt. eſt igitur expetenda. Poſterioris generis exemplum eſt illud Ciceronis in II. de Orat. Aut ſenatui parendum de ſalute reipub. fuit, aut aliud conſilium inſtituẽdum, aut ſua ſponte faciendum. aliud conſilium ſuperbum, ſuum arrogans. utendum igitur fuit cõſilio ſenatus. Idem in oratione pro C. Rabirio, Atqui uidemus hæc in rerum natura fuiſſe, ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. Latere mortis erat inſtar turpiſſimæ, cum Saturnino eſſe, furoris & ſceleris: uirtus & honeſtas cum conſulibus eſſe cogebat. In refutatione etiam duobus modis hoc loco uti licet. Nam uel per diſiũctiones ex partibus enumeratis & omnibus infirmatis, uel diſiũctionibus prætermiſſis, ex partium refutatione, totũ refellitur. Atq; à priore genere appellatur enumeratio. Sic enim à Cicerone lib. 1. de Inuentione definitur. Enumeratio eſt, inquit, in qua pluribus rebus expoſitis, & cæteris infirmatis, una reliqua neceſſariò confirmatur. Exemplum hoc ponit deinceps, Neceſſe eſt aut inimicitiarũ cauſa ab hoc eſſe occiſum, aut metus, aut ſpei, aut alicuius amici gratia: aut ſi horũ nihil eſt, ab hoc non eſſe occiſum. Nam ſine cauſa maleficium ſuſceptum eſſe non poteſt. Sed neque inimici-

tiæ

tiæ fuerunt, nec metus ullus, nec ſpes ex morte illius, alicuius cōmodi, neque ad amicum eius aliquē mors eius pertinebat. Relinquitur ergo, ut ab hoc non ſit occiſus. Hoc quidem exemplum non eſſe accommodatum ſuperiori definitioni, omnes intelligere arbitror. Nam & hoc exemplum reprehenſionis eſt, & illa definitio id ſolum quod confirmationis eſt, complectitur. Idem Cicero tota ferè ea oratione, qua Sex. Roſcium Amerinum contra Chryſogoni potentiam defendit, argumenta ab hoc loco ſumit. Sed ex ijs unum hoc tantum proferam. Nunc Eruci ad te uenio. Conueniat mihi tecum neceſſe eſt, ſi ad hunc maleficium iſtud pertinet, aut ipſum ſua manu feciſſe, id quod negas, aut per aliquot liberos, aut ſeruos. Liberos, ne ſquos neque ut conuenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua ſpe, aut quo precio potes oſtendere. Ego contrà oſtendo, non modo nihil eorū feciſſe Sex. Roſcium, ſed ne potuiſſe quidem facere, quòd neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædijs unquā temere diſceſſerit. Reſtare tibi uidebatur ſeruorum nomen, quo quaſi in portum reiectus à cæteris ſuſpicionibus confugere poſſes: ubi ſcopulum offendis eiuſmodi, ut non modo ab hoc crimen reſilire uideas, uerum omnem ſuſpicionem in uoſmetipſos recidere intelligas. Interdum duæ tantum partes exponuntur, idque fit tum maxime, cum genus in differentias diducitur. Cicero in oratione pro Flacco, in ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus, duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut uerſura, aut tributo, nec tabulæ credito-

ris proferuntur, nec tributi confectio ulla recitatur. Concluſionem ut perſpicuam reliquit. Poſterioris autem generis illud ex Ciceronis Topicis exemplum eſt, Si neq; cenſu, neq; uindicta, neq; teſtamẽto liber factus eſt, non eſt liber: neq; eſt ulla earum rerum, non eſt igitur liber. Eodem illud pertinet, ſi quæratur, Poßint ne contraria eidem conuenire? Si neque aduerſa, neq; aientia & negantia, neque ea quæ cum aliquo conferuntur, neque priuantia eidem conuenire poßunt, contraria eidem non poßunt conuenire: nulla autem horũ poßunt, ne contraria quidem igitur. In hoc & in ſimili exemplo, unamquanq; partem rurſus in ſuas partes Ariſtoteles uult diuidi, ſed eam potißimum de qua erit controuerſia. Vt ſi controuerſia ſit de aduerſis, hoc modo eorum partes exponere licebit, Si neq; candor & nigror, neque ualetudo & morbus, neque iuſtitia & iniuſtitia, fortitudo & ignauia, temperantia & intemperantia, aliaq; eiuſdem generis eidem conuenire non poßunt, ne aduerſa quidem poßunt. Neq; ulla eorum poßunt, non igitur aduerſa poßunt eidem conuenire. Atq; hæc quidem argumenta ducuntur ab earum partium enumeratione, quarum unaquæq; de toto uerè dicitur, cuiuſmodi ſunt formæ. Ab earum autem partium enumeratione, quæ non ſingulæ, ſed ſolum uniuerſæ in toto uerè dicuntur, ſumptum argumentum, in probando non per diſiunctiones, ſed per coniunctiones explicatum ualet, in reprehendendo autem per negationes. Confirmationis tale eſt exemplum, & Si radix eſt & caudex, & cortex, & frondes, & rami, arbor eſt: hæc autem ſunt omnia: arbor

igitur

igitur eſt. Item huiuſmodi, Si & res ciuilis ſcientiæ inuenire, & inuentas diſponere, & diſpoſitas memoria tenere, atque animo comprehendere, & comprehenſas animo, cum uocis, motus, uultus atque omnis actionis dignitate eloqui & pronunciare poteſt, orator eſt: horũ autem omniũ facultate eſt præditus: eſt igitur orator. Refutationis idem exemplum erat, ſi cõuertatur hoc modo, Si neque res ciuili rationi propoſitas inuenire poteſt, neque inuentas diſponere &c. non eſt orator: hæc autem non poteſt, non eſt igitur orator. Hæc duo argumenta firmiſſima ſunt, ut ſuperiora, ſi partes omnes enumerentur. Refellendo autem interdum ualet, per diſiunctiones, etiam ſi non omnes partes exponantur, ſed tantum neceſſariæ, id eſt, eæ ſolum quæ ita totius naturam attingunt, ut ſi tollantur, etiam illud tollatur: ſi ſint, illud etiam ſit neceſſario. Neque enim ſi manus aut pes homini abſcindatur, propterea homo aut animal eſſe deſinit. At ſi caput, ſi thorax, ſi crura ſint, etiam ſublatis cæteris, homo erit. Propriè autem hæc intelligo. Neque enim caput abſciſſum, aut manus, proprie caput aut manus dicitur. Itaque quæ partes neceſſariæ ſunt, quæ non neceſſariæ diligenter uidendum eſt. Refelli autem per diſiunctiones poteſt id de quo quæritur, ſi una deſit earum quæ neceſſariò totum comitantur, hoc modo, Si aut rerum humanarum cauſas aut diuinarum neſcit, non eſt ſapiens: alterarum autem cauſas neſcit, non eſt igitur ſapiens. Atque hic quidem locus ab enumeratione partium, cum à formis ducitur, in confirmatione uim ſuam ab hoc quaſi capite mutuatur, Cui

pars

pars aliqua aut forma coueniat,eidem totum ſiue genus conuenire.In refutatione ab hoc, Cui forma nulla aut neceßaria conueniat, ei genus minime conuenire.Si autem ſumatur ab enumeratione partium totius quod non eſt genus ,in confirmatione quidem firmum eſt ob eam cauſam , quòd cui partes omnes, aut certe neceßariæ conueniunt , ei etiam totum conueniat neceße eſt.In refutatione autem eodem quo ſuperius capite confirmatur. Quod autem in loco definitionis admonui , id etiam hoc in loco intelligendum eſt , quum hic locus ab enumeratione partium ducatur, hoc poße fieri tribus modis. Nam & ab enumeratione partium eius cui quid tribuitur , aut detrabitur : & ab eius quod alteri tribuitur , uel detrahitor(hoc autem prædicatum , illud ſubiectum uocant) & ab utriuſque partium expoſitione argumentum elici poteſt . Ab eius quidem partium enumeratione cui quid tribuitur , ſumitur . ut ſi quæratur, An eidem contraria conuenire poßint? Contrariorum enim partes exponendæ ſunt,quemadmodum ſuprà ex poſui . Ab eius autem , quod in quæſtione extremum eſt,partibus ducitur . ut in hac, Vtrorum partes bonus ciuis in ciuili tumultu ſequi debet , bonorum ne , an malorum? Quod ſuprà tractatũ à Cicerone argumentum ex Rabiriana oratione protuli . In quo etiam genere illa eſt eiuſdem quæſtio , Sit ne credibile patrem à filio occiſum eße? Itaq; attributi, id eſt,cædis faciẽdæ genera ſic diuiſit,ut uel ipſe per ſe,uel per liberos,uel per ſeruos eum interfecerit. Ab utriuſque partibus duci poteſt, ut in ſuperiore quæſtione . Nam

& à

& à contrariorum partibus ducitur, ut iam oſtendi, & ab eius rei cui quid attribuitur, hoc modo, Si neq; in hominibus contraria inſunt, neque in equis, neque in bubus, neq; in re ulla animata aut inanimi, contraria eidem non conueniunt: in earum autem nulla inſunt, non igitur eidem ſimul conuenire poſſunt. Hæc mihi plane exponenda et tradenda putaui, quòd multos ſciam eſſe, qui aut à cuius partium enumeratione ſumendum ſit argumentum, prorſus ignorent: aut ſi ſciant, tantum ab unius partibus duci putent oportere. In quatuor autem quæſtionum genera hic locus incurrere poteſt. In quo cum utile erit diuiſionum, partitionumq́; genera, quæ paulo antè expoſui, tenere: tum notare diligenter, unde ducatur diuiſio, quotq́; modis id de quo agetur, poterit diuidi, ut firmiſſima potiſſimum argumenta ſumamus. Res autem ferè eſt nulla, quæ non multifariam diuidatur, tum in ea quæ naturã eius explicant, tum in ea quæ non explicant. Quæ naturam explicarent & attingerent, quæ non attingerent, in definitionis loco expoſui, ex quo petenda erunt quæ ad hunc pertinebunt.

Locus proximus eſt ex toto, qui ſuperiori quaſi ex altera parte reſpondet. Vt enim illic ex partibus totum, ſiue ex formis genus, ita hic contrà ex toto partes, formæ ex genere concluduntur. itaque non eſt dubium, quin æquè firmum argumentum ex eo ſumatur. Quoniam autem cum ſuperiore cohæret, pauca dicenda ſunt. Nos quidem quid totum hoc loco diceretur, paulo antè expoſuimus, ſed quid totum à genere differat, aliquid præterea dicendum eſt. To-

tius

tius quidem nomine interdum genus appellatur, inter dum aliud totum, aliud genus eſſe dicitur. Vt autem ſuperiore loco genus et totum totius appellatione comprehendimus, ſic hoc complectimur. Sed ut genus à toto in locis & inueniendis & tractandis ſeparetur, dãda opera eſt, ne ſimilitudine fallamur. Quid autem differrent iam diximus, ſed paulo planius pluribusq; dicendum eſt. Nihil quidem eſt omnino, quo genus à toto facilius internoſci poßit, quàm ſi intelligas utrũque in partes ſuas diſtribui, ſed ita ut generis unaquæque pars, quam formam & ſpeciem uocamus, à genere nunquam ſeiungatur, id eſt, ſemper de eo uere dicatur, quoad nomen ſuum retinet, totius autem nulla uere de genere dicatur. Nam ſi conſtituamus, exempli cauſa uirtutem, quæ genus eſt, ſingulæ eius partes ſiue formæ, ut iuſtitia, ut fortitudo, ut temperantia, cæteræq; omnes, uirtutis appellabuntur nomine. Iuſtitia enim uirtus eſt, et uirtus eſt temperantia, itemq; cæteræ. At ſi conſtituamus, uerbi cauſa, domum, quæ totum aliquid eſt, nec fundamentum domus dicetur, nec tectum, nec cubiculum. Quod eodem modo iudicandum eſt de ijs, quæ tota uocantur, nec ex partibus conſtant aliquam eminentiam aut ſoliditatem habentibus, cuiuſmodi ſunt artes ſingulæ. Nam quum rhetorica, ut de hac potißimum dicam, inuentionem & diſpoſitionem tanquam partes habeat, tamen nec diſpoſitio rhetorica eſt, nec inuentio. Alias præterea eorum dißimilitudines & diſtinctiones commemorare poßum, ſed quia nulla hac facilior aut certior eſt, ea debemus eſſe contenti. Sed ne errore hic labamur,

hoc

hoc intelligendum eſt, nos quum hunc locum ex toto appellamus, ſic appellare, ut ex toto eius partes concludi uelimus. Alius enim ex toto intelligitur, cum ex eo pars una concluditur, de quo mox erit diſſerendū. Hic autem locus tum in probando ualet, tum in reprehendendo (his autem uerbis idem declarari uolo, quod illis quæ uulgo dicuntur, Procedit affirmatiuè & negatiuè.) Itemq́; ne longum faciam, iiſdem in rebus, eodemq́; modo quo ſupior ualet, nec uerò ab illo differt niſi, ut iam dixi, conuerſione. Quanquam non uidentur uel ſuperioris loci exempla conuerti, uel noua poni poſſe. Nam ſiue illud Ciceronis conuertamus, hoc modo, Si ciuem neceſſe erat eſſe cū aliquibus, aut cum malis neceſſe erat eum eſſe, aut cum bonis: cum malis eſſe, furoris & ſceleris erat: uirtus igitur et honeſtas & pudor cum bonis eum eſſe cogebat: ſiue hoc modo, Si ciuem neceſſe erat eſſe cum aliquibus, aut cum bonis aut cum malis eum eſſe oportebat: neceſſe autē erat, cum his igitur, aut cum illis, huius loci proprium non uidebitur. In priore enim ex toto pars concluditur: in poſteriore partes concluduntur illæ quidem, ſed ita, ut puerilem doctrinam illa redoleat concluſio. Quòd ſi quis dicat ſatis eſſe, ſi connexum ſit ex diſiunctionibus, non nego firmum eſſe argumentum, ſed in eo aſſumptionem prætereo, concluſionemq́; deſidero. Atque hæc quidem dici poſſunt pro ueteribus, qui hunc locum minimè tractarunt. Quæ autem ad aliorum qui eum adhibuerunt, opinionem dirigi accommodariq́; poſſint, ea dicamus. Primum quidem nō eſt dubium, quin ex toto partes per diſiunctiones concludantur

dantur

dantur probando, hoc modo, Si uirtus eſt, uel iuſtitia, uel fortitudo, uel temperãtia, uel alia aliqua ſit neceſſe eſt, uel illo, Virtus eſt, aut iuſtitia igitur, aut temperantia, aut alia eiuſdem generis. Itemq; huius loci hoc exemplum tale eſt, Si occidit patrẽ, aut manu ſua occidit, aut per liberos, aut per ſeruos. Refellendo autem, toti negatio adiungenda eſt & partibus, hoc modo, Si non occidit patrem, nec manu ſua, nec per liberos, nec per ſeruos occidit. Si non eſt animal, nec homo eſt, nec bos, nec equus. Virtus non eſt, igitur nec fortitudo, nec iuſtitia, nec temperantia. Sunt hæc quidem ex toto ſimplicia argumenta. Coniuncta autem an recipiat, uideamus. Mihi quidem uidentur tractari poſſe in confirmatione hoc modo, Si occidit, aut ipſe ſua manu, aut per liberos, aut per ſeruos. Occidit autem, igitur aut ipſe manu ſua, aut per liberos, aut per ſeruos. In refutatione autem hoc modo, Si non eſt liber, neque cenſu, neque uindicta, neque teſtamento factus eſt liber, non eſt autem liber, non igitur cenſu neque uindicta, neque teſtamento eſt factus. Nec mirum uideri debet, ſi in aſſumptione & concluſione eadem dicantur, quæ dicta ſunt in propoſitione. Nam Cicero ab enumeratione partium ducens argumentũ in Topicis, ea quæ in propoſitione dixerat, in aſſumptione & concluſione repetiuit eodem modo, Si neq; cenſu, neque uindicta, neque teſtamento eſt factus liber, non eſt liber: neque eſt ulla earum rerum: non igitur eſt liber. His tantum modis hic tractatur locus. Neceſſe eſt enim ex ſumptionibus concluſionem effici, in qua plures partes ſint collocatæ, quod alijs modis

dis minime fiet. Quod adhuc dixi de toto, ad genus referri debet. Nam ex toto quod ex cohærentibus partibus conſtat, minimè partes concluduntur refellendo. Neque enim ſi domus non ſit, idcirco nec fundamentum, nec paries erunt. In iis autem quæ nec ſunt genera, nec conſtant ex partibus cohærentibus, ualet. Si enim nullus ſit animus, nec mens erit, nec ratio, nec appetitus uoluntarius: Itemq; ſublata rhetorica, nec inuentioni erit, nec collocationi, nec actioni rhætoricæ locus. Hic etiam locus, quemadmodum ſuperior, in quatuor quæſtionum genera incidere poteſt, in quibus tū ſubiecta quæ uocātur, tum attributa tota eſſe poſſunt. Itaque uidendum eſt diligenter, id quod ſuperioribus locis admonui, utrum ſit ad cauſam noſtram aptius, à ſubiecto ne, an ab attributo ut à toto, argumentum ſumere, ſiue confirmemus quid, ſiue refellamus. Quumq; eadem res multis uariiſq; modis tribui ac diuidi poſſit, quo potiſſimū genere utamur, conſiderandum eſt. Quas autem uirtutes ſuperioris loci eſſe diximus, quæ que uitia, eadem etiam huius ſunt. Sequitur notationis locus. Notationem hic ſignificationem cum Cicerone dico. Ariſtoteles enim σύμβολον appellat, quod Latinè nota ſiue notatio. Hic autem locus κατ᾽ ἐτυμολογίαν, id eſt, ex etymologia etiam nominatur, & ex ui nominis, quòd uis nominis, non rei explicatur, eoq; à definitione differt. Definitio enim uim naturamq; rei quæ definitur explicat, uim autem uerbi notatio. Facilis eſt hic locus, eius tale exemplum eſt, Si philoſophia ſtudium eſt ſapientiæ, & ſapientia nihil præſtantius, omnium profectò ar-

tium philoſophia præſtantiſſima eſt. Firma autem argumenta ex hoc loco non ſumuntur, niſi uis uerbi etiã rei quæ eo ſignificatur conueniat. Neq; enim ſi quis bonus aut agathus uocatur, continuò etiam in eo uirtus ineſt. Interdum etiam uis uerbi rei conuenit, ſed ad aliam ſignificationẽ traducitur. Ita ut ſit firmum argumentum, non ſolum uim nominis rei conuenire oportere, ſed etiam eo modo quo conuenire dicitur. Vt ſi quis Atrius appellentur, isq; ater ſit, non recte concludas eum ut malum eſſe fugiendum. His quidem argumentis in orationibus locus eſt, in quibus ex nomine aliquid ſuſpicionis moueri poteſt. id quod Cicero multis locis obſeruat, in diſputationibus autem non ualent, propterea quod non eſt, ut dixi, firma concluſio. eſt autem hic locus et facilis, ut dixi, & quædam forma definitionis. itaque non multum operæ in eo explicando ponendum eſt. Si quis plura deſideret, ea à definitionis loco petere debebit. Nam & quæſtiones omnes quæ in definitionis, etiam in notationis locum incurrunt, & quemadmodum ille locus ex eo in utranque partem ualebat, quòd cui aut conueniret aut non conueniret definitio, ei etiam res quæ definiretur, conueniret aut non conueniret, & contra: ita hic ex eo ualere dicitur in utranque partem, quòd in quo uerbum intelligitur, aut non intelligitur, in eo etiam uis uerbi intelligatur, aut non intelligatur.

Proximus locus eſt coniugatorum, quæ eadem Cicero in ſecundo de Oratore libro Coniuncta nominat. Græcè autem σύζυγα et σύστοιχα dicũtur. Cõiugata autem dicuntur, ut ait Cicero, quæ ſunt ex uerbis generis

neris eiuſdē. Eiuſdem autem generis uerba ſunt, quæ orta ab uno uarie commutantur, ut ſapiens, ſapienter, ſapientia. Iuſtus, iuſtè, iuſtitia. Fortis, fortiter, fortitudo. Eius autem uſus eſt plurimus in probando & refellendo: ualet enim in utranq; partem. Quod enim coniugatorū uni cōuenit, aut nō cōuenit, etiā cæteris conueniat, aut nō cōueniat neceſſe eſt: & cui unū coniugatorum conuenit aut non conuenit, in id etiam reliqua neceſſe eſt conuenire aut non conuenire. Itaq; huius loci multiplex probatio eſt. Poſita enim quæſtione, ſi à coniugatis eius quod ſubiectum dicunt, argumētum ſumatur, tum ob eam cauſam firmū erit, quia quod in unum coniugatorum cadit, id etiam cadit in cætera, Sin ab attributi coniugatis eliciatur, uim ſumet ab illo, Cui unum coniugatorum conuenit, etiam reliqua conuenire. Conſyderandum eſt igitur, quo ex genere ducendum ſit argumentum, ut quod opponamus habeamus. Rurſus uel eo quod poſitum eſt, aliud coniugatorum concluditur, uel ad id quod poſitum eſt probandum, uel reprehendendum adhibetur. Si enim quæratur, Sit ne uitioſum diſputare, idq; uerum eſſe quis dicat, duobus his modis id licebit refellere, Si uitioſum eſt diſſerere, uitioſa et pernicioſa eſt dialectica, Si dialectica non eſt uitioſa, nec uitioſum eſt diſſerere. Priorem modum in Oratore ad Brutum Cicero tenuit his uerbis, Nam ſi uitioſum eſt dicere ornatè, pellatur omnino è ciuitate eloquentia. Diſputat enim contra eos qui eum reprehēdebāt, q; de artificio dicēdi literis tā multa mādaret. Atq; hoc genus ſimplex eſt. Simplex autē appello, in quo contraria nulla ponun-

tium philoſophia præſtantiſsima eſt. Firma autem argumenta ex hoc loco non ſumuntur, niſi uis uerbi etiã rei quæ eo ſignificatur conueniat. Neq; enim ſi quis bonus aut agathus uocatur, continuò etiam in eo uirtus ineſt. Interdum etiam uis uerbi rei conuenit, ſed ad aliam ſignificationẽ traducitur. Ita ut ſit firmum argumentum, non ſolum uim nominis rei conuenire oportere, ſed etiam eo modo quo conuenire dicitur. Vt ſi quis Atrius appellentur, isq; ater ſit, non rectè concludas eum ut malum eſſe fugiendum. His quidem argumentis in orationibus locus eſt, in quibus ex nomine aliquid ſuſpicionis moueri poteſt. id quod Cicero multis locis obſeruat, in diſputationibus autem non ualent, propterea quod non eſt, ut dixi, firma concluſio. eſt autem hic locus et facilis, ut dixi, & quædam forma definitionis. itaque non multum operæ in eo explicando ponendum eſt. Si quis plura deſideret, ea à definitionis loco petere debebit. Nam & quæſtiones omnes quæ in definitionis, etiam in notationis locum incurrunt, & quemadmodum ille locus ex eo in utranque partem ualebat, quòd cui aut conueniret aut non conueniret definitio, ei etiam res quæ definiretur, conueniret aut non conueniret, & contra: ita hic ex eo ualere dicitur in utranque partem, quòd in quo uerbum intelligitur, aut non intelligitur, in eo etiam uis uerbi intelligatur, aut non intelligatur.

Proximus locus eſt coniugatorum, que eadem Cicero in ſecundo de Oratore libro Coniuncta nominat. Græcè autem σύζυγα et σύστοιχα dicũtur. Cõiugata autem dicuntur, ut ait Cicero, quæ ſunt ex uerbis ge-

neris eiuſdẽ. Eiuſdem autem generis uerba ſunt, quæ orta ab uno uarie commutantur, ut ſapiens, ſapienter, ſapientia. Iuſtus, iuſte, iuſtitia. Fortis, fortiter, fortitudo. Eius autem uſus eſt plurimus in probando & refellendo: ualet enim in utranq; partem. Quod enim coniugatorũ uni cõuenit, aut nõ cõuenit, etiã cæteris conueniat, aut nõ cõueniat neceſſe eſt: & cui uniũ coniugatorum conuenit aut non conuenit, in id etiam reliqua neceſſe eſt conuenire aut non conuenire. Itaq; huius loci multiplex probatio eſt. Poſita enim quæſtione, ſi à coniugatis eius quod ſubiectum dicunt, argumẽtum ſumatur, tum ob eam cauſam firmũ erit, quia quod in unum coniugatorum cadit, id etiam cadit in cætera, Sin ab attributi coniugatis eliciatur, uim ſumet ab illo, Cui unum coniugatorum conuenit, etiam reliqua conuenire. Conſyderandum eſt igitur, quo ex genere ducendum ſit argumentum, ut quod opponamus habeamus. Rurſus uel eo quod poſitum eſt, aliud coniugatorum concluditur, uel ad id quod poſitum eſt probandum, uel reprehendendum adhibetur. Si enim quæratur, Sit ne uitioſum diſputare, idq; uerum eſſe quis dicat, duobus his modis id licebit refellere, Si uitioſum eſt diſſerere, uitioſa et pernicioſa eſt dialectica, Si dialectica non eſt uitioſa, nec uitioſum eſt diſſerere. Priorem modum in Oratore ad Brutum Cicero tenuit his uerbis, Nam ſi uitioſum eſt dicere ornatè, pellatur omnino è ciuitate eloquentia. Diſputat enim contra eos qui eum reprehẽdebãt, ꝗ de artificio dicẽdi literis tã multa mãdaret. Atq; hoc genus ſimplex eſt. Simplex autẽ appello, in quo contraria nulla ponun-

tur. Cōtraria nō ponūtur, ut in hoc exēplo, Si iuſtitia eſt laudabilis, etiā quod iuſtè fit eſt laudabile, et iuſtus uir laude dignus. Coniunctū autē uoco, id in quo multa collocātur cōtraria, ut ſi quæratur, An ſit iuſtitia, ſcientia? idq; concedatur, refelli poterit hoc modo, Si iuſtitia ſcientia eſt, & iniuſtitia inſcitia. Et ſi quod iuſtè fit id ſcienter fit, id etiam quod iniuſtè fit, inſcienter fiat neceſſe eſt. Hoc genus ab Ariſtotele ut pleraque alia, inuentum & tractatum eſt. Hunc autem in locum eæ potiſſimum quæſtiones incurrunt, quæ exiſtunt ex accidentibus. Reliqua tria genera incidunt, ſed rarius, nec unquam incidunt, niſi in ea aliquod accidens collocetur. Coniugata enim ſunt quæ uariè cōmutantur, cuiuſmodi perpauca in naturæ & eſſentiæ categoria reperiuntur. Huius generis Terentianum illud ex Heautontimorumeno eſt, Homo ſum, humani à me nihil alienum puto. In hoc genere uidendum eſt, ne unum coniugatorum ad alienam ſignificationem transferatur. ut ſi quis concludat, Si homines ſumus, humana ſpectare debemus: aut hoc modo, Si mortales ſumus, mortalia nobis debemus proponere, non rectè cōcludat. uitioſum enim argumentū et captioſum eſt. Humanū enim quid duobus modis dicitur, & id quod terrenum & caducum eſt, & id quod come & affabile. Deinde ſic hoc concluditur, ut ſi tantum ex corpore conſtaremus. Nunc autem etiam animo conſtamus, ut id potius ſit concludendum, Si homines ſumus conſtantes ex animo & corpore, quorum animus præſtātior eſt & immortalis, immortalia certè ſpectare debemus. Hunc autem coniugatorum locum, cur ſi quis

miretur Ciceronem ſecutus ante generis & formæ lo cos tractauerim, iure quodammodo mirari uidebitur. Nam genus & forma naturam rei, ut ſæpe dixi, expli cant, & coniugata non explicant. Huic ego reſpondeo, Ciceronem eum ante tractaſſe, quod cum ſuperio re cohæreret. Vt enim notatio uim ſolum uerbi exprimit, ſic coniugata coniugatorum ſolum ſunt quædam mutationes. Nec uerò notatione in tertio loco poſuiſſet, niſi eſſet quædam forma definitionis. Mihi autem uerum non uidetur id quod nonnulli dicunt, Coniugata eſſe in rei natura & eſſentia, quòd ſapientia in homine inhæret, non qua parte homo eſt, ſed qua ſapiens. iſto enim pacto comparata & ſimilia in re hærebũt. Neq; enim homo ſimilis alicui dici poteſt, niſi exempli cauſa uel uirtute, uel uitio, uel aliqua alia affectione. Ita qua ex parte homo alteri ſimilis eſt, illa ei neceſſariè ieſt affectio. Cõiugatis Ariſtoteles caſus ſubijcit, caſus autem uocat ſola illa quæ grammatici aduerbia nominant, ut fortiter, iuſtè, prudenter, quæquè ſunt generis eiuſdem. Ita fit, ut caſus inter ſe coniugata non ſint, quòd non eodem quaſi iugo coerceantur: collata autem cum alijs coniugata erunt. Nam & fortiter fortitudini coniunctum eſt, & prudenter prudentiæ. Sequuntur duo loci finitimi & propinqui, quorum alter à genere, alter à generis forma ducitur. Primum de generis loco dicendum eſt, quòd pateat latius. Quid ſit genus, quotq; modis dicatur, ſuperiore libro dixi, cum de generis quæſtionibus eſſet diſputandum. Nunc ea ſolum dicemus, quæ ad inuentionem & tractationem eius loci qui ex eo ſumitur,

 pertinent.

tur, pertinent. Atque ad confirmandum quidem hic locus nihil ualet; ad refutandum autem ualet plurimum. Cum enim in pluribus genus quàm forma intelligatur, & de omnibus formis ſuis genus dicatur, ſi ex genere formam unam probes, nulla: ſi ex eodem refutes, firma erit concluſio. Sed planius etiam hæc dicenda ſunt. Dico hunc locum infirmum eſſe in confirmatione, propterea quòd non neceſſe eſt quibus genus conueniat, iis formam conuenire. Neq; enim ſi uirtus eſt in quopiam, idcirco ea eſt temperantia. Fieri enim poteſt, ut ſit iuſtitia, aut fortitudo, aut aliqua alia uirtus. Itemq; Non ſi animal eſt aliquid, propterea ceruus eſt, nec ſi arbor, continuò pinus eſt. Hoc etiam eodem addi poteſt, quòd in ſuperioribus locis admonui, hunc eundem locum non ualere, ſi ad confirmandam ſpeciem adhibeatur, propterea quòd non neceſſe eſt quæcunque cadunt in genus, eadem cadere in formam. Nam & uirtus uoluptates quæ ex guſtatu & tactu percipiuntur rationi obedientes efficit, fortitudo non item. & animal eſt quadrupes, homo non eſt. Hoc autem accipi uolo in iis ſolum quæ non omnino & uniuerſè dicuntur. Cum enim ſic genus enunciamus, ut uniuerſam eius uim complectamur, quamlibet nobis ſpeciem ex eo licet concludere. Si enim omnis arbor uere floreſcit, etiam platanus floreſcat neceſſe eſt. Tractauit hoc modo Cicero argumentum in II. de Oratore, Si omnes qui reipub. conſulunt, chari nobis eſſe debent, certè in primis Imperatores, quorum conſiliis, uirtute, periculis retinemus & noſtram ſalutem, & imperii dignitatem. Hoc

modo

modo idem actionem quartam in Verrem exorſus eſt, Omnes qui alterum, Iudices, nullis impulſi inimicitijs, nulla priuatim læſi iniuria, nullo præmio adducti in iudicium reipub. cauſa uocant, prouidere debent, non ſolum quid oneris in præſentia tollant, ſed etiam quantum in omnem uitam negocij ſuſcipere conentur, & cætera. Quanquam non formam ex toto genere, ſed partem, quod indiuiduum uocant, concludit. Sed apud oratores etiam eiuſmodi argumenta ex genere uocantur. Quod uel ex Ciceronis illo exemplo quod ex genere ponit, intelligi licet; Ex genere autem, Si magiſtratus in Popu. Roma. poteſtate eſſe debent, quid Norbanum accuſas cuius tribunatus uoluntati paruit ciuitatis? In hoc autem exemplo illud, Si magiſtratus, pro eo poſitum eſt, Si omnes magiſtratus. Neque enim aliter firmum eſſet argumentum. Quod eodem modo licet concludere in ijs quæ generi cum formis ſingulis erunt communia. Vt ſi, contrariorum eadem eſt diſciplina, certe in aduerſis eadem diſciplina uerſatur. Et ſi animalia uiuunt, etiam talpa uiuit. In refutatione autem ſemper magnam copiam ſuppeditat hic locus: ualet enim ſemper, Exempla ponenda ſunt, Si nulla contraria ſunt ſimul in eodem, nec aduerſa eſſe poſſunt: nulla autem contraria ſimul in eodem eſſe poſſunt: nec igitur aduerſa. Si nunquam fui Romæ, anno ſuperiore non fui. Si nullum argentum mulieri legatum eſt, id quod erat in nominibus, non eſt ei legatum. Hæc ſunt firmiſſima argumenta, quoties totum genus negatur. Si autem non negatur totum genus, ſed eius tantum pars quælibet, nihil ua-

let omnino. Neque enim ſi aliquod animal non curre-rit, idcirco hominem non currere neceſſe eſt. Itaque non eſt hoc argumentum ex genere, ſed potius ex generis forma, quandoquidem aliquod animal non currere, idem eſt quod aliquid eorum quæ animalis uerbum complectitur. Cum ergo dicimus hunc locũ ſemper firmum eſſe in refellendo, hoc dicimus, ex uniuerſo genere negato formam eius concludi: quoniam ſublato genere, etiam forma tollatur neceſſe eſt: & cui nõ conuenit genus, etiam formam neceſſe eſt non conuenire. Hoc *autem fieri poteſt duobus modis.* Nam *totum genus ſic negari poteſt, ut & uerbum negandi uim habens præponatur, cuiuſmodi, ſunt nullus, nemo, & ſi qua ſunt eiuſmodi: & non præponatur, ſed ſola adiungatur negatio ſine ullo uerbo, quod genus ad partem ſolum trãsferat,* De priore modo *iam multa diximus, poſterioris exempla hæc erunt, Si uirtus moralis non eſt ſcientia, nec temperantia eſt.* Non *eſt autem uirtus moralis ſcientia, nec igitur temperantia.* Atq; *hoc quidem argumentum ex eo firmum eſt, quod id formæ non conuenit, quod generi non conuenit.* Quod *autem ſequitur, ob eam cauſam eſt firmum, quia cui non conuenit genus, ei neceſſe eſt eius formã non conuenire.* Si *ſuum alteri eripere non eſt uirtutis, nec fortitudinis eſt: non eſt autem ſuum alteri eripere uirtutis, non igitur eſt fortitudinis.* Hic *autem locus ad quatuor quæſtionum genera accommodari poteſt.* Nec *uero mirum aut abſurdum uideri debet, ſi ad quæſtionem generis locus generis adhibeatur.* A*liud eſt enim quæſtio generis, aliud generis locus, id*

quod

quod ſuperiore libro demonſtrauimus. Quæſtio enim ponitur, locus ad quæſtionem probandam aut refellendam inuenitur. Quæ quum ita ſint, quid mirum, ſi poſita quæſtione generis, id quod conceditur eſſe genus, non eſſe genus, ea re quæ illius eſt genus docetur? Vt ſi quæratur, Sit ne animus numerus? idq; concedatur, duobus modis id licebit refellere. primo, Si numerus eſt quantitas, & animus hominis non eſt quantus, profectò animus hominis numerus non eſt: altero, Si omnis animus eſt natura ſiue eſſentia, nullus autem numerus eſt eſſentia: nullus igitur animus eſt numerus. Vel hoc modo, Si animus eſt natura ſiue eſſentia, animus non eſt numerus. Eſt autem eſſentia animus. Non igitur numerus animus eſt. Quod ſi in generis quæſtionem hunc generis locum ita incurrere docui, nemo ut negare poſſit, iam de eo dubitandum non eſt, neque id mirum uideri abſurdum ue debet. quo minus de cæteris ambigendum eſt. In hoc autem tractando loco Cicero monet, ac rectè monet, non eſſe neceſſe uſque à primo genere, & quaſi capite acceſſere, ſed citrà licere, dũmodo ſuprà ſit id quod ſumitur, quàm id ad quod ſumitur: utrunque enim rectè fieri poteſt. Quanquam ſunt quæſtiones eiuſmodi, in quibus alterum tantum fieri licet, ne argumentum altius petitum eſſe uideatur. Vt ſi quæratur, Sit ne legata pecunia quæ in nominibus eſt? aut, Sit ne tẽperantia ſcientia? & quæ ſunt eiuſmodi, idq; negetur, nihil facias ſi à primo genere, ut à qualitate ducas argumentũm: in eo enim conueniũt. Rurſus ſi quæratur, Sit ne animus numerus: idq; concedatur, id non poſſis loco ge-

neris refellere, niſi à capite arceſſas, ut dicas animum eſſe in eſſentiæ parte, numerum autem non eſſe. Ex *quo efficiatur, numerum non eſſe animum, aut numerum eſſe quantitatem, animum non eſſe.* Atque *ut aliquid de hac re dicam, quoties ea quærētur, quæ diuerſis categorijs ſubiecta erunt & attributa, commodè à genere primo ſumetur argumentum, ſed ita commode, ut id ferè ſit neceſſe.* Non *enim neceſſe erit, quum nota erunt genera illa quæ citrà erunt, ut ſi quæratur,* Sit *ne mundus animal? idq; concedatur, in eo refellendo, potius dicā hoc modo,* Si *mundus non eſt animatus, mundus non eſt animal, quàm hoc,* Si *mundus non eſt eſſentia, non eſt animal.* Quoties *autem ea incident in diſputationem, quæ erunt eiuſdem generis, aut ſummi ſolum, aut etiam medij, rectè à proximo ſumetur argumentum.* Nam *ſi ſolum ſint eiuſdem generis primi, fruſtra ab eo ducetur, quandoquidem utrique conuenit, & præterea altius petetur.* Debet *enim, ut uerè dicam, omnis quæ ad confirmandum quid adhibetur oratio, è proximo peti, ne remota & aliena probatio uideatur. itaque hoc etiam in genere faciendum eſt.* Loci *autem huius inuentio eadem eſt, quæ ſuperiorum.* Nam *in quæſtione de quacunque re ſit, genus uel rei ſubiectæ uel attributæ inueniendum eſt, & ex eo concludendum quod uolumus.* Coniun*ctus huic generis loco locus ille eſt, qui à forma generis ducitur.* Hic *contrà quàm proximus, inueniendus eſt.* Nam *ut illic uel rei ſubiectę uel attributæ genus dicebam reperiri oportere, & ex eo quod uellemus concludi: ita hic alterutrius ſpecies quærenda eſt, &*

ex ea concludendum genus ut ſi quæratur, Sit ne uirtus expetenda? id confirmabitur hoc modo, Si iuſtitia expetenda eſt, uirtus eſt expetenda. ualet autem ſolum in probando. Omnis enim forma nomen generis ſemper retinet, quādiu eſt. Ita cui forma conuenit, etiam genus conueniat neceſſe eſt: & quod in formam cadit, id in genus etiam cadit neceſſariò, ut ſi quid uirtus eſt, id habitus ſit neceſſe eſt: & ſi uirtus expetenda eſt, etiam habitus expetendus. In refutatione contrà infirmus eſt. Neque enim ſi quid non eſt homo, idcirco non eſt animal. ſunt enim alia multa animantia. Nec ſi uirtus non eſt uitium, propterea habitus non eſt in uitio. Auaritia enim, & intemperantia, aliaque eiuſdem generis tum habitus ſunt, tum uitia. In hoc genere firmum erit argumentum, ſi poſita hac quæſtione, An uoluptas ſit bonum? eaq; negata tracte tur hoc modo, Si uoluptas quæ ex diſcendo capitur, in bonis eſt, uoluptas eſt bonum. Voluptas autem quæ ex diſcendo capitur eſt in bonis: uoluptas igitur eſt bonum. Quod enim in ſpecie, etiam in genere dicitur. Huius loci & ſuperioris ulm Cicero in ſecundo de Finibus his paucis uerbis in una re explicat, Ex quo illa efficitur, qui bene cœnent, omnes libenter cœnare, qui libenter, non continuò bene. Sed uidendum eſt, ne ueriſimilitudine fallamur. Quum enim ex ſpecie ad confirmandum genus firmum argumentum eſſe dico, non ad totum genus uniuerſe concludendum ualere dico, ſed ſolum indefinitè. Neque enim ſequitur, et ſi uoluptas diſcendi eſt in bonis, omnis in bonis ſit uoluptas. Illud autem intelligendum eſt, hoc loco non ſolum

lum ſpeciem ultimam & infimam nomine ſpeciei ac-cipiendam, ſed omnem eam quæ primo ac ſummo genere continetur. Itaque *ſpeciem tribus modis diuidere poßumus, ut alias ſummas & primas, alias infimas & ultimas, alias medias nominemus.* Primæ *ſpecies aut formæ ſunt, quæ ita formæ ſunt, ut ſuprà nullam habeant, ut in categoria eßentiæ, corpus & corporis expers, ſiue non corpus.* Infimæ *autem & ultimæ ſunt, quas nulla ſequitur, ut homo, bos, canis.* Mediæ *autem, quæ inter utraſque locatæ ſunt, ut corpus animatum, inanimum, natura ſentiens, non ſentiens, & quæ ſunt eiuſmodi.* Ab *his igitur tribus formarum generibus, ſi ita res ferat, argumenta ducenda ſunt, dummodo ſemper infrà ſit quæ ſumitur, quàm id ad quod ſumitur.* Semper *enim in paucioribus forma dicitur, quàm genus.* At *formæ quæſtio ſolam ultimam complectitur.* Nam *quum generis quæſtio in treis parteis ſit diſtributa, in generis, in differentiæ, ac ſpeciei quæſtiones, fruſtra quæſtionem ſpeciei poneremus, ſi ſpeciei nomine tria formarum genera cõcluderemus.* Vitioſa *eſt enim, ut ſuprà docui, ea partitio, in qua aliquid bis uel uerbo uel re dicitur.* Ex *quo perſpicuum eſt, locũ eum qui ex forma efficitur, in formæ quæſtionem non incurrere.* Nam *quum ſola infima ſpecies in formæ quæſtione quæratur, locus autem ſpeciei ad genus confirmandum adhibeatur: profectò ei locus nullus in ea quæſtione relinquatur neceße eſt.* Quod *eodem modo de proprij quæſtione iudicandum eſt, niſi forte proprium in quæſtione de genere dicatur.* Vt *ſi quis neget animal eße ridens, id confirmabit hoc mo-*

do, Si homo eſt ridens, animal etiam ſit ridens neceßе eſt. Generis autem & accidentis crebræ quæſtiones hic uerſantur, ſed accidentis multo crebriores.

Deinceps locus eſt ſimilitudinis. Similitudo autem hoc loco eſt diuerſarum rerum, duarum aut plurium ſimilis quædam inter ſe affectio. Malim enim ego affectionem hic, quàm qualitatem dicere. Nam qualitas aliquid dicit neceßariò, quum ſæpe in nulla re earum quæ ſimiles hic dicuntur, aliquid inſit, ut quum dico, Quod eſt in corpore oculus, id eſt mens in animo. Quemadmodum enim corpus ſine oculo quò progrediatur, non habet, ſed offenditur, læditur, & ſæpe morte occumbit: ſic animus, ſi mentem & rationem non ſequatur ducem, labitur, errat, & peccat: quum hæc, inquam, dico, non facio, ut noui aliquid ad corpus animum ue accedat. Affectionẽ autẽ hoc recte appellari ex eo perſpici poteſt, quod Ariſtoteles in Topicorum ſecundo hũc tractans locũ uerbo idem declarante utitur, πάλιν ἐπὶ τ͂ ὁμοίων, εἰ ὁμοίως ἔχει. Cui autẽ dubiũ eſt, quin ſimilia eodem modo affecta eſſe inter ſe, aut habere, non ſit qualitatem eis ineſſe, ſed ſolum quandam, quam alij habitudinem uocant, ego affectionem atque rationem? Quum enim dicitur, quod eſt in mari tranquillitas, id eſt in aere ſerenitas: uentorum uacuitas eſt illa ſimilitudo, quæ res nulla eſt, ſed ſola priuatio. Quapropter ita ut feci, ſimilitudo definiatur. Similitudo autem hæc ſiue ſimilis affectio nõ eſt in uno, ſed in omnibus quæ hic ſimilia dicuntur, ſed tamen illa ratio euidentior in eo eſſe debet, unde argumentum ex ſimilitudine ſumitur. Semper enim certius

tius debet eſſe id quod rem confirmat, quàm res quæ probatur. Similitudo autem in ijs quærenda eſt, & quæ ſunt eiuſdem generis, & quæ diuerſorum, ut generis nomine ſpeciem quoq; intelligamus. In ijs quidem quæ ſunt eiuſdem generis, Ariſtoteles ait uidendum eſſe, idem ne conueniat omnibus. Eiuſdem autem generis ſunt, quæ eodem genere continentur, ut homines, canes, boues. hæc enim omnia animalium genus complectitur. In his autem aut omnibus, aut multis, aut etiam quibuſdam ſi idem reperiatur, hoc ipſo dicentur ſimilia. In ijs autem quæ ſunt diuerſorum generum, idem uult eandem rationem proportionemq́; ſpectari. Quod fieri dicit duobus modis. nam & hoc modo, Vt hoc ad illud, ſic aliud ad aliud. & illo, Vt hoc in illo, ſic aliud in alio eſt. Prioris modi exemplum eſt huiuſmodi, Quam rationem habet ſcientia ad id quod ſcientia continetur, eandem ſenſus habet ad id quod ſub ſenſum cadit. Vtrunque enim uerſatur in contrarijs. Poſterioris erit tale, Quemadmodum aſpectus in oculo eſt, ſic mens in animo. Vtrunque enim ducis & principis locum obtinet. Ac de ſimilitudinis quidem inuentione hactenus. Nunc quot argumentorum genera ex hoc loco ducantur, dicendum eſt. Cicero quidem tria genera ponit, ἐπαγωγὴν, παραβολὴν, παράδειγμα, id eſt, inductionem collationem, & exemplum. Inductio eſt, quũ ex pluribus collationibus oratio peruenit quò uult, hoc modo, Si is demum optimus eſt gubernator, qui eſt doctus, ſi auriga, ſi pædagogus: etiam reipublicæ rector. Collatio eſt, quum, ut ille ait, una res uni, par pari compara-

tur.

tur. In oratione Cluentiana, Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus & neruis ac ſanguine & membris uti non poteſt. Exemplum autem quædam eſt inductio, quod alio loco, docebimus. Eius eſt talis tractatio, Si Theagenes præſidium petiuit quod tyrannidi immineret, ſi Piſiſtratus: etiam Dionyſius eo petit quod tyrannidem affectet. Hoc locus eſt nullus ad notandum facilior, diſcerni autem à cõparatione interdum uix poteſt. Itaq; uidendum eſt, num Cicero uel huius artis peritiſsimus author interdum eos confundat, ut in ſecundo de Oratore, Ex ſimilitudine antẽ, Si feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? Paulo infrà, Ex maiore, Si bona exiſtimatio diuitijs præſtat, & pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis eſt expetenda? Aliquibus enim hæc duo argumẽta ex eodem loco, id eſt, ex minore ſumi uidebuntur, ex eoq; firma eſſe, quod ſi cui quod minus conuenire uidetur, conuenit ei, etiam cui magis conuenire uidetur, magis conuenire oporteat. Quid igitur, dicet aliquis, de eorum diſsimilitudine dicendum ſentiendumq; exiſtimas? Equidem ſic exiſtimo, inter ſimilitudinis locum, & maioris minoriſq; locos hoc intereſſe, quòd in ſimilitudine nulla elationis & ſummiſsionis ſignificatio datur: in maiore autem elationis, in minore ſummiſsionis, ut etiam nomina declarant, datur.

De loco autem illo qui ex pari ducitur, idem quod de ſimilitudine iudicandum eſt. Atque ut horum inter ſe facilis, ſic ſimilitudinis & æqualitatis difficilis eſt diſtinctio. Sed tamen danda eſt opera, ut ea ſeparare poſsimus.

poßimus. Primum ſimilitudinis locus his uerbis, Quemadmodũ, Vt, Sicut, primo loco tractatur, ſecundo autem his, Sic, Ita, aliyſq; generis eiuſdem. Is autem qui ex pari efficitur, nunquam iiſdem uerbis. Deinde hoc etiam differunt, quod ſimilia nunquã eadem, paria aut eadem ſunt, aut æqualia. Nam cum dico, Pari gloria dignos eſſe & eos qui conſulunt reip. & eos qui eam defendunt, æqualem atq; adeò eandem gloriã utriſq; deberi cenſeo. Quanquam hæc non ita ſubtiliter ſemper obſeruatur differentia, interdumq; paria & ſimilia idem efficiunt. Itaq; Græci hos duos locos uno uerbo ὅμοιον exprimunt. Sed id interdum ſimile, interdũ par & æquale dicitur, ut ὁμοίως modò ſimiliter, modò æquè & ex æquo. Cum autem ea quæ adhuc dixi, hos duos locos inter ſe quodammodo diſtinguunt, tum quod ſequitur, maximè. Mihi enim ita hæc facillime & uerißime diſcerni poſſe uidentur, ſi dicamus ſimilitudinis locum uelle ea quæ ſimilia ſunt, ſimili modo ſe habere, aut eodẽ modo inter ſe affecta eſſe, paria autem æquè conuenire. id quod Ariſtoteles ipſe declarat. Locũ enim ſimilitudinis explicat his uerbis, πάλιν ἐπὶ τῶν ὁμοίων, εἰ ὁμοίως ἔχει, id eſt, Rurſus in ſimilibus argumentũ ualet, ſi eodẽ modo habeat. Eũ aũt qui ex pari elicitur, his, ἔτι ἐκ τοῦ ὁμοίως ὑπάρχειν, ἢ δοκεῖν ὑπάρχειν: id eſt, Præterea ex eo quod æquè conuenit, aũt uidetur conuenire. Sunt autem qui hæc ita ſeparant, ut ſimilia eſſe dicã aliqua, cum iunguntur nõ tertio quod ſit ambobus cõmune, ſed utrũq; in ſingulis. Comparata aũtem cum tertio iunguntur, quod eſt utriq; commune. Hoc ſi uerum eſt, primum

nunquam

nunquam plura duobus inter ſe conferentur. Deinde cui dubium eſt, quin ex maiore ducatur argumentum, ſi ita duo duobus comparentur, ut unum uni uideatur potius conuenire, quàm alterum alteri: & ſi id quod magis uidetur cõuenire, nõ cõueniat, ex eo id quod minus conuenire uidetur, concludatur non conuenire: Vt ſi dicam exempli cauſa, Si aſotus potius eſt liberalis, quàm auarus tẽperatus: nec ſit aſotus liberalis, profectò ne auarus quidem erit temperans. Dicant mihi ij, qui hanc eorum diſtinctionẽ tradunt, quidnam ſit tertium, quod ſit comparatis inter ipſa commune. Præterea nemo eſt, ut opinor, qui ſimilitudini παραβολὴν neget attributã, quemadmodum Cicero ei ſubiecit. At qui in collatione, una res, ut ipſe ait, uni comparatur. Si comparatur, iam horum ratione, quodã tertio cum altera copulatur. Ita quod ex ſimilitudine, etiam comparatione exiſtet argumentum, quod ipſi nolunt. Ex quibus perſpici poteſt, quàm ſit difficilis horum locorum diſsimilitudinis explicatio. Nos quidem quod potuimus lucis attulimus: quæ ſi cui minus placent, alia ipſe ſua induſtria afferat, magnã ei gratiam habebo: nec enim quo minus refellar, recuſo. Sed ad rem reuertamur. His locus in utranque partem ualet. Confirmando enim ob eam cauſam firmus eſt, quòd ſi in aliqua re ſimili ita res habeat, in cæteris etiam ſimilibus ita habeat neceſſe eſt. Refellendo autem, quòd ſi in aliqua re ſimili non ita res habeat, in alijs nõ habebit. Similium enim ſimilis ratio eſt. In primis autem firmus eſt in ijs quorũ ſimilis eſt ratio, cum etiam in ijs quorum diſsimilis eſt, interdum tantam uim habeat,

ut reſelli uix à doctis poſſit. Nam cum ſola diſſimilitudine reprehendatur, certè rerum diſſimilium tanta eſt interdum ſimilitudo, eas ut internoſcere etiã periti nequeant. Itaque rerum inter ſe & ſimilitudines, & diſſimilitudines diligenter obſeruandæ & penitus cognoſcendæ ſunt. Quod quo facilius intelligatur, & quæ ſit huius loci inuẽtio in quæſtionibus, Stoicorum illud tractabimus, An uitia decreſcant? quod omnes concedunt, illi reſellunt ſimilitudine, hoc modo, Vt qui demerſi ſunt in aqua, nihilo magis reſpirare poſſunt, & ſi non longe abſunt a ſummo, ut iam iamq; poſſint emergere, quàm cum eſſent in profundo: nec catulus ille, qui iã appropinquat ut uideat, plus cernit, quàm is qui modo eſt natus: ita qui proceſſit aliquantulum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt, quàm is qui nihil proceſſit. Hoc quidem argumentum per inductionem tractatum eſt, quod etiam hoc modo tractari poteſt, Si ij qui demerſi ſunt in aqua, &c. Hæc autem ita ſimilia ſunt, ut quæ ſit diſſimilitudo eorum uix explicari poſſit. Nam malum boni priuatio eſt, ut in catulo cæcitas aſpectus. Sed quia hoc argumento Stoici rem eò deducere uolunt, ut doceant peccata nec creſcere, nec decreſcere, diſſimilitudo in eo eſt, quòd catuli uno tantum aſpectu carent, qui autem in peccato ſunt, alij pluribus, alij paucioribus uirtutibus ſpoliati ſæpe ſunt. Ita non æquè abſunt à uirtute, nec æquè ſunt in miſeria peccati. Quò enim quiſq; pluribus peccatis præſtat, eo miſerior eſt, grauiusq; peccat. In 4. etiam de Finib. bonorum et malorum Cicero eorum argumentum ponit, quo probant peccata eſſe

paria. Vt, inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earũ ita contẽta numeris ſit, ut concentũ ſeruare poßit, omnes æquè incontẽtæ ſunt: ſic peccata quia diſcrepãt, æquè diſcrepãt, & paria ſunt. Falſum aßumit, neq; enim, ut rectè ait Cicero, ſi æquè omnibus cõtingit, ut inconten tæ ſint, propterea æquè incontentæ ſunt, quemadmodũ æquè omnibus peccatis accidit, ut mala ſint, ſed nõ ut æquè mala, quemadmodum æquè omnibus Mauris contingit, ut nigri ſint, ſed non ut æquè nigri. alij enim alijs nigriores ſunt. Alijs quoque in rebus ſimilitudo quæ ſit, aut dißimilitudo, uidendum eſt. Accommodatus eſt autem hic locus ad quatuor quæſtionum genera quæ ſæpe dixi, ſed hoc in accidentis quæſtionẽ incurrit frequentius, quo ex accidente crebriores exiſtunt ſimilitudines. Generis quidem hæc quæſtio eſt, Num ſit mundus animans? quæ refelletur ſimilitudine hoc modo, Si aceruus lapidum, tritici, lignorum, & librorum non eſt lapis, mundus non eſt animans, aceruus autem ille non eſt lapis, mundus igitur nõ eſt animans. Propoſitio autem confirmabitur hoc modo, Quam habet rationem mundus ad animal, eandẽ habet aceruus lapidum, lignorum & librorum ad lapidem, quoniam ut mũdi pars eſt animal, ſic lapis illius acerui. Hanc eandem quæſtionem Zeno apud Ciceronem libro ſecundo de Natura deorum confirmat, Isq;, inquit, ſimilitudine, ut ſæpe ſolet, rationem concluſit hoc modo, Si ex oliua modulatè canentes tibiæ naſcerentur, nõ dubitares quin ineßet in oliua tibicinis quædam ſcientia? Quid ſi platani fidiculas ferrent numeroſe ſonantes? idem ſcilicet cenſeres in platanis ineße

muſicam. Cur igitur mundus non animans ſapiensq́; iudicetur, cum ex ſe procreet animantes atq; ſapientes? Hic diſsimilia ſunt, quæ ſimilia proſternuntur. Nam eo poſito, oliua quiddã eſſet totum, ſiue natura cohærens ſicuti eſt, mundus autem non eſt natura cohærẽs, ſed aceruus. Ita non fit, ut ſi pars eius ſit animãs, ipſe etiam ſit. Nec uerum eſt quod ait, mundum procreãre ex ſe animantes atq; ſapientes. Neq; enim ſi mundi pars procreet, idcirco mundus procreat. Definitionis quæſtio erit eiuſmodi, ſit ne ſerenitas aeris, quies uacuitasq́; uentorum? quæ ſimilitudine concludetur hoc modo, Quod eſt in mari tranquillitas, id eſt ſerenitas in cœlo. In mari autem tranquillitas eſt uentorum uacuitas & quies. Serenitas igitur cœli eſt aliud nihil niſi quies uacuitasq́; [illegible]orum. Proprij erit talis, Sit ne hominis prop[illegible]gere & [illegible]re? quæ con=
[illegible]bitur h[illegible]d arandũ
[illegible] o ad intel
[illegible] tale exem=
[illegible] fElli poterit,
[illegible] ,id eſt in can=
[illegible] autem non omnes
[illegible] n igitur æ[illegible]
[illegible]
[illegible] conue=
niat

niat ſubiecto,ut in quæſtione attributum ſubiecto conuenire dicitur. Quanquam alterius generis ſimilium. quod initio huius loci expoſui,eadem eſt ratio, quæ ſuperiorum. Deinde cū in ſuperioribus argumentū elici poſſe dixerim uel ex ſubiecto, uel ex attributo,omnino nullus ei locus relinqtur. Diſsimilitudinis locus ſequitur,qui etiam differētiæ dicitur. hic autem duplex eſt. Nam & ſuperiori, & ei qui ex pari efficitur eſt contrarius; quod adhuc neminem animaduertiſſe aut tradidiſſe miror. Contrarium autem eum ei eſſe, qui à pari ſumitur,hinc ſciri poteſt, quod in eo par ratio & eadem conſyderatur, in hoc diſpar & alia. præterea ſi ſimilium loco diſsimitudo contraria eſt,etiam parilitati diſparitas erit cōtraria. Ita fit ut ſi diſsimilitudo in locis numeratur,diſparitas quoque numeranda eſſe uideatur. Aut igitur proprius ei locus dandus eſt, [illegible]militudinis, cum ea communicandus. Hoc eti[illegible]riſtoteles, qui diſsimilitudinis inuentio[illegible] extremo Topicorum libro ad ratioci[illegible]ciendas de eodem & alio utilem eſſe tra[illegible]utem idem aliquid, an aliud, non ſolum [illegible]nis & diſsimilitudinis, ſed etiam ex pa[illegible]aris locis concluditur. In hoc autem loco [illegible]m in ſuperiore tractanda ſunt omnia. Con[illegible]im contrariæ ſunt tractationes. In ſupe[illegible]ferri dixi oportere, quod ſimile eſſet rei [illegible]r. in hoc diſsimile aliquid, diuerſum, & [illegible]endum eſt. Itaque & in utranque partem [illegible]um ſuperior ualet, & contrario capite to[illegible]ontinetur. Caput eſt, quem locum maxi-

muſicam. Cur igitur mundus non animans ſapiensq; iudicetur, cum ex ſe procreet animantes atq; ſapientes? Hic diſsimilia ſunt, quæ ſimilia proferuntur. Nam eo poſito, oliua quiddã eſſet totum, ſi ue natura cohærens ſicuti eſt, mundus autem non eſt natura cohærẽs, ſed aceruus. Ita non fit, ut ſi pars eius ſit animãs, ipſe etiam ſit. Nec uerum eſt quod ait, mundum procreare ex ſe animantes atq; ſapientes. Neq; enim ſi mundi pars procreet, idcirco mundus procreat. Definitionis quæſtio erit eiuſmodi, ſit ne ſerenitas aeris, quies uacuitasq; uentorum? quæ ſimilitudine concludetur hoc modo, Quod eſt in mari tranquillitas, id eſt ſerenitas in cœlo. In mari autem tranquillitas eſt uentorum uacuitas & quies. Serenitas igitur cœli eſt aliud nihil niſi quies uacuitasq; uentorum. Proprij erit talis, Sit ne hominis proprium intelligere & agere? quæ confirmabitur hoc modo, Vt ad curſum equus, ad arandũ bos, ad indagandum canis natus eſt, ſic homo ad intelligendum, & ad agendum. Accidentis erit tale exemplum. Sint ne peccata paria? Sic autem refelli poterit, quod eſt in peccatis grauitas & leuitas, id eſt in cantibus contentio & remiſsio. Cantus autem non omnes æquè contenti ſunt, aut remiſsi. Non igitur æquè grauia ſunt aut leuia peccata. In quæſtionibus autẽ quæ in hunc incident locum, uel probandis uel refellendis multo ſecus quàm in ſuperioribus faciendum eſt. Primum enim in illis aliquid reperiendum erat, quod uel in ſubiecto uel in attributo diceretur: hic autem non id quærendũ eſt, quod eis conueniat, ſed eiuſmodi propoſitio aut ſumptio, cuius attributum ſimiliter conue-

niat

niat ſubiecto,ut in quæſtione attributum ſubiecto conuenire dicitur. Quanquam alterius generis ſimilium. quod initio huius loci expoſui,eadem eſt ratio, quæ ſuperiorum. Deinde cū in ſuperioribus argumentū elici poſſe dixerim uel ex ſubiecto, uel ex attributo,omnino nullus ei locus relinqtur. Diſsimilitudinis locus ſequitur,qui etiam differētiæ dicitur. hic autem duplex eſt. Nam & ſuperiori, & ei qui ex pari efficitur eſt contrarius; quod adhuc neminem animaduertiſſe aut tradidiſſe miror. Contrarium autem eum ei eſſe, qui à pari ſumitur,hinc ſciri poteſt, quod in eo par ratio & eadem conſyderatur, in hoc diſpar & alia. præterea ſi ſimilium loco diſsimitudo contraria eſt,etiam parilitati diſparitas erit cōtraria.Ita fit ut ſi diſsimilitudo in locis numeratur,diſparitas quoque numeranda eſſe uideatur. Aut igitur proprius ei locus dandus eſt,aut diſsimilitudinis, cum ea communicandus. Hoc etiam uidit Ariſtoteles, qui diſsimilitudinis inuentionem in primo extremo Topicorum libro ad ratiocinationes conficiendas de eodem & alio utilem eſſe tradidit. Sit ne autem idem aliqnid,an aliud, non ſolum ex ſimilitudinis & diſsimilitudinis,ſed etiam ex paris & diſparis locis concluditur. In hoc autem loco contrà quàm in ſuperiore tractanda ſunt omnia.Contrariorum enim contrariæ ſunt tractationes.In ſuperiore id proferri dixi oportere, quod ſimile eſſet rei quæ ageretur. in hoc diſsimile aliquid, diuerſum, & aliud proferendum eſt.Itaque & in utranque partem quemadmodum ſuperior ualet, & contrario capite tota eius uis continetur. Caput eſt, quem locum maxi-

mam uocant, ego cum ueteribus locum communem uoco, cui unum diſsimilium conueniat ei, reliqua non conuenire omnino, aut non eodem modo conuenire: & quod in diſsimilium uno dicatur, id minimè eodem modo dici, aut non dici omnino in cæteris. Aut diſsimilia non eodem modo eidem conuenire aut non conuenire, neque idem diſsimilibus. Hoc exēplis illuſtrandum eſt, quo fiat planius. Ponamus hanc quæſtionem, Rectè ne pupillo ſoluatur ſine tutore auctore quod ei debeatur? eamq; defendant aliqui: refelli poterit eo modo, quo eam Cicero refutat, Si mulieri id quod debeas, rectè ſoluas ſine tutore auctore, non rectè eodem modo ſoluas pupillo ſine tutore auctore quod ei debeas. Mulieri autē rectè ſine tutore auctore id quod debetur ſoluitur. Non igitur eodem modo rectè pupillo ſine tutore auctore ſoluas quod ei debeas. In hoc exemplo duo diſsimilia ponūtnr, mulier & pupillus, unū eſt quod utrique conuenit, ſolui pecuniam. ſed non eodem modo pupillo, quo modo cōceditur, ex diſsimilitudine docetur. Aliud eſt enim mulieri, aliud pupillo ſoluere. Ponamus aliam quæſtionē, Debeant ne hominum conſilia in ſempiternū tempus ſpectare: ea refelli poterit hoc modo, Si belluarū eſt in diem uiuere, nec quæ futura ſunt, prouidere: certè hominum conſilia ſempiternū tempus ſpectare debent. Belluarum eſt autem in diem uiuere, nec quæ futura ſunt, prouidere: hominum igitur conſilia in ſempiternum tempus ſpectare debent. In ſuperiore quidem exemplo aliquid dicebatur diſsimilibus rebus non eodē modo conuenire. In hoc autem diſsimilia diſsimilibus conuenire oportere

tere dicitur. Diſsimiles enim res ſunt homines & belluæ, diſsimilia etiam attributa, prouidere rebus futuris, & in diem uiuere. Itaq; unum uni conuenire docetur, ex eo quod aliud alij conueniat. Diſsimilibus enim rebus diſsimilia conueniunt. Diſsimilia autem, quemadmodum ſimilia ex proprietatibus, adiunctis, antecedentibus, conſequentibus, cauſis & euentis oriuntur. Vt autem & ipſi per nos huius loci argumenta inuenire, & aliorum ſcripta legentes, notare poſsimus, qui bus modis tractentur, docebo. Comperi equidẽ legendis bonis authoribus, tribus potiſsimum modis ea tractari. Primum hoc modo. Aliud eſt iudicium, aliud arbitriũ. Multum intereſt inter meã tuamq; opinionem. Hoc differt homo à beſtijs, quod &c. Atq; his tot modis Cicero hũc locum tractare ſolet. Alium præterea modum adhibet ſimilitudinis loco, adiuncta negatione, ut in Topicis, Non quemadmodum quod mulieri debeas, recte ipſi mulieri ſine tutore authore ſoluas, ita quod aut pupillæ, aut pupillo debeas, recte poſsis eodem modo ſoluere. Hoc etiam genere ſæpe utitur, Alia eſt huius rei, alia illius ratio, quod genus idem quod ſuperius efficit. Atque hæc quidem genera haud obſcura ſunt, locumq; propoſitionis obtinent. Sunt enim ſubiecta loco communi, quem dixi maximam nominari. Sumptiones autem quæ ab illis fidem petunt, ſæpe ſunt obſcuriores, ut ſcriptores & oratores propoſitiones ipſas ſubijcere cogantur. Cicero in oratione pro Roſcio Comœdo exemplum illuſtre ponit, Hic tu amplius HS. nummo petiſti, quàm tibi debitum eſt, cauſam perdidiſti: propterea quòd aliud eſt iudi-

cium, aliud eſt arbitrium. Iudicium eſt pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo uenimus, ut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum quantum poſtulamus conſequamur, &c. Hoc *erit planius, ſi ad quæſtionem trāſferatur.* Fingamus *quæri,* Num *is qui in iudicio plus petit, quàm debitum eſt, cauſa cadat?* Si *quis neget, confirmari poterit hoc modo,* In *arbitrio qui plus petit, litem non amittit: qui igitur in iudicio plus petit quàm ſit debitum, cauſa cadit.* Concluſio *eſt ex diſsimilitudine, quæ quia negari poteſt, confirmari poterit, argumento ſumpto à rebus quæ diſsimilibus ut conſequentes attribuuntur.* Ad *iudicium hoc modo uenimus, ut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo uenimus, ut neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus oonſequamur.* Hic *autem locus non ſolum ad aliquid ſimpliciter confirmandum, aut refellendum ualet ſed etiam ad refellenda argumenta uitioſa, quæ ducta erunt ex ſimilitudine.* Vt *ſi quis hoc argumento utatur.* Eiuſdem *eſt & mentiri & peierare: contrà dici poterit hoc modo,* Non *eiuſdem eſt mentiri & peierare.* Aliud *eſt enim mentiri, aliud peierare.* Qui *enim mentitur, deorum teſtimonio non abutitur, qui peierat abutitur.* Item *ſi quis hoc argumentum adhibeat,* Quemadmodum *mulieri ſine tutore authore quod debeas, recte ſoluas, ita quod pupillo debeas, recte eodem modo ſine tutore authore potes ſoluere: id refelli poterit adiuncta negatione, quemadmodum paulo ante* Ciceronem *feciſſe dixi.* Hæc *etiam*

tiam ad ſimilitudinis locum transferri licet. Poſſumus enim uitioſa argumenta diſsimilitudinis, ſimilitudine refellere. quod Cicero in eadem oratione docuit. Nam quod paulo antè argumentum expoſui, id refellit ſimilitudine. Dixit enim, inquit, iniuratus Luſcio & Manilio, Si diceret iuratus, crederes? At quid intereſt inter periurum & mendacem? Qui mentiri ſolet, peierare conſueuit: quem ego ut mentiatur inducere poſſum, ut peieret exorare facile potero. Nam qui ſemel à ueritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quàm ad mendacium perduci conſueuit, &c. Cicero in Topicis non ſolum diſsimilitudinem, ſed etiam differentiam hunc locum nominat. Differentiam autem non ita aſtrictè accipit, ut Dialectici: ſed differentiam appellat id omne, quo aliud ab alio quocunque modo differt. Itaque eam quoque differentiam hic locus complectitur, ſed aliter atque uulgo ſolet, ex ea argumentum ſumendum eſt. Hoc enim ducitur, Si quid eſt homo, id eſt rationis particeps, Et ſi quid eſt animal rationis particeps, homo eſt: quod firmum eſt illud quidem, ſed ab hoc loco alienum uidetur. Sumi autem hic ex ea argumentū eo modo debet, quem paulo antè diximus.

Proximus eſt locus contrariorum. Contraria autem appello cum Cicerone, quæ Græci ἀντικείμενα uocant, quæ & Ariſtoteles & Cicero quatuor in partes diſtribuunt, in aduerſa, quæ Græci ἐναντία nominãt: in priuãtia, στερητικὰ illi, in ea quæ illi ἀποφατικὰ, nos negantia, et in ea quæ illi τὰ πρός τι, nos ea quæ cũ aliquo cõferuntur, nominamus. Aduerſa ſunt,

quæ

tius debet eſſe id quod rem confirmat, quàm res quæ probatur. Similitudo autem in ijs quærenda eſt, & quæ ſunt eiuſdem generis, & quæ diuerſorum, ut generis nomine ſpeciem quoq; intelligamus. In ijs quidem quæ ſunt eiuſdem generis, Ariſtoteles ait uidendum eſſe, idem ne conueniat omnibus. Eiuſdem autem generis ſunt, quæ eodem genere continentur, ut homines, canes, boues. hæc enim omnia animalium genus complectitur. In his autem aut omnibus, aut multis, aut etiam quibuſdam ſi idem reperiatur, hoc ipſo dicentur ſimilia. In ijs autem quæ ſunt diuerſorum generum, idem uult eandem rationem proportionemq; ſpectari. Quod fieri dicit duobus modis. nam & hoc modo, Vt hoc ad illud, ſic aliud ad aliud. & illo, Vt hoc in illo, ſic aliud in alio eſt. Prioris modi exemplum eſt huiuſmodi, Quam rationem habet ſcientia ad id quod ſcientia continetur, eandem ſenſus habet ad id quod ſub ſenſum cadit. Vtrunque enim uerſatur in contrarijs. Poſterioris erit tale, Quemadmodum aſpectus in oculo eſt, ſic mens in animo. Vtrunque enim ducis & principis locum obtinet. Ac de ſimilitudinis quidem inuentione hactenus. Nunc quot argumentorum genera ex hoc loco ducantur, dicendum eſt. Cicero quidem tria genera ponit, ἐπαγωγὴν, παραβολὴν, παράδειγμα, id eſt, inductionem collationem, & exemplum. Inductio eſt, quũ ex pluribus collationibus oratio peruenit quò uult, hoc modo, Si is demum optimus eſt gubernator, qui eſt doctus, ſi auriga, ſi pædagogus: etiam reipublicæ rector. Collatio eſt, quum, ut ille ait, una res uni, par pari comparatur.

 tur.

tur. In oratione Cluentiana, Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus & neruis ac ſanguine & membris uti non poteſt. Exemplum autem quædam eſt inductio, quod alio loco, docebimus. Eius eſt talis tractatio, Si Theagenes præſidium petiuit quod tyrannidi immineret, ſi Piſiſtratus: etiam Dionyſius eo petit quod tyrannidem affectet. Hoc locus eſt nullus ad notandum facilior, diſcerni autem à cõparatione interdum uix poteſt. Itaq; uidendum eſt, num Cicero uel huius artis peritiſsimus author interdum eos confundat, ut in ſecundo de Oratore, Ex ſimilitudine autẽ, Si feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? Paulo infrà, Ex maiore, Si bona exiſtimatio diuitijs præſtat, & pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis eſt expetenda? Aliquibus enim hæc duo argumẽta ex eodem loco, id eſt, ex minore ſumi uidebuntur, ex eoq; firma eſſe, quod ſi cui quod minus conuenire uidetur, conuenit ei, etiam cui magis conuenire uidetur, magis conuenire oporteat. Quid igitur, dicet aliquis, de eorum diſsimilitudine dicendum ſentiendumq; exiſtimas? Equidem ſic exiſtimo, inter ſimilitudinis locum, & maioris minorisq; locos hoc intereſſe, quòd in ſimilitudine nulla elationis & ſummiſsionis ſignificatio datur: in maiore autem elationis, in minore ſummiſsionis, ut etiam nomina declarant, datur.

De loco autem illo qui ex pari ducitur, idem quod de ſimilitudine iudicandum eſt. Atque ut horum inter ſe facilis, ſic ſimilitudinis & æqualitatis difficilis eſt diſtinctio. Sed tamen danda eſt opera, ut ea ſeparare poſsimus.

poſsimus. Primum ſimilitudinis locus his uerbis, Quemadmodũ, Vt, Sicut, primo loco tractatur, ſecundo autem his, Sic, Ita, alijsq́; generis eiuſdem. Is autem qui ex pari efficitur, nunquam iiſdem uerbis. Deinde hoc etiam differunt, quod ſimilia nunquã eadem, paria aut eadem ſunt, aut æqualia. Nam cum dico, Pari gloria dignos eſſe & eos qui conſulunt reip. & eos qui eam defendunt, æqualem atq; adeò eandem gloriã utriſq; deberi cenſeo. Quanquam hæc non ita ſubtiliter ſemper obſeruatur differentia, interdumq́; paria & ſimilia idem efficiunt. Itaq; Græci hos duos locos uno uerbo ὁμοίου exprimunt. Sed id interdum ſimile, interdũ par & æquale dicitur, ut ὁμοίως modò ſimiliter, modò æquè & ex æquo. Cùm autem ea quæ adhuc dixi, hos duos locos inter ſe quodammodo diſtinguunt, tum quod ſequitur, maximè. Mihi enim ita hæc facillime & uerißime diſcerni poſſe uidentur, ſi dicamus ſimilitudinis locum uelle ea quæ ſimilia ſunt, ſimili modo ſe habere, aut eodẽ modo inter ſe affecta eſſe, paria autem æquè conuenire. id quod Ariſtoteles ipſe declarat. Locũ enim ſimilitudinis explicat his uerbis, πάλιν ἐπὶ τῶν ὁμοίων, εἰ ὁμοίως ἔχει, id eſt, Rurſus in ſimilibus argumentũ ualet, ſi eodẽ modo habeãt. Eũ aũt qui ex pari elicitur, his, ἔτι ἐκ τοῦ ὁμοίως ὑπάρχειν, ἢ δοκεῖν ὑπάρχειν: id eſt, Præterea ex eo quod æquè conuenit, aũt uidetur conuenire. Sunt autem qui hæc ita ſeparant, ut ſimilia eſſe dicã aliqua, cum iunguntur nõ tertio quod ſit ambobus cõmune, ſed utrũq; in ſingulis. Comparata aũtem cum tertio iunguntur, quod eſt utriq; commune. Hoc ſi uerum eſt, primum

nunquam

nunquam plura duobus inter ſe conferrentur. Deinde cui dubium eſt, quin ex maiore ducatur argumentum, ſi ita duo duobus comparentur, ut unum uni uideatur potius conuenire, quàm alterum alteri? & ſi id quod magis uidetur cõuenire, nõ cõueniat, ex eo id quod minus conuenire uidetur, concludatur non conuenire? Vt ſi dicam exempli cauſa, Si aſotus potius eſt liberalis, quàm auarus tẽperatus: nec ſit aſotus liberalis, profectò ne auarus quidem erit temperans. Dicant mihi ij, qui hanc eorum diſtinctionẽ tradunt, quidnam ſit tertium, quod ſit comparatis inter ipſa commune. Præterea nemo eſt, ut opinor, qui ſimilitudini παραβολὴν neget attributã, quemadmodum Cicero ei ſubiecit. Atqui in collatione, una res, ut ipſe ait, uni comparatur. Si comparatur, iam horum ratione, quodã tertio cum altera copulatur. Ita quod ex ſimilitudine, etiam comparatione exiſtet argumentum, quod ipſi nolunt. Ex quibus perſpici poteſt, quàm ſit difficilis horum locorum diſsimilitudinis explicatio. Nos quidem quod potuimus lucis attulimus: quæ ſi cui minus placent, alia ipſe ſua induſtria afferat, magnã ei gratiam habebo: nec enim quo minus refellar, recuſo. Sed ad rem reuertamur. Hic locus in utranque partem ualet. Confirmando enim ob eam cauſam firmus eſt; quòd ſi in aliqua re ſimili ita res habeat, in cæteris etiam ſimilibus ita habeat neceſſe eſt. Refellendo autem, quòd ſi in aliqua re ſimili non ita res habeat, in alijs nõ habebit. Similium enim ſimilis ratio eſt. In primis autem firmus eſt in ijs quorũ ſimilis eſt ratio, cum etiam in ijs quorum diſsimilis eſt, interdum tantam uim habeat,

ut refelli uix à doctis poſſit. Nam cum ſola diſſimilitudine reprehendatur, certè rerum diſſimilium tanta eſt interdum ſimilitudo, eas ut internoſcere etiã periti nequeant. Itaque *rerum inter ſe & ſimilitudines, & diſſimilitudines diligenter obſeruandæ & penitus cognoſcendæ ſunt. Quod quo facilius intelligatur, & quæ ſit huius loci inuẽtio in quæſtionibus,* Stoicorum *illud tractabimus,* An *uitia decreſcant?* quod omnes *conceduñt, illi refellunt ſimilitudine, hoc modo,* Vt qui *demerſi ſunt in aqua, nihilo magis reſpirare poſſunt, & ſi non longe abſunt a ſummo, ut iam iamq; poſſint emergere, quàm cum eſſent in profundo: nec catulus ille, qui iã appropinquat ut uideat, plus cernit, quàm is qui modo eſt natus: ita qui proceſſit aliquantulum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt, quàm is qui nihil proceſſit.* Hoc quidem argumentum per *inductionem tractatum eſt, quod etiam hoc modo tractari poteſt,* Si *ij qui demerſi ſunt in aqua, &c.* Hæc *autem ita ſimilia ſunt, ut quæ ſit diſſimilitudo eorum uix explicari poſſit.* Nam *malum boni priuatio eſt, ut in catulo cæcitas aſpectus.* Sed *quia hoc argumento* Stoici *rem eò deducere uolunt, ut doceant peccata nec creſcere, nec decreſcere, diſſimilitudo in eo eſt, quòd catuli uno tantum aſpectu carent, qui autem in peccato ſunt, alij pluribus, alij paucioribus uirtutibus ſpoliati ſæpe ſunt.* Ita *non æquè abſunt à uirtute, nec æquè ſunt in miſeria peccati.* Quò *enim quiſq; pluribus peccatis præſtat, eo miſerior eſt, grauiusq; peccat.* In 4. *etiam de* Finib. *bonorum et malorum* Cicero *eorum argumentum ponit, quo probant peccata eſſe*

paria.

paria. Vt, inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earũ ita contẽta numeris ſit, ut concentũ ſeruare poßit, omnes æquè incontẽtæ ſunt: ſic peccata quià diſcrepãt, æquè diſcrepãt, & paria ſunt. Falſum aßumit, neq; enim, ut rectè ait Cicero, ſi æquè omnibus cõtingit, ut inconten tæ ſint, propterea æquè incontentæ ſunt, quemadmodũ æquè omnibus peccatis accidit, ut mala ſint, ſed nõ ut æquè mala, quemadmodum æquè omnibus Mauris contingit, ut nigri ſint, ſed non ut æquè nigri. alij enim alijs nigriores ſunt. Alijs quoque in rebus ſimilitudò quæ ſit, aut dißimilitudo, uidendum eſt. Accommodatus eſt autem hic locus ad quatuor quæſtionum genera quæ ſæpe dixi, ſed hoc in accidentis quæſtionẽ incurrit frequentius, quo ex accidente crebriores exiſtunt ſimilitudines. Generis quidem hæc quæſtio eſt, Num ſit mundus animans? quæ refelletur ſimilitudine hoc modo, Si aceruus lapidum, tritici, lignorum, & librorum non eſt lapis, mundus non eſt animans, aceruus autem ille non eſt lapis, mundus igitur nõ eſt animans. Propoſitio autem confirmabitur hoc modo, Quam habet rationem mundus ad animal, eandẽ habet aceruus lapidum, lignorum & librorum ad lapidem, quoniam ut mũdi pars eſt animal, ſic lapis illius acerui. Hanc eandem quæſtionem Zeno apud Ciceronem libro ſecundo de Natura deorum confirmat, Isq;, inquit, ſimilitudine, ut ſæpe ſolet, rationem concluſit hoc modo, Si ex oliua modulatè canentes tibiæ naſcerentur, nõ dubitares quin ineßet in oliua tibicinis quædam ſcientia? Quid ſi platani fidiculas ferrent numeroſe ſonantes? idem ſcilicet cenſeres in platanis ineße

 muſicam.

muſicam. Cur igitur mundus non animans ſapiensq; iudicetur, cum ex ſe procreet animantes atq; ſapientes? Hic diſsimilia ſunt, quæ ſimilia proferuntur. Nam eo poſito, oliua quiddã eſſet totum, ſiue natura cohærens ſicuti eſt, mundus autem non eſt natura cohærẽs, ſed aceruus. Ita non fit, ut ſi pars eius ſit animãs, ipſe etiam ſit. Nec uerum eſt quod ait, mundum procreare ex ſe animantes atq; ſapientes. Neq; enim ſi mundi pars procreet, idcirco mundus procreat. Definitionis quæſtio erit eiuſmodi, ſit ne ſerenitas aeris, quies uacuitasq; uentorum? quæ ſimilitudine concludetur hoc modo, Quod eſt in mari tranquillitas, id eſt ſerenitas in cœlo. In mari autem tranquillitas eſt uentorum uacuitas & quies. Serenitas igitur cœli eſt aliud nihil niſi quies uacuitasq; uentorum. Proprij erit talis, Sit ne hominis proprium intelligere & agere? quæ confirmabitur hoc modo, Vt ad curſum equus, ad arandũ bos, ad indagandum canis natus eſt, ſic homo ad intelligendum, & ad agendum. Accidentis erit tale exemplum. Sint ne peccata paria? Sic autem refelli poterit, quod eſt in peccatis grauitas & leuitas, id eſt in cantibus contentio & remiſsio. Cantus autem non omnes æquè contenti ſunt, aut remiſsi. Non igitur æquè grauia ſunt aut leuia peccata. In quæſtionibus autẽ quæ in hunc incident locum, uel probandis uel refellendis multo ſecus quàm in ſuperioribus faciendum eſt. Primum enim in illis aliquid reperiendum erat, quod uel in ſubiecto uel in attributo diceretur: hic autem non id quærendũ eſt, quod eis conueniat, ſed eiuſmodi propoſitio aut ſumptio, cuius attributum ſimiliter conue-

niat

niat ſubiecto, ut in quæſtione attributum ſubiecto conuenire dicitur. Quanquam alterius generis ſimilium. quod initio huius loci expoſui, eadem eſt ratio, quæ ſuperiorum. Deinde cũ in ſuperioribus argumentũ elici poſſe dixerim uel ex ſubiecto, uel ex attributo, omnino nullus ei locus relinqtur. Diſsimilitudinis locus ſequitur, qui etiam differẽtiæ dicitur. hic autem duplex eſt. Nam & ſuperiori, & ei qui ex pari efficitur eſt contrarius; quod adhuc neminem animaduertiſſe aut tradidiſſe miror. Contrarium autem eum ei eſſe, qui à pari ſumitur, hinc ſciri poteſt, quod in eo par ratio & eadem conſyderatur, in hoc diſpar & alia. præterea ſi ſimilium loco diſsimitudo contraria eſt, etiam parilitati diſparitas erit cõtraria. Ita fit ut ſi diſsimilitudo in locis numeratur, diſparitas quoque numeranda eſſe uideatur. Aut igitur proprius ei locus dandus eſt, aut diſsimilitudinis, cum ea communicandus. Hoc etiam uidit Ariſtoteles, qui diſsimilitudinis inuentionem in primo extremo Topicorum libro ad ratiocinationes conficiendas de eodem & alio utilem eſſe tradidit. Sit ne autem idem aliquid, an aliud, non ſolum ex ſimilitudinis & diſsimilitudinis, ſed etiam ex paris & diſparis locis concluditur. In hoc autem loco contrà quàm in ſuperiore tractanda ſunt omnia. Contrariorum enim contrariæ ſunt tractationes. In ſuperiore id proferri dixi oportere, quod ſimile eſſet rei quæ ageretur. in hoc diſsimile aliquid, diuerſum, & aliud proferendum eſt. Itaque & in utranque partem quemadmodum ſuperior ualet, & contrario capite tota eius uis continetur. Caput eſt, quem locum maxi-

 mam

mam uocant, ego cum ueteribus locum communem uoco, cui unum diſsimilium conueniat ei, reliqua non conuenire omnino, aut non eodem modo conuenire: & quod in diſsimilium uno dicatur, id minimè eodem modo dici, aut non dici omnino in cæteris. Aut diſsimilia non eodem modo eidem conuenire aut non conuenire, neque idem diſsimilibus. Hoc *exẽplis illuſtrandum eſt, quo fiat planius.* Ponamus *hanc quæſtionem,* Recte *ne pupillo ſoluatur ſine tutore auctore quod ei debeatur? eamq; defendant aliqui: refelli poterit eo modo, quo eam Cicero refutat,* Si *mulieri id quod debeas, rectè ſoluas ſine tutore auctore, non rectè eodem modo ſoluas pupillo ſine tutore auctore quod ei debeas.* Mulieri *autẽ rectè ſine tutore auctore id quod debetur ſoluitur.* Non *igitur eodem modo rectè pupillo ſine tutore auctore ſoluas quod ei debeas.* In *hoc exemplo duo diſsimilia ponũtur, mulier & pupillus, unũ eſt quod utrique conuenit, ſolui pecuniam, ſed non eodem modo pupillo, quo modo cõceditur, ex diſsimilitudine docetur.* Aliud *eſt enim mulieri, aliud pupillo ſoluere.* Ponamus *aliam quæſtionẽ,* Debeant *ne hominum conſilia in ſempiternũ tempus ſpectare? ea refelli poterit hoc modo,* Si *belluarũ eſt in diem uiuere, nec quæ futura ſunt, prouidere: certè hominum conſilia ſempiternũ tempus ſpectare debent.* Belluarum *eſt autem in diem uiuere, nec quæ futura ſunt, prouidere: hominum igitur conſilia in ſempiternum tempus ſpectare debent.* In *ſuperiore quidem exemplo aliquid dicebatur diſsimilibus rebus non eodẽ modo conuenire.* In *hoc autem diſsimilia diſsimilibus conuenire opor-*

tere dicitur. Diſsimiles enim res ſunt homines & belluæ, diſsimilia etiam attributa, prouidere rebus futuris, & in diem uiuere. Itaq; unum uni conuenire docetur, ex eo quod aliud alij conueniat. Diſsimilibus enim rebus diſsimilia conueniunt. Diſsimilia autem, quemadmodum ſimilia ex proprietatibus, adiunctis, antecedentibus, conſequentibus, cauſis & euentis oriuntur. Vt autem & ipſi per nos huius loci argumenta inuenire, & aliorum ſcripta legentes, notare poſsimus, quibus modis tractentur, docebo. Comperi equidē legendis bonis authoribus, tribus potiſsimum modis ea tractari. Primum hoc modo. Aliud eſt iudicium, aliud arbitriū. Multum intereſt inter meā tuamq; opinionem. Hoc differt homo à beſtijs, quod &c. Atq; his tot modis Cicero hūc locum tractare ſolet. Alium præterea modum adhibet ſimilitudinis loco, adiuncta negatione, ut in Topicis, Non quemadmodum quod mulieri debeas, recte ipſi mulieri ſine tutore authore ſoluas, ita quod aut pupillæ, aut pupillo debeas, recte poſsis eodem modo ſoluere. Hoc etiam genere ſæpe utitur, Alia eſt huius rei, alia illius ratio, quod genus idem quod ſuperius efficit. Atque hæc quidem genera haud obſcura ſunt, locumq; propoſitionis obtinent. Sunt enim ſubiecta loco communi, quem dixi maximam nominari. Sumptiones autem quæ ab illis fidem petunt, ſæpe ſunt obſcuriores, ut ſcriptores & oratores propoſitiones ipſas ſubijcere cogantur. Cicero in oratione pro Roſcio Comœdo exemplum illuſtre ponit, Hic tu amplius HS. nummo petiſti, quàm tibi debitum eſt, cauſam perdidiſti: propterea quòd aliud eſt iudicium,

cium, aliud eſt arbitrium. Iudicium eſt pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo uenimus, ut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum quantum poſtulamus conſequamur, &c. Hoc *erit planius, ſi ad quæſtionem trãsferatur.* Fingamus *quæri,* Num *is qui in iudicio plus petit, quàm debitum eſt, cauſa cadat? Si quis neget, confirmari poterit hoc modo,* In *arbitrio qui plus petit, litem non amittit: qui igitur in iudicio plus petit quàm ſit debitum, cauſa cadit.* Concluſio *eſt ex diſſimilitudine, quæ quia negari poteſt, confirmari poterit, argumento ſumpto à rebus quæ diſſimilibus ut conſequentes attribuuntur.* Ad *iudicium hoc modo uenimus, ut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo uenimus, ut neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus oonſequamur.* Hic *autem locus non ſolum ad aliquid ſimpliciter confirmandum, aut refellendum ualet ſed etiam ad refellenda argumenta uitioſa, quæ ducta erunt ex ſimilitudine.* Vt *ſi quis hoc argumento utatur.* Eiuſdem *eſt & mentiri & peierare: contrà dici poterit hoc modo,* Non *eiuſdem eſt mentiri & peierare.* Aliud *eſt enim mentiri, aliud peierare.* Qui *enim mentitur, deorum teſtimonio non abutitur, qui peierat abutitur.* Item *ſi quis hoc argumentum adhibeat,* Quemadmodum *mulieri ſine tutore authore quod debeas, recte ſoluas, ita quod pupillo debeas, recte eodem modo ſine tutore authore potes ſoluere: id refelli poterit adiuncta negatione, quemadmodum paulo antè Ciceronem feciſſe dixi.* Hæc *e-*

tiam

tiam ad ſimilitudinis locum transferri licet. Poſſumus enim uitioſa argumenta diſſimilitudinis, ſimilitudine refellere. quod Cicero in eadem oratione docuit. Nam quod paulo antè argumentum expoſui, id refellit ſimilitudine. Dixit enim, inquit, iniuratus Luſcio & Manilio, Si diceret iuratus, crederes? At quid intereſt inter periurum & mendacem? Qui mentiri ſolet, peierare conſueuit: quem ego ut mentiatur inducere poſſum, ut peieret exorare facile potero. Nam qui ſemel à ueritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quàm ad mendacium perduci conſueuit, &c. Cicero in Topicis non ſolum diſſimilitudinem, ſed etiam differentiam hunc locum nominat. Differentiam autem non ita aſtrictè accipit, ut Dialectici: ſed differentiam appellat id omne, quo aliud ab alio quocunque modo differt. Itaque eam quoque differentiam hic locus complectitur, ſed aliter atque uulgo ſolet, ex ea argumentum ſumendum eſt. Hoc enim ducitur, Si quid eſt homo, id eſt rationis particeps, Et ſi quid eſt animal rationis particeps, homo eſt: quod firmum eſt illud quidem, ſed ab hoc loco alienum uidetur. Sumi autem hic ex ea argumentũ eo modo debet, quem paulo antè diximus.

Proximus eſt locus contrariorum. Contraria autem appello cum Cicerone, quæ Græci ἀντικείμενα uocant, quæ & Ariſtoteles & Cicero quatuor in partes diſtribuunt, in aduerſa, quæ Græci ἐναντία nominãt: in priuãtia, στερητικὰ illi, in ea quæ illi ἀποφατικὰ, nos negantia, et in ea quæ illi τὰ πρός τι, nos ea quæ cũ aliquo cõferuntur, nominamus. Aduerſa ſunt,

quæ

quæ in eodem genere poſita plurimum inter ſe differunt, ut uirtus & uitium, ſapientia & ſtultitia. Eodē *autē in genere poni ea dico, quæ eidem primo generi, aut categoriæ ſubijciuntur.* Priuātia *ſunt ea, quorum unum aliquid quod reuera eſt, (habitum uocant) ſignificat, alterum eius priuationem, ut aſpectus & cæcitas.* Ea *autem cum aliquo conferuntur, quæ hoc ipſo ſunt, quòd ad alia referuntur, ut pater & filius, maius & minus, duplum & ſimplum.* Negantia *ſunt ea, quorum alteri negatio adiungitur, ut eſſe & non eſſe, uidere & non uidere.* Negantia *enim utrunque uerbum complectuntur, ut priuantia.* Atque *hæc quidem genera quatuor quid inter ſe differant, ex his definitionibus quodammodo intelligi poteſt.* Iis *autem quæ deinceps dicemus diſtingui poterunt & facilius & ſubtilius.* Eorum *quidem quæ cum aliquo conferuntur, propria eſt mutua quædam reciprocatio, ut pater filij pater, duplum ſimpli duplum: aliqd maius minore, & contrà minus maiore dicitur. cætera enim non reciprocantur.* Neque *enim aut bonum mali bonum, aut aſpectus cæcitatis aſpectus, aut curſus non currendi curſus eſt.* Aduerſorum *autem pugna eſt propria maxime.* Pugna *autem ut minimum inter duo, quæ ſint in rerum natura ſolet exiſtere.* Hæc *autē aduerſorum pugna ex eo intelligitur, quod de ea re quāquaſi regionem occupare poſſunt, & ſolent: ita diſceptant pertinaciter, ut eam ſimul poſſidere nō poſſint.* Itaq; *cum alterum regnat, alterum id unum agit, ut illud deturbet, in quo genere eſt uirtus & uitium, ualetudo & morbus, candor & nigror, aliaq; eiuſdem generis.*

neris. Non enim locus uitio eſt uirtute dominante: nec morbo, ubi ualetudo regnat. Aduerſorum autem duo ſunt genera. Alia enim nihil medium habent, alijs ſunt interiecta media quædam. Nihil habent medium, ut ualetudo & morbus, Ariſtotelis ſententia. Nam medici quiddam medium reperiunt. Item par & impar, medium nihil habent. Medium habent ea, quorum non neceſſe eſt alterutrum conuenire, dummodo alterum non inſit à natura; ut candor & atror, calor & frigus. Neque enim neceſſe eſt corpus eſſe aut nigrum, aut candidum: quippe quum multæ res ſint cæruleæ, purpureæ, alijsq; coloribus infectæ. Tepor etiam inter calorem & frigus interiectus eſſe dicitur. Quædã autem eorum natura ita conueniunt, ut deleri tolliq; nullo modo poſſint. Igni enim ſic natura calorem dedit, ut quandiu uiget, eum ab illo nulla uis poſſit auferre. Priuantia hoc à reliquis differunt, quod unum priuationem alterius ſic declarat, ut ipſum poſſe aliquando conuenire ſignificet. Cæcitas enim non in qua uis re quæ aſpectu caret, nec ſemper recte dicitur, ſed in ea demum quæ apta eſt ad aſpectum recipiendum, eo tempore quod natura præſcripſit. Itaque catuli cæci ante nonum diem minime dicuntur. Horum autem quædam nomine ſimplici, alia nomine iuncto ex In præpoſitione explicantur. Superioris generis ſunt cæcitas, ſurditas, aliaq; eiuſdem generis. Poſterioris, inhumanitas, impietas, inſatiabilitas, & quæ ex ijs ducũtur, ut inhumanus, impius, inſatiabilis, & quæ ſunt ſimilia. Sed quoniam & aduerſa quædam & negantia ex In præpoſitione iunguntur, diligenter notan-

da & conſiderāda eorum diſtinctio eſt. Eſſe enim eadem quæ duobus modis uel his tribus dicantur, argumento eſt, quòd Cicero in Topicis inhumanitatem numerat in priuantibus, cum non ſit dubium, quin in iis etiam contrariis quæ aduerſa dixi, & in iis quæ negantia numeretur. Quum igitur his tribus modis inhumanitas dicatur, qui diſtingui illi poſſint, docendum eſt. Inhumanitas quidem ſi in negantibus ponatur, aliud eſt nihil, niſi humanitatis detractio, ut dicatur inhumanitas non humanitas, & inhumanus non humanus. Sin in priuantibus numeretur, præterquam quod detractionem humanitatis ſignificat, rem etiam in qua humanitas ineſſe poteſt, & tēpus quod ad eam recipiendam conſtitutum eſt, indicat. Itaque lapides inhumani dicuntur illo modo, hoc non dicuntur. Si autem in aduerſis ponatur, ad omnia ſuperiora quandam addit qualitatem, ſiue habitum, ſiue uitium, uel certe actionē, quæ feritas nuncupatur. His autē tribus quaſi gradibus notatis, facilis erit cæteris eiuſdem generis propoſitis nominibus, diſtinctionis explicatio.

Reſtant aientia & negantia. Horum proprium eſt dici in rebus omnibus, tam iis quæ ſunt, quàm iis quæ nullæ ſunt, ut ualere aut non ualere omnia dicuntur. Ex his enim exiſtunt diſiunctiones neceſſariæ, de quibus libro ſuperiore dictum eſt. Eorum duo genera ponuntur, unum eorum quæ ſimplicia ſunt, alterum eorum quæ copulata. Simplicia ſunt, in quibus uerbum nullum ponitur, ut dignus, non dignus, uel indignus: humanus, non humanus, uel inhumanus. Coniuncta ſunt, quæ ex uerbo conſtant, ut, currit & non currit,

ægrotat

ægrotat & non ægrotat. Ea quidem quæ coniuncta uocantur, de rebus omnibus dici facile eſt ad probandum. Nam quum & ea quæ non ſunt omnino, & quæ ſunt illa quidem, ſed nullo morbo laborant, non ægrotent omnia, & ſola ea in quibus morbus ineſt, ægrotent: efficitur rem eſſe nullam omnino tum earũ quæ ſunt, tum earum quæ nullæ ſunt, quæ nõ aut ægrotet, aut non ægrotet. In ſimplicibus autem id obſcurius eſt, ſed tamen uerum, duntaxat in ijs rebus quæ ſunt in rerum natura, ut omnis cultus aut dignus homine eſt, aut non dignus. Omnis res aut humana eſt, aut non humana. Nam ea omnis humana eſt, in qua ineſt humanitas: inhumana autem uel non humana omnis, quæ priuata eſt humanitate. Ita lapis eſt non humanus. Nam ſi falſum ſit, lapidem eſſe non humanum, eum humanum eſſe, uerum erit. Si enim falſa eſt hæc enunciatio, Lapis hic eſt non humanus, falſa etiam hæc erit, Hic lapis nõ eſt humanus. Ita uera hæc erit, Lapis hic eſt humanus, cum ſit illius cõtradicens. Mihi autem non placet hæc dici negantia, Homo & non homo, Equus & non equus. Hæc enim tantum probo in nominibus ijs quæ adiectiua dicuntur. His ita conſtitutis, quæ argumẽta ex unoquoq; genere eliciãtur, dicendum eſt. Hoc quidem cõmune eſt omnium, quod Cicero quoq; admonuit, contrarijs omnibus cõtraria non conuenire, ut Si pater eſt Socratis, eius non eſt filius. Si ægrotat, falſum eſt eum ualere. Si æger eſt, falſum eſt eum nõ ægrotare. Si cæcus eſt, non uidet. Hæc quidem firma ſunt argumenta, ſed tamen eiuſmodi, ut ſi illud Ciceronis ea tantum complecteretur, non mi-

rabilem copiam, ſed miram potius inopiam ad argumentandum ſuppeditaret hic contrariorum locus. Latius ergo pateat neceſſe eſt, quod quale ſit, conſideremus. Mihi quidem negatio tollenda uidetur, ut ſic legamus, Contrarijs omnibus contraria conuenire. Itaque in quinto Tuſculan. hunc locum exponit alijs uerbis idem efficientibus, Contrariorum contraria ſunt conſequentia. Si cui non detrahenda ſed retinenda uideatur, at certe non dubito, quin eidem id quod dixi probetur. Propoſitis enim contrarijs uniuſcuiuſq; generis, non eſt dubium quin ſi quid uni conueniat, id alteri non conueniat: ſed potius eius cõtrarium. Vt propoſitis iuſtitia & iniuſtitia, quæ ſunt in aduerſis, ſi fugienda ſit iniuſtitia, iuſtitiam ſequi oportebit: & ſi bona iuſtitia, mala erit iniuſtitia. In priuantibus hoc modo, Si aſpectus ſenſus eſt, cæcitas erit ſenſus priuatio. In ijs quæ cum aliquo conferuntur, ut, Si pater genuit, filius genitus eſt. In negantibus & aiẽtibus hoc modo, Si aſpectus eſt ſenſus, quod nõ eſt ſenſus, id non eſt aſpectus Itemq; hoc, Si quod honeſtũ eſt, id iucũdũ eſt: quod nõ eſt iucundum, id honeſtum non eſt. Ex his omnibus exemplis perſpici poſſe arbitror, id quod dixi, Contraria contrarijs conuenire hoc loco eſſe dicendum, non cõtraria contrarijs non conuenire. Hoc aũt caput his uerbis ſolet ab alijs exprimi, Si contrarium in cõtrario intelligitur, & cõtrariũ aliud in alio contrario intelligetur. Quod quoniã obſcurũ eſt, planius inſtitui dicere. Cũ dicitur, Si contrariũ in cõtrario intelligitur, non hoc dicitur, Si contrarium cõtrario ſuo conuenit (ſi enim contraria nunq̃ eidem ſimul conueniunt,

niunt, certe multo minus contrariũ contrario ſuo conueniet) ſed hoc ſignificatur, Si quod contrariũ contrario alterius cõtrarij conueniat, cõtrarium etiã alterũ contrario alterius cõtrarij cõuenire oportere, Vt exẽpli cauſa, quoniã iuſtitia et iniuſtitia contraria ſunt, ſi iuſtitiæ conueniat aliquod contrarium, ut uirtus, ut bonum, ut expetendũ, profectò iniuſtitiæ conueniet illius contrarij contrariũ, ut uitiũ, malum, fugiendum. Si enim iuſtitia bona eſt, & expetẽda, mala & fugienda iniuſtitia eſt. Nec uerò firmum eſt ſolum in confirmatione argumentum, quod ex omnibus contrarijs ducitur, ſed etiam in reprehenſione. Itaq; hoc etiam caput ponamus licet, Propoſitis quatuor contrarijs, quorum paria ſint inter ſe contraria, ſi ſecundum primo non cõuenit, nec quartum tertio, id eſt primi cõtrario non cõueniet. Vt ſi iuſtitia non eſt mala, nec iniuſtitia bona erit. uel ſi iuſtitia nõ eſt expetẽda, nec iniuſtitia erit fugiẽda. Valet igitur in utranq; partẽ hic locus. Quoniã autẽ non ſolum contrarijs, ſed etiam nõ contrarijs contraria conueniũt, & non conueniũt, & contrarijs non contraria: alia etiã duo capita quaſi perſpicua tradi poßunt, à quibus argumenta quæ ex hoc loco ſumẽtur, fidem petent. Vnũ hoc erit, Si cui unum contrariorũ conueniat, ei alterum non conuenire. Alterũ, Si quid uni contrariorũ conueniat, id alteri non conuenire. Sed in multis eandem aut diuerſam conueniendi rationem ſpectari neceße eſt. Vt in negantibus non eſt hoc firmum argumentũ, Si Socrates pater eſt, non eſt filius, niſi intelligamus qua ex parte pater eſt, ex ea non eße eum filium. In cæteris contrarijs ualet, ut, Si

ut, Si Socrates ſapiens eſt, non eſt ſtultus. Si fecit cædē eum non feciſſe defendere non debes. Si ſtat ſol, non mouetur. Alterius capitis exēpla ſunt eiuſmodi, Si uirtus perficit eum in quo eſt, uitium eum in quo eſt non perficit. Si aſpectus eſt sēſus, cæcitas nō eſt. In cæteris nō eſt ſemper firmum argumentum. In negantibus enim, Si id quod honeſtum eſt, delectationem affert, non continuò ſequitur, id quod non honeſtum eſt, non afferre delectationem: ſed cōtra. Ac in generis quidem & accidentis quæſtionibus & enūciationibus, infirma ſunt argumenta ducta ex negantibus: in cæteris autem ualent. ut, Si honeſtum eſt quod decet, falſum eſt, id quod non eſt honeſtum, decere. In ijs etiam quæ cum aliquo conferuntur, non ualet, niſi in ijs quorum rationes miſceri non poſſunt, cuiuſmodi ſunt dominus & ſeruus. ut ſi dominus imperat, ſeruus non imperat. Neq; enim in alijs ualet, ut nō ſequitur, ſi pater genuit, filium nō gignere, quoniam non repugnat eundem filium eſſe & patrem: repugnat autem eundem dominum et ſeruum eſſe eodem tempore. Sed non erit alienum, quæ ac quot argumentorum genera in ſingulis contrariorum generibus ualeant, exponere. Duo quidem ſunt argumentorum genera quæ ex contrarijs, negantibus & priuantibus duci poſſūt. unū eſt quod eodē quo propoſitū eſt uerborum ordine: alterum quod cōuerſo ordine cōcluditur. Superius genus Ariſtoteles uocāt τὸ ἀπ᾽ αὐτοῦ, poſterius τὸ ἀνάπαλιν. Vtriuſq; generis exempla ponā quò res ſit illuſtrior. Prioris generis tale eſt, Si iuſtitia eſt expetenda, iniuſtitia fugienda eſt. In hoc exemplo idem conſequentis ordo eſt, qui antecedentis

quoniam

quoniam duo inter ſe contraria in utraq; enũciatione ſubijciuntur, & alia duo dicuntur. Poſterioris generis exemplũ eſt eiuſmodi, Si firma corporis cõſtitutio eſt bona ualetudo, morbus eſt ĩfirma cõſtitutio corporis. Vides in hoc exemplo mutatũ contrariorũ ordinẽ, cũ eius quod in antecedente ſubijciebatur, contrarium ſit attributũ in conſequente. Vtrũq; autẽ genus rurſus in partes duas diſtribuitur. Vtrunq; enim uel nominibus finitis, uel infinitis tractari poteſt. Finita autẽ nomina et uerba ſunt, quibus, nõ, negatio, uel, in, præpoſitio idẽ efficiens non adiungitur. Infinita quibus adiungitur. Prioris generis multa iam exẽpla ſubieci. Poſterioris autem partes duæ ſunt. Nã aut in antecedente nomina infinita, id eſt negantia collocari poſſunt, aut in conſequente. In antecedẽte, ſic, Si id quod nõ eſt iocundũ nõ decet, id quod decet, eſt iocundum. In conſequente conuerſo enunciationũ ordine, Si id quod decet, iocundum eſt, id quod non eſt iocundnm, non decet. Nunc an hæc duo argumẽtorũ genera firma ſint in omnibus cõtrarijs, dicendum eſt. In ijs quidem quæ aduerſa dixi, ualet utrunq; ſed nõ in omnibus. Id enim genus quod eodem ordine tractatur, hic tum deniq; ualet, cũ generis, proprij, et definitionis exiſtunt quæſtiones, ut ſi quæratur ſit ne uitiũ ignauia, id doceri poterit hoc modo, ex contrario, Fortitudo eſt uirtus, ignauia ergo uitiũ eſt. In accidẽtis autẽ quæſtionibus non eſt firmum argumentũ, niſi in ijs quæ inſeparabilia dicũtur, id eſt quæ ſemper rei conueniunt. ut ſi quæratur, Sit ne fugienda iniuſtitia, id probare licebit ex contrario hoc modo, Si iuſtitia expetẽda eſt, fugiẽda eſt iniuſtitia. In acciden

tis enim quod ſeparari poteſt quæſtionibus īfirmū eſt argumentum. Neq; enim ſi id quod album eſt comedit, idcirco id quod nigrū eſt, abſtinet. Magna aūt hic adhibēda eſt cautio. Neq; enim aliter, ſemper ex cōtrario huius generis contrarium concludetur eodem uerborū ſeruato ordine. Vt non ſequitur, ſi auaritia ſit uitium, prodigalitatē eſſe uirtutem, cū interim uitium & uirtus, auaritia & prodigalitas ſint inter ſe cōtraria. Cū igitur dicimus ex cōtrario quod aduerſum Cicero appellat, argumentū eſſe firmiſſimū, ea duo cōtraria excipimus quæ tertio continentur, cuiuſmodi ſunt auaritia & prodigalitas, quæ uitij nomē cōplectitur. Argumenti autem eius quod ex enunciationibus conſtat in quibus uerborum ordo eſt conuerſus, admodum rarus hic uſus eſt, propterea quòd & ferè eodem ordine tractatum ualet, & in accidētibus quæ ſeparari poſſunt, nunquam ualet. Quòd ſi quando firmū ſit, tum erit deniq; cū erūt quatuor aduerſa eiuſmodi, quorū ſecundū primi erit conſequens, quartum autem tertij non erit. Exempli cauſa, non ſequitur, Si mali ſint miſeri, bonos continuo eſſe beatos, ſed contrà beatos bonos eſſe. Hæc autem peripateticorū eſt ſententia, quam Cicero in 5. Tuſcul. Stoicorum hac concluſione reprehendit, Quid cum fatentur ſatis magnā uim eſſe in uitijs ad miſerā uitam, nónne fatendum eſt eandem uim in uirtute eſſe ad beatam uitam? Contrariorum enim contraria ſunt conſequentia. Atq; hæc quidem de aduerſis dicta ſint. In negantibus autem contrà ſolum argumenta ualent, quæ conuerſo uocabulorum ordine tractantur. Neque enim ſi iuſtitia eſt uirtus, continuo id quod non eſt iuſtitia

ſtitia uirtus non eſt. Nam & tẽperantia uirtus eſt, & prudentia, & fortitudo. Quæ autem eodem contrario rum ordine hic explicantur, leuia ſunt omnia, niſi, ut paulò antè dixi, in proprij & definitionum quæſtionibus. idq; fit propterea quòd propria & ea quorũ ſunt propria, definitiones & res quas definiendo aperimus, concludendo reciprocantur. Quoniã enim omne quod natũ eſt ad diſciplinam homo eſt, & omne quod homo eſt, natum eſt ad diſciplinam, efficitur, ut quod non eſt natum ad diſciplinam, id nõ ſit homo. Hoc autem loco id notandum eſt quod paulò ſuprà dixi, ſemper ſiue negantia antecedant ſiue aientia, ſequi conuerſo ordine concluſionem. Nihil enim intereſt utrum concludamus hoc modo, Si id quod non eſt bonum, non eſt uoluptas, uoluptas eſt in bonis: an illo, Si uoluptas eſt bonum quod non eſt bonum, id non eſt uoluptas. In priuãtibus id ſolum argumentum ualet, quod eodem uerborum ordine tractatur. ut ſi uiui ſentiunt, mortuos ſenſus priuatio conſequitur. Si uita ſit ſenſus, mors eſt ſenſus priuatio. Longa eſt apud Platonem in Axiocho de morte diſputatio, quam Cicero in prima Tuſculana expreſſit. In ea ferè argumenta ducuntur ex priuãtibus. Magna autem hic quoq; cautio adhibẽda eſt ne fallamur. Si enim priuantia duo ponãtur, quæ tertium cõtineat, aut ſequatur, nulla erit concluſio. Neq; enim ſi is qui deſpicit uiuit, propterea is qui cæcus eſt, eſt mortuus, quoniam omnes qui uidẽt, & qui cæci ſunt, in uita manent. Hoc etiam argumenti genus ſolũ in ijs ualet, quæ cum aliquo conferuntur. Eius exemplum tale eſt, Si patris eſt præeſſe, eſt parere filij: Si duplum maius eſt,

minus eſt ſimplum. Hoc genus *argumentorum ſæpe in diſputationem incidit,ut ſi deditus eſt,receptus eſt.* Cicero *in* Topicis. Quo *in genere etiam* Mancini *cauſa defendi poteſt, poſtliminio rediſſe, deditum non eſſe, quoniam nõ ſit receptus.* Nam *neq; deditionem,neque donationem ſine acceptiõe intelligi poſſe.* Item *ſi quis accepit iniuriam,aliquis fecerit neceſſe eſt.* Et *contrà, ſi quis fecit iniuriam,aliquis etiã accepit.* Huius *enim generis argumẽta omnia reciprocãtur.* Sed *plurimus eſt eorum uſus quæ ex ijs contrarijs ducuntur,quæ appellãtur aduerſa.* Cicero *in libro de* Amicitia, Quòd *ſi curã fugimus,uirtus fugienda eſt,quæ neceſſe eſt ut cum aliqua cura res ſibi contrarias aſpernetur atq; oderit,ut bonitas malitiam,tẽperãtia libidinem, ignauiam fortitudo.* Itaq; *uideas rebus iniuſtis iuſtos maximè dolere,imbecillibus fortes, flagitioſis modeſtos.* Ergo *hoc propriũ eſt animi benè conſtituti, & lætari bonis rebus,& dolere cõtrarijs.* Atq; *hæc cõcluſio ex eo firma eſt,quòd uni rei contraria non conueniunt.* Hoc *autem genus argumẽtorũ ſæpe cum eo cohæret quod exiſtit ex coniugatis:id quod* Ariſtoteles *in ſecundo libro* Topicorum *tradidit.* Cicero *in 2.lib.de* Oratore, Si Gracchus *nefariè, preclarè* Opimius. In *oratione pro* Rabirio, Si *interfici* Saturninum *nefas fuit,arma ſumpta eſſe contra* Saturninũ *ſine ſcelere non poſſunt.* Nec *uerò id in aduerſis ſolum uerũ eſt,ſed etiam in ijs quæ cum aliquo conferuntur,ut,* Si *docere pulchrũ eſt, non eſt uitioſum diſcere.* Cicero *in* Oratore *ad* Brutũ, Nam *ſi uitioſum eſt dicere ornate, pellatur omnino è ciuitate eloquentia.* Sin *ea non modò eos ornat penes*

quos eſt,ſed etiã uniuerſam remp. cur aut diſcere turpe eſt,quod ſcire honeſtum eſt, aut quod noſſe pulcherrimum,id nõ glorioſum docere? Paulò infrà,Num igitur aut latere eloquẽtia poteſt,aut id quod diſsimulat, effugit,aut eſt periculum ne quis putet in magna arte & glorioſa,turpe eſſe docere alios,id quod ipſi fuerit honeſtiſsimũ diſcere? Quinetiam in his permixta ſunt aduerſa cum ijs quæ cum aliquo conferuntur,ut intelligamus ex contrarijs non modo ſimplicia argumenta elici poſſe,quibus ſingula,ſed etiam coniuncta, quibus duo uel etiam plura eorum genera perſequamur. Atq; ut hunc aliquando cõtrariorũ cõcludamus locũ,ſcire nos oportet,quatuor illa quæſtionũ genera in eũ incurrere. In quo id notandum eſt, quod ſæpe admonui, nos cũ argumẽta ex eo depromere uolemus,id facere poſſe multis modis. Sed tamẽ hoc loco id nobis licet pluribus: Nã & ex attributi,& ex ſubiecti cõtrario, & ex utriuſq; cõtrarijs ſimul argumenta poſsumus elicere. Ex attributi cõtrario tũ cũ locus erit huic loco cõmuni, Eidẽ cõtraria non cõuenire,ut ſi quæratur, An terra moueatur: id refelli poterit ex priuantibus hoc modo, Terra ſtat,non mouetur igitur. Quod in aduerſis infirmũ erit,niſi ſint eiuſmodi, quæ medium nihil recipiãt. Ex rei autem ſubiectæ cõtrario ducetur,cũ uſus erit illius capitis, Contrarijs idem non conuenire. ut ſi quæratur: Sit ne expetenda iniuſtitia? Refelli poterit hoc modo, Iuſtitia expetenda eſt,non igitur iniuſtitia. Ex utriuſq; contrarijs ſumetur,cum locus erit huic capiti, Contrarijs contraria conuenire: quod tum deniq; incidet,cum tam ſubiecta quàm attributa res contra-

rium habebit. ut ſi hæc queſtio ponatur, Sit ne iniuſtitia fugienda? ſic confirmabitur. Si iuſtitia expetenda eſt, fugienda eſt iniuſtitia. Quatuor autẽ generũ quæſtionum exempla ſi quis requirat, erunt eiuſmodi. Generis quidẽ, Sitne fortitudo uirtus? quod probabitur hoc modo, Ignauia uitium eſt, uirtus igitur fortitudo. Proprij tale, Sitné iuſtitiæ ſanctã ſeruare ſocietatem. certe, iniuſtitiæ enim eſt eam labefactare. Definitionis eiuſmodi, an uirtus ſit habitus rationi conſentaneus? prorſus. Eſt enim uitiũ habitus à ratione abhorrens et auerſus. Accidentis ſunt hic plena omnia. Nam quoniam cõtraria omnia accidentibus cõtinentur, ferè hic quæ tractantur, accidentis ſunt quæſtiones, ut, Sitné iuſtitia colenda? Sintné amici diligendi? Sitné uirtus expetenda? & aliæ innumerabiles eiuſdem generis.

Sequuntur adiuncta, quorum locum Cicero oratorium magna ex parte eſſe dicit, non modo iuriſconſultorum, ſed ne philoſophorum quidem. Hæc autem cum dicit, non negat omnino eum eſſe philoſophorum, ſed tantum crebrum eius uſum: quod mirũ uideri non debet. Nam cum adiuncta ſint ea quæ non ſemper eueniunt, & dialecticorum firma ſint ferè argumenta, adiunctorũ locus rarò cõmodus ſit dialecticis neceſſe eſt: ac tum deniq; cum res in qua interdũ ualeat, certa ac definita erit. Ac Cicero quidem adiuncta à conſequentibus ſeparat, Ariſtoteles autem nõ ſeparat. ἀκόλουθα enim utraq; nominat. quod hinc ſciri poteſt, quia in eo libro qui reprehenſiones Sophiſtarum inſcriptus eſt, quod Ciceronem tradere modo dixi, Adiunctorum locum magna ex parte eſſe oratorium, id ille ad conſe-

quentium

quentium transfert locum. Cum enim de captione quæ ex cõſequentibus naſcitur, diſſerit, argumenta quæ per ſigna tractantur in arte Rhetorica, dicit eſſe ex conſequentibus. Quin ne Cicero quidem ipſe adiuncta hæc ſemper uocat, ſed interdum etiam conſequentia, ut in 2. de Oratore, in quo conſentanea uocat, quæ in Topicis cõſequentia. Hũc autem locum in tres partes idem autor diſtribuit. Dicit enim quærendum eſſe quid ante rem, quis cum re, quid poſt rem euenerit. Exemplorum eius triplicis generis plenæ ſunt Ciceronis orationes eæ, quæ in coniectura cernuntur, quę quoniam ad inſtitutum noſtrum nihil pertinent, ſciens præteribo, ut ad ea ueniã, quæ ſunt artis inſtitutæ. Proximus eſt locus antecedentium, conſequentium & repugnantiũ. Antecedentia quæ eadem in 2. de Oratore præcurrentia Cicero appellat, ſunt ea quæ rem neceſſariò antecedunt, ut iuſtitia ſemper uirtuti antecedit, & iniuſtitia uitio. Conſequẽtia ſunt quæ rem neceſſariò conſequuntur, ut totius uirtutis interitum, ſequitur iuſtitiæ interitus. Hæc autem conſentanea in 2. de Oratore Cicero nominat. Repugnantia autem ſunt ea quæ nunquã cũ re cohærere poſſunt, Μαχόμενα græcè dicuntur. Horum trium repugnãtia difficillimè intelligi, diſtinguiq; poſſunt. Nam primum ſuperiora duo, antecedentia dico & conſequentia, cum in formis & generibus tum in contrarijs ſpectantur. Repugnantia autem fuſa ſunt ferè per omnes argumentorum locos. Deinde illa ex eo faciliora ſunt quòd ſi quid cum quaq; re neceſſariò cohæret, minimè errabit, qui id uel antecedens ſi præcurrat, uel conſequens, ſi ſequatur, appellauerit. At ſi quis

ea quæ nunquam cum re cohærent, repugnantia dixerit, uehementer errabit. Stare enim & moueri, uigilare & dormire, ualere & ægrotare, & ſi quid eiuſmodi nunquam cum re cohærere poſſunt, cum interea in repugnantium numero minime habeantur. Vult enim Boethius repugnantia eſſe contrariorum conſequentia, ut uigilare & dormire contraria ſunt: ſomnum ſequitur ſtertere, & uigilare, ſcribere, currere, aliaq́; actiones innumerabiles. Ita ſtertere & ſcribere erunt repugnantia. Quanquã Ariſtoteles et eius interpres Alexãder longè aliud ſentiunt. Volunt enim ea eſſe repugnantia, quæ nunquam cum re poſſunt cohærere Verba Ariſtotelis ſubijcienda cenſui, quò res eſſet teſtatior. In 2. Topicorum libro ſcribit his uerbis, In iſs autem rebus, quarum alterutra ineſt neceſſariò, ueluti in homine uel morbus ineſt, uel ualetudo: ſi de altero, magna nobis ad diſputandum copia ſuppetet in utranq; partem, de altero quoq; ſuppetet. Quod ad utranq; partem trahi poteſt. Si enim alterum cõuenire doceamus, alterũ non cõuenire docebimus: & ſi unum non conuenire docebimus, alterum demonſtrabimus conuenire. Quo hic locus nomine appellandus ſit, Alexander docet his uerbis, ἐκθεμένος τίνας τόπους ἐξ ἀκολουθίας κατασκευαστικοὺς, μετὰ ταῦτα παραδίδωσι τόπον ἐκ μάχης κατασκευαστικόν τε καὶ ἀνασκευαστικὸν, id eſt, Expoſitis nõnullis locis ex cõſecutione, qui ad cõfirmandũ ualent: deinceps locũ ex repugnantia tradit, qui et in cõfirmatione firmus eſt, & in reprehenſione. Nos igitur hoc in loco exponendo, Ariſtotelem & Alexãdrum ſequemur. Rei autem

aperiendæ cauſa hanc primã diuiſionem ponemus, ut dicamus alia eſſe conſentanea, alia diſſidentia et repugnantia. Conſentanea ea, quæ cum re neceſſariò cohærent, quorum duo ſunt genera, aliud eorum quæ rem neceſſariò antecedant, aliud eorum quæ rem conſequantur. Repugnantia ea, quæ cum re nunquam poſſunt cohærere, nec antecedendo, nec conſequendo. Conſentanea græcè σύμφωνα & σύλογα dicuntur, antecedentia τὰ ἡγȣ́μενα, conſequentia ἀκόλȣθα & ἑπόμενα. Quanquam ἀκόλȣθα & μαχόμενα Ariſtotelis ſententia inter ſe contraria uidentur. Neque enim locum anteceſſionis ullum ponit, & cũ illum conſequentium expoſuit, deinceps repugnantia perſequitur. His ita poſitis, nunc de huius loci inuentione dicamus. Valet quidem hic locus & in confirmatione et in refutatione. In confirmatione propterea quòd cui antecedens aut conſequens conueniat, aut nõ conueniat, repugnans, ei cõſequens, & id quod cõſequentis eſt cõſequens, aut repugnãs cõuenire oportet. Quæ hoc modo diſtinguere poſſumus, Si quod antecedẽs rei cuipiã cõueniat, ei etiã id quod eius eſt conſequens cõuenire: Si quod cõſequens in rẽ aliquã cadat, in eam etiã cadere id qđ eſt antecedẽs. Si duobus propoſitis repugnantibus, alterũ rei conueniat, repugnat cõuenire alterũ. In refutatione autẽ hoc modo exprimi debent, Cui nõ conuenit antecedens, nec conſequens conuenire. Cui conſequens non conueniat, eidem non conuenire antecedens. Cui non conueniat unum repugnantium, eidem alterum repugnare conuenire. Nec uerò hæc ſolum capita ad hunc locum adhibentur, ſed hæc etiam, Si antecedenti

cedenti quid conuenit aut non conuenit, id eius conſequenti conueniat, aut non conueniat neceſſe eſt, Si conſequenti alicuius rei quid conueniat, aut non conueniat id antecedenti conuenire aut non conuenire oportere. Si quid in unum repugnantium cadat, id in reliquum non conuenire, aut contrà, ſi quid non cadat in unum, id conuenire in alterum. Horum omnium exempla ponamus, ne præceptorum multitudine res uideatur obſcurior. Si quæratur, An iuſtitia ſit expetenda? docebitur hoc modo, Ab antecedentibus, Si præmijs afficere bonos expetendum eſt, iuſtitia expetenda eſt: præmijs autem afficere bonos expetẽdum eſt: iuſtitia igitur eſt expetenda. Ex conſequentibus hoc modo, Si uirtus expetenda eſt, et iuſtitia eſt: Virtus autem eſt expetẽda. Iuſtitia igitur eſt: In paucis aũt ex conſequentibus dictum argumentum confirmando ualet. Ex repugnantibus ſic, Non & afficere præmijs bonos expetendum eſt, & non eſt iuſtitia expetenda: Afficere autem præmijs bonos optãdum eſt: Iuſtitia igitur expetenda eſt. Hæc argumenta fidem habent à poſterioribus capitibus: q. ſi quid antecedenti & conſequenti conueniat, idem conſequenti & antecedenti cõueniat neceſſe eſt. Hæc enim duo, præmijs afficere bonos, et iuſtitia, eiuſmodi ſunt, ut prius ſit poſterioris antecedẽs, & poſterius prioris conſequens. Afficere enim bonos præmijs pars eſt quædam iuſtitiæ. Aliorum etiã duorũ uirtus conſequens eſt iuſtitiæ, iuſtitia uirtutis antecedens. Et hæc duo pugnantia ſunt, præmijs afficere bonos expetendum eſt, Iuſtitia non eſt expetenda. Atque hæc quidem à poſterioribus ut dixi, capitibus fidem petunt.

Quæ

Quæ autem ſequũtur, à prioribus. Sit hæc quæſtio poſita, Sit ne intemperantia habitus? confirmari ea poterit, primum ab antecedentibus hoc modo, Si intemperantia uitium eſt, intemperãtia etiam habitus eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur. Deinde à repugnantibus (nã à conſequentibus non poteſt) hoc modo, Non & intemperantia uitium eſt, & non eſt intemperãtia habitus: primum autem eſt, ſecundum igitur. Eodem modo in refutatione doceri poteſt. Vt autẽ hæc argumenta facile inueniamus, propoſita quauis quæſtione, ſi ab antecedentibus uelimus ducere, uidendum erit, quid uel rem ſubiectam uel attributam antecedat: ſi à conſequentibus, quid ſequatur: ſi à repugnantibus, q̃d eis repugnet. Quo inuento, facile erit quod uolumus cõcludere. Antecedunt quidem ſpecies genera in cõfirmando. De anteceſſione enim & conſecutione in concludendo, non de rerum anteceſſione & conſecutione hoc loco diſputamus. Quod hinc ſciri poteſt, quia cũ genera naturæ ordine formis antiquiora ſint, tamen hoc loco ea ſunt formarum conſequentia. Genus etiam ac differentiã antecedit definitio, propterea quòd ex genere & differentia conſtat tanquam ex partibus. Iam ſpecies proprio cuius eſt ſpecies antecedit non ſolum conſecutione, ſed etiam naturæ ordine. Quanquã utrunque alterius eſt conſequens. Differentiæ autẽ ueterum ſententia ſolum eſt antecedens. Proprium uerò generis eſt antecedens & differentiæ. Nam definitionis tum eſt antecedens, tum conſequens. Ac de his quæ antecedunt quanque rem in concludendo, dictum eſt. De conſequentibus autem, hoc intelligendum eſt, ea

omnia

omnia quorum alia antecedentia ſunt, eorum ipſa eſſe conſequentia. Itaque genus tum ſpeciei, tum definitionis, tum proprij conſequens eſt. Quoniam autem duplex eſt differentia, una quæ genera in ſuas partes tribuit, altera quæ ſpeciem ipſam cõficit, eas q̃dem differentias genus ſequitur, quæ ipſum diuidunt, eas autem quæ ſpecies efficiunt, antecedit. Nam ſi animal eſt, animata natura eſt, corporea eſt, natura eſt ſentiens. Contrà nõ ſi animata natura eſt, idcircò animal eſt: nec ſi corporea natura eſt, continuò animal eſt. Si autẽ natura eſt ſentiens, etiam animal eſt. Itaque utrunque horum alterius eſt conſequens. Itemq; ſi animal eſt rationis particeps, aut eius expers, etiam animal ſit neceſſe eſt. Omnes enim formarum effectrices differentiæ, formarum uim obtinent. Species autem definitio & proprium eiuſmodi ſunt, ut aliorum alia & antecedentia ſint, & conſequentia. Sola autem accidentia per ſe nec antecedunt ſuperiora, nec ſequuntur, niſi ea quæ in certa forma, aut genere reperiuntur, nec tamen omnia eius generis, ſed ea demum, quorum alterutrum neceſſe eſt conuenire. Neque enim ſi quid album eſt, homo eſt: neq; contrà ſi quid homo, id album eſt. quanquam in certis rebus id conſequi nihil prohibet, ſed in ijs demum quæ ſeparari non poſſunt, ut ſi Aethiops eſt, niger eſt: & ſi nix eſt, alba eſt: et ſi ignis eſt. calidus eſt. Quorum autem alterutrum conuenit neceſſariò, eorum alterum eſt antecedens eius rei in qua ſolet ineſſe. Si q̃d enim ægrotat, aut ualet: uigilat aut dormit, id animal eſt. Repugnantium autem duo ſunt genera prima, unum eorum, quorum utrunque

ait,

ait, ut dormire & uigilare, ſtare & moueri, ægrum eſſe & ualere, & ſi qua ſunt generis eiuſdem. Atque hæc ferè ſunt aduerſa uel priuantia, uel eorum quæ cum aliquo conferuntur, uel eorum conſequentia. Alterum autem genus eſt eorum, quorum unum ait, alterum negat, quod genus patet latiſſimè. Complectitur enim uerba omnia, adiuncta negatione. Quod duobus modis fieri poteſt. Nam & eidem uerbo quod ait, adiungi poteſt, & non eidem, ut ambulare eundem, & non ambulare repugnat. Non eidem, ut uirtutem expetendam eſſe, uitium non eſſe fugiendum repugnat. Itemq; rectè accipere, et non rectè retinere: bona fide emere, & nõ bona fide poſſidere. Quanquam hæc duo poſteriora ad prius genus pertinent. Genus autem eorum quorum unum ait, alterum negat, facile inueniri poteſt. Propoſitis enim duobus, quorum unum alterius ſit conſequens, ſi conſequẽti negatiuo addatur, erũt repugnãtia, uelut currere & moueri ita ſunt affecta inter ſe, ut currere ſit antecedens, conſequens moueri. Itaq; adiuncta conſequenti negatione repugnabũt. Repugnat enim eundem currere, & nõ moueri. Si autem conſequentia efficiant in enunciationibus ea quæ ſubiecta uocantur, præpoſita antecedenti negatione, idem continget, ſi modo cõſequens in totum dicatur. ut, Non & omnis uirtus habitus eſt, & iuſtitia non eſt. Repugnantia autem ea quorum utrunq; ait, ubi quærenda ſint paulò antè dixi. Sunt enim uel in aduerſis ut uigilare & dormire, ualere & ægrotare: uel in ijs quæ cũ aliquo conferuntur, ut rectè accipere, & inuitum reddere. In priuantibus, ut ſtare & moueri, cæcum eſſe,

&

& deſpicere. uel in eorum conſequentibus, uel adiun-ctis potius, ut dormientium, ſtertere conſequens eſt: uigilantium, ſcribere, legere, & cæteræ actiones quæ in dormientibus reperiri nullo modo poſſunt. Ex quibus duplex oritur repugnantia. Nam & conſequentia illorum inter ſe pugnant, & conſequens utriuſq; cum altero contrario. Non enim ſolum ſtertere & legere repugnant, ſed legere etiam & dormire, & ſtertere atque uigilare. Hæc autem quoniam ſuapte natura ſecum pugnant, non requirunt negationem ut priora, ad efficiendam repugnantiã, quinetiam ſi adiungatur alterutri, omnem litem pugnamq; dirimet. Itaq; non modo hæc, Non & dies eſt, & nox non eſt, non repugnant, ſed inter ſe etiam conſentiunt. Quapropter ſine negatione ex ijs ducendum argumentum eſt hoc modo, Non & dies eſt, & nox eſt: primum autem, non igitur ſecũdum. Alio etiam quodam genere tractari poteſt cum negatione, Si dies eſt, non eſt nox: eſt autem dies: nox igitur non eſt. Ac repugnantium qdem argumenta ab ijs quæ à conſequentibus & antecedentibus ſumuntur facilè internoſci poſſunt: ea autem quæ ab antecedẽtibus ducuntur, difficiliter à conſequentium concluſionibus ſeparantur. Itaq; quoniam quemadmodum ipſa inueniri poſſent, & ubi, demonſtratum eſt: nunc ſequi uidetur, ut de argumentorum diſſimilitudine diſſeram. Antecedentium quidem & conſequentium argumenta à dialecticis per cõnexa tractari ſolent: tumq; hoc differunt, quod in antecedentium argumentis quod primum eſt in connexo, id primum ſumitur & conſequitur id quod annexum eſt: in conſequentibus

autem contrà quod ſecundum eſt in annexo, ſumitur, & id quod primum eſt conſequitur. Vt hæc argumentatio, Si afficere pœna improbos utile eſt, iuſtitia eſt utilis: Afficere aũt improbos utile eſt. Iuſtitia igitur utilis eſt: hæc inquã argumentatio, ab antecedentibus ducitur, quoniam hoc totum, Affici pœna improbos utile eſt, ut primum eſt in cõnexo, ſic ſumitur. Eſt enim antecedens iuſtitiæ, quoniã eius quadã pars eſt. Quæ autem ſequitur, eſt à conſequentibus, Si iuſtitia eſt malum, uirtus malum eſt: nulla eſt autem uirtus malum: iuſtitia igitur malum nõ eſt. Quod ut ita eſſe cõcedã, tamen non uideo cur non hæc ſit ab antecedentibus argumentatio, Si omnis uoluptas eſt bonum, uenerea bonum eſt: uenerea autem bonum non eſt. non omnis igitur uoluptas eſt bonum. Et hæc à conſequentibus, Si uirtute nemo abuti poteſt, iuſtitia nemo abutitur: uirtute autem abuti nemo poteſt: iuſtitia igitur nemo abutitur. Et tamen in ſuperiore id quod poſterius eſt, & in poſteriore ſuperius ſumitur. Non igitur hæc ita diſcernuntur, ſed ſi id ſumitur quod antecedens eſt, ut concludatur cõſequens, ab antecedentibus ducetur: ſin conſequens ſumatur ut antecedens concludatur, erit à conſequentibus. Hoc autem intelligendum eſt, cum genera dixi conſequentia eſſe formarum, id uerum eſſe, quando non uniuerſe in totumq; dicuntur. Nam ſi omnino dicantur, antecedentia ſunt. Si enim omnis uirtus expetenda eſt, & iuſtitia eſt. Et ſi nulla uirtus fugienda eſt, nec fortitudo. Atq; hoc unum genus eſt tractandorum argumentorum à conſequẽtibus. Aliud autem genus ſine connexis tractatur, ut eſt illud Stoicorum,

quod Cicero in quinto libro quæſtionum Tuſculanarum explicat his uerbis. Etenim quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendum: quod autem expetendum, id approbandum: quod uerò approbaris, id gratum acceptumq́; habendum. Ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt: bonum igitur omne eſt laudabile. Ex quo efficitur, ut quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum, Atque hæc quidem à conſequentibus eſt, ut dixi, argumẽtatio: uitioſa autem eſt propterea quòd coacerualis ſit quædam ratiocinatio, quæ gradatim non ſumpto eo quod neceſſe eſt, eò quò uult peruenit. Nam cũ id quæratur, Sit ne quod ſit honeſtum, ſolum bonum? ſumendum fuit, omne quod laudabile eſt, id eſſe honeſtum. Vt ſic breuiter concluderetur, Quicquid eſt quod bonum ſit, id eſt laudabile: quod autem laudabile eſt, id omne honeſtum: eſt quicquid igitur honeſtum eſt, id eſt ſolum bonum. Qũa in concluſione ſumptio illa falſa, Quod laudabile, eſt id omne eſt honeſtum. Neque enim id quod honeſtum eſt eius eſt conſequens quod ualet ad laudem, ſed contrà honeſti laudabile eſt conſequens, Omne enim quod honeſtum ſit, eſt laubabile. His igitur duobus modis conſequẽtium argumenta tractari poſſunt: nec conſequentium modo, ſed aliorum etiam locorum: quemadmodũ proximo libro docebimus. Ne autem conſequentia falſa pro ueris approbemus, cautio magna adhibẽda eſt. Duo enim ſunt genera conſequentium: unum eorũ quæ ſemper eueniunt, quæ hoc loco tractamus, quemadmodum ex eorum definitione perſpici poteſt: Alterũ eorum quæ non ſemper: quod genus ne nos fallat, prouidere

dere debemus. Hoc modo ali antecedens eſt, & augeri conſequens. Neq; enim qui alitur ſemper creſcit. Itaque uitioſa eſt hæc argumentatio, Si alitur animal, creſcit: alitur autem, creſcit igitur. In ſenectute enim homo alitur, nec creſcit, ſed decreſcit potius. Eodem in genere uerſantur diſciplina & ſcientia, itemq; memoria & ſcientia. Neq; enim qui diſcit, ſimul etiã ac ſemper ſcit: nec qui ſcit, continuò aut neceſſariò recordatur. Vt igitur & iam hæc uitemus, notanda ſunt nobis duo genera conſequentium, quæ paulò antè expoſui, quæq; ita explicari etiã poſſũt, ut alia dicamus ſimul conſequi, alia poſterius. Veluti ſimul atq; ortus eſt homo, animal eſt, & rationis particeps: ſciẽtia autem poſterius ſequitur diſciplinam. Neq; enim ſimulatq; eruditus eſt aliquis bonis artibus, iis etiam eſt præditus.

Quanquam ſi ea teneamus quæ de huius loci inuentione diximus, non magnopere hæc deſiderabimus. Hic autem locus in omnia quæſtionum genera cõuenit. Generis enim quæſtio tractari poteſt, ut ſi quæratur, Sitne iuſtitia uirtus? Ab antecedentibus confirmabitur hoc modo, Si afficere præmiis bene meritos uirtus eſt, iuſtitia uirtus eſt: primũ autem eſt: ſecundum igitur. Quod in cæteris etiam demõſtrari poteſt. In omnibus autem quæſtionibus, uel confirmandis uel refellendis, argumenta uel ex attributæ, uel ex ſubiectæ rei tum antecedentibus, tum conſequentibus, tum repugnantibus elici poſſe, & iam dictum eſt, & ex iis capitibus quæ initio huius loci poſui, ĩtelligi licet. Alia enim argumenta ad ea quæ ex ſubiectæ rei, alia ad ea quæ ex attributæ rei antecedẽtibus aut aliis duobus ſumantur

accommodata

accommodata ſunt. Sed tamen exemplum unũ ponam, qui res ſit illuſtrior. Sit poſita hæc quæſtio, Sitné omnis uirtus expetenda? ex ſubiectæ rei antecedente doceri poteſt hoc modo, Si omne bonum expetendum eſt, uirtus etiam omnis expetenda eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur. Ex rei autem quæ attribuitur antecedente, hoc modo, Si omnis uirtus laudabilis eſt, omnis uirtus expetenda eſt: Eſt autem uirtus omnis laudabilis: Expetenda igitur eſt. Idem confirmari poteſt & conſequentium, & repugnantium locis. Quæ eadem ad refellendum quid adhiberi poſſunt. Hunc enim locum in utrãque partem ualere dixi. Itaq; qui aliquid cõfirmare uolet, exempli cauſa à conſequentibus, is diligenter uidere debet, quid rem uel ſubiectam uel attributam ſemper ſequatur, & ex eo quod uult concludere. Qui autem refellet, uidebit quid aut non conueniat omnino, aut non ſemper conueniat. Hoc enim ſumpto, id quod agitur refutabit. Quoniam autem confirmationis iam multa exempla poſui, unum ponam refutationis: Ponatur hæc quæſtio, Sit ne uoluptas omnis in bonis, eã refutari licebit hoc modo, Si uoluptas omnis eſt bonum, uoluptas libidinoſorum eſt bonum: Non eſt autem libidinoſorum uoluptas bonum: Non eſt igitur omnis in bonis uoluptas.

Sequuntur duo loci inter ſe iuncti, quorum prior eſt rerum efficientium quæ cauſæ uocantur: poſterior rerum effectarum, quæ effecta dicuntur, & effectus. Primum de cauſarum loco diſſeramus. Græcè ἀπὸ τῶ αἰτίου, & ἀπὸ τῶ ποιητικῶν dicitur. Cauſa eſt, quæ ui ſua aliquid facit, aut adiumentum ad faciendum aliquod

quod affert. Cauſarum enim genera duo ſunt, unum quod ui ſua aliquid efficit, ut ſol illuminat. Alterum quod uim efficiendi non habeat, ſed ſine quo res effici non poßit. Superius genus propriè cauſa efficiens appellatur: poſterius materia, ſiue cauſa materialis. Vtrunque genus rurſum in multas partes diſtributum eſt. Efficientium enim cauſarum aliæ planè & certè efficiunt, nulla re adiuuante, ut ſol lucet, ignis incendit & urit, uirtus bonos eos in quibus eſt efficit, ſapientes ſapientia, temperantia temperantes cæteræq; uirtutes, & uitia omnia. Aliæ ſunt quæ adiuuari uolunt, ut uirtus ſola non efficit beatum, ut Peripateticis placet, ſed corporis & fortunæ bona deſiderat: actionis uirtutum, ſiue rectè facta non efficiunt ſola uirtutes, ſed hominis etiam operam requirunt. Illæ, αἴτια σὐεργοῦντα καθ' αὑτὰ, hæ συναίτια dicuntur. Earum etiam quæ naturam efficiendi nõ habent, partim nihil omnino agunt, ut locus cõſtitutus, tempus, materia, inſtrumenta, & quæ ſunt generis eiuſdem, partim per ſe adiumentũ afferunt, & antecesſionem, ut aſpectus flagitio cauſam affert plerunque. hæ Græcè σύνεργα uocantur. His etiam alias partitiones adijcere poßumus, quas Ciceronem ab Ariſtotele mutuatum eße magna ex parte in Topicorum commentarijs docui. Aliæ enim ſunt quæ ita neceßariò ſuum opus efficiunt, ut nulla in eo appetitio, nulla uoluntas, nulla opinio intelligatur, ut omne interire quod ortum eſt. Aliæ autem aut uoluntate efficiunt, ut homines ſtudent, currunt, ambulant: aut perturbatione animi, ut beluæ impetum faciunt etiam in notos: ut homines qui ira aut aliqua

alia animi perturbatione incitati,alijs nocēt, alios interficiunt:aut habitu,ut ſi quis facile et citò iraſcatur aut natura, ut morbus in dies creſcit:aut arte,ut ſi qs bene diſſerat,aut bene dicat:aut caſu,ut ſi quis theſaurum fodiens inueniat. Eorum autem unumquodq; definitione aperiendum eſt. Quoniam uoluntas eſt boni cum ratione appetitio,eæ ſolę cauſæ uoluntate id quod ſub eas ſubiectum eſt,efficiunt,quæ aliquid cum ratione deſiderant: in quo genere primum deus eſt, deinde angeli,tum animi & homines. Perturbatiōe autem ea quid efficiunt,quæ ſuos habēt motus & appetitus,nec rationem ſequuntur ducem. Quod duobus modis fieri poteſt,aut quòd rationis ſint omnino expertia, cuiuſmodi ſunt beluæ:aut quòd ſi ratione utantur, eam tamen in agendo uel non conſulant, uel ſi conſulant, aut negligant,aut aſpernentur,quales homines ſunt. Etſi enim rationis ſunt participes, tamen ſæpe eam ducem in gerendis rebus nō ſequuntur,ſed uel aſpernantur eā uel negligunt, uel etiam in conſilium non adhibent. Habitu autem ea quid faciunt, quæ ob eam cauſam gerunt aliquid, quia id ſæpe fecerint. Habitum enim hic conſuetudinem appellari exiſtimo, ut qui ſæpe iraſcitur, quandam procliuitatem ad iram comparat, qua facilè & cito iraſcitur:et qui ſæpe dicit aut diſputat, facilitatē quandam dicendi & diſputandi aſſequitur. Natura uerò ea quid facere dicuntur, inquibus cauſa eorum quæ fiunt ſic certa,& definita eſt,ut uel ſemper uel plerunque eodem modo fiant: ut animalia omnia natura expetunt quæ prodeſſe poſſint, fugiuntq; contraria. Hoc autem conſuetudo à natura differt, quòd

conſuetudo aduentitia eſt, natura innata & inſita. Ex quo intelligitur, ea quæ conſuetudine faciunt aliquid, propterea facere, quòd id ſæpe agendo aduentitium quid receperint, ea autem quæ natura quid faciant, quòd innatum hoc illis eſt, nõ aßumptum. Cum autem conſuetudo naturam imitari dicitur, & altera natura uocatur, in eo uis agendi ſpectatur, quòd quemadmodum natura eorũ eſt, ut dixi, quæ aut ſemper, aut ferè eueniunt, ſic conſuetudo. Arte autem ea quid perficiunt, quæ certis quibuſdam præceptis ad unum finem ſpectantibus in faciendo utuntur. Hoc enim inter eos qui conſuetudine, & eos qui arte quid efficiunt, intereſt, quòd illi cauſam cur ita eueniat, neſciunt hi ſciunt: Caſu autem ea quid facere dicuntur, quæ ea faciunt, quorũ nec certa definitaq; ac conſtans eſt cauſa, nec euenius ita certus ut uel ſemper, uel plerũq; uideatur. Atq; hæc quidem Ciceronis eſt partitio, ad quam illuſtrandam petitas ab Ariſtotele definitiones adhibẽdas cenſui. Has autem omnes cauſas rurſus ita diuidit, ut in alijs conſtantiam, id eſt ſtabilitatẽ ineſſe dicat, in alijs neget. In natura & in arte ineſſe dicit, in cæteris negat ullam eſſe. De natura id cõcedi poteſt: propterea quòd quæ natura quid faciunt aut ſemper, aut ferè id faciunt, ut ignis ſemper calorem affert, nix refrigerat; homo ferè cum duabus manibus & decem digitis naſcitur, interdum cum pluribus, interdum cum paucioribus. De arte autẽ ambigi poteſt. Nam cũ ea quæ arte quid faciunt, uoluntate etiam & ratione faciant, & quæ cauſæ uoluntate faciunt, in ijs, ut uult, conſtantia nõ inſit, efficitur, ut ijs in cauſis quæ arte quid efficiunt,

ciunt, non ſit conſtantia. Hoc mihi reſpondendum uidetur, naturam & artem propterea conſtantes eſſe cauſas, quòd certè et definitè, id eſt certa uia ad finem ſuũ ferè perueniant, quod non fit in cæteris. Nam & natura certior eſt dux, et ars naturam adiuuare dicitur, ut ea quodammodo uideatur eſſe certior. Nec ſi uoluntate faciũt ij quibus aliquid arte propoſitum eſt facere, propterea in arte inconſtantia eſt. Etſi enim illi uoluntate quæ incerta dux eſt, faciunt, tamen præcepta præterea adhibent, quæ eos ad finem propoſitum ſine errore ducant. Atque hoc modo occurrentibus nobis reſpondendum eſt. Multa autē contra ſuperiorem etiam diuiſionem dici poſſunt, quæ libenter dilueremus, niſi hoc alienum eſſet à noſtro inſtituto. Intelligendum eſt autem, ſuperiores duas cauſarum diuiſiones, et duas reliquas, quæ deinceps à Cicerone ponuntur, magis oratores quàm dialecticos attingere. Illi enim ſpectare ſolent, neceſſitatē ne aliquid factũ ſit, an uoluntate: Dialectici non admodum. Hoc loco nonnulli illa quatuor cauſarũ genera quæ tradit Ariſtoteles in lib. 2. de natura efficientem, materiam, formam, & finem, ut neceſſaria explicant. Ego autem quoniam uideo ueteres, ut Ariſtotelem, ut Ciceronem, et Quintilianum ſolum efficientium genus perſecutos, hunc locum efficientium cauſarum nomine appello; ſed ita ut materiã etiam in ijs numerãdam exiſtimem. Eam enim Cicero in ijs quæ efficiendi naturam non habent numerat, ſed ſine qua res effici non poſsit. Quòd ſi ita eſt forma etiã ac multo magis erit in hoc genere retinenda. Si enim materia ob eam cauſam ad hunc locum pertinet, quòd ſine ea

res

res non efficitur, formam etiam ei ſubijcere debemus, cum non ſolum ſine ea res cohærere non poßit, ſed ab ea etiam quodammodo uideatur effici. A forma enim & ſpecie ſuam quæque res naturam uimq; mutuatur. Quin etiam Cicero in prima Academic. efficientem eam nominat, his uerbis, De natura autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas, ut altera eßet efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, eaq; efficeretur aliquid. In eo quod efficeret, uim eße cenſebant. In eo autem quod efficeretur, materiã quandam. Atque hæc ille. Eſt autem cauſæ eius quæ materialis dicitur, duplex genus, unũ quod natura conſtat, alterum quod arte. Natura, ut ea res quam materiam Cicero modo nominauit: arte, ut æs ſtatuæ materia dicitur. Forma etiam duplex eſt una quam natura: altera quam ars operi adhibet. Natura enim homini, exempli cauſa, animũ ingenerauit, & cæteris animantibus rebus autem nõ ſentientibus aliquid dedit inſtar animi, quod forma dicitur. Ars autem formam iducit, ut pictura lineamenta. Ea autem cauſa quæ finalis appellatur, à ueteribus illa quidem repudiata eſt, ſed tamen argumẽta ſuppeditare poteſt. Itaq; nihil prohibet eam adhiberi, dummodo ab ea ut à cauſa ad effectum, argumenta, non elici intelligamus. Nam & Ariſtoteles et Cicero hoc cauſæ genus ad effectũ pertinere uoluerunt. Ariſtoteles quidem in primo de moribus libro beatã uitã uirtute effici & parari dicit, & Cicero in quinta Tuſculan. Quoniam autem de cauſarum generibus multa dicta ſunt, nunc de huius loci inuẽtione dicendum eſt. Duo igitur argumentorum genera ex eo

duci licet. Alterum ſi ex cauſa id quod ab ea efficitur, concludemus. Alterũ effectui aliquid ex eo conuenire aut nõ cõuenire cõcludamus, quod cauſę cõueniat aut nõ cõueniat Superius quidẽ genus, quibus in cauſis firmũ ſit, Cicero in Topicis explicat, Quare cũ in diſputationẽ inciderit cauſa efficiẽs aliquid neceſſariò, ſine dubitatione licebit quod efficitur ab ea cauſa, concludere. Cum autem erit talis cauſa, ut in ea non ſit efficiendi neceßitas, neceßaria concluſio non ſequetur. De quo genere illud etiam Ariſtoteleum in 2. lib. artis rhetoricæ intelligendũ eſt, Alius locus eſt ex cauſa, Si enim ſit cauſa, etiã effectus erit: & ſi abſit cauſa, etiã aberit effectus. Vt primum enim cauſa eſt, id etiam eſt quod ab ea efficitur. Ex quibus uerbis illud etiam perſpicitur, in utrãq; partem hunc locum ualere. Sed quædam hic cauſarum dißimilitudo ſpectanda eſt. In confirmatione enim ſemper in ijs cauſis firmum eſt argumentum, quæ aliquid neceßariò efficiunt: in refutatione nõ item, ſed in ijs demum quæ ſic aliquid ſola efficiunt, ut cauſa alia nulla idẽ ſeparatim efficere poſſit. ut neceßaria illa cõcluſio eſt, Si ignis eſt, calor eſt. Illa autem non eſt neceßaria, Si ignis non eſt, calor nõ eſt. At illa ſequitur. Si ſol non eſt, nec dies eſt, quoniam ſic ſol diem ſolus efficit, ut præterea cauſa alia nulla efficiat. In uirtutibus & uitijs utroq; modo idẽ licebit cõcludere. Vt ſi tẽperãtia eſt, aliquis eſt temperatus, ſi non ſit, nullus eſt temperans. Atq; hæc quidem de priore genere argumentorum, quæ ſumuntur ab hoc loco. Poſterius autem genus eſt, cũ ut dixi, nõ ex cauſa effectum concluditur, ſed ex eo aliquid effectui conuenire

aut non conuenire efficitur, quòd eius cauſæ aut cõueniat, aut non conueniat. Ariſtoteles quidem in ſecundo extremo Topicorum huius generis argumentorum locum communem (Maximam alij appellant) tradit his uerbis, Quorum effectorum cauſæ ſunt in bonis, effecta etiã in bonis erunt. Hoc autẽ latiſſimè patet: pertinet enim ad expetendas res, & ad fugiendas, laudabiles & uituperandas, aliaq; innumerabilia quæ bonum & malum conſequuntur. Vt ſi cauſa in bonis numeratur, id etiam quod ab ea efficitur, numerabitur in bonis. Si cauſa expetẽda, et affectus. Si cauſa laudabilis, & effectus laudabilis erit. Vt ſi in laude eſt, et expetẽda eſt frugalitas, & liberalitas. Quod etiã ualet in cõtrarijs, ut ſi luxuries uituperãda, & auaritia. Si cupiditates malæ, & uituperandæ: odia etiam, ſeditiones & bella quæ ex ijs naſcũtur uituperanda ſunt. Ex alijs etiam idem cõcludi poteſt, ut ſi cauſa eſt naturalis, & effectus. ut ſi natura homines congregauit, eadem reſpublicas procreauit. Et ſi natura homines inter eos ſocietate quadã deuinxit, ab eadem iuſtitia profecta eſt. Eodem modo ſi cauſa cœpit eſſe, aut habuit principiũ, effectus etiam habuerit neceſſe eſt. Multa ſunt alia ẽt attributa cauſæ cum effectis communia. Hæc autẽ uera ſunt non in ijs cauſis modò, quæ quid efficiunt nulla re adiuuante, ſed in ijs etiã quæ adiuuari uolunt, dummodo ſint principales. ut Peripateticorũ ſentẽtia cum ſola uirtus non efficiat beatum: ſed prætereà corporis & externa commoda deſideret, tamen quoniam principalis eſt beatæ uitæ cauſa uirtus, ſequitur ſi illa bona eſt, & expetẽda, etiã beatam uitam eſſe in bonis, &

expetendã. Aut nõ ſi diuitiæ ſunt in bonis, cõtinuo etiã beata uita in bonis numerabitur, dũtaxat ut ex cauſa effectus cõcludatur. Nã ſi cõcluſio illa ſequatur, ob eã cauſam ſequitur, quod à maiore ducitur argumentum. In utranque; autẽ partẽ hic locus, ut dixi, ualet, dũtaxat in cauſis neceſſarijs. Hic autẽ locus ab eo qui eſt antecedentium differt, quod hic aliquid efficienter antecedere oporteat, illic nõ oporteat. Itemq; proximus locus qui eſt ab affectis, & is qui eſt cõſequentiũ hoc differunt, quod hic aliquid efficiẽter ſequi debet, illic nõ debet. Diſtingui enim hi loci debẽt, ne ulla eorũ ſequatur confuſio. Quod cũ nonnulli nõ animaduerterent, in antecedentiũ, & conſequentiũ locis hos duos tractauerũt. Ita eorum ſententia hi nõ ſunt neceſſarij. Hic autem locus ſolũ in accidentis quæſtionem incidit. Quod facile doceri poteſt. Propoſita generis quæſtiõe, ſi ex cauſa argumentum ad eam probandam uel refellendam ſumi poſſet, profecto ex attributæ rei aut ex ſubiectæ cauſa duceretur. Nulla autẽ concluſio ut utrunque concedamus, ſequitur. Nam ſi ex ſubiectæ rei cauſa ad eã probandam quæſtionem argumentum ſumatur, eius tota uis illa erit, ſi cauſæ genus ſit attributum, effectus etiã eſſe: ſin ad refellendam adhibeatur, in eo tota uis illius poſita erit, ſi attributum cauſæ genus non ſit, non eſſe etiam affectus, quorum neutrum neceſſe eſt. Non enim ſi, exempli cauſa, ſol eſſẽtia eſt, idcirco eſſentia aut natura eſt eius lumen, aut calor. nec ſi (ut in eodem exemplo permaneã) ſol non eſt qualitas, propterea eius calor in eodem genere non eſt. Quare poſitis his duabus quæſtionibus, Sitne calor ſolis aut lumẽ eſſentia, Sitne

ue calor ſolis aut lumen, qualitas? aut alijs eiuſdem generis facile pſpicietur hic locus in nullā generis quæſtionē incurrere. Quod idem de proprij definitionisq́; quæſtionibus eodem modo facile demonſtrari poteſt. Quod ſi ita eſt, aut in quæſtionem nullam, aut in ſolā accidentis hic locus adhibetur. Eam autem in accidētis quæſtionibus icidere hinc ſciri poteſt, quòd eæ quæſtiones huius generis ſunt, ad quas probandas ea argumenta ſumuntur, quibus aliquid effectui ex eo conuenire docetur, quia cauſæ cōueniat. ut ſi quæratur, Sit ne ualetudo in bonis? ea accidentis eſt, ad eamq́; cōfirmandā hoc argumentū ex cauſa ſumi poteſt, Si medicina in bōis eſt, et ualetudo eſt: uel hoc, Si apta eorū quatuor quibus cōſtamus, cōpoſitio in bonis eſt, et ualetudo. Cū aūt ex cā effectus cōcluditur, ut cum dicimus, ſi in homine eſt ſapientia, ſapiens eſt, dubium eſt cuius horū quatuor erūt hæ quæſtiones, ut ſi quæratur, Sitne dies? et cōfirmetur hoc modo, Si Sol lucet, dies eſt. Mihi q̃dē accidētis omnes eiuſmodi quæſtiones uidētur. Ac dubiū non eſt quin hæc, Sit ne homo ſapiēs? et cæteræ eiuſdē generis, in hoc genere uerſentur. Illæ aūt, An ſit dies? An ſit nox? & quæ ſunt eiuſmodi, ad idē genus pertinere ex hoc perſpici poteſt, quod in ijs quæritur, nō, an ſit nox aut dies oīno, ſed an aeri cōueniat. Eſt. n. aeris dies accidēs, cū ei cōuenire et nō cōuenire poſſit, nullo iteritu cōſequēte. Hoc aūt genus argumētorū, q̃ ſupra priore loco ex cā ſumi dixi, ad generis, proprij, et definitiōis quæſtiones accōmodari nō poſſe hinc itelligi licet, q̃ ſi cā alicui cōueniat aut non conueniat, nō neceſſe ſit, eius effectū ut genus, propriū, & defini-

tionem,

tionem,conuenire,aut non conuenire. Quoniam igitur hunc locum ad ſolam eam quæ de accidente eſt, quæſtionem pertinere demonſtraui, nunc paucis aperire inſtitui, quot modis argumēta ex eo elicere poſſumus. Et quanquam hoc iam ſuprà aliqua ex parte confectū eſt, tamen id dicendū eſt planius. Poſita accidentis quæſtione, uidendum eſt, ex attributæ ne an ex ſubiectæ rei cauſa ea probare poſſimus, aut refellere. Subiectæ quidem rei cauſa argumentum nobis ſuppeditabit, quoties illi capiti quod ſupra poſui, erit locus, Quarum rerum cauſæ ſunt in bonis, earum effecta in bonis erunt, id eſt quando attributum in rem ſubiectam cadere demonſtratur ex eo quòd in eius cauſam cadat. Ex attributæ autem rei cauſa ducere licebit, quoties attributū ex eo rei ſubiectæ conuenire, aut non conuenire concluditur, quod eidem illius cauſa cōueniat, aut non conueniat. Vtriuſq; generis exempla ſunt huiuſmodi, Superioris, ut ſi quæratur, Sit ne uoluptas uenerea bonū, & expetēda? Id à cauſa uoluptatis refelli poterit hoc modo, Si opinio præſentis boni quod ex uenere percipere homines dicuntur non eſt bonum, nec uoluptas illa bonum eſt. Poſterioris, ut ſi quæratur, Sint ne Germani robuſti? id probari licebit hoc modo, In Germanis uis quædam ineſt quà facile poſſūt alios in quā uelit partem mouere uel trahendo, uel pellendo, uel deprimendo, uel etiam attollendo: Sunt igitur Germani robuſti. Eſt etiam tertium quoddam genus argumentorum, quod à cauſa ducitur, cum ſimpliciter quia cauſa eſt, etiam effectus eſſe concluditur. ut ſi quæratur, Sit ne calor, concludi id poterit ſimpliciter ex cauſa

hoc

hoc modo, Si ignis eſt, calor eſt. Ignis autem eſt: calor igitur. Sed inter hoc & ſuperiora intereſt, quòd hoc niſi in cauſis neceßarijs, & quæ ſolæ nulla re adiuuãte efficiunt id quod ſub eas ſubiectum eſt, nõ ualet, illa autem in alijs etiam ualent. At ego quidem hæc argumenta omnia à loco efficientium cauſarum, ut dixi, cum Cicerone & Ariſtotele ſumi uolo: Multi autem à cauſarum loco, ut hunc locum cauſarum appellent. Itaque cauſam in quatuor genera diuidunt, & ex quoque genere argumenta quæ ducãtur, tradunt, eo etiam, quam maximam uocant, ego caput, unde uim ſumant, ex poſito loco. Cur hoc ſequerer initio huius loci aliqua ex parte dixi, quò etiã addi poteſt præceptorum facilior quædã explicatio. Quid enim facilius eſt his præceptis? Si cauſa neceßaria & quæ ſola aliquid efficit, ponantur, effectum etiam poni, Sublata eiuſmodi cauſa, tolli effectum. Si cauſa in bonis aut malis ducatur, effectum quoq; numerari. Quinetiam hæc noſtra illorum præcepta complexu ſuo continẽt, Si enim tam ea quæ efficiens, quam ea quæ formalis, quæ materialis, & quæ finalis appellatur, ſit aut abſit, effectus etiam & res quæ ad finem pertinent ſint aut non ſint neceße eſt, dum ſint in eo genere quod dixi. Quod de bonis & malis iudicandum eſt eodem modo. Adhuc de ijs cauſis dixi, quæ uim ad efficiendum habent. Nunc pauca dicenda ſunt de ijs quæ uim habent interimendi, de ijs Ariſtoteles diſſerit. Earum autem totidem ſunt, quot efficientium genera. Aliæ enim ſunt neceßariæ, nec adiuuari uolunt, ut aqua ſola nulla re adiutrice ignem reſtinguit: aliæ adiuuari uolunt, ut frigus non

ſatis p ſe ualet ad interimendum hominem, nec intēperantiæ actio una ad depellendam temperantiam, quæ diuturno uſu confirmata eſt. Eſt etiã genus cauſarum, quæ nihil omnino agunt in interimendo, ſed ſine quibus interitus non ſequeretur, ut gladij, ut locus. In his autem generibus argumenta multo aliter ac in ſuperioribus ualent. Neque enim ut illic, ſi cauſa in bonis eſt, continuo in bonis erit effectus: ita hic ſi cauſa interimens in bonis ſit propterea id quod interit in bonis eſt: ſed contrà ſi cauſa in bonis eſt, erit res quæ euertitur in malis: & ſi cauſa malum eſt, bonum erit id quod ab ea cauſa euertitur. Vt enim quæq; res optima eſt, ita eius interitus deterrimus, ex quo fit, ut cauſa eius interitus ſit in malis. Nam ſi optimè conſtituta reſpu. eſt optima, deterrima ſit ea cauſa, quæ eam labefactauerit & euerterit, neceſſe eſt. In hoc genere quæſtiones ſolæ accidentis exiſtunt, ut ſi quæratur, Sit ne natura ſiue eſſe in rerum natura bonũ: docere poteſt hoc modo, Dolor ex quo naturæ interitus ſequitur malum eſt: bonum igitur natura. Atq; hoc quidem genus argumentorum illud concludit, Si bonum aut malum ſit aut non ſit cauſa euertens ſiue interimens, id quod euertatur eſſe, aut non eſſe in malis aut bonis. Valent enim in utrãque partem. Alterum autem genus hinc duci poteſt, quo ex cauſa quæ habet uim interimendi, id quod interit ab ea ſimpliciter concluditur. Vt ſi in aquam ignis conijciatur, intereat ignis neceſſe eſt. Sed quoniam aqua conijci debet, ut ignis reſtinguatur, non ſimpliciter ſequitur concluſio, Si aqua eſt, ignis reſtinguitur. Itaq; aptius erit exēplum illud Ciceronis in 3. lib.

de

de Natura deorum, cuius uis in hac concluſione omnis poſita eſt. Si omne animal frigus & calorē, uoluptatē & dolorem ſentit, intereat neceſſe eſt. Hæc autem omne animal ſentit. Omne igitur animal neceſſe eſt interire. uel in hac, Nullum animal eſt ſine ſenſu frigoris & caloris, uoluptatis & doloris. Nullum igitur animal eſt æternum. Coniunctus eſt, ut dixi, huic cauſarum loco, ille qui à rebus effectus ducitur. Vt autem duo ſunt cauſarum genera multum diuerſa, unū quod rem efficit, alterum quod rem interimit: ſic duo ſunt genera eorum quæ efficiuntur ex illis. Sed propriè in illis effectus, in his interitus uocatur. Itaq; ab Ariſtotele locus hic duplex ἐκ γενέσεων & φθορῶν, id eſt ex effectis, & interitu appellatur. Horum autem eadem quæ cauſarum diuiſio eſt. Sunt enim quæ uoluntate efficiuntur ſunt quæ perturbatione, itemq; alia quæ in cauſarum loco expoſita ſunt. quod fit etiam in rerum interitu. Interitus enim rerum alius ſine hominum uoluntate, ſine appetitione animi & opinione euenit, ut uniuerſitatis interitus: alij aut uoluntate, ut cum homo alterum dedita opera interimit, aut partem abſcindit: aut perturbatione, ut cum ira aut cupiditate quis incitatus aut hominem, aut beluam interficit, aut aliquam partem amputat, aut domum aliam ue rem aliquam euertit: aut habitu, ut ſi quis homines occidere, aut aliquam rem euertere aſſueuerit: aut natura, ut quæ ad ſummum perducta ſunt, & amplificata, natura decreſcunt, ueluti homines in ſenectute. in decretione enim eſt quidam interitus: aut arte, ut uitia quæ natura dedit, arte corrigun-

tur,

tur,ut artis nomine diligētiam comprehendamus:aut caſu,ut ſi quis caſu corruat & perfringat quippiam. Hæc ſi quis planius uolet intelligere, ex cauſarū loco petat. Alia *eſt etiam effectorū et interitus duu ſio.* Vt *enim quædam effecta neceſſaria ſunt,& quidam eſt interitus neceſſarius, id eſt qui ut primum cauſa eſt ſequitur neceſſario,ut ſolis lumen,ut ignis calor, neceſſarij eorum effectus ſunt, firmæ etiam corporis affectionis interitum morbus affert,et igni interitū aqua: ſic effectus eſt alius & interitus non neceſſarius,uelu ti beata uita uirtutis eſt illa quidem effectus, ſed tamen nō neceſſarius,præſertim* Peripateticorum *ſentētia.* Itemq; *hominis interitus qui ex morbo ſequitur,nō eſt neceſſarius:quandoquidem multi ex morbo conualeſcunt.* Ex *his autem totidem argumentorum genera, quot ex cauſarū loco elici poſſunt.* Atq; *id ferè fit conuerſione.* Vt *enim concluſionem neceſſariam ſequi dixi,cū ex cauſa quæ neceſſario aliquid efficit, effectus concluditur:ſic contrà neceſſaria erit, cum ex effectu neceſſario cauſa concludetur,dummodo ab alia cauſa is non efficiatur effectus.* Quemadmodum *enim hæc argumentatio firma eſt,*Si *ſol lucet,dies eſt:ſic hæc,*Si *dies eſt,ſol lucet.* Atq; *ut ſummatim dicam,tum hic ualet argumentum,cum ab eo effectu progredimur, qui ſine cauſa ſua ſtare nullo modo poteſt.* Sunt *enim duo genera cauſarum,unum ſine quo non ſolum eſſe ſed cōſeruari etiam id quod ab ea efficitur, non poteſt.ut ſine ſolis lumine,dies eſſe nequit:alterum ſine quo ut eſſe effectus nequeat(ſiqdē nihil ſine cauſa poteſt eſſe) cōſeruari certè ſine eo poteſt, quod genus patet latiſſimè.*

ſtmè. Fere enim effectus ſublata cauſa permanet, præſertim in naturis & eſſētijs. Pleræq; autem qualitates ſine cauſa præſertim principali conſeruari & permanere nequeūt, ut uirtutes, ut uitia. Homo enī in quo hæc & alia eiuſdem generis inſunt, princeps eorum cauſa eſt, nec ſine eo poſſunt aut eſſe aut aliquandiu permanere. quanq̄ hoc fit nō qua ex parte homo uirtutum & uitiorum cauſa eſt, ſed qua in eo illorum ſedes eſt. Alterum genus argumentorum ex hoc loco ducitur, ſed aliter ab effectu, aliter ab interitu. Ab effectu enim ſi ſumatur, ex eo firmum erit, quòd ſi effectus in bonis aut malis ſit, etiam cauſa erit: ab interitu autem ex eo quòd ſi interitus ſit in bonis aut malis, continuo malum bonum ue erit res ea, quæ interit. Ita in cauſis & effectis argumenti conuerſio eſt. Vt enim neceſſaria hæc concluſio eſt, Si diligentia quæ in diſcendo adhibetur, bonum eſt, doctrina & diſciplina eſt in bonis: ſic hæc firma eſt contrà, Si doctrina bonum eſt, diligentia etiam quæ in docendo & diſcendo adhibetur, in bonis eſt. Eadem eſt ratio cauſarum quæ uim habent interimēdi, & eorū quæ intereunt. Si enim exempli cauſa morbus qui labefactat aut interimit naturā et uitā, in malis eſt, in bonis erit uita atq; natura: uiciſſimq; ſi natura & uita ſit bonū, morbus qui eam tollit, erit in malis. Huic loco Ariſtoteles eum adijcit, quē ab uſu rerum appellat, quē ab hoc Cicero nō ſecernit. Exēplū enim hoc ponit in II. libro de Oratore qui ad utrunq; locum accōmodari poteſt, Ex ijs autē, inquit, quæ ſunt orta de cauſis, Si ærari copijs & ad belli adiumenta, et ad ornamēta pacis utimur, uectigalibus ſeruiamus.

Hoc in argumēto hæc quæſtio accidētis latet, Sint ne utilia uectigalia?eaq; probatur & ex effectu cauſæ, & ex uſu. Vectigaliū enim tā effectus quàm uſus eſt, & ornamentū pacis,& belli adiumētum. In oratione pro lege Manilia eodem ferè argumento utitur, Etenim ſi uectigalia neruos eſſe reipublicæ ſemper duximus, eum certè ordinem qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum rectè eſſe dicemus Paulo infrà ex amiſſione & interitu cauſæ, effectus interitum concludit hoc modo, Etenim illud primum parui refert, uos publicanis amiſſis, uectigalia poſtea uictoria recuperare. quanquam etiam ex uſu duci uideri poteſt. Vis enim eius argumenti omnis in hoc poſita eſt, Si non ſint qui uectigalia exerceant, uectigalia nulla erunt: Publicani autem uectigalia exercent: ijs igitur amiſſis, nulla erunt uectigalia. Quid autem locum uſus rei à ſuperiore differre uoluerit Ariſtoteles, ſi quis requirat, is ſic habeat, in hoc rei actionem, & officium ſpectari, in illo rem ſimplicem. Exemplum eſt huiuſmodi, Si uti uirtute aut uſus uirtutis bonum eſt, uirtus etiam bonum: uiciſſimq; ſi uirtus bonum eſt, eius uſus bonum. Si agros colere bonum eſt, agri in bonis ſunt: & ſi agri in bonis ſunt, etiam agros colere bonum. ita retro commeat hic quoq; argumentatio. Sed tamen ab uſu rei locus nomen habet, quòd ex rei uſu bono uel malo res ipſa talis concluditur. Non eſt autem neceſſe quæ quæſtionum genera in hunc locum adhibeantur, exponere. Eadem enim quæ in cauſarum loco, in hoc etiam exiſtunt. Itaque inde ea depromenda erunt, quæ ad hunc locum pertinere uidebuntur.

Poſtremus

Poſtremus locus eſt comparationis. eſt autem triplex. Primus ἐκ τοῦ μᾶλλον, id eſt, ex maiore: alter ἐκ τοῦ ἧττον, id eſt ex minore: tertius ἐκ τοῦ ὁμοίου ὑπάρχειν, id eſt ex pari nominatur. Quatuor autem argumentorum genera ex quoque horum elici poſſunt: quod facile ex ijs modis quibus res rebus attribuuntur perſpici licet. Nam aut res una duabus, aut duæ uni, aut duæ duabus attribui poſſunt in argumentatione. Quartum genus argumentorum eſt cum duobus aut pluribus propoſitis, utrũ melius ſit, aut quod optimum quæritur. Ego in hoc explicando loco, eum quem propoſui, ordinem perſequar. Atque ut de primo dicam, ſcire oportet tum denique rem unam duabus in hoc loco attribui, quum utri magis an minus illa res conueniat, aut an illis duabus pari ratione conueniat quæritur. Locus is qui hic ex maiore ſumitur, ſolum firmus eſt in refutatione: qui ex minore, ſolum in confirmatione: qui autem ex pari, in utranq; partem ualet. Eorum omnium exempla ſunt huiuſmodi: Ex maiore, Si uirtus non eſt ſeipſa contenta ad beatè uiuendum, ne diuitiæ quidem ſunt. Virtus autem non eſt ſe ipſa contenta ad beatè uiuendum: non igitur diuitiæ. Argumenti huius aliorumq; eiuſdem generis fides ab illo capite petenda eſt, Si cui multo maiore ratione res aliqua conuenire poteſt, ei non conuenit, ne ei quidem conueniet cui minus uidetur poſſe conuenire. atque hoc caput Ariſtotelis eſt. Illud autem Ciceronis, Quod in re maiore non ualet, non ualeat in minore. Ex minore, ut Cicero pro lege Manilia, Legati quod erant appellati crudelius, Corinthum patres ue-

ſtri totius Græciæ lumen extinctum eſſe uoluerunt: uos eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi Romani conſularem, uinculis ac uerberibus atque omni ſupplicio excruciatum necauit? Item illud, *Si diuitiæ expetendæ ſunt, uirtus quoque expetenda eſt.* Cicero *confirmationis huius loci hoc elementum dedit,* Quod *in minore, ualet ualeat in maiore.* Ariſtoteles *autem hoc inuenit,* Si *cui minus eſt ueriſimile conuenire, aliquid conueniat, ei etiam conueniet, cui ueriſimilius.* Ex *pari autem in utrãque, ut dixi, partem ualet.* In *confirmatione tale exemplum eſt,* Si *fortitudo expetenda eſt,& temperantia.* In *refutatione huiuſmodi,* Si *conſilio iuuare ciues non eſt laudabile,nec auxilio iuuare glorioſum eſt.* Firmamentum *huius loci apud* Ciceronem *tale eſt,* Quod *in re pari ualet, ualeat in hac quæ par eſt: aut ſi non ualet in illa, in hac non ualeat.* Hoc *enim poſterius addendum eſt, propterea quod* Ariſtoteles *utrũque in ſecundo* Topicorum *libro explicauit his uerbis,* Si *una aliqua res duabus pari ratione conueniat, aut conuenire uideatur, neque alteri conueniat, ne alteri quidem conueniet. quod ſi uni conueniat, etiam alteri.* Nunc *dicendum eſt de ſecundo genere argumentorum, cum duæ res uni attribuuntur.* In *hoc duæ illæ res uni ſubiectæ attribuuntur.* Ex *maiore autem argumentum hic quoque ſolum habet reprehenſionem firmam: ex minore ſolam probationem: ex pari utranque.* Ex *maiore hoc erit exemplum.* Si *in uoluptate non eſt uirtus, nec beata uita, id eſt,* Si *uoluptas non eſt uirtus, nec beata uita.* Et *ſi beata uita in uirtute non eſt, multo*

to minus in uoluptate. Ad huius autem loci confirmationem hoc caput perſpicuum adhibetur, Si quæ res magis conuenire uidetur, non conueniat, nec quæ minus. Ex minore hoc modo, Si homo rerum futurarum ſenſum habet, & earum quæ adſunt. Huius loci illud firmamentum eſt, Si quæ res minus uidetur in alteram cadere, cadat, ea etiam cadet quæ magis cadere uidetur. Ex pari autem quum ducetur argumentum, fidem petere oportebit ab his capitibus: in refutatione, Si duæ res eidem pari iure & ratione conueniant, & una non conueniat, ne altera quidem conueniet. In confirmatione, Quòd ſi una conueniat, etiam altera. Quod etiam alijs uerbis exprimere poſſumus, Si duo pari iure in una re ualeant, & unum non ualeat, ne alterum quidem ualeat oportere. quòd ſi unum ualeat, alterum etiam ualere oportet. Exempla erunt huiuſmodi, Si dolor in malis eſt, & fugiendus eſt. Si res publica adminiſtranda eſt, & amanda. Si reipublicæ conſulendum non eſt, nec ea gubernanda eſt. Si uoluptas non eſt in bonis, nec expetenda eſt. Tertium genus eſt, quum duæ res duabus attribuuntur. in quo eandem habent authoritatem argumenta, quam in ſuperioribus. Nam & ex maiore ducta ſolum in confirmatione ualent: & ex minore, in refutando: & ex pari, in utroque. Hic autem duæ res ſubiectæ ſunt, & duæ attributæ. Exempla erunt eiuſmodi, Ex maiore, Cicero, Si in urbe fines non regunt, neque aqua in urbe arceatur. Si uir conſtans ſupplicio propoſito, ad mendacium impelli non poteſt: uerbis ad iniuriam faciendam uir bonus & iuſtus non impelletur. Ex minore,

re, Si mulieres nulla ui cogi poſſunt, ut ea enuncient, quæ ſi diuulgentur nihil periculi eſt: amici fideles & ueri ſemper ea tacebunt, quæ ad ſuorum caput pertinere arbitrabuntur. Ex pari in confirmatione, Si uoluptas malum eſt, & dolor bonum. Si furari licet, cur ſtuprum inferre dedecet? In refutatione, Si docere quæ ſcias non eſt turpe, nec ea quæ neſcias, diſcere flagitioſum. Si fortitudinis non eſt, pro patria in acie occumbere, nec temperantiæ animum à perturbationibus inuictum infractumq; reddere. Primorum trium generum exempla poſui, nunc quid inter argumenta quæ ex his ducuntur locis, inſuper dicendum eſt. Quũ ex maiore argumentum ſumitur, res maior in ſumptionibus ponitur, & res minor in concluſione. Quum autem ex minore, contrà minor antecedere debet, & maior ſequi. In argumentis uerò quæ ſunt ex pari, rerum earum quæ comparantur, perſpicua eſſe debet æqualitas. Hæc facilia ſunt illa quidem, ſed tamen in eis magni interdum authores falluntur & errant. Nã quum argumentum hoc, Si diuitiæ expetendæ ſunt, & gloria, ſit ex minore, tamen ſunt qui ipſum ex maiore elici dicant. Id uerò mihi placet, quod aiunt nonnulli, tum ex maiore duci argumẽtum, quum res minor cum maiore: & contrà ex minore, quum res maior cum minore confertur. Nam uel id ad quod probãdum aut refellendum aliud ſumitur, dicendum eſt id utrobique eſſe quod alteri cõparatur, uel id quod ſumitur. quod iſtorum quidem ratione uerum eſt, quum argumento eo, quod ex maiore ducitur, id ad quod aliud ſumitur, id eſt, minor res cum maiore: in eo autem quod eſt ex

minore,

minore, id quod ſumitur, id eſt, res maior cum minore comparetur, cuius cauſam nullam afferunt. Mihi autem præterea (ſi de hac re ſententiam roger) uidetur dicendum, id ſemper conferri quod quæritur. Quemadmodum enim ipſum illud definitur, notatur, diuiditurq; in ſuas partes, ſic comparatur: ita quum ex maiore argumentum ſumitur, rei maiori minor: quum ex minore, res maior comparatur minori. Quanquam autem ſuperiora tria argumētorum genera hunc comparationis locum ſuppeditare dixi, tamen in his ſimpliciter aliquid, non comparatè quæritur. Simplices enim ſunt quæſtiones & diſputationes omnes eæ in quas incidunt. Nam & hæc, Sit ne iuſtitia utilis Reipublicæ, ſimplex eſt quæſtio, & ad eam confirmandam hæc ratio afferri poteſt, quæ ex minore ducitur: Si diuitiæ Reipublicæ utiles ſunt, profectò eidem iuſtitia eſt utilis. quod de cæteris iudicandum eſt eodem modo. Quapropter illud quidem perſpicuum eſt, eos adhuc locos tractatos eſſe à nobis, qui ad ſimplices quæſtiones accommodati ſint. Deinceps ij explicandi ſunt, qui ad eas quæſtiones referuntur, in quibus aliquid comparatè quæritur. Atque hoc quartum eſt argumentorum genus, quod ex comparationis loco ſumi dixi. Intelligendum eſt autem, hoc genus quæſtionis ex ſimplici ortum eſſe. Nam quum philoſophi intelligerent, exempli cauſa, & iuſtitiam & fortitudinem eſſe expetendam, tum longius progredi inſtituerunt, cœperuntq; quærere, utra earum melior eſſet, & utra alteri anteponenda. Huius quidem loci & uſus plurimus eſt, à nemine adhuc niſi ab Ariſtotele

ſatis explicatus. Ego autẽ quæ partim ab illo, partim per me longo uſu & diuturna meditatione didici, non alienum putaui tradere. Hoc igitur primum ſcire oportet, omnes ferè locos ſuperiores, quos in diſputationem incidere docui, quum aliquid ſimpliciter quæreretur, in hanc etiam quæſtionem qua aliquid comparatè quæritur, poſſe accommodari. Sed apti ſunt ij maxime, qui à definitione, ab enumeratione partium, à coniugatis, à contrarijs, à cauſa efficiente & interimente, ab effectis & interitu, à conſequentibusq́; ſumuntur. Quorum omnium pauca exempla ponam, ac primum definitionis. A definitione quidem hic ita licebit argumentum ducere, ſi eius rei quæ eo nomine ſignificatur, quod comparatiuum & ſuperlatiuum appellant grammatici, definitionem potius uni quod uolemus, quàm alteri conuenire docebimus. Cui enim uerius definitio conuenit, id magis ſit tale neceſſe eſt. Vt ſi exempli cauſa, hæc quæſtio ponatur, Vtra melior ſit uirtus, an uoluptas, definiendum erit bonum. Bonum autem dicitur primum id, quod per ſe expetendum eſt: deinde id quod propter aliud expetitur: tum id quod omnia expetunt uel quæ ſenſu, uel quæ mẽte ſunt prædita, quæ uirtuti magis quàm uoluptati conuenit definitio. Idem etiam doceri poterit rerum ſubiectarum definitionibus. Sæpe enim res ſingulis uerbis declaratæ, ut quales ſint intelligi non poteſt, ſic duabus rebus quæ inter ſe conferuntur, utri magis attributum cõueniat, ſciri uix interdum poteſt, niſi definitionibus explicentur. Quod ubi factum erit, tũ ſi doceamus attributum potius definitioni eius rei quam ſequimur, conuenire,

quàm

quàm alterius,id etiã effecerimus ipſe rei potius quã tuemur,quàm ei quã aduerſarij,conuenire. Cuius enim rei definitioni attributum potius conuenit, ei etiam potius quàm alteri idem conueniat neceſſe eſt. Duobus ergo modis eam quæſtionem qua aliquid comparatè quæratur,definitione probabimus, uel etiam (nam in utranque partem hic quoq; ualet definitio) refellemus, tum definienda re,quam comparatiuum aut ſuperlatiuum declarat:tum ijs rebus quæ ſubiectæ ſunt,definiendis. Superioris quidem exemplum poſui,poſterioris autem erit eiuſmodi, Si fortitudo eſt uirtus quæ homines ab omni metu liberos in periculis bellicis, ut recta ratio præſcribit,reddit: & iuſtitia uirtus eſt quæ ſemper ſuum cuique tribuit:hoc autem quàm illud magis expetendum eſt, certe iuſtitia fortitudini eſt anteponenda. Ab enumeratiõe etiam partium illis duobus modis argumenta ſumere licebit. Ab eius rei quæ attributo ſignificatur,hoc modo, Si tria genera bonorũ ſunt,animi,corporis, & fortunæ,quorum animi bona multo præſtant:uirtus autem in animi bonis numeratur,uirtus melior ſit diuitijs,melior corporis pulchritudine neceſſe eſt. Idem licebit cõcludere à rerum,quarũ cauſa quæ bona ſunt expetuntur,enumeratione. Sed hoc patet argumenti genus, quàm illud latius. Nam quum trium rerum cauſa quæ bona ſunt expetantur,ut honeſtatis ſeu dignitatis,utilitatis & uoluptatis: non ſolum aliud alio melius eſſe ex eo concludemus, quod aut honeſtius,aut iucundius, aut etiam utilius ſit, ſed ex eo etiam quod hæc omnia hoc complectatur, quum illud unum aut alterum,aut hoc duo, illud unum tantum

tum contineat,ut uirtus ipſa non ſolum dignitatem afferi hominibus, ſed etiã delectationẽ,& ueram utilitatem: diuitiæ autẽ per ſe nõ afferunt dignitatem. Si aũt duobus malis propoſitis,utrum grauius ſit quæratur, ab horũ etiam trium,quorũ cauſa omnia expeti ſolere dixi,enumeratione cõcludi licebit. Quod enim hæc omnia impedit,aut plura,eo deterius eſt,quod totidem nõ impedit. Idem quoque effici poteſt ab earũ rerum enumeratione,quarũ cauſa aliquid fugimus,ut turpitudinis,detrimenti & moleſtiæ. A rerum etiam quæ declinantur enumeratione duci argumentum licebit ad id efficiendum,ut res omnes quæ fugiendæ ſint,uel turpes eſſe, uel inutiles,uel moleſtas: ex qua enumeratione id concludemus quod paulo antè dixi. Ab enumeratione autem partium rerum ſubiectarum elici argumentum hoc loco poteſt: ut ſi quæratur, Sit ne amicitia diuitijs anteponenda? amicitiæ genera exponenda ſunt, ut dicamus aliam honeſtate,aliam utilitate, aliam uoluptatibus dirigi,in quorum quum in utilitate ſola conſiſtant diuitiæ,amicitiam concludemus eis eſſe anteponendã. Quod etiam ex earum rerum enumeratione, quarum cauſa amicitiæ expetuntur,cõcludere licebit,cuius cõcluſionis forma eadem erit quæ ſuperioris. Atque his tot modis ab enumeratiõe partium duobus propoſitis, utrum melius ſit,poterimus concludere. A coniugatis autem uno tantum modo ducemus argumentum. A rerum enim quæ inter ſe comparantur coniugatis tantum aliquid melius, aut nõ melius altero argumentum poſſumus ſumere,ut ſi quæratur, Sit ne iuſtitia fortitudini anteponenda? id concludere poterimus hoc modo,

Si iuſtè facere præſtat, quàm fortiter, iuſtitia fortitudini anteponēda eſt. Eodem modo ex contrarijs ſolum rerum quæ conferuntur, firmum eſt argumentum, ut ſi quæratur, Sitne iuſtitia fortitudini anteponenda? id confirmari licebit hoc modo, Si iniuſtitia magis declinanda eſt, quàm audacia aut ignauia, iuſtitia fortitudini anteponenda eſt. Huius argumenti caput eſt, Cuius contrarium deterius, id melius eſt. Quod etiam contrà ualet. Cuius enim contrarium leuius eſt, id grauius. Sed ſuperiori una in re occurritur. Nam cum odiſſe amicum deterius ſit quàm odiſſe inimicum, tamē amare inimicum melius eſt, quàm charum amicum habere. Eadem eſt cauſæ efficientis, & eius quod ab ea efficitur ratio. A cauſa enim efficiente rerum quæ comparantur, duci debet argumentum. Sic Cicero in primo de Officijs extremo libro cōfirmat uitam eam quæ in actione conſiſtit, ei quæ contemplatione cernitur eſſe anteponendam. Ob eam etiam cauſam eloqui copioſe, modò prudenter, melius eſt quàm acutiſſimè ſine eloquentia cogitare, quòd cogitatio in ſe ipſa uertitur, eloquentia uero complectitur eos, quibus cum communitate iuncti ſumus. Huius enim argumenti hæc uis eſt, Si cogitatio, id eſt, uita ea quæ in cō templatione poſita eſt, poſtponenda eſt eloquentiæ, eloqui copioſe, modo prudenter, melius eſt, quàm acutiſſimè ſine eloquentia cogitare. Cogitatio autem eloquentiæ poſtponenda eſt, quandoquidem in ſeipſa cogitatio uertitur, id eſt, ſibi tantum prodeſt: eloquentia uero complectitur eos quibus cum communitate iuncti ſumus. Eloqui igitur copioſe, modo pruden-

ter,melius eſt,quàm acutiſſimè ſine eloquentia cogita re.Non hic diſputo,an concluſio ſequatur, quoniam de utraq; parte quæſtio eſt:ſed ſolum exemplum huius loci affero.Cogitare enim effectus eſt eius uitæ,quæ cognitione & contemplatione cernitur: ſicuti eloqui effectus eloquentiæ. Atque ut uno uerba multa complectar,omnium uirtutum,artium,ſcientiarumq; munera & officia,in earum effectis habentur. Exemplum erit huiuſmodi,Si iuſtitia melior eſt quàm fortitudo, iuſtè etiam quid facere præſtat, quàm agere fortiter:primum autem eſt:ſecundum igitur.Huius argumenti caput & firmamentũ eſt, Cuius cauſa melior eſt.id etiã melius eſt. In cauſis autem neceſſarijs id intelligi debet,quemadmodum & illud, Cuius cauſa eſt deterior, id deterius: & cuius cauſa minus expetenda eſt, & id minus expetendum. Ex effectis idem concludere poſſumus. Quarum enim rerũ effectus meliores ſunt, eæ quoq; meliores.Quod cõtrà etiam ualet. Exẽplum erit huiuſmodi,Si melius eſt gubernare rẽpublicam q̃ familiam,ciuilis ſcientia domeſticæ diſciplinæ anteponenda eſt Ab interitu contra ualet argumentum.Quarum enim rerum interitus magis declinandi ſunt, eæ ſunt anteponendæ. Nam ut in eodem exemplo permaneam,Si reipub.interitus magis uitandus eſt quam familiæ, reſpub.familiæ anteponenda eſt. Conſequentiũ locus reliquus eſt.Ex conſequentibus autem rerũ quæ comparantur,argumentum duci debet.Duobus propoſitis,utro propagãtur maiora bona,id melius,& utro maiora mala,id deterius,& quo minora mala, id eligendum eſt.Cicero primo de Officijs libro hoc ferè lo-

*co uno docet prudentiam urbanam non eſſe poſtponendam bellicæ fortitudini.*Nec *plus,inquit,* Aphricanus *ſingularis & uir & imperator in excidenda* Numantia *reipub.profuit,quàm eodem tẽpore* P.Naſica *priuatus cum* Tib.Gracchum *interemit.*Atque *ſunt hi loci qui in eam quæſtionem qua comparatè aliquid quæritur,in accidentis quæſtionibus conueniẽt maximè.* Exemplorum *autem copiam tantam non ſum hic perſecutus,quantam in ſimplici quæſtione,quod & ſuper uacaneum hoc fuiſſet,nec ſatietate caruiſſet.*Hoc *uero intelligendum eſt,alios etiam locos in eandem quæſtionem adhiberi, qui nec nomine, nec re ferè cum ijs qui ſimplicibus accommodati ſunt,congruant.* Omnes Cicero *in quatuor partes diſtribuit,in numerum, ſpeciẽ, uim,& ad aliquas res affectionẽ.*Vnicuiq; *autem horum quatuor communium locorum plures partes ſubijcit,quas quoniã breuiter perſtrinxit,ego pluribus explicabo.* Numero *comparari dicit aliqua,cum plura paucioribus,aut contrà comparantur.* Ei *ſubijcit ea quæ tempore comparantur,quod non eſt uerum omnino,niſi* Ariſtotelis *ſententia tempus numerum eſſe dicamus,ut ad dierum annorumq; multitudinem tempus faciamus pertinere.* Huius *loci has partes enumerat, plura bona paucioribus bonis anteponenda ſunt,pauciora mala malis pluribus, diuturniora bona breuioribus, longè & latè peruagata anguſtis, ea etiam ex quibus plura bona propagentur, quæq; plures imitentur & faciant.*His *autem locis nihil effici poteſt, niſi qui eorum ſit, modus intelligatur.* Neq; *enim ille primus,* Plura *bona paucioribus bonis anteponenda eſſe,*

neceſſariam

neceſſariam concluſionem ſemper efficit, ſed tum deniq; cū aut in paucioribus illa plura bona incluſa non ſunt: aut plura eadem ſunt eiuſdem generis, quod excellat: uel ſic mixta, ut pauciora illa, uel eiuſdem generis, uel mixta ab eis lōgè multumq; ſuperentur. Vt ſi quæratur, An diuitiæ, honores, & amicitia, beatæ uitæ, & fortitudini ſint anteponendæ? non eſt dubium quin hæc pauciora illis pluribus præſtent. Eadem eſt ſecundi huius ratio, Pauciora mala pluribus malis anteponenda eſſe. Eodemq; modo cæteri explicandi intelligendiq; ſunt, ut ex iis neceſſaria ſequatur concluſio. His autem ita conſtitutis & explicatis, facilè intelligi poteſt, quibus in cauſis & quæſtionibus horum locorum uſus ſit. Nam primus hic, Plura bona paucioribus anteponi, itemq; ille, Pauciora mala malis pluribus, adhiberi debent in has & ſimiles quæſtiones, Sit ne ualetudo, gloria & iuſtitia, gloriæ & iuſtitiæ anteponendæ? Sit ne pulchritudo corporis, uires, & libertas, pernicitate & proceritate meliores? An exilium & bonorum amiſſio, egeſtati, uinculis, & eculeo anteponenda ſint? An eculeus & carcer dedecori, exitio, & morti? Argumentum autem ducetur hoc modo, Si pulchritudo corporis, uires, libertas, tria bona ſunt, & pernicitas atq; proceritas, tantum duo, illa his anteponenda ſunt. Primum autem eſt: ſecundum igitur. Tum ad propoſitionem confirmandam, locus ipſe ſumēdus erit, Plura bona anteponēda eſſe paucioribus, addita ea quam expoſui, explicatione. aliter enim firmum non erit argumentum. Atque hoc quidem genus loci ad eum, quem paulò antè explicaui definitionis locum, reuocandum

candum eſt. Si quis enim loco allato non concedat, boni definitione cogendus erit. Quibus enim magis boni definitio conuenit, ea ſunt habenda meliora. Neque enim ob aliam cauſam plura bona paucioribus bonis anteponenda ſunt niſi quòd in ea coniuncta uerius bonorum definitio ualet. Similis eſt ratio illius extremi loci eorum quos à Cicerone ſumptos tractamus, & quòd plures imitentur & faciant. Bonum enim id dicitur uno modo, quod omnes expetunt, cuius hoc conſequens eſt, Plures enim habentur ferè pro omnibus. Sed hoc ad doctos & bonos pro re quæ tractabitur, referri debet. Neque enim ſi plures expetant diuitias, ipſiq; ſibi principes ad imitandum proponant, idcirco diuitijs uirtus eſt anteponenda. Ille autem tertius, Diuturniora bona breuioribus, ad eum locum reuocari debet, quem ab uſu ſupra nominaui. Cuius enim uſus diuturnior eſt, id melius. Vt uirtus ſcientia & arte melior eſt hoc ipſo, quòd diuturnior; quemadmodum Ariſtoteles primo de Moribus libro docet. Eodem modo diuitiæ affectæ ſunt ad uirtutem, artes omnes ad ualetudinem aliaq; innumerabilia. Tractabitur autem hoc modo, Si uirtutis uſus diuturnior eſt, q̃ diuitiarum, uirtus diuitijs melior eſt. Virtutis autem uſus diuturnior eſt. Nam quo uirtutem ſæpius & in plures excolas, eo maior eſt: diuitiæ autem quo in plures effundantur, minores: uirtus igitur diuitijs anteponenda eſt. De ſtabilitate quam Ariſtoteles addit, idem cōfirmari licet. Cicero in primo de Officijs diuturnitate & ſtabilitate confirmat res urbanas maiores

res bellicis, propter earum uſum permanentiorem. Quamuis enim Themiſtocles iure laudetur, et ſit eius nomē quàm Solonis illuſtrius, citeturq; Salamina cla riſsimæ teſtis uictoriæ quæ anteponatur conſilio Solo nis ei quo primum conſtituit Ariopagitas: non minus tamen præclarum hoc quàm illud iudicandum eſt. Illud enim ſemper profuit, hoc ſemper proderit ciuitati, hoc conſilio leges Athenienſium, hoc maiorum inſtituta ſeruantur. Ille quoque locus, Longè & latè peruagatæ anguſtis anteponenda, boni definitione continetur. Superior quidem locus ad tempus, hic autem ad quantitatem pertinet. Atque his etiam uerbis exprimi ſolet, Quo quodque bonum communius, eo melius. Eius autem tractatio eſt talis, Si iuſtitia totum genus hominum complectitur, fortitudo autem ad paucos per tinet, iuſtitia fortitudini, anteponenda eſt. Amicitiam Cicero diuitijs, opibus, honoribus, ualetudiniq; præpo nit, quòd & maior eius uſus ſit, et latius pateat, & ſta bilis ſit ac diuturna. Amicitia plurimas res continet, quocūque te uerteris, præſto eſt, nullo loco excluditur, nunquam intempeſtiua, nūquam moleſta eſt. Itaque nō aqua, non igni, non aere (ut aiunt) pluribus locis utimur quàm amicitia. Atque hæc de ijs quæ numero cōparantur, ſequuntur ea quæ ſpecie. Specie autem com parantur ea quæ ex contraria parte genera bonorum diuidunt. Bona enim alia per ſe expetuntur, alia propter aliud: quædā ſunt innata, alia aſſumpta: alia ſunt integra, alia contaminata, alia ſunt iocunda, alia minus iocūda: multisq; alijs modis bona diuidūtur in ſuas partes. de quibus pauca dicenda ſunt. Quæ propter ſe

expetuntur iis quæ propter aliud, anteponenda ſunt, ut uirtus diuitijs, & omnino honeſta ipſis utilibus. Ad definitionem boni hic tãdem locus reuocandus eſt. Bonum enim id eſt uno modo, quod propter ſe expetitur. Hic magnam argumentorum copiam rei ſubiectæ ac propoſitæ ſuppeditabit definitio, ut ſi definiantur quæ propter ſe expetantur. Nam quum id propter ſe expetatur, quod ui ſua, etiam ſi nihil inde utilitatis redundaret, peteretur, non eſt id quidẽ dubium, quin eo etiam definito quod propter aliud expetitur, multo maior uis illorum facile appareat. Inſita uero aduenticijs anteponuntur, ut ars & doctrina quæ ſunt noſtro marte & labore comparatæ, iiſdem ſi aliorum opera compararentur. Huius cauſam affert Ariſtoteles, quod plus laboris indigeant. Innata autem aſſumptis alia quadam ratione anteponuntur, quod difficilius amittuntur. Itaque quemadmodum ille eò reuocandus eſt, ut quæ maiore labore conſtant, ea meliora eſſe, ita hic eo, ut quæ difficilius amittũtur, iis quæ facilius, præſtare doceantur. Quanquam & hæc ratio ſuperioris loci afferri poteſt, ut ea inſita uocemus, quæ in nobis ſunt: aduenticia, quæ poſſidentur. Itaque Cicero Paradoxo ſexto hac ratione diuitijs uirtutem dicit anteponendam. Et enim ſi iſti callidi rerum æſtimatores prata & areas quaſdam magno ęſtimant, quòd ei generi poſſeſſionum minime quaſi noceri poteſt, quanti æſtimanda eſt uirtus, quæ nec eripi, nec ſurripi poteſt unquam, neque naufragio, neque incendio amittitur, nec tempeſtatum, nec temporum permutatione mutatur. Quanquam hoc exemplum ad locum alium paulo poſt tra-

ſtatum pertinet. Intra autē cōtaminatis meliora ſunt, quod in ſuo quidque genere manens melius eſt, quàm ſi in aliud degeneret, aut à ſuo deflectat. Itaq; hæc in rebus eiuſdem generis ſpectanda ſunt. Vt integri oculi & ualentes, iiſdem labefactatis & corruptis anteponātur, ut aqua & aer ſulubris peſtilenti, aliáq; eiuſdem generis. Hoc argumento temperantia continentiæ anteponitur. Iucunda quoque minus iucundis ante ponenda ſunt: idq; fit propterea, quòd omnia uoluptatem & delectationem perſequuntur, & oblectationis cauſa expetūt. In his autem & aliis pleriſque locis cætera paria eſſe debent. Non enim dubium eſt, quin aliquid in quo minus ſit uoluptatis, quàm in alio, alia ex parte anteponi oporteat, ut in rebus bellicis minus eſt oblectationis, quàm in paranda & amplificanda re familiari, & tamen militaris diſciplina domeſticæ ante ponitur. Honeſta uero ipſis utilibus anteponenda eſſe inter doctos & ſapientes conſtat, quos dignitas cōmouet maximè: pleriſq; autem diuitiis & opibus hæc cōcedere uidentur oportere. Sed hoc loco non quid imperita multitudo ſentiat, ſed quid docti, attendendum eſt: honeſtatis autem & utilitatis definitionibus id facile docebitur. Procliuia etiam laborioſis præpōderant, et contrà laborioſa procliuibus, ſed alia atq; alia ratione & ſententia. Nam illud ſuperius, quod eſt Ciceronis, non omnino uerum eſt, ſed in rebus diuerſi generis. Vt uirtus eſt hoc modo diuitiis anteponenda, quod facilius ſit uirtutem ſi opera ei detur, adipiſci, quàm parare diuitias, cum ſemper in nobis ſit, ut eam habemus, illas non ſemper. Quarum enim rerum in nobis cauſæ

ſunt,

ſunt, eas facilius habere & nanciſci poſſumus, quàm eas quarum cauſas in nobis non habemus. Eodem modo artes & ſcientiæ iiſdem anteponuntur. Poſterius autem Ariſtotelis eſt, idq; cõfirmat hac ratione, quòd ea chariora ſunt nobis quæ non eſt facile parare. Virtus in hoc genere erit, & diuitiæ, ſi uirtutem in medio conſiſtere definiamus, quod aſſequi ſit difficillimum. Neceſſaria quoque non neceſſariis præponderant. Cum hoc loco dico præponderare neceſſaria nõ neceſſariis, bonitatem non coniungo. Neq; enim ſi quid magis neceſſariũ eſt, continuo etiã eſt melius. Vt uiuere neceſſarium eſt, bene uiuere nõ neceſſariũ: cũ bene uiuere melius ſit, quàm omnino uiuere. Itemq; uidere & audire, magis neceſſarium eſt, quàm integrè & acriter cernere, & facile audire, quorum hæc ſunt quàm illa meliora. Quod ſi quis obiiciat, nõ neceſſaria contrà neceſſariis anteponenda eſſe hoc ipſo quòd meliora, id nõ ſemper uerũ eſt. Melior enim eſt Dei uita, quàm hominũ: & tamen non eſt illa huic ab homine quidem anteponenda. Quicquid enim anteponitur, id in poteſtate ſit eius qui optat, neceſſe eſt. Nec ſi uitam eam quæ actione cernitur, Cicero extremo libro primo de Officiis anteponendam eſſe confirmat, quòd illa ſit magis neceſſaria, idcirco melior eſt. Hoc apud Ciceronem ſequitur, Sua alienis ſcilicet anteponenda: apud Ariſtotelem autem pro alienis, Communibus ponitur. utrunque uerum eſt. Virtus priore modo diuitiis præponitur. Nam cum ſuum cuiuſque in cuiuſque ſit poteſtate: & uirtus in hominis ſit poteſtate, diuitiæ in fortunæ temeritate, fit ut uirtus

diuitijs præponderet. Itaq; hoc argumento in libro de amicitia Cicero confirmat ſummum bonum in diuitijs non eſſe ponendum: Diuitias alij præponunt, bonā alij ualetudinem, alij potentiam, alij honores, multi etiam uoluptates. Beluarum hoc quidem extremum eſt, illa autem ſuperiora caduca & incerta, poſita non tam in noſtris cōſilijs, quàm in fortunæ temeritate. Quod autem ſequitur apud Ciceronem, Rara uulgaribus, ſcilicet anteponenda, id ad poſſeſſionem modò referendum eſt, ut aurum quoniam rarum eſt, ferrum autem, ſtannum & plumbum uulgaria, ob eam cauſam illis anteponitur, quod auri inſignior ſit poſſeſſio. Nam ſi ad uſum referatur, contrà uulgaria raris anteponi uidebuntur. Quo enim pluribus locis utimur, aut diuitius, id anteponēdum eſt, quoniam magis neceſſarium. Sequitur illud. Deſiderabilia ijs quibus facile carere poſſis. hoc boni definitione continetur. Nam quum bonum ſit id quod expetatur, & deſiderabilia magis expetātur, quàm ea quibus facile carere poſſumus, fit ut deſiderabilia illis anteponenda ſint. Illa autem duo, Perfecta inchoatis, & Tota partibus anteponenda, in rebus eiuſdem generis ſpectanda ſunt. Non enim dubiū eſt, quin ſi ad res diuerſi generis referātur, poſſint, refelli. Quis enim perfectam ex ligno ſellam, aureæ inchoatæ, aut totam eandem ſellam parti eius quæ ex auro eſt anteponat? Nam quod ſequitur, Ratione utentia rationis expertibus, ſcilicet anteponenda, id ad generis & ordinis præſtantiam accommodandum eſt. Rationis enim expertia, ſi ex uſu & indigentia ponderētur, ferè anteponuntur. Nemo eſt enim, qui non pluris emat

fundum,

fundum, quàm pauperem qui ſit debilis, ſi ueneretur. Eodemque modo ſentiendum eſt de illo, Animata inanimatis. Voluntaria autem neceſſarijs tum antepo nenda ſunt, quum ad animum utrunque refertur, ut neceſſarium idem ualeat, quod non uoluntarium. Cicero ipſe in primo de Officijs libro, Platonis de philoſophorum iuſtitia ſententiam hoc loco refellit; Itaque eos ad rempublicam ne acceſſuros quidem putat, niſi coactos æquius autem id erat uoluntate fieri. Nam hoc ipſum ita iuſtum eſt quod recte fit, ſi eſt uoluntarium. Hoc enim quæri poteſt, melius ne ſit, ad rempublicam gerendam, coactum, an uoluntate ſua accedere. Quanquam Cicero mihi iniuria Platonem uidetur reprehendere. Ait enim Plato in ſecundo de Republica, δεῖ δὴ αὐτοῖς ἀνάγκην προσεῖναι καὶ ζημίαν, εἰ μέλλουσιν ἐθέλειν ἄρχειν. id eſt, Itaque ui & damno cogantur oportet, ut uelint ad rempublicam accedere. Sequitur etiam illud caput apud Ciceronem, Naturalia non naturalibus eſſe anteponenda. Naturalia autem bona hoc loco ea intelliguntur potius quæ natura & ui ſua bona ſunt, quàm ea quæ à natura inſunt. Nam de his paulo antè diſſeruit, quum dixit, Innata & inſita aſſumptis & aduenticijs ſcilicet eſſe anteponenda. Hoc modo iuſtitia, & ius quod natura cõſtat, meliora ſunt ijs, quæ lege aut uoluntate iuſta ſunt, ut non naturalia bona ea appellemus, quæ non natura, ſed uel lege, uel conſuetudine, uel pacto, uel alio modo bona ſunt. itaque hic locus latiſſime patet. Quæri enim hoc poteſt, Vtrum ius præſtantius, id ne quod natura, an quod lege conſtat, ut naturale, an ciuile? Et utri potius pa-

rendum, non ſcripto, an ſcripto? aliaq; ſexcenta generis eiuſdem. Alio etiam modo naturalia bona intelligere poſſumus ea, quæ natura efficiuntur, non naturalia ea uocemus, quæ non natura, ſed uel arte uel caſu fiant. Hanc ego ſententiam ut ueriorem eſſe credam, facit is locus qui proximè ſequitur, Artificioſa non artificioſis ſcilicet eſſe anteponenda, ut uideatur dixiſſe, quemadmodum ea quæ natura, ijs quæ non natura fiant, præſtant, ſic ea quæ arte, ijs quæ non arte efficiantur, eſſe meliora. Itaque hunc etiam locum, ut cæteros, adhibuit Cicero in ſecundo de Natura deorum libro, Si ergo meliora ſunt ea quæ natura, quàm illa quæ arte profecta ſunt, nec ars efficit quicquam ſine ratione, nec natura quidem rationis expers eſt habenda. Quanquam aliam ad quæſtionem hoc eius argumentum pertinet. Huius loci magnæ quæſtiones ſunt propriæ, ut ſi quæratur, Meliusne ſit mundum natura, an caſu adminiſtrari? An melius ſit rempublicam natura, an pacto & inſtituto hominum eſſe conſtitutam?

Adhuc de ijs diximus, quæ numero & ſpecie comparantur. Nunc de ijs quæ ui conferuntur, dicendum eſt: Primus locus hic à Cicerone ponitur, Efficiens cauſa grauior, quàm non efficiens. Eum autem ſic intelligere debemus, ut dicamus eam cauſam quæ bonum efficiat, meliorem ea quæ non efficiat. Vt uirtus melior diuitijs, quoniam uirtus bonum efficit, diuitiæ non efficiunt. Diuitiæ enim tantum in ijs ſunt cauſis, ſine quibus nonnunquam bonum effici non poſſit. Itaque hoc loco ea cognoſcenda ſunt, quæ ſuprà

de

de cauſis in earum loco tradidi. Nec uero cauſa efficiens grauior eſt modò, quàm non efficiens, ſed etiam quàm efficiens caſu & fortuito. Vt uirtus melior eſt, quàm fortuna, quod illa per ſe, hæc fortuito & impropriè cauſa eſt bonorum. Cōtra in malis eſt. Quod enim efficiens eſt malorum, deterius eo eſt quod non eſt efficiens. Et quod per ſe eorundem efficiens eſt, fugiendum eſt potius, quàm quod eadem temerè & caſu efficit. Vt culpa potius uitanda eſt quàm caſus, aut neceſsitas. Cicero principio tertij libri de Officijs hoc loco uſus eſt, Si ſugiendum id quidem cenſet, ſed multo illa peiora, mortem, paupertatem, dolorem, errat in eo quod nullum aut corporis, aut fortunæ uitium, uitijs animi grauius exiſtimet. Itemq́; duas cauſas efficientes comparari inter ſe licet, earumq́; ea melior erit primum, quæ aliquid melius efficiat, de quo genere iam antè dictum eſt: deinde ea cuius finis eſt præſtantior. Hoc modo artes omnes comparari inter ſe poſſunt, quoniam nulla eſt prorſus, quæ non ſit effectrix boni. Itaque ex finibus quos habent propoſitos, iudicanda & ſpectanda earum præſtantia eſt.

Sequitur hic locus, Quæ ſe ipſis contenta ſunt, meliora quàm quæ egent alijs Hoc utitur Cicero in ſecundo de Officijs libro, quum iuſtitiam prudentiæ comparat. Harum igitur duarum ad fidem faciendam iuſtitia plus pollet: quippe quum ea ſine prudentia ſatis habeat autoritatis. Prudentia ſine iuſtitia nihil ualet ad faciendam fidem. Quo enim quis uerſutior & callidor, hoc inuiſior & ſuſpectior detracta opinione probitatis. Quamobrem intelligentia iuſtitiæ con-

iuncta, quantum uolet, habebit ad faciendam fidem uirium. Iuſtitia ſine prudentia multum poterit, ſine iuſtitia nihil ualet prudentia. Idem principio libri de Inuentione, eloquentiæ ſapientiam eodem argumento anteponendam eſſe concludit. Ariſtoteles in Topicis eodem modo fortitudini iuſtitiam dicit eſſe anteponendã. Quæ etiam in noſtra, ijs quæ in aliorũ poteſtate ſunt, anteponuntur. Vt uirtutes quæ ſunt in noſtra poteſtate, meliores ſunt quàm externa bona. Nam ſi hic locus ad bona externa tantũ referatur, nõ uideo quæ ſit eius cum illo diſſimilitudo, Sua alienis homines anteponũt. Poteſt etiam intelligi in ijſdẽ bonis & in diuerſis quę ſint illa quidem noſtra, ſed alia in noſtra, alia in aliorum ſint poteſtate. Poteſt etiam ad illa bona quæ adipiſci poſſumus, & quæ non poſſumus referri, ut omnes malint uitam hic humanam et breuem, quàm diuinam & ſempiternam degere, quod hãc aſſequi non poſſint. Et oẽs malint ſemp pedibus ingredi, q̃ uolare: fruſtra enim id expetãt. Extrema hæc duo huius tertij generis capita, Stabilia incertis: quæ eripi non poſſunt ijs quæ poſſunt anteponẽda, ſuprà expoſui. Reliquum eſt quartum genus, in quo quædam ad res aliquas, ut Ciceroni placet, ſpectatur affectio. Hic bona non per ſe ſpectantur, ſed quatenus aliorũ ſunt uel propria, uel aduenticia, uel innata. In hoc genere primum hoc caput numerat, Principium commoda maiora quàm reliquorum. Ariſtoteles hoc & pluribus explicat, & manare uult latius. Ait enim ea bona omnia quæ in meliori inſunt, & quæ iuſtiorem habent uenerationem, meliora eſſe ijs quæ in deteriore: ut bona Dei hominum commodis,

dis, & animi bona corporis bonis eſſe anteponenda. Idem Cicero primo libro de Officijs, plus operæ in domeſticis, quàm in militaribus factis ponēdum eſſe confirmat hoc argumento, Omnino enim illud honeſtum quod ex animo excelſo magnificoq; quærimus, animi efficitur non corporis uiribus. Paulò infrà, Honeſtum autem id quod exquirimus, totum poſitum eſt in animi cura & cogitatione. In libro de Senectute, Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda uerſari ſenectutem negant. ſimileq; ſunt, ut ſi quis gubernatorem in nauigando agere nihil dicant, cum alij malos ſcandant, alij per foros curſent, alij ſentinam exhauriant: ille autem clauum tenens ſedeat in puppi quietus, non faciat quæ iuuenes. At uerò multo maiora & meliora facit. Non enim uiribus, aut uelocitatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur, ſed conſilio, & autoritate & ſententia. Quāquam hoc exemplum eum locum magis attingit, quem ſupra tractauimus, Quæ à meliore efficiantur, ea meliora. Reſtant tria capita quæ definitione boni explicātur, Quæ iocundiora, quæ pluribus probata, quæ ab optimo quoq; laudata, ea. ſ. eſſe meliora. Nā cū bonū ſit quod omnia expetant, plures inſtar omniū habētur, et optimus quiſq; & bonū non aliā fere ob causā expetitur, niſi quia in eo uoluptas ineſt & oblectatio. Atq; hæ quidē quatuor partes ſunt, in quas cōparationis locū Cicero diuiſit. Ariſtoteles autē multos præterea locos enumerat, q̄ ad ſuperiores addi poſſunt. Quæ igitur à meliore arte proficiſcūtur, ea ſunt eius sētētia, anteponēda oīa. ut quæ à philoſophia proficiſcūtur ijs meliora ſunt, quæ ab architectura. Itemq;

quæ ui ſua in genere bonorũ ſunt, ijs quæ nõ ſunt, ut iuſtitia quæ per ſe et natura ſua bonũ eſt, uiro iuſto q̃ nõ per ſe, ſed iuſtitiæ interuẽtu bonus eſt, anteponitur. Et quæ omnino bona ſunt ijs quæ alicui proſunt, ut ualere q̃ ſecari melius eſt. Quæ in antiquioribus ſita ſunt: ut ualetudo uiribus corporis, & corporis uires pulchritudini anteponendæ. Valetudinis enim antiquior q̃ illorũ ſedes eſt. Illius enim ſedes in humore, ſiccitate, calore, & frigore, ijsq́; omnibus ex quibus primũ animal cõſtat: uires aũt corporis in neruis et oßibus ſitæ sũt. Pulchritudo uerò corporis in apta quadã cõpoſitione mẽbrorũ quæ poſteriora sũt illis. Finis ijs quæ ad finẽ pertinent. ut beata uita uirtuti anteponitur. Quæ ad meliorẽ finẽ referũtur, ijs quæ ad aliũ. ut uirtus rebus ijs quæ ad ualetudinẽ pertinẽt. Quo tẽpore aliqua pluris ſunt, ea tũ magis expetenda. ut in ſenectute externa bona & prudẽtia. Quæ per omne tempus ætatis plus poßunt ijs quæ maxima parte, utiliora. ut iuſtitia, fortitudine. Sunt præterea loci alij ab eo explicati & in tertio Topicorũ, & in primo de Rhetorica libro, quos cuiq; licebit ſi ſit opus, depromere. Nos his cõtenti erimus, præſertim cũ neceßariũ nullum prætermiſiße uideamur. Quæ de cõparatione expetendarũ rerũ dixi, eadẽ ſed cõtraria ex parte, ad fugiẽdarũ rerũ cõparatione accõmodari poßunt. Vt enim quæ pluribus probata, meliora ſunt, ſic deteriora quæ paucioribus. Et quemadmodum quæ per ſe bonorũ cauſæ ſunt, anteponi debent, ita poſtponenda ea quæ per ſe ijs quæ nõ per ſe cauſæ ſunt malorum. Eadem eſt reliquorum ratio et ſententia. Scire autem oportet id quod ſuperiore libro

dixi, accidentis eſſe omnes quæſtiones, ad quas adhiberi poſſit hic cōparationis locus. A pari autē argumentorum totidem genera, quot à maiore & minore, ſumuntur. Nam & numero, & ſpecie, & ui, & ad aliquas res affectione cōparantur. Tractatio etiam eadē eſt omnino, niſi quod hic in cōparatione uerbis iis quæ æqualitatem declarant, utendum eſt. Quoniam locos omneis qui in utrūq; quæſtionis genus conuenirent, tā in id quo ſimpliciter aliquid quæritur, quàm in id quo comparatè, expoſuimus eosq́; ad quatuor illa quæ ſola in diſputationem incidere poſſunt, genus dico, definitionem, proprium & accidens, accommodauimus: in quibus omnibus id quæritur, nū aliquid alteri omnino cōuenit: ſequitur ut de locis iis diſſeramus, qui apti erunt ad eas quæſtiones, quibus quæritur, num uerbum propoſitum ſit rei de qua agitur, genus, proprium, accidens, aut definitio. Nam cum hoc primū quæri debeat, num res rei, aut uerbum uerbo conueniat omnino: dein de quomodo conueniat, an ut genus, definitio, propriū, aut accidens, quoniā ſatis de ſuperiore diſſeruimus, fit ut iam alterum tractare debeamus. Quæſtionū autem genera hoc loco erunt totidem, quot dixi in omnem incidere diſputationem. Primum erit generis, alterū proprij, tertium definitionis, accidentis extremū. Primi generis hoc erit exemplum, Sitnè habitus perturbationis genus? Et num uoluntarium ſit perturbationis differentia? Alterius erit huiuſmodi, Num ignis ſit propriū celerrimè ſurſum ferri? Definitionis, ut, an hoc totum, rerū expetendarū fugiendarūq; ſcientia ſit prudentiæ definitio? Primū de genere dicemus, deinde de cæteris.

Genus

Genus quidem quid ſit, quotq́; in partes tribuatur, & quæ ſit eius cũ reliquis diſsimilitudo, iam libro ſuperiore diximus. Loci autem ijdem in hãc quæſtionem incurrent, qui in ſuperiores. Nam & à definitione, & ab enumeratione partiũ, & à genere, & à forma, & à coniugatis, & à ſimilitudine, & à diſsimilitudine, & ab antecedentibus, & à conſequentibus, & à contrarijs, & à repugnantibus, & à cauſis, & ab effectis, et à maiore, minore, ac pari ad confirmandum & refellendum aliquid alicuius eſſe genus, argumentum ſumi poteſt. De quibus omnibus pauca dicenda ſunt, ac primum de definitione. Duci quidem poteſt à definitione quadruplex argumentũ. Primum à generis, alterum à ſpeciei, tertiũ ab eius rei quę genus eſſe dicitur, quartũ ab eius rei cuius id de quo agitur, genus eſſe ponitur aut non ponitur definitionibus. A generis definitione, ut ſi quæratur, ſitné animal homini genus: id cõfirmari poterit hoc modo, Si animal ita in hominibus intelligitur, ut de ijs, ac de alijs præterea ſpecie differẽtibus in quæſtiõe quid eſt dicitur, animal homini genus eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur. Ac in cõfirmatione quidem hoc uno modo concludi poteſt. In refutatione autem magnam nobis hic locus ſuppeditabit copiã. Nam cum generis definitio multas complectatur partes, nullam abeſſe oportet, ſi genus futurũ eſt id de quo quæritur. Itaq; genus propoſitũ, ſi uel de multis ſpecie differẽtibus, uel de eo cuius genus eſſe ponitur in quæſtione quid eſt non dici concludatur, refelletur. Prior locus erit, ſi quis deum aut ſolem genus eſſe cõceſſerit, hoc modo, Si ſol de multis ſpecie differẽtibus nõ dicitur,

tur, ſol non eſt genus omnino: Sol autẽ non dicitur de multis ſpecie differentibus: Sol igitur genus non eſt. Poſterioris autem exẽplum erit huiuſmodi, Si mortale in quæſtione quid eſt de homine nõ dicitur, mortale hominis genus non eſt, etc. A ſpeciei autem definitione in refellendo ualebit, nec uero omnis, ſed eius quæ modo eſt ſpecies nõ etiam genus. ut in ſuperiore exemplo, Sol non dicitur niſi de uno, aut multis numero tãtum differentibus: Sol igitur non eſt genus. quanquam hoc genus argumenti ſuperiori diſsimile nõ uidetur. A definitione autem eius quod alterius genus eſſe ponitur, non ſolum in refutando, ſed etiam in probando ſeq̃tur cõcluſio. In refutando quidem ſi definitio generis propoſiti formæ cuius genus ponitur, non conueniat, eius nõ erit genus. Generis enim cum ſpecie communicari debet definitio. ut ſi quis animatæ naturæ ſentientẽ genus eſſe dixerit, refelletur hoc modo, Si corpus animatum nõ eſt natura animata ſenſus particeps, nõ eſt genus animatæ naturę natura ſentiẽs. Hoc appellat Ariſtoteles participare aliquo. Eſt autẽ aliquo, ut genus ſpecie, participare, eius recipere definitionẽ. Loci huius uis in eo poſita eſt, quod modo dixi, Generis cum ſpecie definitionem cõmunicari oportere. Nã cum genus latius pateat q̃ forma quælibet, eaq; quæ ſupra ſunt in iјs dicantur quæ ſibi ſubiјciuntur, fit ut eorum quoq; dicantur definitiones. In confirmatione autem ita deniq; ualebit, ſi conſtet conuenire, & ſit ſolum cõtrouerſia an ut genus cõueniat. Tũ enim ſatis erit oſtendere alicuius generis eorũ quæ ſupra ſunt, etiam formæ cõuenire eandẽ definitionẽ. A ſpeciei autẽ eius

neris de quo agitur, definitione in refellendo argumentum firmũ elici poteſt. ut ſi quis ponat id qđ eſt genus unius, aut rei, id refutari licebit hoc modo, Si unius definitio cũ eo quod eſt cõmunicatur, nõ eſt genus unius id qđ eſt. Cõmunicatur aũt: Non eſt igitur eius genus. Poteſt primo loco ipſa definitio exprimi. Eodẽ modo nec doloris ægritudinem, nec lætitiæ gaudiũ genus eſſe doceri poteſt. Loci caput eſt, & firmamentũ formarũ definitionẽ generi cõuenire nõ oporteret. Nã quoniam genus de multis ſpecie differẽtibus dicitur, & ea quæ ſuprà ſũt, de iis quæ ĩfrà, aut certè ea quæ æquè patẽt, de iis quæ tam latè patent, ſpeciei definitio generi conuenire nullo modo poteſt. Hoc aũt loco nõ ſolum ex eo aliquid genus alterius non eſſe doceri poteſt, quòd ſpeciei definitio illi quod genus ponitur, conueniat: ſed ex eo etiam, quòd cũ eo genere quòd ſuprà eſt, ut à capite ẽt arceſſamus, cõmunicetur. Proximus locus eſt à partiũ formæ enumeratione, ualet in utranq; partẽ, In cõfirmatiõe, ut ſi quæratur, ſitné corpus animalis genus? id probabitur hoc modo, Si omne animal eſt uel rationis particeps, uel rationis expers, corpus animali genus eſt: quod aũt eſt rationis particeps & expers, id omne animal eſt: corpus igitur animali genus ſit neceſſe eſt. Atq; hoc ducitur ab enumeratione differẽtiarũ. ab enumeratione aũt formarũ hoc mode, Si omne animal aut homo eſt, aut beſtia: & omnis homo, omniſq; beſtia animal ẽ: corpus ẽ genus animali. In refutatione cõtra docendũ eſt parte nullã earũ quæ ſpecie ſubiectæ ſunt, generi de quo quæritur, cõuenire. ut ſi quæratur, ſit ne numerus animi genus? id refelletur hoc mo-

do,

do, Si animus nec par, nec impar numerus eſt: non eſt numerus animi genus omnino: Animus autē nec par, nec impar numerus eſt: Non eſt igitur animi genus numerus. Idem ad enumerationem formarū transferri licet, ut dicamus, ſi animus nec duo eſt, nec tria, nec quatuor, & ſic deinceps, animi genus nō eſt numerus: Primum autem abeſt: Secundum igitur. Locus communis eſt, De partibus formarū genera dici oportere. Generis partibus idē, ſiue probādo, ſiue refellēdo cōcludere poſſumus. Genus autem diuiditur in ſummum genus, medium & infimum. Quanquam hoc potius ad probandum aut refellendum aliquid eſſe genus omnino, cōducit. Proximus locus eſt generis. Plurimus eius eſt uſus in refutatione. A genere quidem formæ cuius genus propoſitum eſſe cōceditur, hoc modo licebit refellere, ſi quæratur exempli cauſa, An quemadmodū placet Socrati, temperantiæ ſit genus ſcientia? Si uirtus genus temperantiæ eſt, nec ſcientiæ ſubiecta eſt, nec eā complectitur, temperantiæ non eſt genus ſcientia: Virtus aūt genus temperantiæ eſt, nec uirtus ſcientiæ ſubiecta eſt, nec eam complectitur: Non eſt igitur ſcientia temperantiæ genus. Huic loco occurritur, diciturq́; ſatis uideri, ſi duo genera certæ formæ uni generi ſubijciantur. quod in duobus, de quibus agitur, contingit. Habitus enim & uirtutem & ſcientiam complectitur. Itaq; hoc addendum erit ad argumentum, ſit ſecutura concluſio. Nam tum ſemper erit neceſſaria. Ac mihi quidem certè non ſemper omnino dicendum uidetur duo illa genera eidem non ſubijci: ſed ſæpe hoc ſolum pronunciandum eſt, non cōtineri illa eodem citra

ſummum genus. Idem licebit *refellere, ſi à genere eius quod genus eſſe ponitur, ducamus argumentum. ut ſi quæratur,* Sitné *animi numerus genus? reprehendetur hoc modo,* Si *numerus nō eſt qualitas, nō eſt numerus animi genus:* Primum *autem abeſt:* Secundum *igitur.* Locus *communis,* Cuius *genus non eſt id quod ſuprà eſt, eius non eſt quod infra eſt genus.* Hoc *in loco utile erit etiã uidere, num genera quæ ſupra ſunt de forma cui genus propoſitũ datur, in naturæ quæſtione dicantur omnia.* Si *quod enim non dicatur, non erit uerũ genus. ut ſi quis dicat, corui id quod nigrum eſt genus, refelletur hoc modo,* Si *id quod coloratum eſt genus eius eſt quod eſt nigrũ, nec de coruo in quæſtione naturæ id quod coloratum eſt dicitur, id quod nigrum eſt eſſe corui genus nō poteſt.* In *cōfirmatione autem nullum argumentum hic locus ſuppeditat.* Forma *ſequitur, cuius locus ſolũ ualet in refutatione.* Vt *ſi quæſtio ponatur,* An *numerus animi genus ſit, refelli poterit hoc modo,* Si *animus eſt uitæ particeps, nec ullus numerus poteſt uiuere, profectò animi genus eſſe numerus nullo modo poteſt.* A *coniugatis exemplum erit huiuſmodi,* Si *iuſtitiæ ſcientia genus eſt, quod ſcienter fit, eius erit genus quod iuſtè fit: non eſt autem id quod ſcienter fit eius quod fit iuſtè genus: non eſt igitur iuſtitiæ genus ſcientia.* In *confirmatione ualet idem locus,* Si *ſentiēdi iudicare eſt genus, ſenſus etiam genus iudiciũ eſt:* Sentiēdi *autem iudicare genus eſt:* Senſus *igitur genus eſt iudicium.* Similitudinis *hoc exemplum erit,* Si *iuſtitiæ genus eſt uirtus, iniuſtitiæ etiam uitium genus eſt:* Primum *aũt eſt:* Secundũ *igitur.* Propoſitionis *erit ratio,*

Quam enim rationẽ habet uirtus ad iuſtitiã, eandem uitium ad iniuſtitiã habet. Idem argumentũ ex contrario etiam ducitur, ſed ratio propoſitionis diuerſa eſt. Si enim ex contrario ſumatur, hæc ratio afferetur, Si contrarium contrarij genus eſt, & propoſiti contrarij genus erit propoſitum cõtrarium. In alijs etiam ualet hic locus. In refutatiõe hoc modo, Si uoluptatis bonũ genus non eſt, nec utilitatis eſt. Quam enim habet rationem ad bonum uoluptas, eandem habet utilitas ad eandem. Vtrunq; enim eius efficiens eſt. Diſsimilitudinis locus eodem modo in utranque partem ualet. Non quemadmodum uirtus tẽperantiæ genus eſt, ita eſt continentiæ. In cõfirmatione, Si animi genus eſt natura incorporea: animalis, corpus eſt. Quanquam hoc argumentum ad ſimilitudinem referri poteſt. A conſequentibus etiam generis firma argumenta ſumuntur, ſed ſolum in refutatione, Si homo de multis ſpecie differẽtibus non dicitur, homo non eſt genus. Si mortale in quæſtione naturæ non dicitur, non eſt hominis genus. Hæc enim duo generis ſunt conſequentia. Si quid enim genus ſit, id de multis ſpecie differẽtibus dicatur, neceſſe eſt. itemq; in naturæ quæſtione. Idem locus eſt à conſequentibus ſpeciei propoſitæ, & generis propoſiti. Si enim detur formæ eiuſmodi genus quod formã ipſam antecedat, aut quod eandem neq; ipſum neq; differentia ſequatur, genus eſſe illius hoc loco refelletur. Debet enim formam ſequi & genus et differentia. Si enim homo eſt, etiam animal eſt, & rationis particeps: contrà non ſi animal eſt aut rationis particeps, cõtinuo homo eſt. In hoc errore uerſantur, qui animi genus numerũ

tius temperantiæ genus eſt, & uitium intemperantiæ. Primum autem eſt: Secũdum igitur. Locus communis, Si contrarium contrarij genus ſit, & propoſiti id de quo agitur genus ſit neceſſe eſt. Atque hæc quidem ad confirmandum adhibentur. In refutatione autem hæc ualent. Primum ex formæ contrario, cum nihil generi eſt contrarium, hoc modo tractabitur, Si habitus non eſt genus impudentiæ, nec habitus eſt uerecundiæ genus. Locus communis, Si formæ contrarium non eſt generis propoſiti forma, nec formæ ipſius genus erit de quo agitur. Contrariorũ enim eadem ſunt genera. Alterum argumenti genus à generis de quo quæſtio eſt, contrario ſumitur. Eius exemplum erit huiuſmodi, Si impudentiæ genus non eſt uitium, nec uerecundiæ uirtus genus eſt. Locus communis, Si cõtrariũ generis de quo agitur, non eſt genus contrarij formæ illius generis, nec propoſitum genus propoſitæ formæ genus eſt. Nam quemadmodum ſupra dixi, Contrariorũ genera ſunt contraria. Tertium genus argumenti rurſus à formæ contrario ſumitur. Eius hæc tractatio eſt, Si actionis qualitas nõ eſt genus, nec perpeſſionis eſt. Locus cõmunis, Quorum cõtrariorũ alterius nullũ genus eſt, nec alterius eſſe. Quatuor præterea Ariſtoteles argumentorũ genera quæ ad refellendũ pertinet, proponit. Mihi autem hæc ſatis multa ſunt, quoniam non eſt mihi propoſitum ſingula perſequi. Ab ijs autem contrarijs quæ priuantia Cicero uocat, Græci alij στερητικὰ Ariſtoteles ἕξιν & στέρησιν, ſumũtur argumenta quę ualent in utranque partẽ. In confirmatione exemplum erit idem quod aduerſorum, Si cæcitatis genus eſt ſen-

ſus uacuitas, aſpectus etiã genus ſit ſenſus neceſſe eſt. Locus communis, Si unius cõtrarij contrarium ſit genus & propoſitę formæ cõtrariæ cõtrarium id quod quæritur, genus erit. Atq; hoc unum in confirmatione firmum eſt. In refutatione duo ſunt. Prioris generis exemplum eſt tale, Si mortis genus eſt diſſolutio, uitæ nõ eſt idẽ genus. Locus communis, Priuantium nõ eſſe idem genus proximum. Poſterioris erit huiuſmodi, Si cæcitatis ignoratio genus nõ eſt, nec aſpectus genus eſt ſcientia. Aientia & negantia ſequuntur: quæ idem argumentandi genus ſuppeditant, quod in quæſtione ſimplici. In confirmatione eius tantum uſus eſt. Si id quod non eſt uirtus, genus eſt eius quod non eſt iuſtitia, uirtus etiã iuſtitiæ genus eſt. Aut cõtra, Si uirtus iuſtitiæ genus eſt, quod nõ eſt uirtus eius quod non eſt iuſtitia, erit genus. Ab ijs autem quæ cum aliquo conferuntur, multa argumẽta duci licet. In confirmatione à ſpeciei contrario hoc modo, Si ſimpli genus ſit id quod cũ aliquo confertur, dupli etiam eſt. Locus communis, Si ſpecies genus habeat ea quæ cum aliquo cõferuntur, et genus propoſitum habebit. Alterũ eſt in confirmatione, cuius hæc tractatio eſt, Si dupli genus eſt multiplum, & ſimpli ſubmultiplum. Locus communis, Contrariorum contraria ſunt genera. In refutatione autem multo plura ſunt, quæ omnia non neceſſe habemus exponere. Vnum eſt huiuſmodi, Si ſpecies per ſe ad id referatur, ad quod genus propoſitũ nõ poſſit. Alia peti poſſunt à categorijs. ut ſi non ſint ſimul natura ſpecies et propoſitum genus: ſi non eodem caſu inter ſe conferantur: ſi non reciprocentur. A cauſa efficiente argumen-

tum

tum ualet in utranq; partem. In confirmatione hoc modo tractabitur, Si docendi genus eſt agere, doctrinæ etiã aut inſtitutionis genus eſt actio. Quod etiã ualet in refutatione. Si enim docẽdi genus non eſt agere, nec doctrinæ erit actio genus. Si idem argumentum cõuertamus, ducetur ab effectis, Si inſtitutionis actio genus eſt, et ĩſtituendi agere eſt genus. Si ædificij opus genus eſt, ædificandi etiã genus eſt operari. Reſtat locus cõparationis, ex maiore, minore, et pari. Huius loci uſus eſt plurimus & in confirmatione, & in refutatione. In confirmatione, primũ ſi quid ſpeciei genus eſſe oſtendere uelimus, id uel ex alio genere, quod aut minus ſpeciei propoſitæ genus ſit, quàm noſtrũ, aut æquè, id eſſe cõcludemus. uel ex alia ſpecie, cuius id genus de quo agitur, aut magis q̃ noſtra, aut æquè ſit genus. Exempla erunt huiuſmodi, Si dialecticæ ars eſt æquè genus ac uis, uis autẽ eius genus eſt, etiã ars erit. Quod etiã ad argumentum ex maiore transferri licet. Sunt enim pleriq; qui dialecticam uim diſſerendi, non artem eſſe definiat. Sunt contrà qui citius eam artem quàm uim & rationem eſſe concedant. In alio genere ſpecies alia ponitur hoc modo, Si artis dialectica ſpecies eſt quædam magis quàm rhetorica: & rhetorica eſt, erit etiã dialectica. Ita ars dialecticæ eſt genus. Ad æqualitatem idem exemplum transferri poteſt. Atq; hoc poſterius ad probandum quoq; ſpeciem adhiberi licet. In refutatione cõtraria ex parte hic tractatur locus, Si ſenſus genus magis eſt ſcientia, quàm uirtutis: nec ſenſus eſt genus: ne uirtutis quidẽ eſt. Si continentiæ æquè ac patientiæ uirtus eſt genus, & continentiæ non eſt, nec

erit patientiæ. Si cōtinentia æquè aut potius quàm uerecundia, uirtutis forma eſt: nec cōtinentia eſt, nec erit uerecundia: ita non eſt uirtus uerecundiæ genus. Idem transferri licet ad probandam ſpeciem. Nec uerò hæc ſola, ſed & ſuperiora omnia. Nam cum generis hæc ſit hoc loco quæſtio, Sit'ne, exempli cauſa, uerecundiæ genus perturbatio? & ſpeciei hæc, An uerecundi ſpecies ſit perturbationis? non eſt dubium quin in utrunque genus eadem argumenta adhibeãtur. Quin etiam eadem in differentiæ conuenient quæſtionem. Nam quoniam cum quæritur aliquid de differentia, hoc ſolet quæri, Sit'ne, exempli gratia, id quod uoluntarium eſt uirtutis differentia, uel bonum rationis particeps, fieri non poteſt, quin ijdem loci ad hæc accommodentur, præſertim cum uel in generibus, uel in generum formis omnis cernatur differẽtia. Quòd ſi qua ſit diſſimilitudo, ea erit in definitionis, enumerationis partium, & conſequentium locis: ſed tamen facile poterunt ad ſuperiorum normã, ſimilitudinemq; dirigi. Ac de ijs quidẽ quæſtionibus, in quibus an ſit genus, differentia & forma id de quo agitur, & cuius ſint quæritur, hactenus. Quoniam autem definitio omnis ex genere et differentijs, ut docui, cõſtat, ſecũdo loco eas quæſtiones cõſiderabimus, quibus quæritur, an id qđ propoſitum eſt, ſit & cuius ſit definitio. Quanquã hoc iã cõfectum magna ex parte à nobis uidetur. In definitionis enim loco benè longam orationem in ijs explicandis cõſumpſimus, quibus uera à falſa & uitioſa facile internoſci poteſt. Quæ ſi teneamus, non eſt dubium, quin & ad cõfirmandam & ad refutandam definitionem

nem ueniamus inſtructiores. Nam & quæ uitia definitionum eſſent dixi, & qui ueræ eſſet definitionis modus, & quod genera definitionum. Cumq; ex genere & differentijs conſtet definitio, ijdem certè loci qui ad confirmandum aut refellendum genus & differentiam ualent, ad definitionem quoque pertinebunt.

Quoniam autem huic quæſtioni ea ſubiectæ eſt, qua idémne ſit, an aliud quæritur, de ea pauca dicēda ſunt. Eadem quidem & alia ſeu diuerſa aliqua dicūtur tribus modis. Alia enim ſunt eiuſdem uel diuerſi generis: alia eiuſdem aut diuerſæ ſpeciei, alia eiuſdē aut diuerſi numeri. Ea eiuſdem generis ſunt, quæ eidem generi ſubijciuntur, ut homo & equus. Subijciuntur enim generi animalium. Contrà diuerſi generis ſunt ea, quæ diuerſis generibus ſubijciuntur, ut homo & uirtus. homo enim in natura, uirtus in qualitate collocatur. Eiuſdē autem ſpeciei ſunt ea, quæ multa ſunt & eidem ſpeciei ſubijciuntur, ut duo homines: differunt uero ſpecie ea, quæ non una & eadem ſpecie continentur, ut bos & equus. Alia eſt enim boū ſpecies, alia equorum. Eiuſdem autem numeri dicuntur ea, quorum nomina ſunt multa, res eadem, ut homo & ridens, homo & animal rationis particeps mortale, ut ea omnia quæ à grammaticis ſynonyma uocantur. Diuerſi numeri ſunt ea, quorum & nomina multa ſunt & res diuerſę, ut ſingulæ res omnes. Eiuſdem autem numeri aliqua ex eo dicuntur, quòd eundem numerum explent & conficiunt, ut unionē pro numero uſurpemus. Neque enim id quod definitur & definitio, alium numerum, ac alterū eorū efficiunt, ut nō dicuntur duæ res, ſed una tantummodo,

quod ſecus eſt in cæteris. Cũq; his tribus modis res eædem aut aliæ dicantur, tamen cũ aliquid in diſputatione incidit, idemné ſit an aliud, id ferè quæritur, an res eadẽ ſit una quæ altera. Itaq; Cicero in Topicis cum eos locos qui in hanc quæſtionem cõueniunt, nominat, ſolum de eadem quæſtione diſſerit. Idq; hinc intelligi poteſt, quòd ſi huius hæc, illius illa cauſa eſt, aut ſi ex alio hæc, ex alio illa effecta eſt, cõcludi poſſe dicit, res illas nõ eſſe eaſdem. Quod non eſt neceſſe in tribus generibus quæ explicaui. Nã alia hominis cauſa eſt, alia equi, cum interea homo & equus ſint generis eiuſdem Eodem modo Ariſtoteles quem in his libris ſecuti ſumus, huic quæſtiõi omnes locos accõmodauit. Quocirca nos ad idem genus locos referemus. Si omnes ſuperiores uelim repetere, uereor ne curioſus uidear. Itaq; cõtenti omnes erunt, ſi admoneam, eoſdem ferè omnes in hanc etiam poſſe incurrere. Si enim unius definitio, aut genus, aut coniugatum, aut contrarium, aut conſequens, antecedens & repugnans, aut cauſa, aut effectus ſit, alterius autem non ſit, ex quouis horũ non eſſe idem cõcludere licebit. Ac in refutatione quidem ſi horum unumquodq; abſit, firma erit concluſio. In confirmatione autẽ ut argumentũ firmũ ſit, hæc ferè omnia oportet concurrere. Neq; enim ſatis eſt ut ſint idem aliqua, eorum idem eſſe genus, eadem cõiugata, eadem contraria, conſequentia, antecedentia, repugnantia, eandem cauſam, eadem effecta. Nam & hominis atque bouis idem genus eſt: & ignauiæ ac audaciæ idem eſt contrarium, fortitudo: & iuſtitiæ ac iuſti eadem ſunt coniugata, iuſtè: et hominis ac bouis eadem ſunt tũ antecedentia,

tecedentia, tum conſequentia, tum repugnantia, qua ex parte animalia ſunt: & ſingulorum hominum qui fratres ſunt, eadem eſt cauſa: & maris atq; fœminæ idem effectus. Ita fit, ut ſolus ferè definitionis locus firmum ad id probandum ſuppeditet argumentum. Sunt tamen alia quæ ad definitionis locum quodammodo referuntur. ut, Quæ duo ſunt idem quod tertiū aliquid, ea idē ſunt. Quæ eadem prorſus habent rerum attributa, ea idem ſunt. Quæ duo in iiſdem omnino rebus dicuntur, ea non differunt. Quæ eadem cōtraria ex parte ualēt in refutando. Si qua enim duo ſint eiuſmodi, ut eorum alterum ſit idem quod tertium, nec alterum ſit, ea non ſunt idem. Quod etiā fit in cæteris duobus. Que enim ſunt eiuſmodi, ſine quibus uniuerſis res eædem eſſe nequeant, eorum ſi quid tollatur, & adimatur uni, non erit idem quod alterū. Sed hoc loco ne nos attributorū diſsimilitudo fallat, uidendum eſt. Neque enim ſi quid uni attribuatur, alteri non attribuatur, ſed adimatur, continuò ea duo non erunt idem. Sic enim idem homo qui uno tempore albus eſt, alio niger, alius atq; fuerat eſſet. In quo illud generale præceptum tenendum eſt, eas res quæ ſenſus aut rationis ſunt participes, attributis iis quæ in nouem extremis categoriis collocantur, ſiue addātur, ſiue tollantur, non alias effici, ſed eaſdem permanere. Vt homo eſt idem uir, qui puer erat: idem pater, qui ante quàm generaret: idem cum bonus et cū malus eſt: idem cū agit quid, & cū nihil agit: idem cū patitur (excipio mortem & eorum membrorum præciſiones quæ neceſſaria ſunt) & cum non patitur: cum in Gallia eſt, & cum in Germania: æſtate, & uere:

cum ſtat, & cum ſedet: cum deniq; ueſtitus eſt, & cum nudus. Quapropter ſi quid eſt quod alias eiuſmodi res faciat, ſunt eorum ſolum membrorum amputationes, ſine quibus cohærere nullo modo poſſunt, ut caput, ut thorax, ut cor. Cauſa autem eſt, quòd ſolus animus ſenſus & rationis particeps, in his rebus, ut ſint eædem, ſpectatur. Itaque tollantur licet omnia membra, dummodo animus maneat, hæ res eædem numero remanebunt. In cæteris autem rebus, quæ per ſe cohærent, magis materiæ quàm ſpeciei & formæ habetur ratio. Itaque ſi qua pars paulò inſignior & euidẽtior tollatur, non iam eædem dici ſolent. Quanquam in iis etiam quæ pubeſcunt, & augeſcunt, animi qui dat uitam qua uigent, ratio ducitur. Nam ut primum pubeſcere, & uiuere deſinunt, aliæ eſſe dicuntur. Eas autem reliquarum categoriarum attributa, nullo modo alias reddunt. Immutatæ enim & commutatæ dicuntur, nõ aliæ propriè. Itaque has omnes quaſi differentias Porphyrius non aliud facere, ſed ſolum commutare dicit. Ac de his quidem rebus quæ per ſe cohærent, hoc ſentiendum eſt. De iis autem quæ non per ſe conſtant, ſed ſolum in ſuperioribus naturis inhærent, cuiuſmodi accidentia uocantur, nõ eodem modo iudicare poſſumus. Relationum enim quæ re ipſa ſunt, nullæ ſunt partes. Reliquorum etiam generum quanquam ferè partibus conſtant, ut magnitudines, & numeri, ut qualitates & actiones, tamen alia ratio eſt. Nam actiones, uoces & tempora quoniam efluunt ac labuntur continenter, nunquam eadem re ipſa permanent. Numeri etiam non ſolum reipſa, ſed ſpecie etiam unius, id eſt unita-

tis tum adiectione, tum detractione differunt. Qualitates uerò quæ ſunt à natura ſuſceptæ, in animis noſtris ſemper eædem manent. Quæ autem ſtudio noſtro comparantur, ut uirtutes, uitia, & artes eædem uſque ad interitum ſuum perſeuerant. Quanquam has & reliquas ex maiore parte iudicari ſpectariq; nihil abſurdum eſt. Magnitudines autem ad rerum earum quæ ſenſus expertes ſunt, aut illæ potius ad harũ normam qua ex parte magnitudo ſpectatur ſunt dirigendæ. Ac mihi quidem naturæ in his habẽda ratio uidetur. Sunt enim quædam quæ natura ſua creſcunt, ut lapides, ut ferrum, ut reliqua quæ metalla dicuntur. Neque enim dubium eſt, quin ea quæ ſunt eius generis, cum à primo ortu perexigua ſint, maneant eadem, & primã naturam ſuam ſtatumq; retineant, cum ad eam magnitudinem quam eis naturæ lex præſcripſit, peruenerint. In detractione autem maioris partis, dum multo præſtet, habendam rationem eſſe exiſtimo. Maior enim pars in his ad totum eandem rationem habere uidetur, quàm in homine partes neceſſariæ. Vt enim ſi caput homini præcidatur, iã alius eſt: ita ſi maior pars aut etiam media eiq; proxima auferatur, alia natura eſſe dicetur. Nam qua ex parte magnitudo eſt alia uidetur eſſe ſimul atque aliquid certi detractum eſt. Reliqua ſunt nobis quæſtionum genera, id quo quæritur, Sitné id de quo agitur, et cuius ſit propriũ: & id quo queritur, an ſit aliquid & cuius ſit accidens.

Primum de proprij, quoniam rei magis cõuenit, quæſtione dicamus. Proprij autem quatuor genera ponit Ariſtoteles, unum quod per ſe ac ui ſua eſt: alterum

quod

quod cōparatè:tertiū quod ſemper eſt: quartum quod ad aliquod tempus eſt proprium, Simpliciter ac ui ſua id propriū eſt, quod omnibus eiuſdem generis aut ſpeciei tribuitur, & ab omni alio genere & ſpecie ſeparat, ut hominis proprium eſt animal eſſe natum ad ſcientiam. Id enim in omnes homines cadit, eosq; à cæteris ſeparat. Comparatè autē id proprium eſt, quod non ab omnibus ſecernit, ſed ab eo uno cui comparatur, ut ſi conferas hominem cum beluis, & illius dicas proprium proſpicere rebus futuris: beluarum, ferè præſentium ſenſum habere. Semper proprium eſt quod ſemper conuenit, nec unquam amittitur, ut animal ex animo & corpore conſtare. Aliquando id proprium eſt, quod ad aliquod ſolum tempus conuenit, ut hominis eſt in ſenectute caneſcere. Propria rurſus alia uno uerbo, alia pluribus explicantur. Vno uerbo, ut hominis ridens proprium eſt: pluribus, ut eiuſdem propriū eſt hoc totum, animal quod aptum animum habet ad uirtutes recipiendas Hoc autem loco de eo proprio diſputandum eſt, quod à principio definiuimus. Cuius pars ſunt quædam ea quæ pluribus uerbis exprimuntur. Ac ea quidem genus cōplecti debent quod in naturæ quæſtione dicatur, ut Ariſtoteli placet. Quoniam autē, nec hoc ipſe obſeruat in tradendis proprijs, nec facere cōmodè poſſumus, ſatis erit ſi uerbis illuſtrioribus & notioribus quàm ea ſint quorū ſunt propria, explicabuntur. Ex quo perſpicuū eſt, qui loci in huius generis quęſtionem ſint accommodati. Omnes enim qui definitionis ſunt, qua parte nihil in ea deeſſe aut redundare, & ipſa uerbis magis perſpicuis cōſtare debet, quàm ſit id quod

quod definitur, huius etiã ſunt proprij. Cõmunes autẽ loci ex cõtrarijs, ex coniugatis, ex ſimilitudine, ex maiore, minore, & pari, non ſolũ in hanc, ſed etiam in definitionis, & in accidentis quæſtionem conuenient eodẽ modo tractati, quo in generis queſtionibus tractari dixi oportere. Proprius autẽ erit is maximè, qui à definitione ſumetur ea quam initio libri ſuperioris explicaui. Ex quo etiam locus antecedentiũ ducitur. Si proprium eſt, reciprocatur: non reciprocatur autem: non eſt igitur eius propriũ. Ex repugnãtibus, Si propriũ eſt, in quęſtione quid eſt nõ dicitur: Atqui dicitur: Nõ igitur eſt proprium. Rurſus ex cõſequentibus, Si proprium eſt, ſemper cõuenit: Non autem ſemper cõuenit: Non igtur propriũ eſt. Ex forma etiam erit hic locus proprius in refutatiõe, Si hominis propriũ nõ eſt qua ex parte homo eſt, uigilare, hominis uigilare propriũ non eſt. Vtile etiam erit ex generis, ſpeciei, differentiæ & accidẽtis definitionibus, id quod alicuius propriũ eſſe dicitur, non eſſe oſtendere. Quod in cæteris quoq; obſeruandum eſt. Cum autem hęc quæſtio ponitur, Sitné accidens id quod propoſitum eſt eius cui tribuatur (quam quæſtionem ab Ariſtotele prætermiſſam miror, cum præſertim reliquorum trium quæſtiones huiuſmodi explicauerit) primum loci cõmunes ſimilitudinis, contrariorum, coniugatorum, maioris, minoris, & paris in eam adhibendi erunt, eorumq; ea forma erit, quã in quæſtione generis expoſui. Deinde reliqui ferè omnes qui in ijs quæſtionibus, q̃bus omnino quæritur, Sitné hoc illud? à nobis explicati ſunt. Nam cum ferè omnes locos eiuſmodi in quæſtiones acciden-

tis

tis incurrere docuerim,hoc nõ debet eſſe dubium,quin ſi nomen accidentis tã in quæſtionibus, quàm in argu mentis collocemus,ad hãc quæſtionem transferri poſſint. Poſtremo proprij erunt huius quæſtionis loci,definitionis,enumerationis partiũ,repugnantiũ. Definitionis,ut ſi illius accidens eſt,poteſt in eo ineſſe, uel ab eſſe ſine eius interitu:Nõ poteſt aũt:Nõ igitur eſt eius accidẽs. In cõfirmatiõe quoq; firmũ eſt,Si poteſt in eo ineſſe & non ineſſe ſaluo & manente in rerũ natura, eius eſt accidẽs:Primũ aũt eſt:Secũdũ igitur. Ab enu meratione autem hoc modo,Si nec accidens eſt eius ſe parabile,nec ĩſeparabile,nõ eſt eius accidẽs: Primum autem abeſt:Secundum igitur. In cõfirmatione autem hoc modo,Si ſeparabile eſt aut inſeparabile eius accidens,eſt illius accidens: Primum autem eſt:Secundum igitur. Ex quo etiã argumentum ex forma elici poteſt ſolũ in cõfirmatione,Si inſeparabile eius accidens eſt, eius eſt accidens:Primum autem eſt:Secundum igitur Ex repugnantibus in refutatione hoc modo,Si in quæ ſtione quid eſt de illo dicitur, non eſt eius accidens:In quæſtione autem quid eſt de eo dicitur : Nõ igitur eius accidens eſt. Rurſus ſi accidens eius eſt,non reciproca tur. A definitione etiam generis & reliquorm, locus repugnantium tractabitur, hoc modo Non & de hoc ac de multis ſpecie differentibus in quæſtione naturæ dicitur, & de hoc ac de multis ſpecie aut numero differẽtibus,in quæſtione qualitatis,De hoc autem & de multis ſpecie differentibus in naturæ quæſtione dicitur:Non igitnr in qualitatis quæſtione. Ita non eſt eius accidens,ſed genus,ut ſi quis cãdoris,aut nigrioris co

lorem accidens ſtatuat. Proprius etiam locus erit accidentis, ſi quid alicuius eſſe accidens ponatur, quod non eſt alterius quod idem ualet. ut ſi quis eius quod expetendum eſt accidens dicat eſſe, bonum eſſe id refelletur hoc modo, Si idem ualent quod expetendum eſt & quod perſequendum: nec eius quod perſequendum eſt, accidens bonum eſt, ne eius quidem quod expetendum eſt erit. Locus communis, Eorundem quatenus eadem ſunt, eadem ſunt accidentia. Qui etiam ad proprium transferri poteſt. Cum autem & id quod ponitur eſſe accidens, & id cuius accidens eſſe ſtatuitur in numero habentur accidentium, & in diuerſis partibus utrunque ſitum eſt, ut ſi quis metũ uerecundiæ accidens eſſe ponat, refelletur hoc modo, Si metus in ea animi parte ſitus eſt in qua ira uerſatur: & uerecundia in ea parte quæ rationis eſt particeps. non eſt metus uerecundiæ accidens. Ac de accidentis, reliquorumq; trium quæſtionibus, iisq; locis qui in eas adhiberi poſſunt, ſatis dictum eſt. Quoniam autem principio huius libri ita locos diuiſimus, ut alios diceremus in eo de quo ageretur, inhærere, de quibus nõ ſolum ſatis multa mihi dixiſſe uideor, ſed etiam qui ad quanque quæſtionem accommodari poſſent docui: alios artis expertes eſſe, de his aliquid dicendum eſt, ne quod abſoluendum aliqua ex parte ſuſcepimus, inchoatum reliquiſſe uideamur. Intelligendum eſt autem, hoc etiam genus ſuperiores locos omneis continere. Nam cùm eorũ quos uel ipſi probamus, uel aduerſarij, autoritate nitantur, illorum autẽ autoritas in definitionibus, diuiſionibus, notationibus, coniugatis, generibus, formis, aliisq; locis

cis ex eorum libris aut ſententijs proferendis pondus habeat, certè per illud ſuperius locorum genus hoc fundatur neceſſe eſt. Quòd ſi hoc ſemper plurimum ad fidem faciendam ualuit, eorum qui uijs quibus cum diſputatur, uel propter uirtutem, uel propter excellentem rerum cognitionem & uſum, probati ſunt, non ſolum argumēta, ſed etiam dicta factaq; omnia, aut multo antè, aut cum opus eſt colligere, ac quaſi in promptu & numerato habere: profectò multo id plus poterit his temporibus, quibus omnes ferè qui ſe alicui ſtudio dedunt, aliquem habent autorem, cuius in diſputando decreta defendant, Quò libentius quid de hoc toto genere ſentiā, dicam. Hæc ergo argumentatio, ut Ciceroni placet, tota in teſtimonio poſita eſt. Teſtimonium aūt eſt, ut eidē placet, omne quod ab aliqua re externa ſumitur ad faciendā fidem. Sed quoniā nō qualiſcunq; hominis teſtimonium graue eſt, ob eam cauſam autoritas quæritur. Ea uel in arte ineſt, uel in uſu, uel in uirtute. ſed hæc omnia confirmat antiquitas. Neque enim tantùm nouis quamuis doctiſſimis, quantum ueteribus minus fortaſſe aut doctis aut bonis, tribui ſolet. Tantū ualet hominū qui antè fuerunt à poſteris conſequentibus temporibus approbata ſententia. Sed hoc mihi inter uirtutem et artem hoc loco intereſſe uidetur, quòd uirtuti habēda eſt fides ijs potiſſimū in rebus quæ ad uitam & mores, ad expetendū & fugiendū pertinent. in ijs aūt quæ ſcientia & cognitiōe cernuntur, uirtuti eſt ars anteponenda. Quòd ſi mixta fuerit uirtuti doctrina, plus coniunctæ quàm alterutra, ualebunt. Vſus autem arte præponderat ijs in rebus quæ uſu magis,

quàm præceptis diriguntur, niſi forte in arte etiã uſus uel mediocris reperiatur. His ita conſtitutis, iam quæ huius generis locorum ſit forma uideamus. Ea eſt duplex. nam quod ex aliorũ ſententia tum defendimus, tũ improbamus, id uel nudum omnibus argumẽtis eſt, uel argumento conſtat. Argumento autem conſtat uel informato, uel perfecto, Sine argumento eſt, ut ſi dicam hoc modo. Homo eſt magnus, uel albus. Neq; enim ullo argumẽto hoc totũ cõſtat. Argumẽto cõſtat iformato ut ſi dicam, Homo eſt animal rationis particeps mortale. hoc enim quoddam eſt informatum argumentum. Sic enim perficietur, Animal eſt rationis particeps: mortale, Homo igitur eſt. Perfecto autem conſtat argumento, id quod ab alijs ſumimus, cum ipſa argumenta quæ literis mãdata ſunt uel ab illis uel ab alijs, proferimus. Commune autem eſt eorum omnium, ſiue ad probandum, ſiue ad refellendum adhibeantur, eorum quorum ſint inuenta, confirmari autoritatibus. Vt ſi quis hoc totum dicat plenam eſſe hominis definitionem, Animal rationis particeps: refellendus erit hoc pacto, Homo eſt animal rationis particeps mortale. Ariſtoteles enim ſic hominem definit & definiendum præcipit. Aut ad formam argumentationis erit reuocandum hoc pacto, Si Ariſtoteles hominem & definit & definiendum præcipit, hoc modo, Animal rationis particeps mortale, non eſt illa plena hominis definitio, in qua mortale abeſt, Ariſtoteles autem ita & definit, & definiendum præcipit. Non igitur illa plena & perfecta hominis definitio eſt. Commune etiam eſt duorũ primorum generum, in ijs exquiri ueritatem, hominis

confirmatam autoritate. In eo autem quod perfecta ar gumentatione conſtat, non tam ueritas, quàm concluſionis natura exquiritur. Nam cum ſumptiones ueræ ne ſint an falſæ, ſpectatur interdum, tum ijs ne conceſſis ſequatur concluſio, quorum utrunque non iam ex ſola rerum natura, Sed ex eius etiam cuius id eſſe dicitur autoritate, ponderari ſolet. In quo tamen ſæpe ea incidit animorum diſtractio, ut cum hinc noſtra nos ſententia quæ naturæ conſentanea uidetur, illinc autoritatis pondus ad ſe trahat, potius autoritatem eleuemus, aut ſententiam interpretemur, aut interdum ita ſcriptum ab eo cuius autoritas opponitur, negemus, quàm nos de ſentẽtia deijci facilè patiamur. ut neceſſe ſit alios interdum deſcripta argumenta, aut etiam libros afferre, quò facilius quaſi uiua uoce nos poſſint refellere, ſi cõtrà dicimus. Quæ res etſi adeo difficilis eſt, totq; ac tantis quaſi tempeſtatibus opportuna, tamen, quia utilis eſt uel maximè, retinenda & excolenda eſt. atque eò magis quòd Ariſtoteles, initio ut dixi, dialecticam totam in rebus ijs quæ uel omnibus probentur, uel plurimis, uel ſapientibus aut omnibus, aut plurimis, aut probatis poſitam eſſe confirmat. Itaque huic generi tantum tribuit, ut in quatuor ijs, quæ plurimum ualere iudicat ad faciendam fidem, ei locum reliquerit. Quod autem paulò antè dixi, hoc genus fuſum eſſe per omnes argumentorum locos, id facile eſt ad probandum. Sumpta enim ab alijs argumenta, quæ illi ex ijs locis quos enumeraui & expoſui, duxerit, & proferre ſi ſit opus, & ſi negentur, eorum autoritate confirmare poſſumus. Itaque in hoc genere perutile

erit,

erit, argumenta quæcunquæ poterimus diuturna lectione eorum ſcriptorum, qui ponderis aliquid habebunt, notare: notata in ſuo quodque ordine pro rei de qua agetur natura deſcribere: ut cū erit opus, ea quemadmodum iam dixi: uel pro noſtris, ſi probentur, uel pro alienis, ſi repudientur, proferamus. In quo permultorum ſiue negligentiam, ſiue inertiam, ſiue tarditatem reprehendere licet: qui cum multa legerint, uix tamen argumentum ullum, niſi forte ſimilitudinis, definitionis, maioris, & minoris, poſſunt nominare. Quocirca ſiue negent argumentum firmum eſſe ij qui reſpondent, ſiue probent ij qui contra diſputant, nihil aliud habent in ore totos dies, niſi non eſſe aut eſſe ratiocinationem, ſiue ſyllogiſmum: quaſi uerò nullus ſit inuentioni locus, aut nominato loco unde argumētum ducatur, id ſi negetur, non ſit tandem ad ratiocinationis definitionem reuocanda diſputatio. Nam ſi argumentatio ſit ne uera ex ratiocinationis ſolum definitione ſpectandum eſt, iſto pacto nullus erit locorum. Atq; etiam, ut ad propoſitum reuertatur, utile erit eundē laborem & ſtudiū ponere in ijs eligendis quæ ſola ueri cognitione dixi contineri, cuiuſmodi ſunt ſolæ enunciationes & ſententię. Harū autem deſcriptiones et quaſi tabulæ ab alteris ſeparandæ erūt, ne forte confuſa illa moles uel quærendo uel inueniendo nos retardet, uel hærere cogat in proferendo. Mihi ordo ille probatur maximè, qui tribus quæſtionum generibus erit conſentaneus, ut primo loco ea quæ ad expetēdum & fugiendum: ſecūdum ea quæ ad dialecticam. tertio ea quæ ad naturæ rationem pertinebunt, collocemus. Vnūquodque

que eorum rurſus in ſuas partes diuidemus, in genera, in definitiones, in propria, & in accidentia. Generum tres ordines inſtituemus, generum, differentiarū, atq; formarum. Definitionum quatuor, pro quatuor cauſarum generibus. Propriorum duos, unum eorum quæ uno uerbo, alterum eorum quæ pluribus uerbis explicantur. Accidentium duos, unum earum enunciationum quibus res ſimpliciter, & per ſe conſideramus, alterum earum quibus res inter ſe cōparamus. Quanquam facilior erit et magis in promptu, et ad noſtrum inſtitutum aptior, hæc poſterior, ſi ſola retineatur. Quòd ſi cui ſuperior probetur, aptiùs illa ſequetur, hæc antecedet. Scriptorū nomina aſcribenda erunt, ne labor fruſtra ſuſceptus eſſe uideatur. Hæc duo ſi ſequamur, tum maiorem fructū ſtudiorū capiemus, tum ad diſſerendum de quaq; re & noſtri, & aliorum ingenij inuentis freti ueniemus paratiores.

IOACHIMI

IOACHIMI PERIONII BENEDICTINI CORMOERIACENI de Dialectica LIB. III.

EXPOSITIS iis omnibus quę ad inuentionem locorum pertinebant, eo ordine qui eſt naturæ maximè conſentaneus (nam primum quid incideret in diſputationem docui: deinde à minutiſsima quaq; parte orſus earum quibus ratiocinatio cõſtaret, ad maiores progrediendo, locos non ſolum expoſui, ſed etiam ad quanque accommodaui quæſtionem) reſtat altera pars inſtituti noſtri, in qua nos de altera dialecticæ parte quæ iudicium uocatur, dicturos eſſe polliciti ſumus. Hæc quidem pars quàm ſit neceſſaria, hinc ſciri poteſt, quòd cum non ſatis ſit reperire argumenta, niſi ea tractare poſsis: inuentionis illud eſt modo, hoc iudicij proprium. Eſt enim iudicium, argumentorum quæ inuenta ſunt ordine certo collocandorum ſcientia. Vtriuſq; imaginem quandam & ſimulacrum in architectura intueri poſſumus. Si quis paterfamilias ædificare domum inſtituat, is primum lapides, lateres, ligna, calcem, aliaq; eius generis parabit, ac ferè ex unoquoq; cumulũ extruet: tum architectum adhibebit qui hæc omnia arte elaborata et expolita inter ſe aptè ſuis quicq; locis iungat atq; collocet. Primæ illi futuri operis præparationi ſimilis eſt inuentio: abſolutioni autem & horum omnium aptæ compoſitioni iudicium reſpondet. Quæ cum ita ſint,

iam quot modis argumenta que expoſuimus, tractari diſponiq; poſsint, conſideremus. Principio libri ſuperioris duo argumentationum genera eſſe dixi, quibus dialectici uterentur, ratiocinationem & inductionem. Ratiocinatio eſt oratio, quæ quibuſdam conceſsis, aliud ex ijs neceſſario efficit atque concludit. Inductio eſt oratio, quæ ex rebus ſingulis progrediens ad res uniuerſas peruenit. Quemadmodum autem enunciationis, ſic ratiocinationis duo ſunt genera prima. Vnum ſimplex dicitur, quod conſtat ex ſimplicibus enunciatis. Alterum copulatum & coniunctum, quod ex copulatis enunciationibus conſtat. Superioris generis exemplum eſt huiuſmodi, ſi quæratur, Sit ne iuſtitia habitus: Omnis uirtus eſt habitus, omnis iuſtitia eſt uirtus, omnis igitur iuſtitia eſt habitus. Hoc argumẽtum à forma attributi ducitur, cuius eſt locus communis, Cui forma conuenit, & genus conuenire oportet. Virtus enim forma eſt quædam habitus, quæ quoniam iuſtitiæ conuenit, ei etiam habitus conueniat neceſſe eſt. Poſterioris autem exemplum eſt tale, Si iuſtitia eſt uirtus, iuſtitia habitus eſt: iuſtitia autem uirtus eſt, habitus igitur eſt iuſtitia. In hoc ſecundo genere multo eſt is locus, unde argumentum ducitur, euidentior. Cicero quidem & Stoici his duobus ratiocinationis generibus utuntur. Ariſtoteles autem ſuperius modo tractauit, eiusq; præcepta tradidit: poſterius totum reliquit ipſe, Theophraſtus autem et Eudemus peripatetici, ut Boethius ſcribit, perſecuti ſunt. Nos etiam utrunq;, quoniam magnas habet commoditates, multumq; ad diſſerendum ualet (Nam omnia quæ ex

locis à nobis expoſitis argumenta ſumuntur, per hæc duo genera tractari poßunt) tenebimus. Ac primum de ſimplici dißeremus. Ratiocinatio igitur ſimplex omnis ex tribus ſimplicibus effatis conſtat, quorum primũ, πρότασις, id eſt propoſitio: ſecundũ πρόληψις, id eſt aßumptio, aut λῆμμα, id eſt ſumptio tertiũ συμπέρασμα, id eſt cõcluſio dicitur. Prima duo ĩterdum προτάσεις, id eſt propoſitiones, interdũ προλήψεις, id eſt aßumptiones & λήμματα, id eſt ſumptiones uocãtur: ſed ſuperior uerior eſt diſtinctio. Ex uaria harum trium enunciationum dißimilitudine, uaria etiam ſimplicium ratiocinationum genera ſunt conſecuta. Sed quoniam hæ ſunt aliorum generum partes, primum de illis dißeramus. Tribus ex uerbis conſtat omnis, de qua agimus, ratiocinatio, quorum quoniam triplex tantum ordo eſt in collocando, triplex ex eo nata diſpoſitio eſt. Quod enim σχῆμα uocat Ariſtoteles, id ego hoc loco diſpoſitionem apte appellari poſſe exiſtimo, ut de diſponendis tractandisq́; argumentis ex horum trium uerborum collocatione hæc pars nominata uideatur. Trium autem horum uerborum diſpoſitio ex unius quod reliqua duo inter ſe nectit & ſecum ipſa primum coniungit, aut alterum ſeparat, collocatione iudicatur. Nam cum ſubijcitur in propoſitione primo, & in aßumptione tertio attribuitur, primum diſpoſitionis genus dicitur, Vt in hac ratiocinatione,

Omnis uirtus eſt habitus,

Omnis iuſtitia eſt uirtus,

Omnis igitur iuſtitia eſt habitus: uirtutis nomen in

ſumptionibus bis collocatum, eſt ſemel priore, iterum poſteriore loco. Ita fit ut duorum reliquorum unum in propoſitione ei tribuatur, alterum ſubijciatur in ſumptione. Atq; hoc eſt primæ forma diſpoſitionis. Secunda autem forma diſpoſitionis eſt, cum illud idem uerbum tam in propoſitione quàm in aſſumptione attributi uim & nomen obtinet, ut in hac ratiocinatione perſpici poteſt,

Nulla ſimulatio uirtus eſt,
Omnis religio uirtus eſt,
Nulla igitur religio eſt ſimulatio.

Tertia autẽ diſpoſitionis forma eſt, cum idem uerbum tam in propoſitione, quã in ſumptione ſubijcitur, id eſt primo loco ponitur, ut in hac ratiocinatione,

Omnis iuſtitia eſt habitus,
Omnis iuſtitia eſt uirtus,
Aliqua igitur uirtus eſt habitus,

Sunt igitur hæc tria ſolum genera diſponendarũ ratiocinationum, quas ſimplices nominauimus. Idque hinc facile intelligi poteſt, quod cũ ex eo ſimplices dicantur, quia ex ſimplicibus tribus enũciatis conſtant: & diſpoſitio ex trium uerborum quæ in duobus primis inueniuntur, unius ordine & collocatione iudicatur: nec id uerbum niſi triplicem ordinem quem expoſui habere ullum poßit: profectò hæc tria ſolum ſunt genera collocationis. Singulorum autem generum plures ſunt partes, de quibus nobis dicendum eſt. Intelligendum eſt autem plures partes generum ſingulorum, non iam ex trium uerborum, aut illius unius uaria collocatione oriri (eßet enim illa noua forma,

non formæ pars) ſed ex notarum quæ principio trium illarum enunciationum adiunguntur, uarietate. Notæ autem eæ ſunt quæ adiectæ enunciationibus faciunt, ut de toto genere, aut eius parte aliqua dicant, ut ſunt omnis, aliquis. aut omni uel aliqua ex parte negent, ut nullus, aliquis non. Itaque quot modis hæ notæ in quoque collocationis genere uariari, ſalua neceßaria concluſione poßunt, totidem ſunt partes generum ſingulorum. Quot autem modis id fieri poßit, uideamus, atq; à primo diſpoſitionis genere ordiamur. Primam quidem diſpoſitionis formam eße diximus, cum in propoſitione uerbum id, quod alteri ſubijcitur, alteri attribuitur in aßumptione. Quò etiam illud addi poteſt, ut ei uerbo quod in aßumptione ſubiectum erat, id attribuatur in concluſione quod attributi nomen in propoſitione obtinebat. Id autem fieri poße quatuor modis Ariſtoteles tradidit: quorũ tertium, primus: & quartum, ſecundus ut partẽ cõplectitur. Primus eſt cum & propoſitiõe et aßumptione quæ de toto genere uniuerſe dicũt, poſitis et conceßis, ſequitur quæ uniuerſe de toto etiam genere dicit, neceßaria concluſio. Cuius tale eſt exemplum.

Bar Omnis arbor eſt natura,
ba Omnis autem pirus eſt arbor,
ra Omnis igitur pirus eſt natura.

Secundus eſt, cum propoſitione quæ omni ex parte negat, & aßumptione quæ ex omni parte ait, conceßis, neceßaria concluſio ſequitur quæ omni ex parte quid negat. Exemplum erit huiuſmodi,

Ce Nulla uirtus eſt malum,

la   Omnis autem fortitudo eſt uirtus.
rent   Nulla igitur fortitudo eſt malum.

Cum autem propoſitio de toto genere uniuerſè dicit, & de parte aſſumptio, iiſq; conceſſis concluſio quæ de parte dicit ſequitur, tum tertius appellatur modus. Cuius tale exemplum eſt,

Da   Omnis arbor eſt natura,
ri   Aliqua autem pirus eſt arbor,
i   Aliqua igitur pirus natura eſt,

Ex quo facilè perſpicitur, hunc tertium primo contineri. Quartus autem modus primi generis diſpoſitionis eſt cum propoſitio omni ex parte negat, ſumptio quadam ex parte dicit, quibus cōceſſis, neceſſaria quæ ex parte negat, ſequitur concluſio, ut,

Fe   Nulla uirtus eſt malum,
ri   Quædam autem fortitudo eſt uirtus,
o   Quædam igitur fortitudo non eſt malum.

Hunc ſi quis cum ſecundo conferat, illo contineri animaduertet. Atq; hi quidem quatuor modi ex notarum quæ principio enunciationum adiunguntur ſola uarietate nati ſunt. Quinq; autem alij à Theophraſto & Eudemo adiecti ſunt, ut ait Boethius, quorum tres primi non ex notarū uarietate, ſed ſola concluſionis cōuerſione extiterūt: duos autem reliquos non tam conuerſus ordo cōcluſionis ſuperiorum peperit, q̄ mutua quædā propoſitionis & aſſumptionis cōmutatio. Quintus enim idē eſt qui primus, excepta cōcluſione, quæ hic conuerſo illius ordine de parte dicit. Quod quo facilius perſpici poſſit, in eodem exēplo manebo.

Ba   Omnis arbor eſt natura,

ra Omnis autem pirus eſt arbor,
liptõ Quædam igitur natura pirus eſt.

Sextus autem prorſus idem eſt qui ſecundus, niſi quòd concluſio conuerſa eſt,

Ce Nulla uirtus eſt malum,
lan Omnis autem fortitudo eſt uirtus,
tes Nullum igitur malum eſt fortitudo.

Septimus etiam à tertio nihil diſtinguitur, niſi conuerſa concluſione,

Da Omnis arbor eſt natura,
bi Aliqua autem pirus arbor eſt,
tis Aliqua igitur natura pirus eſt,

Octauus autem à ſecundo non ſolum hoc differt, quod in concluſione conuerſum habet ordinem, (ſic enim à ſexto non diſtare) uerum etiam hoc quòd propoſitio in aſſumptionem, & contrà in propoſitionem aſſumptio, cõuerſo etiam ordine mutatur. Aliud hic cogor exemplũ ponere, ex quo perſpicuum eſt, nõ in omnibus rebus in quibus illic, hic quoq; ſequi cõcluſionẽ.

Fa Omne quod honeſtũ eſt, laudabile eſt:
peſ Nihil autem quod malum eſt, eſt honeſtum:
mo Aliquid igitur quod eſt laudabile, nõ eſt malũ.

Nonus modus quarto reſpondet mutata propoſitione in aſſumptionem, ut etiam cum illis conuerſione concluſio.

Fri Quædam uirtus fortitudo eſt,
ſe Nullum autem malum eſt uirtus,
ſom Quædam igitur fortitudo malum non eſt.

Ac primi quidem generis collocationis tot ſunt partes, nec plures eſſe poſſunt. Secundi autem generis quatuor

quatuor ſunt tantũmodo partes. Secunda quidem diſpoſitionis forma eſt, cum uerbum id quod ante concluſionem bis dicitur, tam in propoſitione quã in ſumptione attributi nomen obtinet, & ijs conceßis neceßaria ſequitur concluſio. Modi autem hic omnes negant, quorũ primus eſt cũ propoſitio omni ex parte q̃d negat, aßumptio autem omni ex parte ait, quibus poſitis & conceßis, neceßaria efficitur quæ in totum negat concluſio. Exemplum erit huiuſmodi,

Ce Nulla uirtus uitium eſt,
ſa Omnis intemperantia uitium eſt,
re Nulla igitur intemperantia eſt uirtus.

Secundus eſt idem qui ſuperior, niſi quòd ex commutatis propoſitionibus concluſio conuerſa ſequitur hoc modo,

Ca Omnis intemperantia uitium eſt,
meſ Nulla autem uirtus uitium eſt,
tres Nulla igitur uirtus eſt intemperantia.

Itaque non eſt uerus modus, quum à uerò deflexerit. Tertius eſt, quum propoſitio in totum negat, & quadam ex parte ait quid aßumptio, ut ex ijs concluſio, quæ aliqua ex parte neget, ſequatur. Itaq; cũ primus, ut partem complectitur,

Feſ Nulla uirtus uitium eſt,
ti Quædam autem intemperantia uitium eſt,
no Quædam igitur intemperantia non eſt uirtus.

Quartus autem eſt, quum ex propoſitione quæ de toto genere uniuerſè dicit, & ex aßumptione quæ quadam ex parte negat, ex quadam parte negans concluſio efficitur,

Ba Omnis intemperantia uitium eſt,
ro Quædam uirtus uitium non eſt,
co Quædam igitur uirtus nō eſt intemperantia.

Tertia reſtat forma collocationis. In hac diximus id uerbum quod bis diceretur, in utraq; ſumptione ſubijci. Sex eiuſmodi ſunt. Primus eſt, cum tam propoſitio in totum et omnino ait, quàm aſſumptio, ſed concluſio ſequitur, quæ aliqua ex parte dicit,

Da Omnis uirtus eſt qualitas,
rap Omnis uirtus eſt habitus,
ti Quidam igitur habitus eſt qualitas.

Secundus modus huic eſt ſimilis, idemq; efficit. commutatis enim propoſitione et aſſumptione, conuerſa ſequitur hic concluſio,

Omnis uirtus eſt habitus,
Omnis uirtus eſt qualitas,
Quædam igitur qualitas eſt habitus.

Hunc ſi ſecundum probemus, ſeptem erunt modi. Si autem eum reijciamus ex modorum finibus hoc ipſo quod idem efficit, multi certe ex ſuperioribus repudiandi erunt, qui idem quod alij, ut demonſtratum eſt efficiunt. Tertius modus eſt, cum ex propoſitione, quæ omni ex parte negat, & ex aiente in totum & omnino aſſumptione ſequitur negans ex parte concluſio.

Fe Nulla uirtus eſt fugienda,
lap Omnis uirtus eſt expetenda,
ton Aliquid igitur quod eſt expetendum, fugiendum non eſt.

Quartus eſt, cum propoſitio quadam ex parte dicit, in totum autem & uniuerſè aſſumptio, ex quibus concluſio

cluſio ſequitur, quæ quadam ex parte dicit,

Diſ Quædam uirtus expetenda eſt,
a Omnis uirtus eſt laudabilis,
mis Quiddã igitur quod eſt laudabile, eſt expetendũ.

Quintus huic ſimilis eſt, nec differt niſi ſumptionum commutatione, & concluſionis conuerſione.

Da Omnis uirtus eſt laudabilis,
ti Quædam uirtus expetenda eſt,
ſi Quiddã igitur quod eſt expetẽdũ, eſt laudabile.

Sextus eſt, quum propoſitio quadam ex parte negat, aſſumptio autem omni ex parte & in totum ait, & ijs poſitis, neceſſaria ſequitur ex parte negans concluſio.

Bo Aliqua uirtus non eſt fugienda.
car Omnis uirtus expetenda eſt,
do Aliquid igitur quod expetendum eſt, non eſt fugiendum.

Septimus à tertio niſi aſſumptione non differt. Quæ enim illic omni ex parte ait, hic ſolum quadam ex parte dicit,

Fe Nulla uirtus fugienda eſt,
ri Quædam uirtus eſt expetenda,
ſon Aliquid igitur quod eſt expetendum, fugiendum non eſt.

Atque hæ ſunt omnes rationes commutandæ collocationis in ſimplicibus ratiocinationibus, duntaxat cum neceſſaria ſequitur concluſio. Nam ſi duæ ponantur propoſitiones, quæ quadam ex parte aiant aut negent, aut duæ quæ in totum negent, concluſio non erit neceſſaria. Facile enim occurri poterit in omni forma diſpoſitionis. Cum utraque tantum de parte dicet, hoc

modo

modo argumentum refelletur in prima, aliquid quod album eſt, eſt lapis, Aliquis homo eſt albus, Aliquis igitur homo eſt lapis. In ſecunda hoc modo, Aliquis lapis eſt albus, Aliquis homo eſt albus, Aliquis igitur homo lapis eſt. In tertia hoc modo, Aliquid quod album eſt, lapis eſt: Aliquid quod album eſt, eſt homo: Aliquis igitur homo eſt lapis. Si utraque tantum quadam ex parte neget, idem probari poterit. In prima diſpoſitionis forma hoc modo, Aliquid quod album eſt, non eſt animal, Aliquis homo non eſt albus, Aliquis igitur homo non eſt animal. In ſecunda, Aliquod animal non eſt album, Aliquis homo non eſt albus, Aliquis igitur homo animal non eſt. In tertia eodem modo, Aliquid quod album eſt, non eſt animal, Aliquid quod album eſt, non eſt homo, Aliquis igitur homo non eſt animal. Si utraque omni ex parte neget, in re etiam ſimili argumentum refelli licebit. In prima diſpoſitionis forma hoc modo, Nulla uirtus uitium eſt, Nulla intemperantia uirtus eſt, Nulla igitur intemperantia eſt uitium. In ſecunda, Nulla temperantia eſt uitium, Nulla uirtus eſt uitium, Nulla igitur temperantia eſt uirtus. In tertia, Nulla uirtus eſt fugienda, Nulla uirtus eſt uitium, Nihil igitur quod eſt fugiendum, uitium eſt. In iiſdem ferè exemplis permanſi, quo facilius natura eorum quæ adhibui perſpecta, in aliis etiam eiuſdem generis omnes aſſueſcant reſiſtere. Sit ergo hoc generale præceptum, Aut propoſitionem aut aſſumptionem, ſi aiant de toto genere & omnino dicere: ſi negent, omni ex parte negare oportere. Alterum eſto, Alteram tantum earum, ſi concluſio neget

omni ex parte diceret, in tertia propoſitio de omni parte, ſeu de toto genere, aſſumptio de aliqua tantum parte diceret: in quarta propoſitio omni ex parte negaret, aſſumptio ex parte aliqua diceret. Nunc ordinē hunc mutari nō poſſe, age doceamus. Ac de prima qui dē primi generis parte nihil eſt quod dicā, præſertim cum de toto genere & uniuerſe tā propoſitio q̃ aſſumptio enunciet. De ſecunda autem hoc dico, ſi propoſitio in totum & omnino dicat, aſſumptio autē omni ex parte neget, non fore his conceſſis concluſionē neceſſariam. Neque enim hæc neceſſaria eſt,

Omnis uirtus eſt habitus,
Nullum uitium eſt uirtus,
Nullum igitur uitium habitus eſt.
uel, Aliquod igitur uitium habitus non eſt.

Itemq; ne tum quidem eſt neceſſaria, cum propoſitio de aliqua parte dicit, & de toto genere aſſumptio.

Aliquis habitus bonum eſt,
Omne uitium eſt habitus,
Aliquod igitur uitium eſt bonum.

Idem fiet ſi propoſitio de aliqua parte dicat, & omni ex parte aſſumptio neget,

Aliquis equus albus eſt,
Nullus autem cygnus eſt equus,
Aliquis igitur cygnus albus non eſt.

Atque his quidem tribus concluſionibus oſtenſum eſſe puto, non poſſe commutari aſſumptionum & propoſitionum ordinem in tribus primæ diſpoſitionis partibus. Quoniam autem alicui uideri poteſt neceſſaria concluſio, ſi propoſitio de omni parte dicat, & ex ali-

qua parte neget aſſumptio, is hoc modo refelletur:
Omnis homo eſt animal,
Aliquis cygnus non eſt homo,
Aliquis igitur cygnus animal non eſt.
Eodemq; modo refutare licebit, quum propoſitio ex omni parte negabit, & aſſumptio ſolum de aliqua parte dicet,
Nulla nix eſt animal,
Aliquid quod album eſt, nix eſt.
Nihil igitur quod album eſt, eſt animal.

Ac primum quidem diſponendæ ratiocinationis genus non plures complecti poſſe partes, quàm expoſuimus, ex his facile intelligi licet. Reliqua autem duo genera non poſſe plures cõplecti, quàm quas enumerauimus, ex his non poteſt perſpici, ſed ex alijs rationibus quas afferrem, niſi uererer, ne longiorem & minus fortaſſe ſuauem orationem ponere uiderer. His ita conſtitutis, ad alia pergamus. Intelligendum eſt autem locos omnes, quos ſuperiore libro expoſuimus, per hæc tria diſpoſitionis genera poſſe tractari. Nam ut primùm de loco definitionis dicam, ſi quæratur, Sit ne temperantia expetenda? id doceri poterit definitionis loco, quem per ratiocinationem tractabimus eam cuius diſpoſitio ad tertium modum primi generis pertinet. Omnis uirtus moralis quæ guſtatus & tactus cupiditatibus modum apponit, expetenda eſt: Temperantia autem uirtus eſt moralis, quæ guſtatus & tactus cupiditatibus modum apponit: Temperantia igitur eſt expetenda. Idem doceri poteſt rerum expetendarum definitione. Atque per hunc unum modum

dum

dum primi generis quæſtio hæc tractari poteſt. Solus enim is eſt huius diſpoſitionis, ex quo aliqua quæ de parte dicat, neceſſaria concluſio ſequatur, eorum dun taxat qui directò concludunt. Si autem quæratur de toto genere, An omnis temperantia expetenda ſit? id confirmari poterit iiſdem definitionibus, ſed ad primum modum reuocanda erit tractatio. At quum aliquid definitionis loco refellendum erit, id ſi de parte quæratur, ut, Sit ne fugienda fortitudo, per quartum modum: ſin de toto genere, ut, Sit ne nulla fortitudo fugienda, per ſecundum modum eiuſdem primi generis tractanda erit ratiocinatio. Tractatio autem erit huiuſmodi, Nulla uirtus quæ in periculis incidentibus conſtantiam & decorem ſeruat, fugienda eſt, Fortitudo autem uirtus eſt, quæ in periculis incidentibus conſtantiam decorumq; ſeruat, Non eſt igitur fugienda fortitudo. Alterius erit eadem, niſi quòd aſſumptio de toto genere debet dicere, & nulla ex parte negare concluſio. Secundæ autem diſpoſitionis formæ nullius uſus eſt in confirmatione, propterea quòd illius modi omnes negant, in refutatione autem eſt plurimus, Ego quo uſus ſit facilior ad imitandum, in eodem exemplo permanebo. Si quis omnem fortitudinem concedat eſſe fugiendam, locum definitionis per ratiocinationem ad primum ſecundi generis modum pertinentem tractare licebit hoc modo, Nihil fugiendum eſt, quod in periculis incidentibus conſtantiam decorumq; ſeruat: Omnis autem fortitudo uirtus eſt, quæ in periculis incidentibus conſtantiam decorumq; ſeruat: Nulla igitur eſt fortitudo fugienda. Tertia autem in eas tan-

tum quæſtiones quæ de parte dicunt, aut ex parte negant, adhiberi poteſt. Nullæ enim in totum & omnino dicunt aut negant concluſiones. Poſita ſit hæc quæſtio, Sit ne aliqua fortitudo expetenda? ſi ea negetur, confirmari poterit hoc modo, Omnis uirtus quæ in periculis incidentibus conſtantiam & decorum ſeruat, expetenda eſt: Omnis uirtus quæ in periculis conſtantiam decorumq; ſeruat, eſt fortitudo: Aliqua igitur fortitudo expetenda eſt. Nunc hoc uno definitionis quem adhibui loco ero contentus. De cæteris autem diſſeram, ſi hoc præpoſuero, Cum aliquid erit nobis uel confirmandum uel refellendum, ut ſine errore, quo cuiuſque diſpoſitionis modo uelimus, utamur, primum qui modi concluſionem habeant quæ in totum & omnino dicat, & neget, quæq; aliqua ex parte aut dicat aut neget, tenendum eſt. Deinde uidendum eſt quod nobis propoſitum eſt confirmare aut refellere, id ne in totum dicat, aut neget, an ſolum ex aliqua parte. Præterea illud quoque ſcire oportet, omnes primi generis modos & ad refellendum & ad probandum quid ſiue de toto genere, ſiue de parte, eſſe aptiores. Propoſita autem omni quæſtione, ubi hæc omnia tenuerimus, iam ij quos ſuperiore libro expoſuimus, erunt tenendi loci, ut ex ijs quos cauſæ noſtræ magis profuturos intelligemus, ducamus argumentum. Ducere enim argumentum à quoque, aliud eſt nihil, niſi id quod ait Ariſtoteles, uerbum unum, quod Medium uocat, inuenire, quod cum ſecum duo reliqua in ſumptionibus copulauerit, ea quoque inter ſe colliget in concluſione: aut cum alterum à ſe diſſociauerit

uerit uel in propoſitione uel in aſſumptione, utrunque etiam in concluſione ab altero dirimat. Ex eo enim *tres diſpoſitionis formæ ortæ ſunt.* Prima, *quòd uerbum id quod bis ante concluſionem dicitur, tum in propoſitione ſubijcitur, tum attribuitur in aſſumptione: ſecunda, quod in utraque attribuitur: tertia, quòd in utraque ſubijcitur.* Quæ *cum ita ſint, malim ego rationem inueniendi uerbi quod ad concludendum ſumitur, ad locos eos, quos expoſuimus, accommodari, quàm ad eam, quam præſcripſit* Ariſtoteles, *formam & diſciplinam.* Si *enim teneas quicquid ad confirmandum aut refellendum id de quo agatur adhibetur, id alicuius illorum locorum nomine appellandum eſſe, facilè etiam quemadmodũ affectum ſit ad alia duo uerba quæ concludenda ſunt, intelliges.* At *ſi ſcias unius id antecedens eſſe, alterius conſequens, aut diſſentaneum unius, & alterius conſentaneum ſiue conſequens, hoc nihil tibi conducet ad locorum facultatem conſequendam, quorum inuentio ad iudicium, id eſt diſpoſitionem, omnis accommodanda eſt.* Dicamus *ergo inuentionem eius uerbi, quod* Medium Ariſtoteles *uocat, aliud eſſe nihil niſi argumẽtorũ locorumq; eorum quos ſuperiore libro commemorauimus, inuentionem.* In *quo illud intelligendum eſt, non quouis locorum illorum ſtatim id de quo agatur concludi poſſe, interdumq; duplicem adhibendam eſſe argumentationem.* Quo *in genere ſunt cum alij nonnulli, tum contrariorum locus.* Neque *enim ſi exempli cauſa, hoc incidat in diſputationem,* Sit *ne uoluptas expetenda, una argumentatione confici licebit, ſed tantum duabus.*

Priore hac, Omne quod naturam offendit, fugiendum eſt, Dolor naturam offendit, Dolor igitur fugiendus eſt. Poſterior hæc erit, Quòd ſi dolor fugiendus eſt, expetenda eſt uoluptas. Idem ferè fit in cauſarum & rerum effectarũ locis. ut ſi quæratur, Sit ne bellum fugiendum: primũ tractandum erit argumentum ex cauſa: deinde eo tractato, concludetur effectus, hoc modo, Omnis perturbatio animi à ratione auerſa, fugienda eſt: Omnis autem cupiditas animi eſt, à ratione auerſa perturbatio: Omnis igitur eſt fugienda cupiditas. Ita bellum quoq; fugiendum eſt, quod ex cupiditate naſcitur. Similitudinis, diſsimilitudinis, maioris, minoris, & paris eadem eſt ratio & ſententia. Hoc autem fit propterea ꝙ his in locis atq; in ſuperioribus id, unde argũmentum ad id quod agitur, ſumitur, nec antecedẽs, nec conſequens eſt eorum duorum uerborum quæ concludenda ſunt, ſed ferè aut repugnans aut diſsentaneũ. Vt autẽ cõfirmando ſtatim una argumẽtatione id de quo quæritur, quẽadmodũ docui, cõcludi nõ poteſt, ita nec poteſt refellẽdo. Si enim quæratur, an uoluptas aliqua fugienda ſit, idq; cõcedatur, refutari poterit, hac dupli ci argumentatione, per tertiam diſpoſitionis formam.

Nullus dolor eſt uoluptas,

Omnis dolor fugiendus eſt,

Aliquid igitur quod fugiendum eſt, non eſt uoluptas.

Conceſſo autem antecedente ſequitur, Omnis dolor eſt fugiendus, Aliqua igitur uoluptas non eſt fugienda. In coniugatis autem una argumentatione id concludi licet. ut ſi quæratur, Sit ne fortiter facere id quod audacter: refelli poterit hoc modo,

Nullius

Nullius fortitudinis eſt audacter facere,
Omnis fortitudinis eſt fortiter facere,
Fortiter igitur facere non eſt id quod audacter.
Quod enim uni coniugatorum non conuenit, alteri, quemadmodum dixi, conuenire nō poteſt. Per primam autem formam contrariorum locus tractari non poteſt refellendo: ut ſi quæratur, Sit ne omnis declinanda pax, id refelli non poterit hoc modo,
Nullum bellum eſt pax,
Aliquid quod fugiendum eſt, eſt bellum:
Aliquid igitur quod fugiendum eſt, non eſt pax.
Nec uerò alio modo refutari poteſt eorum qui primæ diſpoſitioni ſint attributi. Itaque duabus argumentationibus id faciendum eſt neceſſariò, ut ſi hoc in diſputationem incidat, Sit ne fugienda iuſtitia, hac utraq; ratiocinatione utendum eſt in refellendo,
Nullum uitium expetendum eſt,
Omnis iniuſtitia eſt uitium,
Iniuſtitia igitur nulla expetenda eſt.
Ita iuſtitia fugienda non eſt.
Loci autē qui per omnes diſpoſitionis formas tractantur, ſunt definitio, enumeratio partium, genus, forma antecedentia, conſequētia. Definitionis exempla paulò antè poſui. Enumerationis in prima diſpoſitionis forma, hoc erit exemplum, Omne animal aut rationis eſt particeps, aut expers? Omnis autem homo eſt animal: Omnis igitur homo eſt rationis particeps, aut eius expers. Sunt quibus placet, hoc argumentum & quæ ſunt eiuſdem generis, duci ab enumeratione partiū, mihi autem potius ex toto ſumi uidetur. Concluduntur

enim partes ex toto, non aliter atq; hoc argumento, Si animal eſt, aut rationis eſt particeps, aut eius expers: Animal eſt autem. Aut igitur rationis particeps, aut expers eius eſt. Itaq; cum argumentum ab enumeratione partium ducitur, totum cōcludi oportet hoc modo, Quicqd dignitatē aut uoluptatē, aut utilitatē affert, id eſt expetendum: Iuſtitia autem aut dignitatem, aut uoluptatē, aut utilitatē affert: Iuſtitia igitur eſt expetēda. In refellendo etiam enumerationis partiū in hac uſus eſt plurimus. In ſecunda autē diſpoſitionis forma concluſiones omnes ſolū ad refellendū ualent. Ab enumeratione partium, in ea hoc pacto refellere licebit,

Omnis numerus eſt par aut impar,
Nulla eſſentia eſt par aut impar,
Nulla igitur eſſentia eſt numerus.

Si propoſitio & aſſumptio conuertantur, ducetur ex toto argumentum, hoc modo,

Quicquid eſt par aut impar, id numerus eſt.
Nulla eſſentia eſt numerus,
Nulla igitur eſſentia par eſt uel impar.

In tertia porrò per ratiocinationem enumeratio partiū & totiū tractātur & cōfirmādo & refellēdo: idq; multis modis, ſed eorum pauca exempla ponemus. Ab enumeratione partium in cōfirmatione erit eiuſmodi,

Omne quod eſt par aut impar, eſt qualitas,
Omne quod eſt par aut impar, eſt numerus,
Numerus igitur eſt qualitas. Quæſtio eſt generis, An numerus ſit qualitas? In refutatione hoc modo.
Nihil quod eſt par aut impar, eſt eſſentia,
Omne autem quot eſt par aut impar, eſt numerus,

Numerus igitur non eſt eſſentia.

Ex toto autem in confirmatione ducetur hoc modo argumentum,

Omne animal rationis eſt particeps, aut eius expers,
Quoddam animal eſſentia eſt,
Quędā igitur eſſētia particeps, aut expers ratiōis eſt.

In refutatione eiuſmodi erit exemplum,

Nulla ſubſtantia eſt par aut impar,
Aliqua ſubſtantia eſt ſubſtantia corporea,
Subſtātia igitur corporea aliqua nō eſt par aut īpar

Generis etiam argumenta per has tres diſpoſitionis formas tractari poſſunt. Huius loci cum inuentionem traderem, hoc admonui, eum nunquam in confirmatione firmum eſſe, niſi in totum & omnino, id eſt, quod aiunt, uniuerſaliter de re diceretur. Hoc præceptum ad duas formas, primam & tertiam pertinet. A genere enim in utraque & ſpecies et pars probatur. in prima hoc modo,

Omnis uirtus eſt habitus,
Iuſtitia eſt uirtus,
Iuſtitia igitur eſt habitus. Quæſtio generis, Sit ne iuſtitia habitus. Locus communis, Quicquid de genere toto dicitur, id de eius forma dici. Quia enim uirtuti quæ iuſtitiæ genus eſt, toti habitus conuenit, etiam formæ eius habitum conuenire oportet, in quo omnis uis eius argumenti poſita eſt. Tertiæ formæ erit huiuſmodi tractatio,

Omnis uirtus eſt habitus,
Aliqua uirtus iuſtitia eſt,
Aliqua igitur iuſtitia eſt habitus.

In refutatione autem tractari poteſt per ratiocinatio nes,quæ ad tres collocationis formas pertinebunt. In *prima hoc modo,*

Nulla eſſentia eſt numerus,
Omnis autem animus eſt eſſentia,
Nullus igitur animus numerus eſt.

Quæſtio eſt generis, Sit ne animus numerus? ea gene ris hoc loco refellitur. Locus *autem communis à ſupe riore ortus eſt huiuſmodi, Quod toti generi non conuenit,id ne parti quidem conuenire.* Ortum *autem eum eſſe à ſuperiore hinc ſciri poteſt, quòd ſi uerũ eſt quod toti generi conueniat, idem cadere in eius formam,ue rum etiã eſſe oportet,quod toti non conueniat, id nul li etiam formæ conuenire.* In *ſecunda autem forma ta lis erit generis in refutatione tractatio,*

Nullus numerus eſt eſſentia,
Omnis animus eſſentia eſt,
Nullus igitur numerus animus eſt.

Quanquam in hac concluſio conuertitur, In *tertia ue rò erit eiuſmodi,*

Nullus habitus eſt figura,
Aliquis habitus eſt uirtus,
Virtus igitur aliqua non eſt figura.

Generis eſt quæſtio, Sit *ne aliqua uirtus figura? ea lo co generis refellitur.* Locus *communis, Quod generi non conuenit,nec formæ conuenire.* Figura *enim habi tui non conuenit, ex eóq; uirtuti non conuenire con cluditur.* Forma *ſequitur,cuius argumentorum tracta tio duobus tantum diſponendæ argumentationis ge neribus explicari poteſt.* Sed *hoc notandum eſt,quod*

in loci eius inuentione dixi, formam ad refellendum genus minimè ualere. Ex quo perſpicuum eſt, eos ſolummodos qui uim habent ad confirmandum, formæ loco tractando poſſe accommodari. Ac primæ quidem formæ tractatio erit talis,

Omnis iuſtitia habitus eſt,
Aliqua uirtus eſt iuſtitia,
Aliqua igitur uirtus habitus eſt.

Quæſtio eſt generis, Sit ne uirtus habitus? Locus communis, Quod formæ conuenit, generi etiam conuenire. Quoties autem hic locus firmum argumentum à ſpecie reddit, à forma concluſio nulla quæ de toto genere dicat, ſequitur in primo hoc genere diſpoſitionis. Hoc fit propterea, quòd ſpecies de genere toto non uerè dicitur, quod neceſſe eſt fieri. Cum uerò locus hic communis, Cui forma conuenit, genus etiam conuenire, ad argumentum ex forma probandum adhibetur, tum uniuerſum genus concludi poteſt. Exemplum erit eiuſmodi,

Omnis uirtus eſt habitus,
Omnis temperantia eſt uirtus,
Omnis igitur temperantia eſt habitus.

In tertia autem forma tractatio erit talis,

Omnis temperantia eſt habitus,
Omnis temperantia uirtus eſt,
Quædam igitur uirtus eſt habitus.

Quæſtio eſt generis, Sit ne uirtus habitus? Locus communis, Quod formæ conuenit, generi etiam conuenire. Quia enim temperantiæ, quæ uirtutis quædam forma eſt, habitus conuenit, uirtuti etiam conuenire debere

bere concluditur. Nihil autem ex loco communi, Cui forma conuenit, ei etiam genus conuenire, hic concludi poteſt, propterea quòd eorum uerborum quæ in propoſitione & aßumptione attributa ſunt, unum alteri neceſſe eſt attribui in concluſione. quod etiam commune eſt reliquorum locorum. Antecedentium & conſequentium loci reſtant. Superiores quidem loci duo, generis dico & formæ, horum partes quædam uidentur eſſe. Nam & omnis ſpecies generi, ut ſuperiore libro demonſtratum eſt, antecedit, & genus formæ eſt conſequens, ſi modò in totum minimè dicatur. ſed tamen omninò diſtincti ſunt. In generis enim ac formæ locis, totius & partis habetur ratio. In his autem non partis aut totius ratio ducitur, ſed ſolum anteceßionis & conſecutionis. horum autem eadem ferè tractatio eſt. Nam & conſequentia ex antecedentibus, & contrà ex conſequentibus antecedentia concludi poßunt omni forma collocationis. Quod quo facilius & magis ex arte faciamus, ea omnia antecedentium conſequentiumq; genera tenenda ſunt, quæ in eorundem inuentione expoſui. In prima quidem forma diſpoſitionis antecedentium in confirmando exemplum erit huiuſmodi,

Omne quod honeſtum eſt, laudabile eſt,
Omnis temperantia honeſtum eſt,
Omnis igitur temperantia eſt laudabilis.

Quæſtio eſt accidentis, Sit ne temperantia laudabilis? Locus communis, Cui antecedens conueniat, ei conſequens conuenire. Honeſtum enim antecedens eius eſt, quod eſt laudabile, quod quia in temperantia

uerè dicitur, laudabile etiam in ea uerè dici oportet.
A cõſequẽtibus eodẽ modo tractari poteſt argumẽtũ,

Omne animal eſt corpus,
Omnis homo eſt animal,
Omnis igitur homo eſt corpus.

Quæſtio eſt generis, Sit ne homo natura corpore prædita? Locus communis, Quod de toto conſequente dicitur, id de aliquo eius antecedẽte dici. In refutatione autem non iiſdem modis quibus antecedens, conſequens quoque tractatur. A conſequentibus quidem hoc modo,

Nihil quod rationis eſt expers, natum eſt ad percipiendam uirtutem,
Coruus omnis eſt expers rationis,
Coruus igitur nullus ad percipiendam uirtutem natus eſt.

Quæſtio eſt proprij. Locus communis, Quod conſequenti non conuenit, id eius antecedenti non conuenire. Coruus enim antecedens eſt rationis expertium. Si enim coruus ſit, etiã expers rationis ſit neceſſe eſt, nõ contrà. Ab antecedentibus autem neceſſaria in refutatione concluſio non ſequitur, niſi in iis quæ reciprocantur, cuiuſmodi ſunt homo & ridens, & uno nomine proprietates & res quarum ſunt proprietates. Res autem ipſæ ex eo ſuis proprietatibus antecedere dicuntur, quòd ſint, neceſſe eſt res ipſæ, ut proprietates cohæreant. Exemplum erit huiuſmodi,

Nulla exhalatio ignis eſt,
Omnis fumus exhalatio eſt,
Nullus igitur fumus ignis eſt. Ita fumus non celerri-

mè ſurſum fertur. Neque enim in hoc genere diſpoſi-tionis una ratiocinatione concludi poteſt, quoties locus hic communis dominatur, Cui non conuenit antecedens eius quod reciprocatur, ei conſequens non conuenire. Cum autem locus ille regnat, Quod in antecedens eius quod reciprocatur non cadit, id nec cadere in conſequens, tum una ratiocinatione id confici licet,

Nullus ignis eſt fumus,

Quod ſurſum celerrimè fertur, ignis eſt,

Quod igitur ſurſum celerrimè fertur, non eſt fumus.

In ſecunda autem forma diſponendæ argumentationis ex conſequentibus in refellendo argumentum firmum eſt: ex antecedentibus non eſt firmum ullum, niſi cum antecedens & conſequens reciprocantur. Ab antecedentibus talis erit tractatio,

Quicquid celerrimè ſurſum fertur, ignis eſt,

Nullus fumus ignis eſt,

Nullus igitur fumus celerrimè ſurſum fertur.

Quæſtio eſt proprij, An fumus celerrimè ſurſum fertur? Locus communis eſt, Cui antecedens eius conſequentis quod uiciſsim retro commeat, non conuenit, nec conſequens ei conuenire. Ignis enim antecedens eſt eius quod ſurſum celerrimè fertur, qui quoniam de fumo uerè non dicitur, id etiam quod celerrimè ſurſum fertur, de eo uerè non dici neceſſe eſt. A conſequentibus autem ſemper hic firmum eſt argumentum, niſi ſint antecedentium, quæ modò dixi, conſequentia. Exemplum erit huiuſmodi,

Omnis intemperantia uitium eſt,

Nulla uirtus eſt uitium,

Nulla

Nulla igitur uitus eſt intemperantia.

Tertio autem collocandæ argumentationis genere explicari poteſt tam in confirmatione, quàm in refutatione cōſequentium tractatio. In cōfirmatione hoc modo

Quicquid expetendum eſt, bonum eſt,

Aliquid quod expetendum eſt, uirtus eſt,

Aliqua igitur uirtus bonum eſt.

In refutatione autem hoc modo tractabitur,

Nihil quod expetendum eſt, eſt malum,

Aliquid quod eſt expetendum, iuſtum eſt,

Aliquod igitur quod iuſtum eſt, non eſt malum.

Ab antecedentibus autem in cōfirmatione quidem omnia ualent, quorum exemplum eſt eiuſmodi,

Omnis homo eſt animal,

Aliquis homo eſt rationis particeps,

Aliquid igitur quod eſt particeps rationis, eſt animal.

Quæſtio eſt generis, Sit ne aliquid quod eſt rationis particeps, animal? Locus communis eſt, Quod antecedenti cōuenit, id etiā conſequēti eius conuenire. Quod enim rationis eſt particeps, hominis eſt conſequens. In refutatione autem nulla hic neceſſaria concluſio ſequitur, niſi in ijs antecedentibus, quæ & ipſorum conſequentia reciprocantur. Omnium quidem locorum argumenta quot modis tractari poßint, & quemadmodum, ſiue quid confirmandum ſit, ſiue refellendum, quæq; collocationis in quos locos adhiberi poßint, quiq; loci unam ſuppeditent argumentationem, qua ſtatim id quod quæritur cōcludi liceat, quiq; egeant quaſi ſubſidio quodam alterius cōcluſionis diximus. Hoc autem intelligendum eſt, me in ponendis exemplis, non

oratorum copiam & ubertatem, ſed dialecticorum inopiam & ieiunitatem ſecutum, propterea quòd anguſtius hi loquuntur qui rem expendere, non ornamenta uerborum ſolent, & ſubtilius uerborum ordinem exquirere, cum illi hæc omnia negligant. Itaq; ut dialectici primum proponunt aliquid, deinde ſumunt, poſtremò concludunt: ſic illi hunc ordinem contemnunt, interdumq; à propoſito non ordiuntur, neque concludunt: ſumptiones uerò ſæpe ad ratione probationemq; traducunt, ut difficillimum ſit nonnunquàm eorum argumentationes ad eum ordinem qui naturalis eſt reuocare. Sed tamen ab iſtis anguſtijs diſcedere cõceditur, palamq; quaſi in campo ampliſsimo expatiari, dummodo trium earum formarum quas præſcripſi, modus retineatur. Ac ſcribendo quidem non eſt dubium, quin copia uti liceat, multisq; uerbis exponere ea quæ tractantur aut diſputantur. Cum autem cum alijs diſſerimus, quoniam longam oratione aut eorũ qui contrà diſputant, non patitur aut non capit ingenium, aut cauſæ noſtræ ratio non poſtulat, ne repetendo ea omittantur quæ ſunt firmiſsima; modum adhibere debemus. Itaque rarò tum propoſitionis, tum aſsumptionis afferenda ratio eſt, ante quàm concluſum ſit argumentũ, ſed de his aliàs plura dicemus. Hoc autem intelligendum eſt, quæ de tribus tractandarum argumentationum generibus dixi, ea omnia ad argumentationes ſimplices eſſe accommodanda. Sed ſimplicium duo ſunt genera prima, quæ ex duobus enunciationum ſimplicium generibus orta ſint. Vt enim alias ſimplices enũciationes primo libro eſſe dixi, quæ ex ſimplici uer-

bo tam eo quod ſubſtantiuum, quàm eo quod adiectiuum appellant dialectici, conſtant, in quo genere hæ ſunt, Omnis iuſtitia eſt uirtus, omnis uirtus eum in quo eſt bonum efficit: alias autem ſimplices, in quibus præter hæc uerba hæ quoq; notæ, Neceſſe, Neceſſariò, & uerba hæc, Poteſt, Accidit collocantur: ſic duo genera ſunt ratiocinationum ſimplicium, quæ conſtant ex his enunciationibus. Quoniam igitur de priore genere dictum eſt, de poſteriore pauca dicamus. Aut enim ſecundum genus enunciationum ſimplicium prætermittendum fuit, aut hoc etiam tradendum eſt, præſertim cum enunciationum uſus nullus ſit futurus, niſi ad argumenta referantur. Hoc quidem poſterius genus multas in partes diſtributum eſt. una enim ſimplex eſt, altera concreta. Simplex, quæ uel ex neceſſario tota eſt, uel ex eo quod fieri poteſt. Concreta ea, quæ uel ex his duobus mixta eſt, uel ex alterutro, & uerbo ſimplici, tum eo quod ſubſtantiuum, tum eo quod adiectiuum dicitur, quæ omnia ad propoſitionem & aſſumptionem referri uolo. Exemplis hæc illuſtranda ſunt. Simplex eſt tota ex neceſſario, quæ ſequitur,

Omnis uirtus neceſſariò eum, in quo eſt bene, afficit,
Omnis autem iuſtitia neceſſariò uirtus eſt,
Oīs igitur iuſtitia neceſſariò eū, in quo ē bene, afficit.

Simplex tota ex eo quod fieri poteſt, hæc,
Omne quod creſcit, decreſcere poteſt,
Omnis puer poteſt creſcere,
Omnis igitur puer decreſcere poteſt.

Concreta eſt hæc ex eo quod fieri poteſt, & ex neceſſario.

Omne animal currere poteſt,
Omnis homo neceſſariò eſt animal,
Omnis igitur homo poteſt currere.
Ex eo autem quod neceſſarium eſt, & ex uerbo quod ſubſtantiuum dicitur, hæc concreta eſt,
Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,
Omnis autem fortitudo uirtus eſt,
Omnis igitur fortitudo neceſſariò eſt laudabilis.
Ex eo autem quod fieri poteſt, et ex uerbo ſimplici,
Omne quod ægrum eſt, conualeſcere poteſt,
Aliquis homo æger eſt,
Aliquis igitur homo poteſt conualeſcere.

Atque omnium quidem exempla ſunt huiuſmodi. Nemo autem exiſtimare debet, hoc totum genus, ut minus neceſſarium eſſe repudiandum. Neq; enim ſine eo quæſtiones quæ de eo ſunt quod fieri poteſt, aut non poteſt, quæ eædem crebris ſermonibus philoſophorum ueterum diſputabantur, ullo modo, quemadmodum primo libro dixi, explicari poſſunt. Quinetiam id nonnunquam Cicero uſurpat. Sed tamen modus in eo nobis retinendus eſt, ne hunc locum obſcuraſſe uideamur. Primum de ſimplicibus dicam, tum de concretis. Simplices autem hic dico, quemadmodum ignis, aer, aqua, terra, naturæ ſimplices à Cicerone uocantur: & concretas quæ ex his omnibus, aut aliquibus mixtæ ſint, ut homines, aliaſq; eiuſdem generis naturas ex illis quatuor primis cõcretas, idem Cicero nuncupat. Hoc autem de ſimplicibus quæ de neceſſario quid enunciant, tenendum eſt, omnes eius generis argumentationes firmas eſſe, ſi eodem modo tractentur,

quo ſuperiores, quæ ex uerbo ſimplici conſtant. Non eſt neceſſe exemplis ponendis hoc facere longius. Neque enim ſatietatem uitare poſſemus, ſi unicuiq; modo trium tractationis generum exempla accommodaremus. Hoc tantũ dicam, ſi quis eas enunciationes quas in primo libro ex neceſſario ueras eſſe dixi, ſiue quæ de toto genere dicerent, ſiue ex omni parte negarent, accommodatè ad ratiocinationes tractare uelit, eum facilè obſeruaturum eſſe eandem barũ & ſimpliciũ ſuperiorũ in concludendo eſſe rationem. Eius autẽ quod fieri poteſt & poteſt non fieri (ἐνδεχόμενον enim id dicitur) longè alia ratio eſt. Quod quo maturius doceamus, primũ quid ſit, & quot eius genera dicendum eſt. id quidem dicitur euenire, ſeu accidere (nam hæc idem ualent) quod non neceſſarium eſt, id eſt quod poteſt eſſe & non eſſe, quoq; poſito nihil incõmodi ſequitur. Vt omnem hominem in ſenectute non eſt neceſſe canescere, & omnem caneſcere ſi ponamus, nihil incõmodi ſuſcipere cogemur. Eius autem duo ſunt genera, unum quod plerunq; fit, ut homo plerunq; cum quinq; digitis, duabusq; manibus naſcitur. cum natus eſt, ferè creſcit, in conſtanti ætate ferè decreſcit, & caneſcit in ſenectute. Alterũ eſt quod accidit ſine alterutrius partis certo euentu, ut ſunt ea omnia quæ caſu fiunt. ut ſi quis cum rus proficiſcitur, de cœlo tangatur, aut terræ motus fiat, aut fodiens theſaurum inueniat. Neque enim profectio illa eſt magis cur ille tangatur, q̃ non tangatur, ſed alterutrum euenit. Nunc his ita conſtitutis dicamus quando concluſio ſequitur neceſſaria, ſi tam propoſitio q̃ aſſumptio ſit de eo quod fieri contin-

 git.

git. Ac primum de prima diſpoſitione. Si de toto gene re utraq; dicat, etiam concluſio ſequetur quæ omnino enunciet. Exemplum erit huiuſmodi.

Omne quod uigilat, dormire poteſt,
Omnis homo uigilare poteſt,
Omnis igitur homo poteſt dormire.

Itemq; neceſſaria ſequitur cũ propoſitio omni ex parte negat quid, & in totum dicit affirmatio. ut,

Fieri poteſt ut nihil quod fodit, theſaurum inueniat,
Fieri autem poteſt, ut omnis homo fodiat,
Fieri igitur poteſt ut nullus homo inueniat theſaurum.

Tertia erit concluſio neceſſaria, cum propoſitio de toto genere dicet, & de parte aſſumptio.

Omne quod ægrotat, ex morbo conualeſcere poteſt,
Aliquis autem homo ægrotare poteſt,
Aliquis igitur homo poteſt conualeſcere.

Quarta autem ſequetur, ſi propoſitio in totum negabit, & propoſitio aliqua ex parte dicet. Hæc enim neceſſaria eſt,

Fieri poteſt, ut nihil eorum quæ nauigant, moriatur in (mari.
Fieri autem poteſt, ut aliquis homo nauiget,
Fieri igitur poteſt, ut aliquis homo in mari minimè moriatur.

Atq; hæc quidem quatuor concluſionum genera perfecta dicuntur, quod directum ordinẽ quẽ prima tractandorum argumentorum forma præſcribit, in ijs ſeruet concluſio. Rectus autem ordo in concludendo in ea forma eſt, cum uerbum quod in propoſitione attribuitur, attributi etiam uim & locum obtinet in cõcluſione, & quod in aſſumptione ſubiectum erat, id in concluſione

etiam

etiam ſubijcitur. Conuerſus autem eſt, cum hic ordo mutatur, aut certe enunciatio aliqua pro aſſumptione aut propoſitione ſubijcitur, quæ idem quod illa declaret. Diſciplinam autem conuerſionum, quam primo libro tradidi hic conuerſus ordo deſyderat, ut ſciamus quæ in quanque conuertatur enunciatio. Atque hic quidem notandum eſt, enunciationem eam quæ de eo quod contingit, dicit uniuerſe ac in totum, conuerti in eam quæ in totum negat. ut hæc, Fieri poteſt ut nemo ambulet, in hanc conuertitur, Fieri poteſt ut omnis homo ambulet. Quibus poſitis, hoc intelligendum eſt, multos modos concluſionum ex eo quod fieri poteſt naſci, qui perfecti non ſint, ſed imperfecti uocentur propter aſſumptionis aut propoſitionis conuerſionem. Si enim minus conuertatur, iam non erit perfecta ratiocinatio. Nam ſi inuertatur ordo ſuperiorum quatuor concluſionum, ut quę in illis propoſitio eſt, in his ſit aſſumptio. & contra, erit non perfecta tractatio. Quod ſi altera conuertatur, iam perfecta erit. Neq; enim, exēpli cauſa, perfecta eſt hæc argumētatio, Fieri poteſt ut omne quod nauigat, in mari moriatur Fieri autem poteſt ut nemo nauiget,

Fieri igitur poteſt, ut nemo moriatur in mari.

Vt autem certum aliquid habeamus, quo falſas ex eo quod contingit enunciationes à ueris internoſcamus, ſcire oportet, in omni eius generis enunciatione duplicem ſpectandam eſſe ſententiam. Nam exempli cauſa, huius enunciationis, Accidit ut omne quod album eſt, ſit animal, hæc ſententia eſſe poteſt, Accidit ut omni cui album fortuito (teramus enim hoc uocabu-

lum & ſuperiora pro illo contingenter) conuenit, etiã animal fortuitò conueniat, id eſt ut quicquid fortuitò album eſt, id etiam fortuitò ſit animal, quæ quidem falſa eſt ſententia. Itemq; illa eſſe poteſt, Accidit ut omni cui album conuenit, animal fortuitò conueniat. quæ etiam falſa eſt, id ſi contingere dicamus quod non eſt neceſſariũ. Aliquod enim animal eſt, ut cygnus, quod ſit album neceſſe eſt. Ita nõ fortuitò albus eſt cygnus. Sed uereor ne de his uidear ſubtilius diſputare, itaque malim hæc ego ad cõmunem omnium ſenſum accõmodari, ut id contingere, accidere, & euenire dicamus, quod caſu fit, & quod poteſt tam fieri q̃ non fieri. ueluti cum dicimus, Accidit ut ægrotarem, fieri poteſt, [illegible] r ex morbo conualeſcat, aliaq; generis eiuſdem.

[illegible] oniam [illegible] uor modos concluſionum neceſſa- [illegible] eſt fieri & non fieri, qui perfe- [illegible] a diſpoſitionis expoſuimus, ad [illegible]; enim nobis propoſitum eſt eos [illegible] orum non eſt perfecta concluſio. [illegible] diſpoſitionis forma, ſi omnibus enim [illegible] bum hoc, Conti[illegible] Euenit adiun- [illegible] ſio neceſſari[illegible] r. Quòd ſi [illegible] quæ ipſæ fir- [illegible] poterunt. [illegible] eſt, [illegible] ſit homo. [illegible] falſa concluſio. quip- [illegible] quam eſſe hominem, ex quo efficiatur

efficiatur falſum eſſe, accidere ut nullus equus ſit homo. Hoc loco ea omnia maximum nobis adiumentum afferrēt, quæ de enunciationibus neceſſarijs et ijs quæ de eo dicunt, quod fieri poteſt & non fieri, primo libro tradidi. Dixi enim eas omnes neceſſarias eſſe, quæ omni ex parte negarēt ea quæ diuerſis generibus ſubiecta eſſent, quorum neutrum alterum complecteretur. cuiuſmodi eſt hæc, Nullus equus eſt homo. Nec uerò hac una ratiocinatione reſiſtemus, ſed etiam omnibus quæ ex eiſdem tribus uerbis conſtabunt, dum modo eadem ratione illa ipſa uerba collocabimus, qua aduerſarij ſuas confecerint argumentationes. Vt ſi exempli cauſa, propoſitionem nobis afferant, quæ in totum & uniuerſe neget, & propoſitionem quæ de toto genere dicat, & concluſio neget ex omni parte, eadem ratione ſi utamur, ijſdem uerbis refellemus hoc modo.

Accidit ut nullus homo uigilet,
Accidit ut omnis equus uigilet,
Accidit igitur, ut nullus equus homo ſit.

Quod fit etiam in cæteris. In tertia porrò forma diſpoſitionis, ſi tam propoſitio quàm aſſumptio aut de incerta parte dicant, aut de certa, non ſequetur neceſſaria concluſio. Atq; uno modo uitioſis huius generis concluſionibus occurremus, ſi ex his tribus argumentatio cōficiatur uerbis, equus, homo, album, ut albi uerbum bis dicatur ante concluſionem. eſt enim hæc uitioſa & falſa concluſio.

Accidit, ut aliquid quod eſt album ſit equus,
Accidit, ut aliquid quod album eſt ſit homo,
Accidit igitur ut aliquis homo ſit equus.

lum & ſuperiora pro illo contingenter) conuenit, etiã animal fortuitò conueniat, id eſt ut quicquid fortuitò album eſt, id etiam fortuitò ſit animal, quæ quidem falſa eſt ſententia. Itemq; illa eſſe poteſt, Accidit ut omni cui album conuenit, animal fortuitò conueniat. quæ etiam falſa eſt, id ſi contingere dicamus quod non eſt neceſſariũ. Aliquod enim animal eſt, ut cygnus, quod ſit album neceſſe eſt. Ita nõ fortuitò albus eſt cygnus. Sed uereor ne de his uidear ſubtilius diſputare, itaque malim hæc ego ad cõmunem omnium ſenſum accõmodari, ut id contingere, accidere, & euenire dicamus, quod caſu fit, & quod poteſt tam fieri q̃ non fieri. ueluti cum dicimus, Accidit ut ægrotarem, fieri poteſt, ut æger ex morbo conualeſcat, aliaq; generis eiuſdem. Nunc quoniam quatuor modos concluſionum neceſſariarum ex eo quod poteſt fieri & non fieri, qui perfecti ſunt in prima forma diſpoſitionis expoſuimus, ad alia pergamus. Neq; enim nobis propoſitum eſt eos omnes perſequi, quorum non eſt perfecta concluſio. In altera autem diſpoſitionis forma, ſi omnibus enunciationibus uerbum hoc, Contingit uel Euenit adiungatur, concluſio neceſſaria non ſequetur. Quòd ſi quæ ratiocinationes ex his conficiantur, quæ ipſæ firmæ ſint, facilè una ratione omnes refelli poterunt. Neque enim hæc neceſſaria concluſio eſt,

Accidit ut omnis homo ambulet,
Accidit ut equus nullus ambulet,
Accidit igitur ut nullus equus ſit homo.

Veræ enim ſumptiones ſunt, & falſa concluſio. quippe cum neceſſe ſit nullum equum eſſe hominem, ex quo

efficiatur

efficiatur falſum eſſe, accidere ut nullus equus ſit homo. Hoc loco ea omnia maximum nobis adiumentum afferrēt, quæ de enunciationibus neceſſarijs et ijs quæ de eo dicunt, quod fieri poteſt & non fieri, primo libro tradidi. Dixi enim eas omnes neceſſarias eſſe, quæ omni ex parte negarēt ea quæ diuerſis generibus ſubiecta eſſent, quorum neutrum alterum complecteretur. cuiuſmodi eſt hæc, Nullus equus eſt homo. Nec uerò hac una ratiocinatione reſiſtemus, ſed etiam omnibus quæ ex eiſdem tribus uerbis conſtabunt, dum modo eadem ratione illa ipſa uerba collocabimus, qua aduerſarij ſuas confecerint argumentationes. Vt ſi exempli cauſa, propoſitionem nobis afferant, quæ in totum & uniuerſe neget, & propoſitionem quæ de toto genere dicat, & concluſio neget ex omni parte, eadem ratione ſi utamur, ijſdem uerbis refellemus hoc modo.

Accidit ut nullus homo uigilet,
Accidit ut omnis equus uigilet,
Accidit igitur, ut nullus equus homo ſit.

Quod fit etiam in cæteris. In tertia porrò forma diſpoſitionis, ſi tam propoſitio quàm aſſumptio aut de incerta parte dicant, aut de certa, non ſequetur neceſſaria concluſio. Atq; uno modo uitioſis huius generis concluſionibus occurremus, ſi ex his tribus argumentatio cōficiatur uerbis, equus, homo, album, ut albi uerbum bis dicatur ante concluſionem. eſt enim hæc uitioſa & falſa concluſio.

Accidit, ut aliquid quod eſt album ſit equus,
Accidit, ut aliquid quod album eſt ſit homo,
Accidit igitur ut aliquis homo ſit equus.

Multæ autem aliæ ſunt nõ neceſſariæ, quas facilè refel lemus cognitis neceſſarijs. Modi qui conuerſione fiũt perfecti, multi ſunt. Primus is, cuius tam propoſitio quàm aſſumptio de toto genere dicunt, Nam conuerſa aſſumptione in eam quæ de quadam parte dicit, tertius erit primæ diſpoſitionis modus. Vtriuſque exempla ponam. Tertia quidem diſpoſitionis primus modus eſt huiuſmodi,

Accidit ut omnes qui nauigant in mari, moriantur,
Accidit ut omnes qui nauigant, ſint homines,
Accidit igitur ut homines in mari moriantur.

Si hæc concluſio negetur, aut cæteræ quæ in hac forma diſpoſitionis neceſſariæ ſunt, facile confirmari poterunt, ſi ad certam perfectamq; primam reuocentur. Veluti ea quam expoſui ad tertium primi generis modum ita transferetur aſſumptionis conuerſione,

Accidit ut omnes qui nauigant, in mari moriantur,
Accidit autem ut homines nauigent,
Accidit igitur ut homines in mari moriantur.

Eadem eſt ratio cæterorum modorum, quorum concluſiones ſunt neceſſariæ. Nam ut ſummatim dicam, quatuor alij modi ſunt neceſſarij, qui totidem reſpondent ijs, quos paulo antè in huius tertiæ formæ argumentationibus ex ſimplici uerbo ſine ulla nota enumerauimus. Secundus enim eſt, cum omnino tum propoſitio negat, tum dicit aſſumptio. Tertius cum propoſitio de toto genere, & ſumptio de aliqua parte dicit. Quartus cum contrà propoſitio de parte dicit, & de toto genere aſſumptio. Quintus cum propoſitio in totum negat, & aſſumptio de parte dicit. Ita unus is

modus

modus relinquitur, cuius propoſitio aliqua ex parte negat, & uniuerſè ac in totum dicit aſſumptio. Atq; hæc quidem de ratiocinationibus, quæ uerba tantum ſimplicia, & notas recipiunt, nunc pauca dicenda de ijs ſunt, in quibus mixta hæc reperiuntur. Harum autem genera tria ſunt: aliæ enim ſunt ex neceſſario & uerbo ſimplici, aliæ ex eo quod fieri poteſt & non fieri, quod contingens uocatur, & ex uerbo ſimplici: aliæ ex neceſſario & ex eo quod fieri poteſt & non fieri. Quoniam autem primùm de ijs ratiocinationibus ſimplicibus diximus, quæ ex uerbo Eſt, aut eo quod adiectiuum uocant, conſtant: deinde eas quæ ex neceſſario tantum eſſent, attigimus, primum etiam de eis diſſeremus, quæ ex his duobus concretæ ſunt. Earum autem exemplum eſt eiuſmodi,

Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,
Omnis autem fortitudo uirtus eſt,
Omnis igitur fortitudo neceſſariò eſt laudabilis.

In primo quidem argumentorum diſponendorum genere ita deniq; neceſſaria ſequetur concluſio, ſi propoſitio ex neceſſario conſtet, & ex uerbo ſimplici aſſumptio: tum enim concluſio in qua neceſſarium eſt, ſequetur. Hoc autem in quatuor huius formæ modis ijs qui perfecti à nobis appellati ſunt, uerè dicitur. Non eſt neceſſe omnium exempla ponere. Si quis enim eos quatuor concluſionis modos, quos tum tractaui, cum de ratiocinationibus quæ ex uerbo Eſt conſtant, diſputarem, ſibi proponat, earumq; propoſitionibus & concluſionibus Neceſſariò aduerbium adiungat, exempla huius loci habebit propria. Quòd ſi uerbum

ſimplex

ſimplex ad eorum quatuor modorum propoſitionem, neceßarium autem ad aßumptionem pertineat, concluſio neceßaria non ſequetur. Refelletur enim facile his argumentationibus, ſi quis contendat firma eße argumenta.

Omne animal mouetur,
Omnis homo neceßariò eſt animal,
Omnis igitur homo neceßariò mouetur.
Omne animal mouetur,
Aliquis homo neceßariò eſt animal,
Aliquis igitur homo neceßariò mouetur.

In ſecunda autem diſpoſitionis forma, quoniam omnes concludendi modi negant, ſi Neceßariò aduerbium propoſitioni uel aßumptioni, quæ negans eſt omnino, adiungatur, ſemper ex ijs duabus cõcluſionem ex neceßario efficere licebit. Quòd ſi ad eam quæ aiens eſt, ſeu propoſitionem ſeu aßumptionem illud neceßariò addatur, aut ad negantem ex parte, neceßaria eiuſdem generis non ſequetur concluſio. Vt enim hæc argumentatio neceßaria eſt, cæteraq́; eiuſdem generis,

Nullus lapis eſt animal neceßariò,
Omnis homo eſt animal,
Nullus igitur homo eſt neceßariò lapis.

Vt, inquam, hæc neceßaria eſt, ſic illa non eſt:

Omnis homo neceßario eſt animal,
Nihil quod eſt nigrum, eſt animal,
Nihil igitur quod nigrum eſt, animal ſit neceße eſt.

Itemq; hæc infirma eſt,

Omne quod nigrum eſt, homo eſt,
Quoddam autem animal non eſt homo neceßariò,

Quiddam

Quiddam igitur quod album eſt, non eſt homo neceſſariò

Atq; etiam alias uitioſas argumentationes huius generis eadem ratione licebit refellere.

In tertio autem genere tractandorum argumentorum hoc tenendum eſt, ex ijs ſumptionibus quæ de toto genere dicant, ſi alterutri Neceſſariò aduerbium adiungatur, neceſſariam eiuſdem generis ſequi cõcluſionem. quod idem fiet, ſi ei quæ negans eſt adiungatur. At ſi ad aientem adhibeatur, non ſequetur concluſio. Primi generis exemplum erit eiuſmodi,

Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,

Omnis uirtus eum in quo eſt, perficit,

Aliquid igitur quod eum in quo eſt perficit, neceſſariò eſt laudabile.

Secundi autem erit tale,

Nulla uirtus perturbatio ſit neceſſe eſt,

Omnis uirtus eſt laudabilis,

Aliquid igitur quod eſt laudabile, perturbationem eſſe neceſſe non eſt.

Tertij autem generis hoc exemplo uitioſas licebit refellere,

Nihil quod ambulat eſt homo,

Omne quod ambulat neceſſariò mouetur,

Aliquid igitur quod mouetur, neceſſariò non eſt homo.

In hac etiam neceſſarium erit argumentum, cùm uel propoſitioni uel aſſumptioni, quæ ſola de toto genere dicat, & de parte altera, idem adiungetur aduerbium. Ac de ijs quidem ratiocinationibus, quæ concretæ ſunt ex neceſſario & uerbo ſimplici, hactenus. Sequitur

Omne animal currere poteſt,
Omnis homo neceſſariò eſt animal,
Omnis igitur homo poteſt currere.
Ex eo autem quod neceſſarium eſt, & ex uerbo quod ſubſtantiuum dicitur, hæc concreta eſt,
Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,
Omnis autem fortitudo uirtus eſt,
Omnis igitur fortitudo neceſſariò eſt laudabilis.
Ex eo autem quod fieri poteſt, et ex uerbo ſimplici,
Omne quod ægrum eſt, conualeſcere poteſt,
Aliquis homo æger eſt,
Aliquis igitur homo poteſt conualeſcere.

Atque omnium quidem exempla ſunt huiuſmodi. Nemo autem exiſtimare debet, hoc totum genus, ut minus neceſſarium eſſe repudiandum. Neq; enim ſine eo quæſtiones quæ de eo ſunt quod fieri poteſt, aut non poteſt, quæ eædem crebris ſermonibus philoſophorum ueterum diſputabantur, ullo modo, quemadmodum primo libro dixi, explicari poſſunt. Quinetiam id nonnunquam Cicero uſurpat. Sed tamen modus in eo nobis retinendus eſt, ne hunc locum obſcuraſſe uideamur. Primum de ſimplicibus dicam, tum de concretis. Simplices autem hic dico, quemadmodum ignis, aer, aqua, terra, naturæ ſimplices à Cicerone uocantur: & concretas quæ ex his omnibus, aut aliquibus mixtæ ſint, ut homines, aliusq; eiuſdem generis naturas ex illis quatuor primis cõcretas, idem Cicero nuncupat. Hoc autem de ſimplicibus quæ de neceſſario quid enunciant, tenendum eſt, omnes eius generis argumentationes firmas eſſe, ſi eodem modo tractentur,

quo

quo ſuperiores, quæ ex uerbo ſimplici conſtant. Non eſt neceſſe exemplis ponendis hoc facere longius. Neque enim ſatietatem uitare poſſemus, ſi unicuiq; modo trium tractationis generum exempla accommodaremus. Hoc *tantũ dicam, ſi quis eas enunciationes quas in primo libro ex neceſſario ueras eſſe dixi, ſiue quæ de toto genere dicerent, ſiue ex omni parte negarent, accommodatè ad ratiocinationes tractare uelit, eum facilè obſeruaturum eſſe eandem harũ & ſimpliciũ ſuperiorũ in concludendo eſſe rationem.* Eius *autẽ quod fieri poteſt & poteſt non fieri (ἐνδεχόμενον enim id dicitur) longè alia ratio eſt. Quod quo maturius doceamus, primũ quid ſit, & quot eius genera dicendum eſt: id quidem dicitur euenire, ſeu accidere (nam hæc idem ualent) quod non neceſſarium eſt, id eſt quod poteſt eſſe & non eſſe, quoq; poſito nihil incõmodi ſequitur.* Vt *omnem hominem in ſenectute non eſt neceſſe caneſcere, & omnem caneſcere ſi ponamus, nihil incõmodi ſuſcipere cogemur.* Eius *autem duo ſunt genera, unum quod plerunq; fit, ut homo plerunq; cum quinq; digitis, duabusq; manibus naſcitur. cum natus eſt, ferè creſcit, in conſtanti ætate ferè decreſcit, & caneſcit in ſenectute.* Alterũ *eſt quod accidit ſine alterutrius partis certo euentu, ut ſunt ea omnia quæ caſu fiunt. ut ſi quis cum rus proficiſcitur, de cœlo tangatur, aut terræ motus fiat, aut fodiens theſaurum inueniat.* Neque *enim profectio illa eſt magis cur ille tangatur, q̃ non tangatur, ſed alterutrum euenit.* Nunc *his ita conſtitutis dicamus quando concluſio ſequitur neceſſaria, ſi tam propoſitio q̃ aſſumptio ſit de eo quod fieri contin-*

git. Ac primum de prima diſpoſitione. Si de toto genere utraq; dicat, etiam concluſio ſequetur quæ omnino enunciet. Exemplum erit huiuſmodi.

Omne quod uigilat, dormire poteſt,
Omnis homo uigilare poteſt,
Omnis igitur homo poteſt dormire.

Itemq; neceſſaria ſequitur cũ propoſitio omni ex parte negat quid, & in totum dicit affirmatio. ut,

Fieri poteſt ut nihil quod fodit, theſaurum inueniat,
Fieri autem poteſt, ut omnis homo fodiat,
Fieri igitur poteſt ut nullus homo inueniat theſaurum.

Tertia erit concluſio neceſſaria, cum propoſitio de toto genere dicet, & de parte aſſumptio.

Omne quod ægrotat, ex morbo conualeſcere poteſt,
Aliquis autem homo ægrotare poteſt,
Aliquis igitur homo poteſt conualeſcere.

Quarta autem ſequetur, ſi propoſitio in totum negabit, & propoſitio aliqua ex parte dicet. Hæc enim neceſſaria eſt,

Fieri poteſt, ut nihil eorum quæ nauigant, moriatur in (mari.
Fieri autem poteſt, ut aliquis homo nauiget,
Fieri igitur poteſt, ut aliquis homo in mari minimè moriatur.

Atq; hæc quidem quatuor concluſionum genera perfecta dicuntur, quod directum ordinẽ quẽ prima tractandorum argumentorum forma præſcribit, in ijs ſeruet concluſio. Rectus autem ordo in concludendo in ea forma eſt, cum uerbum quod in propoſitione attribuitur, attributi etiam uim & locum obtinet in cõcluſione, & quod in aſſumptione ſubiectum erat, id in concluſione

etiam

etiam ſubijcitur. Conuerſus *autem eſt, cum hic ordo mutatur, aut certe enunciatio aliqua pro aßumptione aut propoſitione ſubijcitur, quæ idem quod illa declaret.* Diſciplinam *autem conuerſionum, quam primo libro tradidi hic conuerſus ordo deſyderat, ut ſciamus quæ in quamque conuertatur enunciatio.* Atque *hic quidem notandum eſt, enunciationem eam quæ de eo quod contingit, dicit uniuerſe ac in totum, conuerti in eam quæ in totum negat. ut hæc,* Fieri *poteſt ut nemo ambulet, in hanc conuertitur,* Fieri *poteſt ut omnis homo ambulet.* Quibus *poſitis, hoc intelligendum eſt, multos modos concluſionum ex eo quod fieri poteſt naſci, qui perfecti non ſint, ſed imperfecti uocentur propter aßumptionis aut propoſitionis conuerſionem.* Si *enim minus conuertatur, iam non erit perfecta ratiocinatio.* Nam *ſi inuertatur ordo ſuperiorum quatuor concluſionum, ut quę in illis propoſitio eſt, in his ſit aßumptio: & contra, erit non perfecta tractatio.* Quod *ſi altera conuertatur, iam perfecta erit.* Neq; *enim, exẽpli cauſa, perfecta eſt hæc argumẽtatio,* Fieri *poteſt ut omne quod nauigat, in mari moriatur* Fieri *autem poteſt ut nemo nauiget,*

Fieri *igitur poteſt, ut nemo moriatur in mari.*

Vt *autem certum aliquid habeamus, quo falſas ex eo quod contingit enunciationes à ueris internoſcamus, ſcire oportet, in omni eius generis enunciatione duplicem ſpectandam eſſe ſententiam.* Nam *exempli cauſa, huius enunciationis,* Accidit *ut omne quod album eſt, ſit animal, hæc ſententia eſſe poteſt,* Accidit *ut omni cui album fortuito (teramus enim hoc uocabu-*

lum & ſuperiora pro illo contingenter) conuenit, etiã animal fortuitò conueniat, id eſt ut quicquid fortuitò album eſt, id etiam fortuitò ſit animal, quæ quidem falſa eſt ſententia. Itemq; illa eſſe poteſt, Accidit ut omni cui album conuenit, animal fortuitò conueniat. quæ etiam falſa eſt, id ſi contingere dicamus quod non eſt neceſſariũ. Aliquod enim animal eſt, ut cygnus, quod ſit album neceſſe eſt. Ita nõ fortuitò albus eſt cygnus. Sed uereor ne de his uidear ſubtilius diſputare, itaque malim hæc ego ad cõmunem omnium ſenſum accõmodari, ut id contingere, accidere, & euenire dicamus, quod caſu fit, & quod poteſt tam fieri q̃ non fieri. ueluti cum dicimus, Accidit ut ægrotarem, fieri poteſt, ut æger ex morbo conualeſcat, aliaq; generis eiuſdem. Nunc quoniam quatuor modos concluſionum neceſſariarum ex eo quod poteſt fieri & non fieri, qui perfecti ſunt in prima forma diſpoſitionis expoſuimus, ad alia pergamus. Neq; enim nobis propoſitum eſt eos omnes perſequi, quorum non eſt perfecta concluſio. In altera autem diſpoſitionis forma, ſi omnibus enunciationibus uerbum hoc, Contingit uel Euenit adiungatur, concluſio neceſſaria non ſequetur. Quòd ſi quæ ratiocinationes ex his conficiantur, quæ ipſæ firmæ ſint, facilè una ratione omnes refelli poterunt. Neque enim hæc neceſſaria concluſio eſt,

Accidit ut omnis homo ambulet,
Accidit ut equus nullus ambulet,
Accidit igitur ut nullus equus ſit homo.

Veræ enim ſumptiones ſunt, & falſa concluſio. quippe cum neceſſe ſit nullum equum eſſe hominem, ex quo

efficiatur

efficiatur falſum eſſe,accidere ut nullus equus ſit homo. Hoc loco ea omnia maximum nobis adiumentum afferrēt,quæ de enunciationibus neceſſarijs et ijs quæ de eo dicunt,quod fieri poteſt & non fieri,primo libro tradidi. Dixi enim eas omnes neceſſarias eſſe, quæ omni ex parte negarēt ea quæ diuerſis generibus ſubiecta eſſent,quorum neutrum alterum complecteretur.cuiuſmodi eſt hæc,Nullus equus eſt homo. Nec uerò hac una ratiocinatione reſiſtemus,ſed etiam omnibus quæ ex eiſdem tribus uerbis conſtabunt, dum modo eadem ratione illa ipſa uerba collocabimus,qua aduerſarij ſuas confecerint argumentationes.Vt ſi exempli cauſa,propoſitionem nobis afferant,quæ in totum & uniuerſe neget,& propoſitionem quæ de toto genere dicat,& concluſio neget ex omni parte,eadem ratione ſi utamur,ijſdem uerbis refellemus hoc modo.

Accidit ut nullus homo uigilet,
Accidit ut omnis equus uigilet,
Accidit igitur,ut nullus equus homo ſit.

Quod fit etiam in cæteris.In tertia porrò forma diſpoſitionis, ſi tam propoſitio quàm aſſumptio aut de incerta parte dicant,aut de certa,non ſequetur neceſſaria concluſio.Atq; uno modo uitioſis huius generis concluſionibus occurremus, ſi ex his tribus argumentatio cōficiatur uerbis,equus, homo,album,ut albi uerbum bis dicatur ante concluſionem.eſt enim hæc uitioſa & falſa concluſio.

Accidit,ut aliquid quod eſt album ſit equus,
Accidit,ut aliquid quod album eſt ſit homo,
Accidit igitur ut aliquis homo ſit equus.

Multæ autem aliæ ſunt nõ neceſſariæ, quas facilè refel lemus cognitis neceſſarijs. Modi qui conuerſione fiũt perfecti, multi ſunt. Primus is, cuius tam propoſitio quàm aſſumptio de toto genere dicunt, Nam conuerſa aſſumptione in eam quæ de quadam parte dicit, tertius erit primæ diſpoſitionis modus. Vtriuſque exempla ponam. Tertia quidem diſpoſitionis primus modus eſt huiuſmodi,

Accidit ut omnes qui nauigant in mari, moriantur,
Accidit ut omnes qui nauigant, ſint homines,
Accidit igitur ut homines in mari moriantur.

Si hæc concluſio negetur, aut cæteræ quæ in hac forma diſpoſitionis neceſſariæ ſunt, facile confirmari poterunt, ſi ad certam perfectamq; primam reuocentur. Veluti ea quam expoſui ad tertium primi generis modum ita transferetur aſſumptionis conuerſione,

Accidit ut omnes qui nauigant, in mari moriantur,
Accidit autem ut homines nauigent,
Accidit igitur ut homines in mari moriantur.

Eadem eſt ratio cæterorum modorum, quorum concluſiones ſunt neceſſariæ. Nam ut ſummatim dicam, quatuor alij modi ſunt neceſſarij, qui totidem reſpondent ijs, ques paulo antè in huius tertiæ formæ argumentationibus ex ſimplici uerbo ſine ulla nota enumerauimus. Secundus enim eſt, cum omnino tum propoſitio negat, tum dicit aſſumptio. Tertius cum propoſitio de toto genere, & ſumptio de aliqua parte dicit. Quartus cum contrà propoſitio de parte dicit, & de toto genere aſſumptio. Quintus cum propoſitio in totum negat, & aſſumptio de parte dicit. Ita unus is modus

modus relinquitur, cuius propoſitio aliqua ex parte negat, & uniuerſè ac in totum dicit aßumptio. Atq; hæc quidem de ratiocinationibus, quæ uerba tantum ſimplicia, & notas recipiunt, nunc pauca dicenda de ijs ſunt, in quibus mixta hæc reperiuntur. Harum autem genera tria ſunt: aliæ enim ſunt ex neceßario & uerbo ſimplici, aliæ ex eo quod fieri poteſt & non fieri, quod contingens uocatur, & ex uerbo ſimplici: aliæ ex neceßario & ex eo quod fieri poteſt & non fieri. Quoniam autem primùm de ijs ratiocinationibus ſimplicibus diximus, quæ ex uerbo Eſt, aut eo quod adiectiuum uocant, conſtant: deinde eas quæ ex neceßario tantum eßent, attigimus, primum etiam de eis dißeremus, quæ ex his duobus concretæ ſunt. Earum autem exemplum eſt eiuſmodi,

Omnis uirtus neceßariò eſt laudabilis,
Omnis autem fortitudo uirtus eſt,
Omnis igitur fortitudo neceßariò eſt laudabilis.

In primo quidem argumentorum diſponendorum genere ita deniq; neceßaria ſequetur concluſio, ſi propoſitio ex neceßario conſtet, & ex uerbo ſimplici aſſumptio: tum enim concluſio in qua neceßarium eſt, ſequetur. Hoc autem in quatuor huius formæ modis ijs qui perfecti à nobis appellati ſunt, uerè dicitur. Non eſt neceße omnium exempla ponere. Si quis enim eos quatuor concluſionis modos, quos tum tractaui, cum de ratiocinationibus quæ ex uerbo Eſt conſtant, diſputarem, ſibi proponat, earumq; propoſitionibus & concluſionibus Neceßariò aduerbium adiungat, exempla huius loci habebit propria. Quòd ſi uerbum

ſimplex

ſimplex ad eorum quatuor modorum propoſitionem, neceßarium autem ad aßumptionem pertineat, concluſio neceßaria non ſequetur. Refelletur enim facile his argumentationibus, ſi quis contendat firma eße argumenta.

Omne animal mouetur,
Omnis homo neceßariò eſt animal,
Omnis igitur homo neceßariò mouetur.
Omne animal mouetur,
Aliquis homo neceßariò eſt animal,
Aliquis igitur homo neceßariò mouetur.

In ſecunda autem diſpoſitionis forma, quoniam omnes concludendi modi negant, ſi Neceßariò aduerbium propoſitioni uel aßumptioni, quæ negans eſt omnino, adiungatur, ſemper ex ijs duabus cõcluſionem ex neceßario efficere licebit. Quòd ſi ad eam quæ aiens eſt, ſeu propoſitionem ſeu aßumptionem illud neceßariò addatur, aut ad negantem ex parte, neceßaria eiuſdem generis non ſequetur concluſio. Vt enim hæc argumentatio neceßaria eſt, cæteraq; eiuſdem generis,

Nullus lapis eſt animal neceßariò,
Omnis homo eſt animal,
Nullus igitur homo eſt neceßariò lapis.

Vt, inquam, hæc neceßaria eſt, ſic illa non eſt:

Omnis homo neceßario eſt animal,
Nihil quod eſt nigrum, eſt animal,
Nihil igitur quod nigrum eſt, animal ſit neceße eſt.

Itemq; hæc infirma eſt,

Omne quod nigrum eſt, homo eſt,
Quoddam autem animal non eſt homo neceßariò,

Quiddam

Quiddam igitur quod album eſt, non eſt homo neceſſariò

Atq; etiam alias uitioſas argumentationes huius generis eadem ratione licebit refellere.

In tertio autem genere tractandorum argumentorum hoc tenendum eſt, ex ijs ſumptionibus quæ de toto genere dicant, ſi alterutri Neceſſariò aduerbium adiungatur, neceſſariam eiuſdem generis ſequi cõcluſionem. quod idem fiet, ſi ei quæ negans eſt adiungatur. At ſi ad aientem adhibeatur, non ſequetur concluſio. Primi generis exemplum erit eiuſmodi,

Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,

Omnis uirtus eum in quo eſt, perficit,

Aliquid igitur quod eum in quo eſt perficit, neceſſariò eſt laudabile.

Secundi autem erit tale,

Nulla uirtus perturbatio ſit neceſſe eſt,

Omnis uirtus eſt laudabilis,

Aliquid igitur quod eſt laudabile, perturbationem eſſe neceſſe non eſt.

Tertij autem generis hoc exemplo uitioſas licebit refellere,

Nihil quod ambulat eſt homo,

Omne quod ambulat neceſſariò mouetur,

Aliquid igitur quod mouetur, neceſſariò non eſt homo.

In hac etiam neceſſarium erit argumentum, cùm uel propoſitioni uel aſſumptioni, quæ ſola de toto genere dicat, & de parte altera, idem adiungetur aduerbium. Ac de ijs quidem ratiocinationibus, quæ concretæ ſunt ex neceſſario & uerbo ſimplici, hactenus. Sequitur

tur ut de ijs dicam, quæ ex uerbo ſimplici concreta ſunt, & ex eo quod fieri poteſt & non fieri. Huius autem generis exemplum eſt huiuſmodi, in prima forma diſpoſitionis,

Accidit ut omne animal ambulet,
Omnis autem homo eſt animal,
Accidit igitur ut omnis homo ambulet.

Huius quidē generis ratiocinatio per quatuor primæ formæ diſponendorum argumentorum modos, qui perfecti ſunt, explicata, ita uera & perfecta erit, ſi propoſitio de eo quod fieri poteſt aut contingit, uniuerſè dicat, aut neget in totum, & ex uerbo ſimplici tam eo quod ſubſtantiuum, quàm eo quod adiectiuum uocant, conſtes aſſumptio. Tum enim neceſſaria ſequetur concluſio ex eo conſtans quod fieri poteſt. Quòd ſi ad ſumptionem hoc uerbum Accidit addatur, firmum quidem erit argumentum, ſed imperfecta ratiocinatio, ſi modò ipſa ſumptio de toto genere dicat. Prioris generis iam poſui exemplum, alterum erit tale.

Accidit, ut ullum animal ægrotet.
Omnis autem homo eſt animal,
Accidit igitur aut fieri poteſt ut nemo homo ægrotet.

Poſterioris generis talis eſt tractatio,

Nullus homo ægrotat,
Fieri autem poteſt, ut nihil quod ambulat ſit homo,
Fieri igitur poteſt, ut nihil quod ambulat ægrotet.

Quum autem uel aſſumptio ex uerbo ſimplici negat ex parte, uel ipſa in totum dicit aut negat, de parte autem dicit negat ue ex parte aſſumptio, aut utraq; ad partem, neutra ad totum genus accommodatur, neceſſaria

ſaria non ſequitur concluſio, utrumuis uerbum, ſiue ſimplex, ſiue Contingit adhibeatur. Hæ enim non ſunt neceßariæ,

Omne animal contingit dormire,
Nix non eſt animal,
Niuem igitur contingit non dormire,

Omne quod mouetur eſt corpus,
Fieri autem poteſt uel accidit, ut omne animal moueatur,
Accidit igitur, ut omne animal ſit corpus.

Aliquid quod album eſt, non eſt animal,
Accidit autem ut aliqua ueſtis ſit alba,
Accidit igitur, ut ueſtis non ſit animal.

Eadem ratione uitioſas omneis huius generis refellere licebit. In ſecunda autem diſpoſitionis forma, per quatuor concludendi modos, tum denique neceßaria ſequetur concluſio, cum propoſitio uel aßumptio quæ negat, conſtabit ex uerbo ſimplici, ea autem quæ ait, de eo quod fieri poteſt enũciabit. Si autẽ contra fiat, non erit neceßaria. Prioris generis talis eſt tractatio,

Ce Nullus homo eſt lapis,
ſa Accidit ut omne quod album eſt, ſit lapis,
re Fit igitur ut nihil quod album eſt, ſit homo.

Poſterioris exemplum eſt huiuſmodi,

Accidit ut nemo ſit ſanus,
Omnis equus ſanus eſt,
Accidit igitur ut nullus equus ſit homo.

Tertia porrò diſpoſitionis forma ratiocinatio rectè explicabitur, quoties tam propoſitio quàm aßumptio de toto genere dicet, aut propoſitio omnis ex parte

negabit,

negabit, & in totum dicet aſſumptio, ſi modò alterutra ex uerbo conſtet ſimplici. Idem fiet, ſi reliquos modos eiuſdem formæ eadem ratione tractemus. Exemplum erit huiuſmodi,

Omnis homo eſt animal,
Accidit ut omnis homo ſit iuſtus,
Accidit igitur ut aliquid quod iuſtum eſt, ſit animal

Si autem utraq; de incerta aut certa parte dicat, aut neget ex parte, aut etiam una aiat, & neget altera, neceſſaria concluſio non ſequetur. Neque enim firmum eſt hoc argumentum,

Quod album eſt, equus eſt,
Accidit ut quod album eſt, ſit homo,
Accidit igitur ut homo ſit equus.

Si alterutra neget, eadem ratione refellere licebit. Hęc.n. cõcluſio, Accidit ut homo nõ ſit equus, falſa eſt.

Reſtant iam eæ quæ ex neceſſario & uerbo Contingit concretæ ſunt. Ratiocinationes quidem ex his duobus concretæ, ſi per primum diſpoſitionis genus tractentur, tum denique neceſſaria et perfecta ſequetur ex uerbo Contingit cõcluſio, quum modis duobus eius diſpoſitionis qui aientes ſunt, ita utemur, ut propoſitioni uerbum Contingit, aſſumptioni adiungamus Neceſſarium. Deinde perfecta etiam erit ratiocinatio, quum et concluſio eiuſdem generis ſequetur, & reliquos duos modos qui negant, ſic explicabimus, ut ſuperiores. Primi generis hoc erit exemplum.

Fieri poteſt aut accidit, ut omne animal ex morbo conualeſcat,
Omnis autem homo neceſſariò eſt animal,

Fieri

Fieri igitur poteſt aut accidit, ut omnis homo ex mor bo conualeſcat.

Secundi generis hæc tractatio eſt,

Fieri poteſt aut contingit, ut nullum animal ægrotet,

Omnis autem homo neceſſariò animal eſt,

Fieri igitur poteſt, ut nemo homo ægrotet.

Atque hi quidem quatuor concludendi modi perfecti abſolutiq́; ſunt. Imperfecti autem ÿdem erunt, ſi uerba commutentur, id eſt, ſi propoſitioni neceſſarium adiungatur, & uerbum Contingit aſſumptioni. Exemplum primi generis eſt,

Omne quod ambulat, neceſſariò mouetur,

Accidit ut omnis homo ambulet,

Accidit igitur ut omnis homo moueatur.

Poſterioris generis tale erit,

Nihil eorum quæ nauigāt, in mari neceſſariò moritur,

Accidit ut omnes homines nauigent,

Accidit igitur ut nulli homines moriantur in mari.

Quòd ſi mutetur ordo enunciationum quē dixi, propoſitio quæ ex parte dicat aut neget, ſit ex uerbo Cōtingit, & ex neceſſario, quæ aut aiat aut neget quid in totum aſſumptio, concluſio neceſſaria non ſequetur. Non enim firmum eſt hoc argumentum,

Aliquid quod eſt album, eſt neceſſariò animal,

Accidit autem ut omnis ueſtis ſit alba,

Accidit igitur ut ueſtis ſit animal.

Aliquid quod eſt album, non eſt animal neceſſariò,

Accidit autem ut omnis ueſtis ſit alba,

Accidit igitur ut aliqua ueſtis non ſit animal.

Idem fiet, ſi propoſitio quæ dicit de parte ex uerbo

Contingit,

Contingit, conſtet: & ex neceſſario negans in totum aſſumptio. Refelletur enim hoc modo, ſi quod argumentum huius generis firmum eſſe uideatur,
Accidit ut aliquid quod album eſt, ſit animal.
Nulla autem pix neceſſariò alba eſt,
Accidit igitur ut nulla pix ſit animal.
Erit etiã uitioſa tractatio, quoties tam propoſitio q̃ aſſumptio aliqua ex parte negabit, aut de parte dicet.
Vitioſa eſt enim hæc argumentatio,
Aliquid quod nigrum eſt, neceſſariò eſt animal,
Accidit ut quod animo caret, ſit nigrum,
Accidit igitur ut quod animo caret, animal ſit.
Iiſdem quoq; uerbis refelli poſſunt cætera quæ uitioſa ſunt huius generis argumenta. Si qua autem ſecundæ formæ ratiocinatio ex his duobus conficiatur, ſemper ſequetur ex uerbo Contingit concluſio, quoties quatuor modorum huius formæ ea ſiue propoſitio ſiue aſſumptio quæ negat, ex neceſſario cõſtabit. Quòd ſi ei quæ ait, quid adiungatur, uitioſa erit concluſio. Exempla eadem harum erunt, quæ ſuperiorum.
In tertia deniq; forma diſpoſitionis argumentorum, ſi aientes modos tractemus, ut neceſſaria ex uerbo Contingit concluſio ſequatur, ſatis erit, ſi alterutri Neceſſariũ, aut uerbum Contingit adiunxerimus. Itemq; ſi eos qui negant nobis proponamus, erit ſatis, ſi alterutri adiungamus. Aliæ etiam concluſiones hic neceſſariæ ſequuntur, ſed his contenti eſſe debemus. Vitioſa autem ſunt hoc loco omnes, quorum aſſumptiones & propoſitiones de parte dicunt, aut negant, etiam ſi Neceſſarium utrilibet adiungatur. Vitioſa enim hæc eſt,

Aliquid quod album eſt, neceßariò eſt animal,
Accidit, ut aliquid quod album eſt, ſit lapis,
Accidit igitur ut lapis ſit animal.

Itemq́; hæc non eſt neceßaria,
Accidit ut aliquid quod laudabile eſt, non ſit homo,
Laudabilis autem uirtus eſt neceßario,
Accidit igitur ut uirtus homo non ſit.

Ac omnes quidem ratiocinationes quæ ex uarijs uerbis concretæ ſunt, quàm potui breuißimè expoſui. Intelligendum eſt autem alia etiam eſſe genera, quæ his & alijs uerbis uariari diſtinguiq́; poßunt, quæ ab Ariſtotele prætermißa eſſe miror. Nam cum enunciationes quæ ex eo quod fieri poteſt, & ex eo quod fieri non poteſt, quod ἀδυνάτον uocat, enumeret in libro de Interpretatione, eaſq́; aliud atque ſuperiores declarare uelit, mihi quidem certè uidetur quæ ex his ratiocinationes cõſici poßint, docere debuiſſe, præſertim cũ enũciatio ad ratiocinationem aut argumentationem omnis, ut ad finem referri debeat, Exempla ponam eorum, ut omnes quid uelim intelligant.

Fieri poteſt ut omne animal ex morbo conualeſcat,
Omnis autem homo eſt animal,
Fieri igitur poteſt ut oĩs homo ex morbo conualeſcat.

In altero genere explicando impoßibile & abſurdum cogor dicere,

Impoßibile eſt omne animal eſſe lapidem,
Omnis homo eſt animal,
Impoßibile igitur eſt omnem hominem lapidem eſſe.

Ea etiam quæ fieri poßunt ſimplicia, & ſola poßunt eſſe in ratiocinatione, hoc modo,

Omne quod nauigat, mori in mari poteſt,
Omnis homo nauigare poteſt,
Omnis igitur homo mori in mari poteſt. Ex eo autem quod abſurdum eſt, non ſequitur neceſſaria concluſio eiuſdem generis,
Fieri non poteſt, ut omnis homo ſit expers rationis,
Fieri etiam non poteſt, ut omnis bos ſit homo,
Fieri igitur nō poteſt ut omnis bos ſit rationis expers.
Abſurdum eſt omnem hominem expertē eſſe rationis,
Abſurdum eſt etiam nullum bouē eſſe expertē rationis,
Abſurdum eſt igitur nullum bouem eſſe hominem.
In tertia etiam forma diſpoſitionis uitioſum eſt eiuſdem generis argumentum.
Abſurdum eſt omnem uirtutem eſſe uitium,
Abſurdū eſt etiam omnem uirtutem eſſe intēperantiā,
Abſurdū eſt igitur aliquam intemperantiā eſſe uitiū.
Hæc etiam cum Neceſſario & uerbo Contingit miſceri poſſunt, ut neceſſaria ſequatur concluſio.
Fieri poteſt ut omne animal ægrotet,
Omnis autem homo neceſſario eſt animal,
Fieri igitur poteſt ut omnis homo ægrotet.
Fieri non poteſt ut nulla uirtus ſit habitus,
Omnis autem iuſtitia uirtus eſt neceſſario,
Fieri igitur non poteſt ut nulla iuſtitia ſit habitus.
Quæ autem ſequuntur, ex uerbo Contingit concretæ ſunt, ita ut una admixtum habeat uerbum Poteſt, & Non poteſt altera.
Accidit ut omne quod ægrotet, ex morbo conualeſcat
Omnis autem homo ægrotare poteſt,
Accidit igitur, ut omnis homo ex morbo conualeſcat.

Quod autem fieri non poteſt, & Quod contingit miſceri inter ſe nequeunt. neque enim hæ neceßariæ ſunt concluſiones.

Bar *Accidit ut omnis homo nauiget,*
ba *Fieri non poteſt ut omnis lapis ſit homo,*
ra *Accidit igitur ut omnis lapis nauiget.*
Ce *Accidit ut nullus homo in mari moriatur,*
la *Fieri autem non poteſt ut omnis lapis ſit homo.*
rẽt *Accidit igitur ut omnis lapis moriatur in mari*

Quòd ſi in his quæ de toto genere dicunt, aut negant, non eſt firmum argumentum, multò minus erit in iis quas illæ complexu ſuo continent, quæ uulgo Darij & *Ferio uocantur. Quòd ſi quis contendat firmum fore argumentum, ſi propoſitioni uerbum* Non poteſt *adiungatur, is uehementer errat. neque enim hæ concluſiones ſunt neceßariæ.*

Fieri non poteſt ut omnis lapis ſit homo,
Accidit ut omne quod album eſt ſit lapis,
Fieri igitur nõ poteſt, ut omne quod albũ eſt, homo ſit.
Fieri non poteſt, ut nihil quod ambulat moueatur,
Accidit ut omnis homo ambulet,
Fieri igitur non poteſt, ut nihil quod mouetur ſit homo.

Idem fiet ſi uerbum Contingit *adiungatur concluſioni. Exempla erunt eiuſmodi,*

Fieri non poteſt ut omnis homo ſit lapis,
Accidit ut omne quod nauigat ſit homo,
Accidit igitur, ut omne quod nauigat ſit lapis.
Fieri non poteſt ut nullius homo ſit animal,
Accidit ut omne quod nauigat ſit homo,
Accidit igitur ut nihil quod nauigat homo ſit.

Omne quod nauigat, mori in mari poteſt,
Omnis homo nauigare poteſt,
Omnis igitur homo mori in mari poteſt. Ex eo autem quod abſurdum eſt, non ſequitur neceſſaria concluſio eiuſdem generis,
Fieri non poteſt, ut omnis homo ſit expers rationis,
Fieri etiam non poteſt, ut omnis bos ſit homo,
Fieri igitur nō poteſt ut omnis bos ſit rationis expers.
Abſurdum eſt omnem hominem expertē eſſe rationis,
Abſurdum eſt etiam nullum bouē eſſe expertē rationis,
Abſurdum eſt igitur nullum bouem eſſe hominem.
In tertia etiam forma diſpoſitionis uitioſum eſt eiuſdem generis argumentum.
Abſurdum eſt omnem uirtutem eſſe uitium,
Abſurdū eſt etiam omnem uirtutem eſſe intēperantiā,
Abſurdū eſt igitur aliquam intemperantiā eſſe uitiū.
Hæc etiam cum Neceſſario & uerbo Contingit miſceri poſſunt, ut neceſſaria ſequatur concluſio.
Fieri poteſt ut omne animal ægrotet,
Omnis autem homo neceſſario eſt animal,
Fieri igitur poteſt ut omnis homo ægrotet.
Fieri non poteſt ut nulla uirtus ſit habitus,
Omnis autem iuſtitia uirtus eſt neceſſario,
Fieri igitur non poteſt ut nulla iuſtitia ſit habitus.
Quæ autem ſequuntur, ex uerbo Contingit concretæ ſunt, ita ut una admixtum habeat uerbum Poteſt, & Non poteſt altera.
Accidit ut omne quod ægrotet, ex morbo conualeſcat
Omnis autem homo ægrotare poteſt,
Accidit igitur, ut omnis homo ex morbo conualeſcat.

Quod

Quod autem fieri non poteſt, & Quod contingit miſceri inter ſe nequeunt. neque enim hæ neceſſariæ ſunt concluſiones.

Bar Accidit ut omnis homo nauiget,
ba Fieri non poteſt ut omnis lapis ſit homo,
ra Accidit igitur ut omnis lapis nauiget.
Ce Accidit ut nullus homo in mari moriatur,
la Fieri autem non poteſt ut omnis lapis ſit homo.
rēt Accidit igitur ut omnis lapis moriatur in mari

Quòd ſi in his quæ de toto genere dicunt, aut negant, non eſt firmum argumentum, multò minus erit in ijs quas illæ complexu ſuo continent, quæ uulgo Darij & *Ferio uocantur. Quòd ſi quis contendat firmum fore argumentum, ſi propoſitioni uerbum* Non poteſt *adiungatur, is uehementer errat. neque enim hæ concluſiones ſunt neceſſariæ.*

Fieri non poteſt ut omnis lapis ſit homo,
Accidit ut omne quod album eſt ſit lapis,
Fieri igitur nō poteſt, ut omne quod albū eſt, homo ſit.
Fieri non poteſt, ut nihil quod ambulat moueatur,
Accidit ut omnis homo ambulet,
Fieri igitur non poteſt, ut nihil quod mouetur ſit homo.

Idem fiet ſi uerbum Contingit *adiungatur concluſioni. Exempla erunt eiuſmodi,*

Fieri non poteſt ut omnis homo ſit lapis,
Accidit ut omne quod nauigat ſit homo,
Accidit igitur, ut omne quod nauigat ſit lapis.
Fieri non poteſt ut nullius homo ſit animal,
Accidit ut omne quod nauigat ſit homo,
Accidit igitur ut nihil quod nauigat homo ſit.

Omnis igitur iuſtitia habitus eſt neceſſario.

Locus eſt communis, Quod toti generi neceſſariò conuenit, id formæ cuilibet eius generis neceſſario conuenire. Rurſus quæratur, Sit ne id omne quod natum eſt, neceſſariò interiturum? id probabitur hoc modo, Quicquid ex igne, aerem, aqua, & terra concretum eſt, id neceſſariò interribit,

Omne autem quod natum eſt, concretum eſt ex his quatuor.

Omne igitur quod natum eſt, intereat neceſſe eſt.

Quæſtio eſt accidentis: ea confirmatur loco conſequentium Locus communis, Quicquid toti conſequenti neceſſariò conuenit, id neceſſe eſt antecedenti conuenire. Quod enim concretum eſt ex quatuor elementis & initijs, conſequens eſt eius quod natum eſt, aut certè eius eſt antecedens Exempla etiam ponamus aliorum, fingamus hanc quæſtionem poni, fieri ne poſſit ut audacia ſit fortitudo? Ea refelletur à genere hoc modo,

Fieri non poteſt, ut uitium ſit fortitudo,

Omnis autem audacia eſt uitium,

Fieri igitur non poteſt, ut audacia ſit fortitudo.

Quæſtio eſt generis, quæ loco generis refellitur. Locus communis, Quod generi non poteſt conuenire, nec formæ poteſt: fortitudo enim uitio quod genus eſt audaciæ non poteſt conuenire, ex eoq; formæ eius non poſſe conuenire concluditur.

Quæſtiones autem ex uerbo Contingit, aut nullæ aut eæ tantummodo quas non naturales primo libro uocauimus, incidere uidebuntur. Naturales enim in ſuperiores locos incurrere poſſe non uidebuntur, propterea

ꝙ ijs locis ita aliquid cõuenire aut nõ cõuenire alicui docetur, ut aliter fieri nõ poſſit. Vt aũt nõ naturales in cidere interdũ cõcedamus, nõ tamẽ loci illi per ratioci nationes quæ ex uerbo Cõtingit aut ſolo aut cõiunctō cum altero conſtant, tractari poſſunt. Sed tamen loci illi ad naturales quæſtiones accommodari poſſunt. Vt ſi quæratur, An uſu ueniat, ut omnis homo in mari mo riatur? & id probetur hoc modo,

Accidit ut omne animal in mari moriatur,
Omnis autem homo eſt animal,
Accidit igitur ut omnis homo moriatur in mari.

Quæſtio eſt accidentis, eaq; naturalis, et in eã generis locus adhibetur. Locus cõmunis, Quod accidit ut toti generi conueniat, accidere etiam ut formæ generi conveniat. Quod enim accidit ut in mari mori toti generi animalium conueniat, ex eo accidere ut hominibus conueniat cõcluditur. Nec uerò id uerum eſt tantum in ijs ratiocinationibus, in quibus uerbũ Contingit et ſubſtantiuum uel adiectiuũ miſcentur, ſed in ijs etiam quæ eodem uerbo & neceſſario diſtinguuntur. Vt ſi idem quæratur, quod ſuprà, hoc modo concludi licebit,

Accidit ut omne animal in mari moriatur,
Omnis autem homo neceſſariò eſt animal,
Accidit igitur ut omnis homo moriatur in mari.

Quæ cũ ita ſint, iam perſpicuum eſſe arbitror, per huius etiam generis ratiocinationes, locos omneis quos ſecundo libro expoſuimus, poſſe tractari. Illud etiã perſpicuum eſt, nõ modò locos hic communes ad naturam uerbi aut uerborũ, ex quibus ratiocinationes nominantur, eſſe accõmodandos, ſed quemadmodũ etiam ſint accommodandi.

commodãdi. Itaq; cuiuſq; loci quinque cõmunes 1nius ordinis eſſe poſſunt. Nã ut de genere potiſſimũ dicam, primus illius hic erit, Quod toti generi conuenit, id illius formæ cõuenire. Secũdus, Quod toti generi neceſſario cõuenit, id eius formæ neceſſario cõuenire. Tertius, Quod toti generi poteſt cõuenire, id eius etiã formæ cõuenire poteſt. Quartus, Quod accidit, ut cadat in totũ genus, accidere ut in eius formam cadat. Quintus, Quod toti generi non poteſt conuenire, id nec eius formæ poteſt. Ita fit, ut generibus enunciationũ ſimpliciũ, ratiocinationũ etiã ſimpliciũ genera reſpondeant. Sunt enim ut eius generis enunciationum quinque genera, ſic etiam ratiocinationũ, ut ratiocinationem ex concluſione nominemus. Ex quo illud etiam perſpicuũ eſt, nos totidem quæſtionum genera poſſe numerare. Vt unum genus dicamus, id quo omnino quæritur, an res nec ne conueniat: alterum quo quæritur, poſſit ne conuenire: tertium, an non poſſit: quartum, an accidat ut conueniat: extremum, an neceſſario: Quòd ſi quis ea teneat, omnia quæ de illis enunciationum generibus in primo libro tradidi, multo facilius & omnia hæc ratiocinationum genera conficere, & per ea omnes locos tractare poterit. Sed tẽpus eſt ut ad copulatas et compoſitas ratiocinationes, quas Græci ὑποθετικὰς uocant, ueniamus. Copulata autẽ ratiocinatio, eſt quæ ex cõnexis tribus cõſtat: aut ea cuius propoſitio duas enũciationes ſimplices cõplectitur, quarũ una ſumpta aut negata, altera ſequitur aut tollitur. Primi generis tale Exemplum eſt, Si dies eſt, nox non eſt: Si nox non eſt, ſol lucet: Si igitur dies eſt, ſol lucet. Secundi generis

eiuſmodi, Aut dies eſt, aut nox: Dies autem eſt: Non igitur nox. Eius ſunt tria genera, quibus Cicero utitur, unum ex connexis, alterum ex disiunctione, tertium ex coniunctionum negantia. Primi generis exemplum eſt huiuſmodi, Si uirtus eſt laudabilis, uirtus eſt expetenda, Eſt autem laudabilis, Expetenda igitur eſt, Secundi tale, Aut dormit, aut uigilat, Dormit autem, Non igitur uigilat. Tertij hoc, non & iuſtitia uirtus eſt, & non eſt expetenda iuſtitia, Eſt autē iuſtitia uirtus, Expetenda igitur. De his tribus generibus pauca dicenda ſunt, eo quem propoſui ordine. Primum quidem genus in duas partes diſtributum eſt. Prioris partis exemplum eſt eiuſmodi, Si omnis uirtus eſt laudabilis expetenda eſt, Omnis autem uirtus eſt laudabilis, Omnis igitur uirtus eſt expetenda. Alterius, ut, Si uirtus eſt laudabilis, eſt expetenda, Si expetenda, bonum Si igitur uirtus eſt laudabilis, uirtus eſt bonum. Vtriuſque autem generis rurſus partes multæ ſunt, de quibus ſingillatim dicendum eſt. Poſterius quidem genus à Græcis δι᾽ ὅλου ὑποθετικὸν, id eſt, ex toto connexũ dicitur, quòd tam propoſitio, quàm aſſumptio, & concluſio connexum complectitur. Prius autem οὐ δι᾽ ὅλου ὑποθετικὸν, id eſt, non ex toto connexum, quòd ſola propoſitio ſit connexum. De poſteriore genere primùm dicam, propterea quòd ad ſimplicium ratiocinationum ſimilitudinem, quemadmodum docebimus, proximè accedit. Huius quidem generis tres ſunt, ut Boethius tradit collocationes & diſpoſitiones. Prima eſt, cum enunciatio connexi, quæ ſecunda eſt, proponitur, uel aiens, uel negans. Prima uel aiens, uel negans aſſumitur.

mitur.ut,Si iuſtitia eſt uirtus, iuſtitia eſt habitus. Si iuſtitia eſt habitus,iuſtitia eſt qualitas,Si igitur iuſtitia eſt uirtus, iuſtitia eſt qualitas. Secunda eſt, cum ea enunciatio quæ antecedit in propoſitione, prima quidem aſſumitur,ſed ita,ut ſi primo loco aiat,in ſecundo neget:et contrà, ſi neget,aiat.ut,Si eſt homo,eſt rationis particeps:Si non eſt homo, eſt rationis expers. Si igitur non eſt homo,eſt rationis expers. Tertia eſt, cum enunciatio quæ in propoſitione conſequitur,ſecunda etiam aſſumitur.ut,Si animal eſt,ſentiens eſt: Si uacat ſenſu,ſentiens non eſt:Si igitur animal eſt,ſenſu nõ uacat. Ac prima quidem forma diſpoſitionis ex enunciationibus conſtat eiuſdem modi: reliquæ autem duæ ex diuerſi modi enunciationibus.Enunciationes autem eiuſdẽ modi,quas Boethius Aequimodas uocat,eæ ſunt, quarum in utraq; idem uerbum uel ait, uel negat.ut in hac ratiocinatione, Si homo eſt,animal eſt: & Si homo eſt,non eſt expers rationis:Si igitur homo eſt, non eſt rationis expers.In hac inquam ratiocinatione, hoc uerbum Homo ſemper ait.Non ſunt autem eiuſdem modi,eæ,quarum in utraque idem uerbum non eodem modo enunciatur, ſed in una ait, & negat in altera.ut in hac ratiocinatione, Si dies eſt, ſol collucet, & Si dies non eſt, nox eſt: Si igitur ſol collucet, nox non eſt. in hac inq̃ aliàs dies ait,aliàs negat. Tres autem hæ diſpoſitiones octo modis uariari diſtinguiq; poſſũt. Hæc autem uarietas et diſtinctio ex propoſitiõis aſſumptionisq; cõmutatione ſpectatur.Hæ enim duæ, exẽpli cauſa,Si uigilat, ſenſibus utitur: Si ſenſibus utitur,nõ ſtertit:octo modis cõmutari poſſunt. Primò,ſi enunciatio-

nes quatuor aiant,ſecundò ſi tres primæ aiant; & neget extrema: tertiò ſi prima & poſtrema aiant,& mediæ negent,quartò,ſi ſola prima aiat, & negent cæteræ,quintò,ſi contrà prima neget & reliquæ aiant ſextò,ſi prima & extrema negẽt & mediæ aiant: ſeptimò,ſi primæ tres negent,& aiat extrema,octauò, ſi negent omnes. Atq; hi quidem modi octo à præpoſitionis & aßumptionis,ut dixi, uarietate ducuntur. Sit ergo primus primæ diſpoſitionis modus,cum quatuor enunciationes aiunt, ut ſumpta prima, extrema ponatur. Exemplum erit huiuſmodi.

Si iuſtitia eſt,uirtus eſt,
Et ſi uirtus eſt,laudabilis eſt,
Si igitur iuſtitia eſt,eſt laudabilis.

Cum autem primæ tres aiunt,& negat extrema,ut ſumpto primo, extremum tollatur, tum ſecundus appellatur cõcludendi modus,

Si nox eſt, ſol eſt infra terram: Si ſol eſt infra terram, non eſt dies: Si igitur nox eſt,non eſt dies.

Tertius autem eſt, cum prima & extrema aiunt, & mediæ negant, ſumptaq; prima,extrema ponitur. Exẽplum eſt huiuſmodi,

Si dies eſt, non eſt ſol ſub terra, &, Si ſol non eſt ſub terra,eſt ſupra terrã,Si igitur eſt dies, ſol ſupra terrã eſt.Cum autẽ prima ait,& tres reliquæ negant, ſumptaq; prima, extrema tollitur, quintus eſt modus concluſionis.ut,Si dies eſt,ſol non eſt ſub terra, Si ſol non eſt ſub terra,nox non eſt,Si igitur dies eſt, nox non eſt. Sextus eſt,cum prima & poſtrema enunciatio negat, mediæ autem aiunt, ſublataq; prima, poſtrema etiam

tollitur,

tollitur,ut,Si non eſt dies,nox eſt,Si nox eſt, ſol non eſt ſupra terram, Si igitur non eſt dies, ſol ſupra terram non eſt.

Septimus eſt, cum tres primæ negantes ſunt, & aiens extrema,ſublataq; prima relinquitur extrema.ut,
Si non ualet,non eſt firma corporis affectione,
Si non eſt firma corporis affectione,eſt infirma,
Si igitur non ualet,eſt infirma affectione corporis.

Octauus eſt, cum tam antecedentia quàm conſequentia negant, primoq; eo quod antecedit negato, negatur etiam extremum conſequens.
Si non eſt infirma conſtitutione corporis,nõ ægrotat,
Si non ægrotat, febre non iactatur,
Si igitur non eſt infirma conſtitutione corporis, febre non iactatur.

Atq; hi quidem ſunt octo primæ diſpoſitionis modi, qui directò concludunt. Octo autem ſunt etiam alij, qui iiſdem manentibus tam propoſitione quàm aßumptione, non ex prima extremam efficiunt, ſed contrà confirmata aut ſublata poſtrema, primam interdum tollunt,interdum probant. Ego ne longior ſim, ſuperiorum modorum propoſitiones & aßumptiones non repetam ſed uniuſcuiuſq; tantummodo commutabo concluſionem.Primi quidem hæc concluſio eſt, Si igitur iuſtitia eſt,ea eſt laudabilis. Cõuerte ordinẽ effatorũ, & ex aientibus ea fac negantia,hoc modo,
Si igitur non eſt laudabilis,nec iuſtitia eſt: tum primũ modũ habebis eorum qui conuerſo ordine concludunt.
Secundi hæc concluſio eſt,
Si igitur nox eſt,non eſt dies. conuerte eam ut ſuperiorem

riorem hoc modo,

Si igitur eſt dies, non eſt nox, ſecundus erit conuerſo ordine concludendi modus. quod in cæteris etiam eodẽ modo ſaciundum eſt. Eadem breuitate modum ſecundæ collocationis explicemus. Primus quidem modus eſt, cũ tertia enunciatio negat, & aiunt cæteræ, ſecundaq́; ſublata, quarta confirmatur, hoc modo,

Si ægrotat, in morbo eſt,

Si non ægrotat, ualet,

Si igitur non eſt in morbo, ualet.

Secundus eſt, cum duæ primæ aiunt, & reliquæ negãt, ſublataq́; ſecunda, tertia ponitur. ut, Si ſol lucet, dies eſt, Si ſol non lucet, ſol non eſt ſupra terram, Si igitur non eſt dies, ſol non eſt ſupra terram.

Tertius eſt, cum aientes ſunt prima & poſtrema et negantes mediæ, confirmataq́; ſecunda, etiam confirmatur extrema, hoc modo, Si dies eſt, nox non eſt, Si dies non eſt, ſol nobis obliteſcit,

Si igitur nox eſt, ſol nobis occultatur & obliteſcit.

Cum autem prima ait, & ſequentes negant, confirmataq́; ſecunda, quarta tollitur, quartus eſt ſecundæ collocationis modus. Exemplum erit huiuſmodi,

Si uigilat, non dormit,

Si non uigilat, non utitur ſenſibus,

Si igitur dormit, ſenſibus non utitur.

Quintus autem eſt, cum prima negat, et cæteræ aiant, & ſecunda negata, quarta confirmatur, hoc modo,

Si non dormit, uigilat,

Si dormit, ſenſum munere caret,

Si igitur non uigilat, ſenſum caret munere.

Sextus eſt, cum prima & extrema negant, & mediæ aiũt, negataq́; ſecũda, poſtrema ẽt negatur, & tollitur.

Si non ualet ægrotat,

Si ualet, non laborat è capite,

Si igitur non ægrotat, è capite non laborat.

Septimus eſt, cum duæ primæ negant, et reliquæ aiũt, confirmataq́; ſecunda, extrema quoque confirmatur.

Si non uigilat, non utitur ſenſibus,

Si uigilat, uiuit,

Si igitur utitur ſenſibus, uiuit.

Octauus eſt, cum tertia ait, & reliquæ negant, & ſecunda ſumpta, quarta tollitur.

Si nox non eſt, ſol nobis non obliteſcit,

Si nox eſt, dies non eſt,

Si igitur ſol nobis obliteſcit, dies non eſt.

Extrema ſiue tertia reliqua eſt forma diſpoſitionis. Eius etiam octo ſunt concluſionis modi. Primus eſt, cũ tres primæ aiunt enunciationes, & negat extrema, ut ſumpta prima, tertia tollatur, hoc modo,

Si dies eſt, ſol collucet,

Si eſt nox, ſol non collucet,

Si igitur dies eſt, nox non eſt.

Secundus eſt, cum duæ primæ aiunt, et reliquæ negãt, ſumptaq́; prima, tertia confirmatur. Exemplum erit huiuſmodi,

Si eſt dies, ſol lucet,

Si ſol non eſt ſupra terram, ſol non lucet,

Si igitur eſt dies, ſol eſt ſupra terram.

Cum autem prima & poſtrema negant, aiunt autem mediæ, primaq́; negatur, ut etiam negetur tertia, ter-

tius eſt concludendi modus. Cuius talis eſt tractatio,

Si non ex infirma corporis conſtitutione, ualet,

Et ſi ægrotat, non ualet,

Si igitur infirma corporis conſtitutione non eſt, non ægrotat.

Quartus uerò eſt, quum ſecunda ait, & negant cæteræ, & ex prima negata, tertia aiens coucluditur, hoc modo,

Si dies non eſt, ſol nobis obliteſcit,

Si autem non eſt nox, ſol nobis non obliteſcit,

Si igitur dies non eſt, nox eſt.

Quintus eſt, contrà cum ſecunda negat quid, & reliquæ aiunt, ſumptaq́; prima, tertia negatur. Eius tale erit exemplum,

Si uigilat, ſenſuum munere non priuatur,

Si autem dormit, ſenſuum munere priuatur,

Si igitur uigilat, non dormit.

Sextus tertio contrarius eſt, cum prima & poſtrema aiunt, & reliquæ negant, ſumptaq́; prima, tertia tollitur, hoc modo,

Si dies eſt, ſol non lucet,

Si non eſt nox, ſol lucet,

Si igitur dies eſt, non eſt nox.

Septimus eſt, cum duæ primæ negant, & aiũt reliquæ, ſumptaq́; prima, tertia tollitur. ut,

Si dies non eſt, ſol non lucet,

Si ſol nobis apparet, ſol lucet,

Si igitur non eſt dies, ſol nobis non apparet.

Octauus eſt, quum poſtrema ait, & reliquæ negant, ſumptaq́; prima, tollitur tertia, hoc modo,

Si

Si non uigilat,non utitur ſenſibus,
Si non dormit,ſenſibus utitur,
Si igitur non uigilat,dormit.
Atque hi ſunt omnes concludendi modi ſecundæ & tertiæ diſpoſitionis,quoties directò aliquid concluditur. Cum autem eorum omnium concluſiones ita conuertantur, ut dixi in primo genere collocationis, id eſt cum manentibus iiſdem propoſitionibus, ſiue aſſumptionibus,ita ex tertia prima concluditur, ut quæ prius aiebat,ea iam neget, & contrà, cum in utraq; , octo aliæ naſcuntur,concluſiones.Nam ſi exempli cauſa, ſuperioris modi hæc concluſio, Si igitur non uigilat,dormit, conuertatur hoc modo,
Si igitur non dormit,uigilat,
neceſſaria ex ſuperioribus concluſio ſequetur. Hæc enim neceſſaria eſt,
Si non uigilat,non utitur ſenſibus,
Si non dormit,utitur ſenſibus,
Si igitur dormit,non uigilat,
Quod eodem modo de reliquis iudicandum eſt. Ex quo perſpicuum eſt, harum trium diſpoſitionum octo & quadraginta eſſe concludendi modos.Quod ſi quis putet tum recto ordine,tum conuerſo plures poſſe confici,is uehementer errat.facilè enim refelletur, in eoq; perficiendo, ſuperiora exempla ualebunt plurimum. Ac Boethius quidem hunc diſpoſitionum ordinem tradidit.Ego autem malim eam quam tertiam poſuit, dici ſecundam : quoniam ſi,id quod faciendum eſſe dixi, ad ſimplices formas treis reuocentur,ea quam tertiam ponit,ſecunda erit,& ſecunda tertia.Quod facilè do-

ceri poteſt. Nam ſi hoc octauus tertiæ diſpoſitionis modus eorum, qui directò concludunt,
Si non uigilat, non utitur ſenſibus,
Si non dormit, ſenſibus utitur,
Si igitur non dormit, uigilat: ita tractetur,
Nihil quod non uigilat, ſenſibus utitur,
Omne autem animal quod nō dormit, utitur ſenſibus,
Nihil igitur quod non dormit, uigilat:
ſi inquam modus ille hoc modo tractetur, nō eſt dubiū, quin ad primum modum ſecundæ diſpoſitionis ſimplicis reuocetur. Eadem eſt ratio eius quam ſecūdam poſuit. Nam ſi exempli cauſa, hic octauus ſecundæ diſpoſitionis modus eorum, qui non directò concludunt,
Si nox non eſt, ſol nobis non obliteſcit,
Si nox eſt, dies non eſt,
Si igitur dies eſt, ſol nobis non obliteſcit,
ita tractetur, ut id quod in aſſumptione antecedit, neget, & id aiat quod conſequitur, ad ſecundum tertiæ ſimplicis modum pertinere intelligitur,
Nunquam cum nox non eſt, ſol nobis obliteſcit,
Quotieſcunq; autem nox non eſt, dies eſt
Quando igitur dies eſt, ſol nobis non obliteſcit.
Ex quo perſpicuum eſt, eos modos quorum non directam concluſionem eſſe dixi, directò ſi ad fontes referantur, concludere. prima autem huius generis facilè ad primam diſpoſitionem earum quæ ſimplices dicuntur, reuocari poteſt, ſi ex propoſitione fiat aſſumptio. Nam ſi exempli cauſa hic primus modus,
Si eſt particeps rationis, eſt homo,
Si eſt homo, eſt animal,
Si

Si igitur eſt particeps rationis, eſt animal: tractetur hoc modo,

Omnis homo eſt animal,

Aliquis qui eſt particeps rationis, eſt homo

Aliquis qui eſt rationis particeps, animal eſt: ſi inquam hoc modo tractetur, non eſt dubium quin ad tertium modum primæ diſpoſitionis ſimplicis pertineat. Ex quo illud etiam perſpicuum eſt, eam quam quartam ſimplicis diſpoſitionis formam nonnulli, ut Ariſtotelem refellant, qui tres tantum ſtatuit, inducunt, facilè ad primam poſſe reuocari. Reuocari autem dico cum Cicerone quod Ariſtoteles ἀνάγεσθαι, *alij uerbum è uerbo reduci dicunt, pro quo malim redigi (quod etiã uerbum pro uerbo redditur) dici. Eſt enim idem uerbum Ciceronis, qui in primo de Oratore libro ait, ea quæ quondam diſsipata erant, ad artem redacta eſſe hominum induſtria. Sed ad rem reuertamur. Atque illud quidem pro Ariſtotele reſpondere poſſumus, quod an ſatis ſit, ignoro. Nam reliquæ duæ diſpoſitiones ſimplices facilè ad primam reuocari poſſunt. Ita præter primam nulla neceſſaria eſt, aut ſi duæ reliquæ ſunt, hæc etiam quarta eadem ratione erit. Mihi quidem ita uidetur, cum præſertim ſuperior ratio refelli non poſſit. Quoniam autem modò de reuocandis reliquis ad quatuor primæ diſpoſitionis modos, aliquid diximus, id quemadmodũ fiat commodè hoc loco doceri poterit. A ſecunda igitur diſpoſitione ordiamur. Eius quidem quatuor modos eſſe diximus, quorm primus ad ſecundũ primæ diſpoſitionis ſola propoſitionis conuerſione: ſecundus ad eundem, primùm propoſitionis*

in aſſumptionem mutatione, deinde & propoſition quæ prius aſſumptio erat, & concluſionis quæ in totũ negat conuerſione reuocatur. Tertius autem ad quartum primæ, ſola etiam propoſitionis conuerſione. Atque primus et tertius ita faciles ſunt, ut probatione nõ egeant. Secundus autem quoniam plura complectitur, obſcurior eſt. Itaque eius reuocandi rationem declarabimus. Conſtituamus has duas ratiocinationes, quarum prior ad primæ diſpoſitionis ſecuudum modum, poſterior ad ſecundæ ſecundum pertinet,

Ce Nulla uirtus uitium eſt

la Omnis iuſtitia eſt uirtus,

rent Nulla igitur iuſtitia eſt uitium.

Ca Omnis iuſtitia eſt uirtus

meſ Nullum uitium uirtus eſt

tres Nullum igitur uitium eſt iuſtitia:

Poſterioriſq; aſſumptionẽ primo loco ponamus, eãq; conuertamus hoc modo, Nullum uitium uirtus eſt, Nulla uirtus uitium eſt, iam has duas habebimus,

Ce Nulla uirtus eſt uitium,

la Omnis autem iuſtitia eſt uirtus

Tum concluſionem hanc, Nullum igitur uitiũ eſt iuſtitia conuertamus hoc modo,

rent. Nulla igitur iuſtitia eſt uirtus: *non eſt dubium, quin eadem hæc ſit quæ illa ratiocinatio.*

Quartus autem modus reuocari nullo modo poteſt ſed tantum eius neceſſaria cõcluſio confirmatur ea ratiocinatione quæ urget incommodo aduerſarios, de qua mox diſſeremus. Tertiæ autem diſpoſitionis primus modus ad primæ tertium ſola aſſumptionis quadam ex

parte

parte conuerſa, reuocatur hoc modo,

Da Da Omne animal ſentit,

rap Omne animal uiuit. *Conuerte hanc hoc modo,*

ri *Aliquid quod uiuit eſt animal, Tum tertius erit primæ diſpoſitionis, ſi concluſeris,*

ti i. *Aliquid igitur quod uiuit, ſentit*

Secundus autem ad quartum primæ diſpoſitionis modum, conuerſa aliqua ex parte aſſumptione reuocatur.

Fe Fe *Nullum uitium uirtus eſt,*

lap Omne uitium malum eſt, *Conuerte hanc ex parte, hoc modo,*

ri *Aliquod autem malum uitium eſt. Eadem erit concluſio,*

to no. *Aliquod igitur malum non eſt uitium.*

In tertio autem reuocando plus laboris ſuſcipiendum eſt. Nam cum ad tertium primæ reuocetur, & ex aſſumptione propoſitio facienda eſt, & ex parte conuertenda, tum aſſumptio, tum concluſio,

Dis *Quædam uirtus iuſtitia eſt*

a Omnis uirtus bonum eſt

mis *Quoddam igitur bonum eſt iuſtitia.*

Da Omnis uirtus bonum eſt

ri *Iuſtitia eſt uirtus.*

i. *Iuſtitia igitur bonum eſt*

Quartus ad eundem tertium primæ diſpoſitionis reuocatur ſola aſſumptione ex parte conuerſa.

Da Da *omnis habitus eſt qualitas,*

tis *Aliquis habitus eſt uirtus, Conuerte ex parte aſſumptionem hoc modo,*

ri *Aliqua uirtus eſt habitus. Tertius erit quem*

dixi,hoc concluſo,

i. i Aliqua igitur uirtus eſt qualitas.

Quintus non reuocatur,ſed ea ratiocinatione, quæ ad uerſarium urget incommodo, per primum primæ diſpoſitionis modum tractata confirmatur. Sextus autẽ ad quartum primæ reuocatur, ſola ex parte conuerſa aſſumptione.hoc modo,

Fe Fe Nulla uirtus ſugienda eſt,

ris. Quædã uirtus eſt iuſtitia.Hanc cõuerte hoc modo.

ri Quædam iuſtitia eſt uirtus: Eum quem dixi modum habebis,ſi hoc concludas

on.o Quædam igitur iuſtitia ſugienda non eſt.

Quinque autem reliqui primæ collocationis, ad quatuor primos facilè reuocãtur, uniuſcuiuſque concluſione aptè ad eum modum conuerſa ad cuius ſimilitudinem proximè accedit.Vt is modus qui Baralipton uulgo dicitur ad primum, itemq; cæteri. Sed ad id unde egreſſi ſumus,reuertamur. Eæ igitur ratiocinationes quæ ex tribus connexis conſtant,ita,ut dixi,ad tres diſpoſitionis ſimplicis formas reuocandæ ſunt.Non eſt autem dubium quin per has connexorum formas treis loci ij,quos ſuperiore libro expoſuimus tractari explicariq; poſſint.Sed illud notandum eſt, ex tot modis perpaucos eſſe, qui ad confirmandum ualeant. Nunc reſtat ut de eo genere in quo ſola propoſitio eſt connexum, diſſeramus,Eius genera ſunt duo: unum, quo id quod primum eſt in connexo aſſumitur, ut id quod annexum eſt concludatur,alterum,quo id aſſumitur quod in connexo conſequitur. Exemplum prioris generis eſt huiuſmodi,

Si

Si uigilat non dormit, Vigilat autem,
Non dormit igitur.
Poſterioris,ut hoc, Si uigilat,non dormit, Non dormit autem, Vigilat igitur. Vtriuſq; generis quatuor modi ſunt. Primi generis primus modus eſt, cum utraque connexi enunciatio ait,& priore ſumpta poſterior ponitur,hoc modo,
Si omnis uirtus expetenda eſt, iuſtitia eſt expetenda, Omnis autem uirtus expetenda eſt, Iuſtitia igitur eſt.
Secundus modus eſt,cum cõnexi prior pars ait, negat poſterior, ſumptaq́; priore,poſterior concluditur hoc modo,
Si dies eſt,nox non eſt:atqui dies eſt: nox igitur nõ eſt.
Tertius eſt,cum id quod primum eſt in connexo negat & ait id quod annexum eſt, primoq́; ſumpto, id quod relinquitur tollendum eſt.
Si uirtus non eſt fugienda,uirtus expetenda eſt,Virtus autem non eſt fugienda. Expetenda igitur.
Quartus eſt,cum tam primum quàm id quod ei annexum eſt negaris, & primum ſumpſeris, ut ſecundum concludas,
Si uirtus non eſt fugienda, uitium non eſt expetendum Virtus autem fugienda non eſt.
Non eſt igitur expetendum uitium,
Ac primi quidem generis quatuor modos expoſuimus. Secundi autem primus modus eſt,cum utrunq; cõnexi membrum ait,negatoq́; eo quod conſequitur, id etiam quod antecedit,negatur,hoc modo,
Si homo eſt,animal eſt,
Animal autem non eſt, Nec homo igitur.

Secundus autem eſt, cum id quod primum eſt in connexo ait, & negat id quod annexum eſt, ſumptoq; eius quod annexum eſt contrario, contrarium eius quod antecedebat, concluditur.
Si ualet, non ægrotat,
Aegrotat autem, Non igitur ualet. Hic autem modus niſi in repugnantibus & ijs contrarijs quæ medium non habent, non ualet. Tertius eſt, cum prius connexi membrum negat, & ait alterum, quo negato, confirmatur id quod relinquitur. In ijſdem rebus quibus ſuperior hic quoq; firmus eſt,
Si dies non eſt, nox eſt
Non eſt autem nox, Dies igitur.

Cum autem utrunque connexi membrum negaris, ſumptoq; conſequentis contrario, eius quod antecedit contrarium concluſeris, appellatur quartus concludendi modus. Valet autem in conſequentibus tantum & antecedentibus, cum conſequentia primo loco, antecedentia ſecundo collocantur.
Si non eſt uirtus, non eſt iuſtitia,
Iuſtitia autem eſt, uirtus igitur.

Atq; hi ſunt octo utriuſq; generis modi. Hæc autem duo genera diſpoſitionis nomine rectè appellare poſſumus. Reuocari aũt facile poſſunt ad ſimplices formas, ſi ita tractentur, ut unumquodq; connexi membrũ tribus ex uocabulis conſtet, ſed tertia adiungenda propoſitio eſt, ut hæc concluſio, Si omnis uirtus eſt expetenda, & iuſtitia: reuocatur ad tertium primæ diſpoſitionis modum interpoſita hac aſſumptione, Iuſtitia eſt uirtus, hoc modo

Omnis uirtus eſt expetenda,
Iuſtitia eſt uirtus, Iuſtitia igitur expetenda eſt.
Si autem hoc modo enuncies. Si omnis uirtus expetenda eſt, omnis etiam iuſtitia eſt, ad primum modũ reuocabitur, adiuncta hac aßumptione, Omnis iuſtitia uirtus eſt. Ac primus quidem modus prioris diſpoſitionis huius generis ad primũ & tertium primæ collocationis ſimplicis eo quẽ dixi modo, reuocandus eſt, quartus autem eodem modo adiecta aßumptione ad ſecundum & quartum eiuſdem modum reuocari poteſt; ut hæc, Si nulla uirtus fugienda eſt, nulla iuſtitia eſt, adiuncta hac aßumptione perfici poterit,
Omnis autem iuſtitia uirtus eſt, hoc modo,
Nulla uirtus fugienda eſt:
Omnis autem iuſtitia eſt uirtus
Nulla igitur eſt iuſtitia fugienda.
Primus autem ſecundæ diſpoſitionis modus propoſitione aut etiam aßumptione adiuncta, ad ſecundum & tertium mediæ collocationis ſimplicis reuocatur, ut hoc argumentum,
Si uirtus eſt, habitus eſt,
Habitus autem non eſt, nec uirtus igitur, reuocabitur hoc modo,
Ca Omnis uirtus eſt habitus,
meſ Nulla autem perturbatio eſt habitus,
tres Nulla igitur perturbatio uirtus eſt.
Reliqui etiã eodem modo ad alios facile reuocabuntur, Sequitur ut qui loci per hæc duo genera tractari poßint, doceamus. Quanquam enim locos omnes cum inuentionem eorum exponerem, per ea tractaui; tamen

quia tum nec cuius generis eſſent, nec cuius modi, nec qui loci ad quenq; modum accommodati eſſent, dixi, de eo aliquid dicendum eſt. Loci quidem definitionis, enumerationis partium, coniugatorum, generis, formæ, antecedentium, conſequentium, rerum efficientium, rerum effectarum, minoris, & paris per primum primi generis diſpoſitionis modum in confirmatione tractantur. Definitionis hoc modo, Si reddere ſuum cuiq; in rebus expetendis eſt, iuſtitia expetenda eſt:

Reddere autem ſuum cuiq; in rebus eſt expetendis, Iuſtitia igitur eſt expetenda. Ab enumeratione partium, hoc modo, Si aut dignitatem, aut uoluptatem, aut utilitatem affert iuſtitia, expetenda eſt:
Iuſtitia autem aut dignitatem &c. affert,
Eſt igitur expetenda. A coniugatis, ut
Si iuſte facere expetendum eſt, iuſtitia expetenda eſt.
Iuſte autem facere expetendum eſt, Iuſtitia igitur expetenda eſt. Reliquos etiam locos eodem modo explicarem, niſi & hoc facile eſſet, & iã factum eſſet à nobis libro ſuperiore: ut hoc unum admonere ſatis ſit, omniũ horum locorum tractationem ad hũc primum modum pertinere. Quemadmodum autem per primum modum in confirmatione tractentur, ſic per quartum in refutatione excepta forma quæ infirmam habet, ut dixi, generis refutationem, exceptis etiam antecedentibus. Reliquorum locorum aliqua exempla ponam, ac primum generis,

Si animus non eſt qualitas, animus numerus nõ eſt:
Animus autem non eſt qualitas,
Animus igitur non eſt numerus.

Antecedentium

Antecedentium autem talis erit tractatio,

Si perturbatio nõ eſt habitus, pturbatio uirtus nõ eſt

Non eſt autem perturbatio habitus,

Non eſt igitur uirtus,

Eadem eſt ratio cæterorum. Repugnantia autem, & ea contraria quæ medium nihil habent, & negantia, per tertium eiuſdem primæ diſpoſitionis modum explicantur. Repugnantia hoc modo,

Si dies eſt, nox non eſt,

Eſt autem dies, nox igitur non eſt.

Si rectè accepit, inuitus reddere non poteſt

Rectè autem accepit, non igitur inuitus poteſt reddere, Eadem erit aliorum tractatio. Quartus etiã modus adhiberi poteſt, hoc modo,

Si non ualet, ægrotat igitur.

Non ualet autem, ægrotat igitur.

Secundus etiã ac tertius ſecundæ diſpoſitionis modus accommodati ſunt ad eorundem locorum tractationem Secundus hoc modo,

Si ualet, non ægrotat;

Non autem ægrotat, uale igitur. Tertius eſt talis,

Si non ualet, ægrotat,

Non autem ægrotat, ualet igitur.

Conſequentium autem locus & generis ſecundo etiam modo ſecundæ diſpoſitionis reſtituitur hoc modo,

Si uerecundia eſt uirtus, uerecundia habitus eſt,

Non eſt aũt habitus uerecundia, Non igitur uirtus eſt.

Antecedentium uerò & formæ loci per quartum eiuſdem collocationis modum commodè tractatur.

Si non eſt animal, non eſt homo,

Eſt autem homo, animal igitur.

His autem duobus collocandorum argumentorum generibus finitima duo ſunt alia quæ ſunt ex diſiunctionibus. Prioris generis exemplum eſt,

Aut dies eſt, aut nox,
Eſt autem dies, nox igitur non eſt, Poſterioris eſt huiuſmodi,
Aut dies eſt, aut nox,
Eſt autem nox, non igitur dies.

Primum quidem genus eſt, *ut intelligi potuit, cum id quod primum eſt in diſiunctione, etiam ſumitur, Secundum autem, cum id quod ſecundum eſt, aßumitur. Hoc autem fieri poteſt in utraq; diſpoſitione quatuor modis, ut utriuſq; modos quatuor, quemadmodum ſuperiorum eße dicamus. Ac primi quidem generis primus modus eſt huiuſmodi,*

Aut hoc, aut illud,
Hoc autem, non igitur illud. Secundus talis,
Aut hoc aut illud,
Non autem hoc, illud igitur, Tertius,
Aut non hoc, aut non illud,
Hoc autem, non illud igitur, Quartus,
Aut non hoc, aut non illud,
Non hoc autem illud igitur.

Poſterioris autem generis primus eſt talis,
Aut uigilat, aut dormit,
Dormit autem, non igitur uigilat. Secundus,
Aut uigilat, aut dormit,
Non autem dormit, uigilat igitur. Tertius,
Aut non uigilat, aut non dormit,

Dormit

Dormit autem, non igitur uigilat.

Quartus,

Aut non uigilat, aut non dormit,
Non autem dormit, uigilat igitur.

Quanquam aũt et tot genera ſunt diſpoſitionis eã rum ratiocinationũ quæ ſunt ex disiunctionibus, & to tidem ſingulorum generum modi, quot eorum eſſe dixi, quæ ex uno connexo conſtarent: tamen non tam late pa tet harum quam illarum uſus et tractatio. Valet enim tantum in repugnantibus, & contrarijs quæ mediũ ni hil habent. Idq; ex ijs exemplis quibus ſum uſus perſpi ci potuit. Eadem eſt ratio earum ratiocinationum quæ ſunt ex coniunctionum negantia. In quo repugnantium genera, quæ in libro de inuentione ſuperiore tradidi, cognita habere plurimum poteſt. Duo ſunt genera di= ſpoſitionis: unum quo id quod primum, alterum quo id quod ſecundum eſt in coniunctione, ſumitur.

Primi exemplum eſt eiuſmodi,

Non & ægrotat & ualet,
Aegrotat autem, non igitur ualet.

Secundi tale eſt,

Non & ualet & ægrotat,
Aegrotat autem, non igitur ualet.

Primi generis quatuor modi ſunt:

primus quidem eſt talis,

Non & ægrotat & ualet.
Aegrotat autem non igitur ualet. *Secundus,*

Non & ægrotat & ualet.
Non autem ægrotat ualet igitur. *Tertius,*

Non & ambulat & non mouetur,

Ambulat autem: Mouetur igitur, Quartus

Non & mouetur, & non quieſcit,

Mouetur autem: Non igitur, quieſcit,

Tres autem ſunt tantum ſecundi generis, qui facile tractari poßiunt exemplo ſuperiorum. Nam tertio ſuperiori nullus reſpondet. Neque enim hæc concluſio eſt neceßaria,

Non & ambulat, & non mouetur.

Non autem mouetur, ambulat igitur, Aut hæc,

Mouetur autem, non igitur ambulat.

Omnes hi modi ad unum repugnantium locum accommodati ſunt, excepto tertio, quid antecedentium, & formæ locum aptus eſt, itemq; ad generis locum, ſi modo in totum & omnino dicatur. Exemplum erit huiuſmodi,

Non & omnis uirtus expetenda eſt, & iuſtitia non eſt, Omnis autem uirtus expetēda eſt, iuſtitia igitur eſt etiam. Reſtant iam nobis eæ ratiocinationes, quæ ſunt ex connexi negantia, cuiuſmodi eſt hæc.

Non ſi animal eſt, idcirco homo eſt

Animal autem eſt, non igitur homo.

Huius autem genera duo ſunt ut ſuperiorem. unum cum prius connexi membrum, alterum, cum poſterius ſumitur. Vtriuſq; generis tot ſunt partes, quot eorum eſſe dixi quæ non ex toto connexa dicuntur, quorum hæc ipſa ſunt contraria. Itaq; hæc contra quàm illa tractando.

Vt enim illic neceßaria eſt concluſio,

Si homo eſt animal eſt,

Eſt autem homo, igitur animal:

Ita hic erit ſi contrà explicetur.

Non ſi animal eſt equus, homo eſt,

Animal autem eſt, non igitur homo.

Tale eſt illud Ciceronis in ſecundo de finibus, ut alio docui. *Non enim ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad benè uiuendum. Sumere enim & cõcludere licet hoc modo, Malum autem eſt dolor, Non igitur carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum.* Sed ad hunc locum magis erit accommodatum argumentum, ſi tractetur hoc modo.

Non ſi dolor malũ eſt, idcirco ſummũ eſt malũ dolor,

Dolor autem malum eſt, non igitur ſummum malum.

Sed alias partes perſequamur. Sit igitur ſuperius exemplum primæ partis forma quædam: Secundi autem modi exemplum eſt huiuſmodi,

Non ſi mouetur ambulat,

Non autem mouetur, Nec igitur ambulat,

Tertius eſt huiuſmodi,

Non ſi non uidet catulus, idcirco cæcus eſt.

Non uidet autẽ ante nouũ diẽ, Nõ igitur tũc cæcus eſt.

Quartus eſt cum omnia effata connexi ſunt negãtia, cuiuſmodi eſt illud Quintiliani,

Nec ſi quid diſcere ſatis non eſt, ideò neceſſe non eſt.

Sumi enim hæc poſſunt, Diſcere autem aliquid ſatis non eſt, Id igitur neceſſe eſt diſcere. Eiuſdem generis eſt illud Ciceronis in quarto de Finibus libro,

Non enim ſi omnia non ſequebatur, idcircò non erat ortus illinc. Sunt enim hæc licet,

Non autem omnia ſequebatur: Erat igitur ortus illinc.

Loquitur de Zenone, qui cum multa decreta peripate

ticorum

ticorum ſequeretur diſciplinæ tamen nomen mutaue=
rat: & negabatur ortus eſſe ab illis, quòd eorum nō ſe
queretur omnia. Secundi generis totidem ſunt modi,
quos ſuperiorum ſimilitudine facilè tractari licebit.
Quoniam autem omnia tractandorum argumentorū
genera, ſingulorumq́; generum partes & modos ex=
poſuimus, quiq́; loci & quemadmodū per eos tractari
poſſent, ut neceſſariæ concluſiones ſequerentur, docui=
mus, nunc de quibuſdam argumentationū generibus di
cendum eſt, aliiſq́; nonnullis rebus, quæ ne curſum ora=
tionis noſtræ impedirent, commodè adhuc à nobis tra=
ctari minimè potuerunt. Intelligendum eſt igitur ra=
tiocinationes & argumentationes alias directò ad fi=
dem ſpectare, alias non directò. Diriguntur eæ omnes
de quibus adhuc diximus. Dirigi enim ad fidem aper=
tè argumentatio dicitur, cum aliquid primum propo=
nitur, deinde aliquid ſumitur, ut ex iis ad extremum id
de quo agitur, concludendum ſit, in quo uno ſuperiores
omnes uerſantur. Nam cum eas tractaremus, ad eam
quæſtionem, quæ incidebat, uel probandam uel refellen
dam, tum propoſitionem adhibuimus, tum aſſumptio=
nem. Ea autem non directò ad fidem pertinet, quæ non
apertè & directò, id quod agitur efficit, ſed primū in=
commodo urget, ut cum id aduerſarij intellexerint, de=
ſinãt eſſe pertinaces in diſputãdo, eaq́; cōcedant nobis
uel malo coacti, quod nec rationi dabant nec ueritati.
Superius genus δεικτικὸν, quòd rem oſtendat & pro
bet, uocatur. Poſterius autē τὸ κατ᾽ ἀδύνατον, quòd
ad rem quæ abſurda ſit, cōpellat aduerſarios. Illud au
tem incommodo urgere dicitur, quod ex contradicen=

te

te enunciatione eius quæ negatur aut conceditur, & altera conceſſa, aut concedenda, aliquid quod abſurdum eſt, efficit. Duobus enim modis incõmodo aduerſarios urgere poſſumus: uno, initio diſputationis, cum id nobis conceditur quod falſum eſt, aut quod uerũ negatur: altero, cũ cœpta eſt diſputatio, & argumentatio ea uitioſa, quæ uera eſt, aut uera, quæ uitioſa eſſe dicitur. Primi generis exemplum erit eiuſmodi: Si initio diſputationis hoc queratur, ſitné omnis iuſtitia expetenda, idq; negetur, primum eius contradicentem quæ datur nobis accipiemus, Aliqua iuſtitia nõ eſt expetenda, tũ propoſitio quæ cõcedenda eſt, adhibeatur hæc, Omnis uirtus expetenda eſt, ad extremũ id concludendum eſt, quod fieri non poteſt, Aliqua igitur iuſtitia nõ eſt uirtus, Cuius argumenti hæc forma erit,

Omnis uirtus eſt expetenda,
Aliqua iuſtitia expetenda non eſt,
Aliqua igitur iuſtitia non eſt uirtus.

Poſterioris generis tale erit exemplum, Primumq; fingamus hanc ratiocinationem quæ ad ſecundam diſpoſitionem pertinet. negari ab aduerſario,

Omnis iuſtitia uirtus eſt,
Aliquid quod fugiendum eſt, non eſt uirtus,
Aliquid igitur quod fugiendum eſt, iuſtitia non eſt.

Si negetur, ob eam cauſam erit, quia conceſſis ijs quæ ſumpta ſunt, non ſequitur concluſio. Contradicentem igitur illius ſummamus hanc, Omne quod fugiẽdũ eſt, iuſtitia eſt: & illam propoſitionem quæ conceſſa eſt, Omnis iuſtitia uirtus eſt, tum tractemus argumentum hoc modo,

Omnis

Omnis iuſtitia uirtus eſt,
Omne quod eſt fugiendum, eſt iuſtitia,
Omne igitur quod fugiendum eſt, uirtus eſt, quod fieri non poteſt, quoniam iam illam conceſſa eſt, Aliquid quod fugiendum eſt, non eſt uirtus, aut certè duæ contradicentes ueræ erunt. Hoc exemplum eò libentius poſui, quòd paulò antè cum de reuocandis duarum poſtremarum collocationum modis diſputarem, quartum ſecundæ diſpoſitionis primæ ſi firmus eſſe negaretur, primo modo primæ probandū eſſe dixi. Quod eodem modo iudicandum eſt de eo quem ſextum poſui, tertiæ collocationis. Nec uerò eſt, quòd doceam & quinq; extremos primæ diſpoſitionis, & cæteros reliquarū duarum ſi negentur, quatuor omniū primis ita confirmari poſſe, ut incommodum aduerſarii ſuſcipere cogantur. Nam & hoc longum eſſet, & ſatis erit intelligi, quiquenq; hoc modo confirmare poſſint. Primus quidem ſecundæ diſpoſitionis ſi negetur, quarto primæ, ſecundus tertio, tertius ſecundo, quartus, ut dixi, primo confirmabitur. Tertiæ autē diſpoſitionis primi duo quos poſui, idem genus probationis à ſecundo eiuſdē primæ petunt, tertius à ſecundo, quartus à quarto, quintus à primo, & ſextus à tertio. Siquis autē uel per ſe uel cū alio diſputans, hoc ipſum experiri & obſeruare uelit, exemplū unū atq; alterū poſui eiuſmodi quorū ſimilitudinem in cæteris tractandis facilè imitabitur. Quod ſi quatuor omniū primi negentur, primus à quarto ſecundæ collocationis, ſecundus à tertio, tertius à ſecūdo, quartus à primo & ſecundo fidem petent. Ita fit, ut argumenta quæ ex locis quos expoſuimus in ſuperiore libro,

bro,ſumuntur, ſi firma eſſe negentur, hoc genere argumentorum confirmari poßint. Si enim exempli cauſa, hoc argumentum quod à genere ducitur, negetur,

Bar *Omnis uirtus eum in quo eſt, bene conſtituit,*
ba *Omnis autem iuſtitia uirtus eſt,*
ra *Omnis igitur iuſtitia eũ i quo ẽ, bene cõſtituit.*

Is qui negauerit refellet ur hoc modo,

Ba *Omnis uirtus eum in quo eſt, bene afficit. Eſt enim conceßa,*
ro *Aliqua iuſtitia eum in quo eſt non bene afficit. Eſt enim contradicens negatæ concluſionis,*
co *Aliqua igitur iuſtitia non eſt uirtus.*

Hæc autem concluſio eſt contradicens aßumptionis ſuperioris argumentationis, Omnis iuſtitia eſt uirtus. Ita duæ contradicentes ſimul ueræ ſunt, quod fieri non poteſt. Quo quidem incommodo ſuſcepto & ſecuto, perſpicuũ eſt, ſuperiorẽ firmam eſſe argumẽtationem. Eodem modo refelli poterit, ſi quis neget argumentum quòd à genere in refutatione ducitur, ut ſi neget hoc argumentum,

Nullum uitium eſt uirtus,
Omnis intemperantia uitium eſt,
Nulla igitur intemperantia uirtus eſt: reprebendetur hoc modo,

Nullum uitium eſt uirtus. Conceßa eſt.
Aliqua intemperantia uirtus eſt. Contraria ſiue contradicens eſt negatæ concluſionis.
Aliqua igitur intemperantia non eſt uitium.

atqui, Omnis intemperantia uitium eſt, ut conceßum fuit, Duæ igitur ſimul ueræ erunt contradicentes.

quod fieri non poteſt. Eadem eſt ratio cæterorum argumentorum. Neq; enim ullum firmum negari poteſt, quin incommodo aduerſarius facilè urgeatur. Hoc autem genus pars quædam eius eſſe dicitur, quod Ariſtoteles ὑποθετικὸν appellat, nos ex conceſſione poſſumus nominare. Errant enim qui putant Ariſtotelē hoc uerbo intellexiſſe ratiocinationes, quas copulatas ſupra uocauimus. Quod hinc ſciri poteſt, quia nō modo non alibi, ſed ne eo quidem loco, in quo hoc genus tractat, exemplū ponit copulatæ et cōpoſitæ ratiocinationis, ſed solū ſimplicis. Multis quidē locis totā ſimplicē argumentationem uno connexo cōplectitur, hoc modo; Si omnis uirtus expetenda, et omnis iuſtitia uirtus eſt, profectò omnis iuſtitia expetēda ſit neceſſe eſt. Sed hoc aliud genus eſt, atq; ſuperiora connexa, nec à ſimplicibus differre ullo modo uidetur. Argumentationis autē eius quæ ex cōceſſione appellatur, pars altera eſt, cum ex cōceſſis ad id quod propoſitum eſt peruenitur, ut ſi quæratur, An contrariorū ſit eadem diſciplina? et ante inſtitutam diſputationem inter eos qui una diſputant conueniat, aduerſorum eandem eſſe diſciplinam, hoc poſito facilè propoſitum docebitur hoc modo,

Omnis medicina in ualetudine & morbis uerſatur,
Valetudo autem & morbus ſunt contraria,
Medicina igitur uerſatur in contrarijs.
Rurſus, Medicina igitur uerſatur in contrarijs,
Diſciplina igitur eadem in contrarijs uerſatur.

Huius generis uſus eſt plurimus in diſputationibus, quibus quæ quiſq; uelit defendere, ſcriptis aſſertionibus, ijs qui diſputaturi ſunt denunciant. Sed cum multa

adhuc

adhuc de argumentationibus dixerimus, nec expoſuerimus in argumentis tractandis ſintne ueræ an falſæ ſumptiones, aliquid de eo dicendum eſt. Hæc igitur duo tenere debemus in earum ratione & ſcientia, ſi argumentatio uera ſit & firma, ob eam cauſam eſſe, aut quia tā ſumptiones ueræ ſunt, quàm concluſio, aut quia uel altera ſaltē eſt falſa, ſiue propoſitio, ſiue aſſumptio. Itaque hæc duo præcepta tradunt Dialectici: unum, Si firmum ſit argumentū, & antecedētia uera ſint, etiam cōſequens uerum eſſe oportere. Alterum, Si firmum ſit argumentum, & conſequentia falſa ſint uera eſſe non poſſe ea quibus conſequantur. Hoc poſterius Cicero in quarto de finibus attigit, Docent enim nos, ut ſcis, dialectici, ſi ea quæ rem aliquam conſequantur, falſa ſint, falſam illam ipſam eſſe quam ſequantur. Pauló infrà, Teneamus enim illud neceſſe eſt, cum conſequens aliquod falſum ſit, illud cuius id conſequens ſit, non poſſe eſſe uerum. In 2. de Diuinatione, Si extremum: effectum tamen non eſt, Ex falſis enim, ut ab ipſis didicimus, uerum effici nō poteſt. Iacet igitur tota cōcluſio, Hoc poſtremum falſum eſt. Ex falſis enim uerum ſæpe efficitur, nec ſolum ex falſis, ſed etiam ex falſo uno.

Ex falſis hoc modo,
Nullus homo eſt animal,
Omnis autem lapis eſt homo,
Nullus igitur lapis eſt animal
Ex altera falſa ſumptione hoc modo,
Nullus lapis eſt animal,
Omnis autem arbor eſt lapis,
Nulla igitur arbor animal eſt.

Sed hoc intereſt quòd ſi altera tantum falſa ſit, & de toto genere falſum dicat, propoſitio eſſe non poteſt, ſed ſola aſſumptio: Sin de parte ſolũ falſum dicat, utrauis eſſe poteſt. Hoc autem in tribus diſponendorum argumentorum generibus uerum eſt. In eis enim & ex falſis & ex uno falſo, uerum concludi & effici poteſt. Cum autem dico ex falſis uerum effici, ex duobus dico. Omnis enim perfecta argumentatio ex propoſitione & aſſumptione conſtat. Nam quem Soritem Græci, acerualem Cicero concluſionem uocat, ea non una eſt argumentatio, ſed plures. Itaq; omnia ea argumenta quæ id q̃d agitur antecedunt, προσυλλογισμοὺς Ariſtoteles uocat, id eſt concluſionis quædã præludia, quæ uiã ad rẽ muniunt. Altè enim res repetitur. Vt ſi quæratur, Sitnè omnis iuſtitia qualitas? idq; ita cõfirmetur
Omnis affectio eſt qualitas,
Omnis autem habitus eſt affectio,
Omnis igitur habitus eſt qualitas:
Rurſus, Omnis habitus eſt qualitas,
Omnis autem uirtus eſt habitus, Omnis igitur uirtus eſt qualitas. Rurſus, Omnis uirtus eſt qualitas,
Omnis iuſtitia eſt uirtus, Omnis igitur iuſtitia eſt qualitas: harũ quidẽ triũ argumentationũ duæ primæ ſunt quaſi præparationes, tertia aũt ea eſt, quã cã poſtulat Captioſum hoc genus eſt, niſi ea quæ minutatim et quaſi gradatim addũtur, ſint priorum conſequentia, id eſt niſi ea neceſſariò ſequantur, ſed ita ut etiã extremũ cũ primo nõ poſſit non cohærere. Vitioſa igitur ſunt Stoicorũ ferè argumenta, quibus minutatim ſic aliquid efficiũt, ut poſtrema primis nõ reſpondeãt. Cuiuſmodi ille

eſt Sorites à Cicerone in 5. Quæſt. Tuſculanarũ explicatus his uerbis, Etenim quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendũ: quod aũt expetendũ, id certe approbandum: quod uerò approbaris, id gratum acceptumq́; habendum: Ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. Quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt: Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum. Multi enim interiecti ſunt quaſi gradus, qui nihil ad rem pertinent & præterea, nõ ſi quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendũ: & expetendũ ſit honeſtum, idcirco quod ſit honeſtum, id ſolum bonum eſſe neceſſe eſt. Iſto enim pacto diuitias ſolas in bonis numerari licebit. Reuocandus eſt ergo aduerſarius ad certas leges ratiocinationum, ut ex duobus aliquid ſemper efficiat, dum ad propoſitum peruenerit. Ac de ratiocinatione quidem, eiusq́; generibus, tractandisq́; per ea argumentis ſatis multa diximus. Quoniam autem principio huius libri ita argumentationem diuiſimus, ut aliam ratiocinationem de qua dictum eſt, uocaremus, aliam inductionem, de ea pauca dicenda ſunt. Ac inductio quidem, quæ ἐπαγωγὴ græce dicitur, quid ſit dictum eſt. Nunc autem quid à ratiocinatione differat, & quot eius ſint genera dicamus. Duobus quidem modis inter ſe differunt. Vno, quòd ratiocinatio ad propoſitiones eas adhibetur quæ non ſunt perſpicuæ, nec uerbo carent quod ſupra eſt ad docendum: inductio autem ferè ad principia & primas enunciationes. Altero, quòd ratiocinatio primum uerbum tertio conuenire, aut non conuenire docet medij interuentu: Inductio autem tertij interuentu, uel pri-

mum medio coniungit, uel ab eo dirimit. Itaque in-ductio ſemper à rebus ſingulis aut anguſtius patenti-bus ad res uniuerſas & latiùs patentes peruenit Ra-*tiocinatio ferè à rebus latiùs patentibus ad anguſtio-res. Inductionis autem eædem ſunt ferè partitiones, quæ ratiocinationis.*Nam *& ſimplex alia, alia copula ta eſt.* Item*q; primi generis tres ſunt, ſecundi duæ di-ſpoſitiones. Primi generis exemplum eſt huiuſmodi,* T*emperantia omnis expetenda eſt, itemq; fortitudo, iuſtitia, & prudentia: Hæ autem ſunt omnes uirtutes:* O*mnis igitur uirtus expetenda eſt. Secundi generis ta-lis eſt tractatio. Si contrariorum negantium priuan-tium, & eorum quæ cum aliquo conferuntur eadem eſt diſciplina, omnium cõtrariorum eadem diſciplina eſt. primum autem eſt, ſecundum igitur. Inductionis au-tem pars quædam exemplum uidetur, ut enthymema ratiocinationis.* Exemplum *quidem eſt, cum primum uerbum medio conuenire, aut non conuenire docetur ea re quæ tertio ſimilis ſit, ut,*

Cum finitimis bellum gerere periculoſum eſt,

Male enim ceßit Thebanis id bellum quod cum Pho cenſibus geßerunt:

Bellum *autem quod cum* Romanis *geretur, geretur cum finitimis:* B*ellum igitur illud graue & plenum pe riculi eſt.* Exemplum *quidem mihi non uidetur con-tentum una ſimilitudine, ut firmum ſit argumentum* Itaque *quædam eſt imbecilla & imperfecta inductio, quæ perficietur multorum quæ ſimilia ſunt tertio, in-ductione.* R*eſtat enthymena, quod imperfecta quæ-dam ratiocinatio eſt. de eo autem non dicerem, niſi*

Ariſtotelem autorem haberem. Omne autem enthymema ex duabus tantum partibus conſtat,ut, Lac habet: cum uiro igitur concubuit. Verſatur autem non in rebus omnibus,ſed in ueri ſimilitudine tantum et ſignis, Ariſtotelis ſententia. Cicero autem ad contrariorum locum traſfert enthymemata. Itaque ſi eum ſequamur, ratiocinationes eæ omnes quæ ex connexo uno conſtant, enthymemata dicentur. Vt hoc argumentum, Si uirtus omnis expetenda eſt, & iniuſtitia. Nam ſi argumentatio omnis eſt uel ratiocinatio, uel inductio, nel exemplum,uel enthymema, & ſuperius argumentum nec ratiocinatio ſit, nec inductio, nec exemplum, relinquitur ut ſit enthymema. Perficitur autem enthymema uel propoſitionis uel aſſumptionis adiectione. Quod quemadmodum faciendum, ſit in omnium argumentorum diſpoſitione ſuprà oſtendi.

Iam ad inſtituti noſtri finem perueniſſe uideremur, niſi quædam eſſet ars falſa,quæ cum Dialecticæ ſit inimiciſſima,eam tamen fallaciter imitatur.Nã cum Dialecticam definierimus artem probabiliter de quaq; re in utrãq; partem diſſerendi, hæc nihil minus profitetur, cum interim hominibus eius ſpeciem genere ſe uelit.Quòd ſi non eſt ſatis,quæ bona ſunt præcipere,niſi etiam ea quæ nocent quemadmodum uitentur, eisq; occurri poſſit,doceas: aliquem à nobis laborem hic quoque locus uidetur poſtulare. Quanquam cum locos exponerem, magna ex parte negocium hoc à me confectum eſt. Nam in unoquoque loco explicando, non ſolum argumenta quæ ex eis firma ducerentur, commemoraui,uerũ etiã quæ infirma eſſent tradidi. Aliquid

tamen prӕterea dicendũ eſt, quò ſimus ad omnia cautiores. Hoc *igitur primum in reſpondendo uidendum eſt, quo ex genere locorum ducatur argumentum, & quam ad diſpoſitionem pertineat*. Deinde *an rectè effectum ſit ex ijs quӕ ſumpta ſunt, concluſio: Si uitioſe, uitium erit dicendum, & reſiſtendum ſimili argumento. Si locus nominetur, quibus in rebus ualeat, docendum erit: ſi genus ratiocinationis opponetur, uitium contrà proferatur.* Q*uoniam autem certa quӕdam ſunt uitia quӕ illi qui Sophiſtӕ uocantur, ſequi ſolẽt, ea breuiter exponamus. Id quidem hominum genus Ariſtotelis ſententia quinq; ſibi in diſputando proponit*. V*olunt enim illi homines primum ac maximè uideri coarguere eos quibus cum diſputant, deinde falſum aliquid oſtendere, tum ad aliquid quod hominum mentes reſpuant cõpellere, tum ad ſolœciſmum impellere, poſtremum omnium idem ſӕpe dicere*. De *his quinque cum pauca dixero, tum perorabo*. Genera *coarguendi & reprehendendi ſunt duo*. Capiunt *enim eos quibuſcum diſputãt, refellentes tum uerbis, tum ſententijs atq; rebus*. Verbis, *ut homonymia, ambiguitate, adiunctione, diſtinctione, accentu, & forma orationis*. Rebus *autem, ut accidente, ſimplici aut quadam ex parte intelligentia, reprehenſionis ignoratione, conſequentibus principij petitione, multiplici pro una interrogatione*. Dicamus *primũ de uerborũ captionibus*. Captio*ſum eſt argumẽtum ex homonymia, & ambiguo, cum eſt uerbum aliquod homonymum et ambiguum, cuius ſignificationes diſtinguere non poſſumus*, Exemplum *eſt eiuſmodi*, Ex *homonymia*, Q*ui ſedet, ſurgit*: Q*ui autem ſurgit, ſtat*:
Q*ui*

Qui igitur ſedet, ſtat. Ex *ambiguitate, ut ſi quæratur an quod quis uidet, id uidet? & concedatur. hoc modo, Sophiſtæ ſoliti ſunt refellere, incommodo urgentes aduerſarium, Quod quis uidet, id uidet : Socrates autem lapidem uidet: lapis igitur uidet.* Hoc aũt differũt *homonymia & ambiguitas, quòd illud in uno uerbo ſpectatur, hoc in uerborum collocatione.* Ex *coniunctione hæc ſunt, Qui ſedet, ambulare poteſt : Socrates aũt ſedet: Socrates igitur ſedens poteſt ambulare: Qui nõ ſcribit, is ſcribere poteſt : Ariſtoteles autem dormiens non ſcribit : Ariſtoteles igitur dormiens poteſt ſcribere.* Ex *diſtinctione hoc modo, Quinq; ſunt duo et tria, duo autẽ & tria ſunt numerus par & impar. Quinq; igitur ſunt numerus par & impar.* Ex *accẽtu facilia ſunt omnia.* Ex *forma orationis eſt cum qualitas pro quãtitate dicitur, aut rationes aliarum categoriarum immutantur,* Exemplum *eſt huiuſmodi, ut ſi quæratur,* An *diſcere ſit agere aliquid in diſciplina?* Et *concedatur. tum refelletur hoc modo,* Si *diſcere eſt agere aliqd in doctrina: Et docere eſt aliqd agere doctrina:* Diſcere *igitur docere eſt.* Atq; *hæc ſunt exempla earum captionum quas Sophiſtæ in uerbis ſpectare ſolent.* Nunc *dicẽdum eſt quemadmodum eis poßimus reſiſtere.* Ac *communis quidem explicatio captionum quæ ex uerbis naſcuntur, ratiocinationis & reprehenſionis definitio eſt.* Nam *ſi quis quid confirmet, p ratiocinationem argumentum tractet neceſſe eſt.* Ita *ſi conceßis ijs quæ ſumpta ſunt, non ſequatur concluſio, uitioſum erit argumentum: cuius uitium quod ſit exponendum eſt.* Vitia *autem eadem in confirmando, quæ in reprehẽdendo naſcuntur.*

do naſcuntur. Quoniã igitur reprehenſio quæ ἔλεγχος a Græcis dicitur, contrariæ eſt ſeu cõtradicentis enunciationes concluſio, contradicens autem una eiuſdem cuius altera, & rei & nominis, & temporis, & modi, & eadem ex parte, quemadmodum primo libro expoſuimus eſſe debet, non eſt id quidem dubium. quin ſi hoc unum dicamus, non eſſe reprehenſionem quòd contradicentem non concluſerit, aut ſumpſerit, captioni reſiſtamus. Ac in homonymia quidem & ambiguo, res eadem non eſt in noſtra enunciatione, & in ea qua aduerſarius utitur, ut ſi quis quærat, An omnis canis latret? optimum erit diſtinguere, ſed etiam negare poſſumus. ſi igitur negemus, & ille contrà dicat, imò uerò omnis canis latrat. Omnis enim domeſticus latrat, perſpicuum eſt eum, rem aliam ac negauerimus, probare, Dedimus enim de ſydere & piſce, ille autẽ de cane domeſtico. Eadem eſt ratio formæ orationis, niſi iis in categorijs quarũ res nullæ ſunt reuera, cuius generis illa eſt qua Sophiſta quidam in Diogenem uſus eſſe dicitur,

Quod ego ſum, tu non es.
Ego autem homo ſum,
Non igitur homo es.

Quod enim de rebus ſingulis dabatur, ad ſpeciẽ transferebat. Et illa, Decem prius habebas, nũc autem nouem tantum habes: Quod igitur prius habebas, & nunc non habes, amiſiſti: Naturæ enim ad quantitatis quæſtionẽ transfertur. In reliquis autem tribus ſolum ſpectatur uerbum aut oratio. Nam nec, ſi uerbum unũ aliàs accentu acuto, aliàs graui pronuncietur, res

mutatur, nec ſi coniuncta ſit, aut diſtincta oratio. Poteſt enim uera & falſa eſſe oratio, iiſdem rebus manentibus. Coniunctæ exemplum hoc erit, ut ſi quæratur, Verum ne ſit, nunc te eſſe natum? nunc enim aduerbium ad duo referri poteſt. Atq; hæ ſex captiones, quæ ex uerbo naſcuntur, uno modo ita diſcutiendæ ſunt. Altero autem, cum contrarium eius ex quo natæ ſunt, profertur, ut ſi ex diſtinctione orationis orta ſit, diluetur coniunctione, ſi ex acuti tono, grauis erit afferendus, contraq; ſi ex graui, in acuto erit explicatio, Atque hæc quidem de iis captionibus, quæ in uerbis ſpectatur, In rebus autem ſeptem, ut dixi, Sophiſtæ ſequuntur. Captio prima ex accidente attributoq; naſcitur. Eius exemplum tale eſt, Si demonſtrato cane, hic pater eſt, & tuus eſt, tuus igitur pater eſt. Accidit enim tantũ ut ſit canis & tuus et pater. Item hoc ſi eum qui uenit, ignoras, & is qui uenit eſt Ioannes, quem noſti eundem noſti & ignoras. Hæc ita explicabuntur, ſi dicantur alia atque alia eſſe quæ pro uno accipiuntur in accidẽtibus. Captio ſecunda eſt ex conſequentibus, quæ alia præcepta non deſiderat, atque ea quæ in conſequentium loco tradidit. Tertia eſt, cum aliquid quod ex parte eſt, omnino eſſe dicitur, ut ſi quis concludat aliquem eſſe album & nigrum. Aethiopem enim eſſe nigrum, & candidos habere dentes. Refertur etiam ad locum, ad tempus, & comparationem. Contrariorum natura hæc diluitur maximè. Neque enim repugnat duo contraria eidem ſimul conuenire, ut alterum tantum quadam ex parte conueniat. Quarta eſt, quæ ex reprehẽſionis ignoratione euenit.

uenit, Quanquã hæc ſuſa eſt potius per omnes, quàm partem efficiat. Omnes enim ex reprehenſionis ignoratione naſcuntur, Quinta eſt, cùm principium diſputationis petitur & poſtulatur. Principiũ *autem,* Ariſto*telis ſententia, petitur quinq; modis.* Primo, *ſi quis id petat, quod probandum ipſe ſuſceperit.* Altero, *cum id quod ſingillatim demonſtrari debet, totum petitur: ut ſi quis probans temperantiam benè eum in quo eſt affi cere, id uirtutes efficere ponat. Quod enim probare debet, id ſibi ut detur poſtulat.* Tertio, *cũ petitur pars eius quod totum probandum eſt: ut ſi qua uirtus expetenda eſſe ponatur, cũ omnis probari debeat. Quarto ſi id quod propoſitum eſt, adhibita diuiſione ponatur, aut petatur: ut ſi cui probandum ſit, temperantiã uerſari in uoluptatibus quæ ex tactu et guſtatu percipiuntur, ſingillatim petat utrũq;.* Sexto, *cùm unum petitur eorum, quorum alterum alterius ſit conſequens: ut ſi quis probans hominem natum eſſe ad agẽdum, ſibi dari poſtulet, Quod ad agendum ſit natum, id eſſe hominem.* His *autẽ quinq; generibus notatis & cognitis, facile erit captionibus huius generis occurrere.* Horum *enim quinq; unum petere, captioſum eſt.* Itaq; *uitium hoc ſtatim iudicandum eſt, ſi notum ſit, etiã ſi id quod ponatur, aut poſtuletur, ſit probabile.* Si *obſcurum ſit, ignorationem ſuam eius qui poſtulat diſſerẽdi inſcitia teget.* Sextum *genus eſt, cũ id pro cauſa ponitur, quod cauſa non eſt: ut ſi quis eloquentiam malam eſſe ex eo cõcludat, quòd multi abutãtur ea ad* Reip. perniciem. Hoc *genere ferè omnes imprudentes utimur.* Ciceronis *eſt diſputatio in tertio extremo de* Natura *deorum,*

qua docere conatur rationem, quæ à Deo data eſt nobis, malam eſſe, quòd nullum facinus ſine ratione ſuſcipitur, aut perficitur. In eodem errore uerſantur, qui Ariſtotelem propterea reijciendum cenſent, quòd ſophiſtæ, ei dantes operam, extiterunt. Hoc autem genus facile eſt ad explicandum. Vera enim cauſa proferenda & opponenda eſt, ut bonas artes nõ eſſe in cauſa, cur mali & improbi homines, qui eis ſe dedunt, fiant: ſed eorum qui præclaris rebus abutantur, improbitatem. Septimum genus, id quod ex multiplici interrogatione naſcitur, perfacile eſt. Diſtinctione enim ſtatim diluendum eſt. Quanquam interdum nihil nos adiuuabit diſtinctio: ut ſi poſitis duobus, quorum unum album ſit, & nigrum alterum, quæratur ea ne alba ſint an nigra? Itaq; nec alba nec nigra ea eſſe reſpõdẽdum eſt, ſed nigrum & album. Ac de captionibus quæ tum in uerbis, tum in rebus ſpectantur, breuiter diximus. Alia autem ſunt quatuor, quæ captandis alijs ſequuntur ſophiſtæ de quibus nihil eſt quod dicam, præſertim cùm ea his temporibus in diſputationes non admodum incidant. Solœciſmis enim & nugis locus nullus eſt. Alia autem duo incidunt illa quidem interdum, ſed tamen præcepta aut nulla, aut certè perpauca deſiderant. Nam cùm ſophiſtæ falſum aliquid oſtendere ſoleant, certis quibuſdã quæſtionibus poſitis, ſine rerum de quibus agatur, aut perſonarum commemoratione, eos cogere debemus, ut rem proponant, ſi uelint à nobis aliquam exprimere confeſſionem. Quòd ſi eò uelint nos compellere, & quaſi trahere diſputando, ubi magna eis ſuppetet argumentorum copia, admonere

eos debebimus, ut ne à propoſito aberrent: ſin monitione noſtra contempta eò nos trahant, tum id quod afferent, nihil ad rem dicemus pertinere. Ita uerò nihil contra opinionem omnium dicemus, eorum argumentis uicti, ſi cum aliquid dicent in eam ſententiam, aut ita eſſe negabimus, aut magnos auctores nos habere dicemus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Omnes ſunt Quaterniones.

Venetijs apud Bartholamæum, cognomento Imperatorem, & Franciſcum eius generum. Sumptu domini Melchioris Seſſæ. Anno domini
M. D. X X X X V I.

[illegible]

FINIS.

A B C D E F G H I K L M N O P
Q R S T V X Y Z.

Omnes ſunt Quaterniones.

[illegible]

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO - ROMA
1971